

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKALARINDA BARIŞÇIL
GÜVENLİK STRATEJİSİ: ATATÜRK DÖNEMİ ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

Muhammet Emin BEDİR

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Cemre PEKCAN**

Çanakkale - 2019

T.C

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKALARINDA BARIŞÇIL GÜVENLİK
STRATEJİSİ: ATATÜRK DÖNEMİ ANALİZİ

Yüksek Lisans Tezi

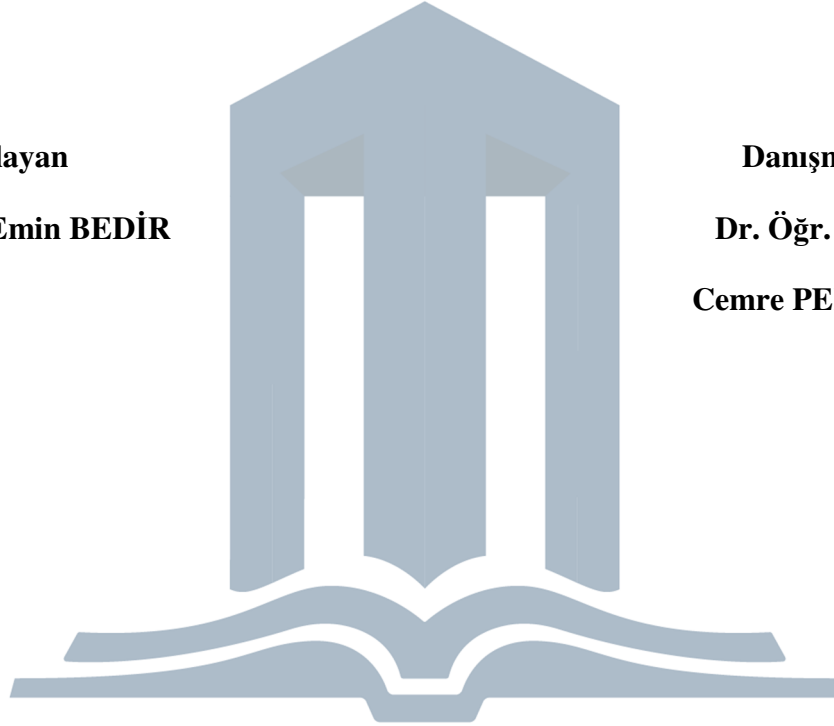
Hazırlayan

Muhammet Emin BEDİR

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi

Cemre PEKCAN

Çanakkale 2019

TAAHHÜTNAME

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Ulusal Güvenlik Politikalarında Barışçıl Güvenlik Stratejisi: Atatürk Dönemi Analizi” adlı çalışmanın tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını, özgünlüğünü ve bir başka mecraya sunulmadığını, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu ve yararlandığım kaynak ve verilerde hiçbir bir çarpıtma yapmadığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

30 /07 / 2019

Muhammet Emin BEDİR

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Muhammet Emin Bedir'e ait "Ulusal Güvenlik Politikalarında Barışçıl Güvenlik Stratejisi: Atatürk Dönemi Analizi" adlı çalışma, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Uluslararası İlişkiler Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Üyeler

İmza

Prof. Dr.
Mehmet Bülent ULUDAĞ

Doç. Dr.
Filiz ÇOBAN ORAN

Dr. Öğr. Üyesi
Cemre PEKCAN
(Danışman)

Tez No : 10278662
Tez Savunma Tarihi : 30.07.2019

ONAY

Prof. Dr. Şerif Korkmaz
Enstitü Müdürü

4.

02.08./20.19

ÖZET

ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKALARINDA BARIŞÇIL GÜVENLİK STRATEJİSİ: ATATÜRK DÖNEMİ ANALİZİ

Uluslararası sistemin temel egemen aktörü olan devletlerin tüm politikalarının bileşkesine ulusal güvenlik politikası denmektedir. Her devlet varlığını koruma ve sürdürme, güçlü olma gibi amaçlar doğrultusunda kendine özgü ulusal güvenlik politikaları düzenlemektedir. Bu politikaları gerçekleştirmek için de belirli stratejiler izlemektedir. Fakat son bir asırda uluslararası sistemin yapısında bir değişim ve dönüşüm meydana gelmiştir. Bu durum egemen aktör olan devletleri ayrı hareket etme konusunda sınırlandırmıştır.

Bu bağlamda, bu tezde yeni uluslararası düzende ulusal güvenlik politikalarında barışçıl güvenlik stratejisinin yerini belirlemek amaçlanmıştır. Bu kapsamda, ilk önce güvenlik, politika ve strateji kavramlarının teorik temellendirmesi yapılmıştır. Ardından ulusal güvenlik politikalarının temel bileşenleri belirlenmiş ve güçlü, etkin, meşru bir strateji olan barışçıl güvenlik kavramı incelenmiştir. Atatürk döneminde uygulanan stratejik hamleler bu kavram çerçevesinde analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik, politika, strateji, barışçıl, Atatürk.

ABSTRACT

PEACEFUL SECURITY STRATEGY IN NATIONAL SECURITY POLICIES: AN ANALYSIS OF ATATURK PERIOD

National security policy means sum of the policies of the states which are main sovereign actors of the international system. All of the states constitute unique national security policies for security and power in the world. They designate and implement specific strategies to realize these policies. However, an alteration and transformation have taken place in the structure of international system in the last century. This situation has confined states which are sovereign actors of the international system, to acting on their own.

In this context, this thesis aims to determine the place of the peaceful security strategy in national security policies according to new international order. In this context, first, theoretical background deals with security, policy and strategy notions. Afterwards, components of national security policies are endangered and a peaceful security notion has been studied as a powerful, active and legitimate strategy. Finally, the strategic moves in Ataturk era have been analyzed within the frame of this notion.

Keywords: Security, policy, strategy, peaceful, Ataturk.

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında etkin bir ulusal güvenlik politikasının neleri barındırdığını ve güçlü, meşru bir ulusal güvenlik politikası stratejisinin nasıl olması gerektiğinden hareketle, ulusal güvenlik politikalarında barışçıl güvenlik stratejisi belirlenip, temellendirilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda stratejinin en belirgin özelliklerini barındıran Atatürk dönemi genç Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal güvenlik politikaları ve stratejisi incelenmiştir.

Öncelikle tez konusu seçerken benim isteklerimi göz önünde bulunduran, araştırmanın planlanmasında, yürütülmesinde, oluşumunda sürekli olarak benim düşüncelerimi önceleyen, her an ulaşabildiğim, samimi ve sabırlı yaklaşımıyla beni birçok konuda rahatlatan çok kıymetli saygıdeğer hocam ve danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Cemre Pekcan'a teşekkürü bir borç biliyorum.

Gerek öğrencilik döneminde gerek de tez yazarken en ufak sıkıntıda fikirleriyle, düşünceleriyle yanımda olan, üniversitemizin önemli değerlerinden saygıdeğer hocam Doç. Dr. Soner Karagül'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Son olarak zorlu tez çalışması sürecinde sabırla arkamda duran, bana inanan, maddi ve manevi her konuda destek veren sevgili aileme çok teşekkür ederim.

Bu çalışmayı fikirlerini yaşattığım, araştırmamın esin kaynağı, cumhuriyetimizin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e ithaf ediyorum.

Muhammet Emin BEDİR

Çanakkale - 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL TEMELLENDİRMELER

1.1. Güvenliğin Kavramsal Temellendirmesi.....	3
1.1.1.Güvenliğin Tanımı	4
1.1.2.Güvenliğin Tarihsel Arka Planı.....	9
1.1.3. Güvenlik Türleri	17
1.1.3.1. Ulusal Güvenlik.....	17
1.1.3.2. Uluslararası Güvenlik	18
1.2. Politika Kavramının Temellendirmesi	19
1.2.1. Politika Kavramı Tanımlaması	19
1.2.2. Politikanın Konusu ve Kapsamı	20
1.2.3. Politikanın Tarihsel Gelişim Çizgisi.....	21
1.2.4. Politikanın Türleri	22
1.2.4.1. İç Politika.....	22
1.2.4.2. Dış politika.....	23
1.2.4.3. Uluslararası Politika	24
1.3. Strateji Kavramı Temellendirmesi	24

1.3.1. Strateji Kavramı	24
1.3.2. Strateji Olgusunun Tarihsel Dönüşümü	25
1.3.3. Strateji Kavramının Gruplandırılması.....	26

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKALARINDA BARIŞÇIL GÜVENLİK STRATEJİSİ

2.1. Ulusal Güvenlik Politikaları Nedir?	28
2.2. Ulusal Güvenlik Politikalarının Amaçları.....	29
2.3. Ulusal Güvenlik Politikalarının Oluşturulmasını Etkileyen Etmenler: Ortam ve Çevre	30
2.3.1. Ortam	30
2.3.1.1. İç Ortam.....	31
2.3.1.2. Dış Ortam.....	31
2.3.2. Çevre	32
2.3.2.1. Fiziki Çevre.....	32
2.3.2.2. Beşeri Çevre.....	36
2.4. Ulusal Güvenlik Politikalarında “Güç” Algılaması	38
2.4.1. Güç Kavramı	38
2.4.2. Güce İki Bakış Açısı.....	40
2.4.2.1. Güç ve Kapasite	41
2.4.2.2. Güç ve Etki.....	45
2.4.3. Güç Türleri	46
2.4.3.1. “Sert Güç” Hard Power	47
2.4.3.2. “Yumuşak Güç” Soft Power	48
2.4.3.3. “Akıllı Güç” Smart Power	51
2.5. Ulusal Güvenlik Politikaları Etki Araçları	51
2.5.1. Siyasi Etki Araçları.....	52

2.5.2. Askeri Etki Araçları	56
2.5.3. Ekonomik Etki Araçları	58
2.5.4. Psikolojik ve Kültürel Etki Araçları	61
2.5.5. Hukuki Etki Araçları.....	62
2.5.6. Karma Etki Araçları	64
2.6. Ulusal Güvenlik Politikalarında Barışçıl Güvenlik Stratejisi	64
2.6.1. Barışçıl Güvenlik Stratejisi Nedir?	64
2.6.2. Barışçıl Güvenlik Stratejisi Anahtar Bileşenleri.....	66
2.6.2.1. Sihirli Sözcük “Barış”	66
2.6.2.2. Barış İçin “Güç”	67
2.6.2.3. Söylem.....	69
2.6.3. Barışçıl Güvenlik Stratejisi Kapsamında Kullanabilecek Araçlar	70

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİ ANALİZİ

3.1. Atatürk Dönemi Uluslararası Ortam ve Dinamikler	75
3.2. Genç Türkiye Cumhuriyeti’nin Durumu	78
3.3. Atatürk Dönemi Türkiye’nin Ulusal Güvenlik Politikası.....	79
3.3.1. Atatürk Dönemi Ulusal Güvenlik Politikası Amaçları.....	80
3.4. Atatürk Dönemi Türkiye’nin Ulusal Güvenlik Politikası Stratejisi: “Barışçıl Güvenlik”	82
3.5. Her Alanda Güçlü Devlet Olma Atılımları	83
3.5.1. Ekonomik Alanda Atılımlar	84
3.5.1.1. Soyut (Fikirsel) Kalkınma Hamleleri	88
3.5.1.2. Somut Kalkınma Hamleleri	91
3.5.2. Mali Alanda Atılımlar	103
3.5.3. Siyasi ve İdari Alanda Atılımlar	107

3.5.4. Hukuki Alanda Atılımlar	111
3.5.5. Askeri Alanda Atılımlar	114
3.5.6. Toplumsal Alanda Atılımlar	120
3.6. Barışçıl Söylem ve Girişimler	123
3.7. Sorunlar ve Kullanılan Etki Araçları	126
3.7.1. Türk-Yunan Mübadele ve Etabil Sorunu.....	126
3.7.2. Musul Sorunu	129
3.7.3. Akdeniz ve Balkanlarda İtalyan Yayılmacılığı Sorunu.....	130
3.7.4. Boğazlar Sorunu	131
3.7.5. Hatay Sorunu	133
SONUÇ	136
KAYNAKÇA.....	142
ÖZGEÇMİŞ	160

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ANZUS	Avusturalya, Yeni Zelanda, ABD Anlaşması
ASEAN	Güney Doğu Asya Ülkeleri Birliği
BM	Birleşmiş Milletler
CENTO	Merkezi Anlaşma Teşkilatı
COMECON	Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi
COMINFORM	Komünist Enformasyon Bürosu
DAEŞ	Irak Şam İslam Devleti
ÇEV.	Çeviren
DER.	Derleyen
ED.	Editör
G20	20 Grubu
M.Ö.	Milattan Önce
NATO	Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
PYD	Demokratik Birlik Partisi
PKK	Kürdistan İşçi Partisi
P.	Page
S.	Sayfa
SEATO	Güneydoğu Asya Anlaşması Teşkilatı
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TL	Türk Lirası
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Kurumu

VOL.

Volume

GİRİŞ

Platon'un deyimiyle; insan topluluklarının bir arada yaşama isteği sonucu ortaya çıkan devlet olgusu¹, binlerce yıldır değişmeyen bir güvenlik-tehdit ilişkisi çerçevesinde şekillenen davranış kalıpları içinde bulunmuştur. Bu davranış kalıpları ile dünya üzerinde bulunan tüm devletler, güçlü olma, varlıklarını koruma ve sürdürme amacıyla ulusal güvenlik politikaları oluşturmuş ve bu politikaları gerçekleştirmede izlenecek stratejileri belirlemiştir. Ancak değişmeyen güvenlik-tehdit ilişkisine rağmen, devletlerin amaç ve çıkarlarının belirlediği ulusal güvenlik politika stratejileri belirli tarihsel evrelerden sonra değişim ve dönüşüm geçirmek zorunda kalmıştır.

İlk çağlardan Birinci Dünya Savaşına kadar geçen dönemde devletler, sadece kendi amaçlarını ve çıkarlarını düşünerek ulusal güvenlik politikaları ve bu politikaları nihayete erdirecek stratejiler belirlerken, savaştan sonra, artık egemen aktör olan devletler bile tek başlarına düşünerek hareket edemeyecek koşullar altına girmiştir.

Büyük Dünya Savaşının uluslararası toplumda yarattığı tahribat, bir daha böyle durumların yaşanmaması amacıyla uluslararası sistemde kolektif değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Değişen toplumsal bakış açısı, artan karşılıklı bağımlılık, gelişen uluslararası hukuk ve örgüt yapıları ile artık devletler istediği gibi hareket edememekte, istediği politikayı ve stratejiyi dikte edememekte ve uygulayacağı politika stratejilerini de uluslararası toplumun ve sistemin nabzına uydurmaya çalışmakta, tepki çekmemeye uğraşmaktadır. Aksi durumda büyük düşmanlıklar kazanabilmektedir. Dolayısıyla devletler ulusal güvenlik politikaları düzenlerken, strateji uygularken artık daha sorumlu ve dikkatli hareket etmek durumundadır.

Oluşan bu yeni koşullar altında, devletlerin ulusal güvenlik politikaları amaç ve hedeflerini gerçekleştirmede barışçıl güvenlik stratejisinin yeri ne olur? sorusu bizim araştırmamızın temel amacını teşkil etmektedir. Uluslararası sistemin çarklarını sıkıştırmayacak, uluslararası toplumun tepkisini ve düşmanlığını çekmeyecek, meşru, güçlü bir ulusal güvenlik politikasını ve bu politikayı gerçekleştirecek stratejiyi belirleme düşüncesi çalışmanın temel öznesi olmaktadır.

¹ Olkan Senemoğlu, "Antik Yunan Siyasal Düşünüşünde İnsan Doğası ve Toplum Anlayışı: Platon ve Aristoteles", *İnsan&İnsan Bilim Kültür Sanat ve Düşünce Dergisi*, Yıl:3, Sayı:10, Güz 2016, ss.49-50.

Bu bağlamda daha önce üzerinde somut bir çalışma ortaya konulmamış olan bu alanda, bir yapbozun parçalarını toparlar gibi gerekli tüm yapısal içerikler bilimsel çerçevede araştırılıp bulunmuş ve tamamlanmıştır.

Üç bölüm şeklinde düzenlenen bu çalışmanın birinci bölümünde, teorik temellendirme açısından güvenlik, politika ve strateji kavramlarının tanımları, türleri, tarihsel gelişim çizgileri incelenmiştir. İkinci bölümde, esas çalışma olan ulusal güvenlik politikalarının yapısal özellikleri ile belirlenen stratejinin temel nitelikleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda; ulusal güvenlik politikalarının tanımı, amaçları, oluşturulmasına etki eden etmenleri, temel bileşeni olan güç kavramı ile olan ilişkisi ve barındırdığı etki araçları somut örneklerle ortaya koyulmuştur. Ardından uygulanacak ulusal güvenlik politikasının başarıya ulaşmasında izlenecek olan stratejinin, barışçıl güvenlik stratejisinin yapısal analizi açıklanmıştır.

Son bölümde yani üçüncü bölümde ise, ortaya konan ulusal güvenlik politikası stratejisinin en net ve belirgin bir şekilde görüldüğü ve de başarıya ulaştığı örnek olarak Atatürk dönemi analizi ele alınmıştır. Bu çerçevede dönemin verilerinin, yapılan girişimler ve gerçekleşen hamleler bakımından incelemesi yapılarak sonuçları ortaya koyulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL TEMELLENDİRMELER

Ulusal güvenlik politikaları stratejileri konusuna geçilmeden önce araştırmaya kaynak teşkil eden güvenlik, politika ve strateji kavramlarının teorik temellendirmesini yapmak çalışma alanını daha sağlam ve berrak yapıya kavuşturacaktır.

1.1.Güvenliğin Kavramsal Temellendirmesi

Güvenlik konusu geçmişten günümüze her daim var olmuş ve ihtiyaç duyulan bir durum olmuştur. Öyle ki ilk insanların hayatta kalma, kendisini vahşi hayvanlardan koruma, huzurlu ve güvende hissetme, tehditlerden uzak olma ve bu durumu sürdürme çabaları ile günümüz topluluklarının, devletlerinin refah içinde, muasır medeniyet seviyesinin üstünde özgür, demokratik, herhangi bir tehdit ve tehlike hissetmeden yaşama arzusu ve çalışması aynı güvenlik anlayışının farklı seviyelerdeki vuku bulmuş halidir. Yani geçmişte güvenlik her türlü tehdit ve tehlikeye karşı hayatta kalabilme durumu iken, günümüz güvenliği yine aynı tehdit ve tehlike olgusunun farklı algılanış ve standartlarına göre belirlenmiş güvende olma durumudur.

Güvenliğin bu derece gerekli ve elzem durumu, insanlığın varoluşundan bu yana süregelmesi, konunun tüm yönleriyle ve çok boyutlu bir şekilde ele alınmasını gerektirmektedir. İnsan ırkının, hatta günümüz modern toplumlarının ürettiği tehlikeli buluşların veyahut yine bir şekilde insan faktörü merkezli yaratılan sorunların sebebiyet verdiği yıkımlarla yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalan dünyamızın devamlılığı açısından zaruridir.

Tüm bu gerekliliği bilimsel ve sistematik olarak ele alıp kapsamlı şekilde incelemek amacıyla yola çıkılmış çalışmanın birinci bölümünde ilk önce güvenlik kavramının epistemolojik ve kavramsal açıklamaları ele alınıp, bu konunun sınırları ve kapsamı sosyal bilimler çerçevesindeki görüşlerle zenginleştirilip çok boyutlu bir şekilde tanımlaması yapılacaktır. Daha sonra güvenliğin tarihsel gelişimi, uluslararası ilişkilerdeki algılamaları ve ayrıca analiz düzeylerine göre türleri ele alınacaktır.

1.1.1.Güvenliğin Tanımı

Güvenlik çok boyutlu ve kapsamlı düşünülmesi gereken bir kavramdır. Çok boyutlu ve kapsamlı oluşu kavramın bir kalıba sokulamayan çalışma alanı olarak belirmesine sebebiyet vermiştir. Nitekim tarihsel analizinin yapılacağı ilerleyen evrelerde güvenliğin stabil yani sabit bir tanımlaması veya bilimsel deneyler sonucunda ulaşılabilecek kesin hüküm belirten değişmez bir açıklaması yoktur. Tüm bu genellemeler çerçevesinde kavramı, Uluslararası İlişkiler disiplininde ilk olarak inceleyen Arnold Wolfers'a göre “güvenlik” muğlak bir kavramdır².

“Security” yani güvenlik kelimesi köken bakımından İngilizce’ye Latince “Securus” kelimesinden geçmiştir. “Se” kelimesi İngilizce’de “without” yani olmaksızın anlamında, “curus” kelimesi ise İngilizce “uneasiness” yani tedirginlik, huzursuzluk anlamına gelen kelimeye tekabül etmektedir. Bu iki kelimenin birleşimiyle “security” kelimesi türetilip huzursuzluk ve tedirginlik olmaksızın barışçıl durumda yaşama ve bunu sürdürme olarak temellendirilmiştir³.

Kelime anlamı olarak güvenlik, Türk Dil Kurumu sözlüğünde iki şekilde ifade edilmiştir. “*Toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu, emniyet*”⁴. İkinci bir tanımlamada; “*Devlet olarak örgütlenen bir toplumun düzen ve güvenirlilik içinde bulunması durumu*”⁵ şeklindedir.

Güvenlik kavramı sosyal bilimlerde de çok çeşitli şekillerde tanımlanmış, ifade edilmiştir. Amerikalı siyaset bilimci Barry Buzan’a göre; güvenlik, tehditten veya tehditlerden özgür kalabilmek amacıyla gerçekleştirilen çaba ve gayrettir.⁶ Güvenliği kavramsal açıdan uluslararası ilişkilerde ilk defa inceleyen Arnold Wolfers’a göre ise güvenlik; her ne şekilde olursa olsun elde var olan mevcut değerlere yönelik herhangi bir

²Arnold Wolfers, “National Security as an Ambitiguous Symbol”, *Political Science Quarterly*, Vol. 67, No: 4, 1952, pp. 481-502.

³ Czesław Mesjasz, “Security as an Analytical Concept”, *5th Pan-European conference on International Relations in The Hague, 9-11 September 2004*, Cracow University of Economics Cracow, Poland, s.4.

⁴Türk Dil Kurumu E-Sözlüğü, “Güvenlik Kavramı Tanımsal Değerlendirmesi”, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a80ed4c44b7d1.08728797 , (Erişim Tarihi:12.02.2018).

⁵Türk Dil Kurumu E-Sözlüğü, “Güvenlik Kavramı İkinci Tanımsal Değerlendirme”, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a80ed4c44b7d1.08728797 , (Erişim Tarihi: 12.04.2018).

⁶Bülent Sarper Ağır, “Güvenlik Çalışmaları Alanında Kopenhag Okulu’nun Toplumsal Güvenlik Kavramsallaştırması Çerçevesinde Bir Etnik Çatışma Örneği Olarak Kosova Sorunu”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2013, s.16.

tehdidin varlığının bulunmaması durumudur.⁷ Nihal Ergül'ün basit tanımlamasıyla güvenlik tehlike ve kaygılardan uzak olma hissidir⁸.

Yukarıda yapılan tüm tanımlamalar güvenliğin genel ve basit düzeyde kavramsal olarak ifade ettiği anlamı dile getiren görüşlerdir. Bu genel bakıştan sonra birde güvenliği daha spesifik olarak konu ve aktör bakımından ayrı ayrı ifade eden görüşlerine de yer vererek daha iyi bir analizi yapılmış olacaktır.

Peki her türlü tehlike ve tehdide karşı güvenlik kim için olmalıdır? Bu sorunun cevabı güvenliğin aktör bazında incelenmesinde yatmaktadır. Uluslararası ilişkilerde analiz düzeyi üç ayaklıdır: Birey, Devlet ve Uluslararası Sistem. Üçlü analiz düzeyinde güvenlik kavramı yukarıdan aşağıya doğru bir bağımlılık piramidi oluşturmaktadır⁹. Yani uluslararası sistemin güvenliği sağlanırsa en minimum düzeyde bile olsa bu durum devletlerin güvenliğini ve bireyin güvenliğini etkileyecektir. Böyle bir etkileşim içinde her analiz birimi için güvenliğin ne ifade ettiğini ayrı ayrı incelemek gerekmektedir.

Berlin Üniversitesi'nden uluslararası ilişkiler bölümü profesörü Hans Günter Brauch'a göre birey bazında güvenlik, diğer bireylerden doğabilecek kasti zararlardan uzak olma hissidir¹⁰. Beril Dedeoğlu da uluslararası güvenlik ve strateji kitabında bireyin güvenlik algılayışını çeşitli kademelerdeki endişeler bütünü olarak nitelendirmektedir.¹¹ Şöyle ki, kişi sadece kendi güvenliğini değil yakınlarının canının, malının güvende olmasını ve bu durumda sürdürülebilir olmasını arzulamaktadır, bunlar için endişe duymaktadır.

Birleşmiş Milletler İnsan Gelişimi raporu ise insan yani birey güvenliğini iki bakış açısı çerçevesinde değerlendiriyor. Birinci bakış açısıyla bireysel güvenlik; açlık, hastalık ve psikolojik baskı gibi her türlü kronik tehditten korunma şeklindedir. İkinci bakış açısıyla bireysel güvenlik; kişinin günlük yaşamında, evde, işte ya da toplulukta olabilir, ani ve yaralayıcı aksamalardan korunması şeklinde yorumlanmıştır¹². Bu tanımlamalardan

⁷Atilla Sandıklı, *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış Ve Çatışma Çözümleri*, Bilgesam Yayınları, İstanbul 2012, s.166.

⁸A.g.e, s.166.

⁹David Singer, "Uluslararası İlişkilerde Analiz Düzeyi Meselesi", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt:3, Sayı:11, Güz 2006, ss.7-16.

¹⁰Hans Günter Brauch, Güvenliğin, "Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt:5, Sayı: 18, Yaz 2008, s.2.

¹¹Beril Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik Ve Strateji*, Derin Yayınları, Yayın No.24, İstanbul 2003, s.9.

¹²Roland Paris, "Human Security Paradigm Shift Or Hot Air?", *International Security*, Vol:26, No: 2.Fall 2001, p.89.

da yola çıkılacak olursa birey güvenliği, kişinin günlük hayatına, toplumsal yaşamına, canına, malına, refahına, düşüncelerine gelebilecek fiziksel ve psikolojik her türlü tehdide karşı korunma durumu olarak tanımlanabilir.

Aktör düzeyinde devletin temel alındığı güvenlik anlayışı ise, bir devletin ulusal varlığının ve bütünlüğünün, jeopolitik ve jeo-stratejik sınırlarının, iktidar yapısının, vatandaşlarının refah düzeyinin, jeo-ekonomik kaynaklarının her türlü tehdide karşı askeri, politik, ekonomik manevralarla koruması ve kollamasıdır¹³. Uluslararası ilişkiler disiplini aktör düzeyinde güvenlik algılaması hakkında birçok tanım mevcuttur.

Barry Buzan'a göre güvenlik, devletlerin tehditlerden kurtulma çabaları ve rakip kuvvete karşı potansiyel kimliklerini, fonksiyonel bütünlüklerini koruma becerileridir¹⁴. Amerikalı siyaset bilimci Arnold Wolfers'a göre güvenlik kavramı, ülkenin savunma ve saldırı politikalarına göre şekillenen temel değerleri korumaya yönelik durum olarak tanımlamıştır¹⁵. Bu tanımlamada ifade edilen hususta devletlerin politikalarına göre şekillenen bir güvenlik algısı ve tanımlamasından bahsedilmiştir. Güvenliğin devletin kendi tehdit algısına göre şekillenen bir yapısı vardır. Bundan dolayıdır ki, konunun başında belirtildiği gibi güvenlik olgusu, muğlak bir duruma elverişli bir zeminde, sürekli değişen bir tanımlama ve kavramsallaştırmalar silsilesidir.

Devlet merkezli politika ve çıkarlara göre değişen güvenlik tanımlamasına en iyi örnek olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin 2010 Ulusal Güvenlik Stratejisi gösterilebilir. Bu stratejiye göre güvenlikten kasıt; ABD'nin vatandaşlarını, anakarasını, müttefiklerini, kurduğu ittifaklardaki partnerlerini çoklu tehditlerden gelebilecek bir saldırıya karşı her türlü aracı kullanarak korumak ve güvende hissettirmektir¹⁶.

Üçüncü analiz birimi aktörü olarak uluslararası sistemin güvenliği ele alınacaktır. Uluslararası sisteminin güvenliğinden kasıt uluslararası güveniktir. Bu kavramın tartışmasına ilerleyen evrede güvenliğin türleri noktasında daha detaylı bir çalışmayla değinilecektir. Ancak tanımsal bir temel oluşturma açısından bakmak gerekirse, Beril Dedeoğlu "Uluslararası Güvenlik ve Strateji" adlı kitabında konuyla ilgili olarak, uluslararası sistemin güvenliğinin küresel temelde güvenlik anlayışı olduğunu ve bu

¹³ Beril Dedeoğlu, a.g.e., 2003, s.49.

¹⁴ Atilla Sandıklı, a.g.e., s.167.

¹⁵ Serdar Çakmak, "11 Eylül Sonrası Süreçte ABD'nin Yeni Güvenlik Politikasında Türkiye", Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara , 2013, s.7.

¹⁶ The White House, *National Security Strategy*, Washington, May 2010, pp.17-18.

anlayışa yönelik oluşabilecek tehdit unsurlarının tespiti ve düzenlenmesini güvenlik şeklinde tanımlamıştır¹⁷.

Güvenlik aktör temelli incelenirken sürekli bir tehdit kavramı ve ona karşı alınabilecek önlemler ve bu önlemlerin de sürdürülebilir olması durumu olarak nitelendirilmişti. Peki tehdit kavramı ve onun türlerinden kastedilen nedir? Bu duruma karşı tanımlanabilecek kapsamlı güvenlik tanımı nasıl olmalıdır? Bu sorular öncelikli hedef olmalıdır.

Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre tehdit kavramı, gözdağı kelimesiyle özdeş tutulmuştur¹⁸. Yani birini korkutma amaçlı gözdağı verme şeklinde bir tanımlama kastedilmek istenmiştir. Kelimenin genel kavramsal tanımlaması bakımından doğru bir ifadedir. Ancak tehdit, algılamalara göre değişen bir kavramdır¹⁹. Dolayısıyla duruma yine aktörler açısından bakmak nitelikli bir tanımlama için daha doğru olacaktır.

Devlet merkezli bakılan tehdit algısı ve bu algıya binaen yapılan bir tehdit tanımlaması, hangi devlet için ilan edilecekse o devletin şahsına münhasıran değişen ve meşrulaştırılan bir kavram olacaktır.

Uluslararası sistem açısından tehdit olgusu ise sadece tek bir birey ya da devlet veyahut bölgenin sorunu olmaktan çıkıp daha küresel bir kavrama dönüşüp, uluslararası sistemdeki bütün aktörleri tedirgin edecek vaziyette olmaktadır.

Örneğin küresel ısınma, önlem alınmadığı takdirde sadece bir bölgede değil tüm dünyada etkilerinin görüleceği bir küresel tehdittir. Mesela terör tehdidi, sadece az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde değil aynı zamanda gelişmiş ülkelerde de görülebilecek bir olgudur. Keza Amerika'daki 11 Eylül saldırıları bu duruma en net örnektir²⁰.

Tehdit kavramının alanının genişlemesine verilebilecek örnekler sadece küresel ısınma ve terörle sınırlı değildir. Ayrıca salgın hastalıklar, yasadışı göçler, uyuşturucu ticareti, kitle imha silahlarının yayılması, silah kaçakçılığı, kara para aklama, radikalizm gibi sorunlar ve bu sorunların sadece bir ülkeyi değil uluslararası sistemdeki tüm ülkeleri

¹⁷ Beril Dedeoğlu, a.g.e. 2003, s.49.

¹⁸Türk Dil Kurumu E-Sözlüğü, "Tehdit Kavramı Tanımsal Değerlendirmesi", http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a95a718c0f018.66845564, (Erişim Tarihi: 27.02.2018).

¹⁹Ahmet Küçükşahin, "Güvenlik Bağlamında, Risk Ve Tehdit Kavramları Arasındaki Farklar Nelerdir Ve Nasıl Belirlenmelidir?", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Sayı.4, s.22.

²⁰ Anadolu Ajansı, "11 Eylül 2001 Terör Saldırısı", <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdde-11-eylulun-etkileri-17-yil-sonra-hala-suruyor/1252740>, (Erişim Tarihi: 12.09.2018).

etkileyecek boyutlara varması tehdit kavramının hem boyutunu hem kapsamını genişletmektedir. Tüm bu değişen ve dönüşen tehdit durumuna karşı kapsayıcı bir güvenlik tanımı oluşturmaya çalışmak gereklidir.

Güvenliği, uluslararası arenada temel aktör olma özelliğini koruyan devlet merkezli anlayış içerisinde incelemek ve kapsayıcı tanımını yapmak ulusal güvenlik politikası stratejileri temelli oluşturulan bu çalışmaya daha uygun düşecektir. Antik dönemlerden Soğuk Savaş'ın bitimine kadar yer yer önemini kaybetse de güvenlik denilince akla ilk olarak devlet merkezli, ulusal sınırların ve çıkarların korunmasına yönelik askeri güvenlik politikası stratejilerinin ön plana çıktığı, geleneksel güvenlik tanımlamaları gelmektedir.

Geleneksel güvenlik olgusunda hakim olgu askeri güvenlidir. Bunun içinde ise güç unsuru önemli bir pay üstlenmektedir. Bahsedilen güç unsurundan kastedilen ise askeri güçtür. Devletler eskiden askeri gücünü geliştirme amaçlı birbirleriyle rekabet edencesine silahlanma yarışı içine giriyorlardı. Bu durumun zirve yaptığı ve topyekün bir yıkıma sebep olacak şekilde bir silahlanma yarışının gerçekleştiği dönem iki bloklu dünya sisteminin var olduğu Soğuk Savaş dönemidir²¹. Nitekim Soğuk Savaş'ın sonuna doğru tehdit olgusunun salt askeri unsurlarla çözülemeyecek kadar çok yönlü ve çok unsurlu etkilerinin küreselleşme olgusu ile kendini daha da net göstermesi güvenlik kavramının da daha geniş ve kapsamlı bir şekilde tanımlanıp geliştirilmesini gerekli kılmıştır.

Tüm bu nedenler çerçevesinde, kapsayıcı güvenlik anlayışı ile kavramı sistematikleştiren Barry Buzan, devletin aktör olduğu anlayış içinde güvenlik kavramının tanımlamasını beş temel sektör üzerinden yapmıştır:

1-Askeri Güvenlik: Burada temel amaç devletin askeri saldırı ve savunma imkan kabiliyetlerini geliştirip diğer devletlere karşı caydırıcılığı artırmaktır.

2-Siyasi Güvenlik: Devletin hükümet sistemi ile idari ve hukuki yapısının korunması için yapılan ideolojik yaklaşımlardır.

3-Ekonomik Güvenlik: Toplumun refah seviyesini artırmak ve devleti iktisadi olarak büyütme amaçlı planlanan strateji hamleleri ve bunları korumaya yönelik önlemlerdir.

²¹ Uluslararası Politika Akademisi, "Soğuk Savaşın Döneminin Temelleri, Karakteristik Özellikleri", <http://politikaakademisi.org/2015/11/11/soguk-savasin-temelleri/> , (Erişim Tarihi: 22.04.2017).

4-Toplumsal Güvenlik: Devleti oluşturan temel unsurlardan olan milletin; dilinin, kültürünün, ulusal kimliğinin korunması ve sürdürülmesidir

5-Çevresel Güvenlik: Yerel ve küresel çevrenin korunması amacıyla geliştirilen stratejiler ve bu stratejiler çerçevesinde alınan önlemler, yapılan hamlelerdir²².

Buzan sektörel temelde güvenlik tanımlamasına gerekçe olarak ise, güvenliğin militarist seçeneklerle sağlanmaya çalışılıp kısıtlanmasının, analitik olarak geniş bir anlama sahip olan bu kavramın anlamının daralmasına yol açtığını ve bunun da güvenlik önlemlerinin eksik ve yetersiz kalmasına sebebiyet verdiğini söylemiştir²³.

1.1.2.Güvenliğin Tarihsel Arka Planı

Güvenlik olgusu tarih boyunca devletler için hep var olmuştur. Ancak güvenliğin kavramsal kalıplarla ifade edilip açıklanması ve uygulanması sürekli değişmiştir. Bu dinamik durum tehdit kavramıyla alakalıdır. Tehdidin olmadığı yerde güvenlik kavramından söz etmek anlamlı olmayacaktır.

Güvenlik-tehdit ilişkisi her zaman birbirine karşı var olan bir olgudur. Tarihi dönemler boyunca güvenlik-tehdit ilişkisi hiç değişmemiştir. Ancak devletlerin tehdit algılamasının değişmesine bağlı olarak güvenlik kavramı da sürekli dönüşüm yaşamıştır.

Uluslararası ilişkiler tarihinin antik dönemlere kadar uzandığı yönündeki genel kanılar doğrultusunda güvenliğin, tarihsel perspektifte analizini yapmak, güvenlik-tehdit ilişkisini daha iyi anlama adına süreci ilkçağlara kadar uzatmak anlamlı olacaktır²⁴.

İlk Çağ devletlerinde genel güvenlik olgusu varlığını koruma ve sürdürme şeklinde gelişmiştir. Bu güvenlik olgusu, kısıtlı dünya görüşünden kaynaklanan kendi dışındaki oluşumları varlığına tehdit olarak algılama düşüncesi olup bu çerçevede tehdidin bertaraf edilmesi veya yok edilmesi adına çeşitli stratejik hamleleri uygulamaktan oluşmaktadır. Bu tarz ilk çağ güvenlik anlayışına, ilk uygarlıkların ve devlet oluşumunun izlerine rastlanan Anadolu ve Mezopotamya'da görmek mümkündür. Monarşik yapısını M.Ö.15. yüzyıllarda kuran Hititlerin, bir başka güçlü medeniyet olan Mısır'ı varlığını koruma ve sürdürmesinde

²² Barry Buzan, "New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century", *Chatham House*, Vol:67, No: 3, July 1991, pp. 431-451.

²³ Barry Buzan, *People, States And Fear; National Security Problems In International Relations*, The University of Michigan Press, Ann Arbor 1983, p.75.

²⁴ Beril Dedeoğlu, a.g.e., 2003, ss.14-15.

engel olarak görmesi ve savaş açması gösterilebilir²⁵. Bir başka örnek olarak ise Antik Yunan şehir devletlerinin Perslerle ve kendi aralarında yaşadıkları mücadeleler gösterilebilir²⁶.

M.Ö. 600'lü yıllarda imparatorluk haline gelen Perslerin büyük kiralık ordular kurarak yayılmacı hareketler sergilemesi, o dönemlerde demokrasinin altın çağını yaşayan Yunan şehir devletlerinde tehdit olarak algılanmış, kurulmuş olan sistemin istilaya uğraması, daha da kötüsü yıkılması korkusunu ortaya çıkarmıştır. Böylesi tehdit durumu karşısında başta Atina ve Sparta olmak üzere tüm şehir devletleri bir araya gelerek M.Ö. 478'de tarihin ilk uluslararası örgütlenmesi sayılabilecek Antik Delos Birliği'ni kurmuş ve Perslere karşı ortak savunma gerçekleştirmiştir. NATO'nun bir prototipi gibi görünen bu birlik sayıları fazla olan Persleri mağlup etmeyi başarmıştır²⁷.

Pers tehdidinin bertaraf edilmesi sonrası Atina şehir devletinin birlikte, hegemon rol üstlenmeye çalışması başta Sparta olmak üzere diğer şehir devletleri üzerinde egemenliklerini yitirme düşüncesine yol açmıştır. Bu algılama sonucunda Atina'ya savaş açılmıştır²⁸. Peloponnes Savaşı olarak bilinen bu savaş ile bir güvenlik arayışının, devletlerinin egemenliklerine karşı bir durum söz konusu olduğunda iç ya da dış fark etmeksizin nasıl bir tehdit olarak algılandığının örneğini teşkil etmektedir.

Ortaçağda güvenlik, din temelli ideolojik fikirler üzerine inşa edilmiştir. Din ile güvenlik birbirine özdeş kavramlar olarak kullanılmıştır. Toplumsal uyum ve istikrarın sürdürülmesi, mevcut olan siyasal sistemin devamı ve buna bağlı olarak oluşan iktidarların yapısal şekillenmesi, ekonomik sistemin işleyişinin devamlılığı ve en önemlisi de düşman olgusunun oluşturulmasında en etkili sistem din kavramıyla kurulmaya çalışılmıştır. Güvenlik halinin ve buna bağlı olarak alınacak önlemlerin, uygulanacak stratejilerin belirlenmesinin temel dayanağı olan tehdit algılaması bu dönemde, Hıristiyan, Müslüman, Musevi olan-olmayan şeklindeki sınırlamalar eşliğinde oluşturulmuştur²⁹.

11. yüzyılda düzenlenen Haçlı Seferleri Orta-Çağ güvenlik anlayışına güzel bir örnektir. Müslüman akınları karşısında yıpranan Doğu Roma'ya diğer adıyla Bizans'a

²⁵ Christon I. Archer vd., *Dünya Savaş Tarihi*, (Çev. Cem Demirkan), Tüzm zamanlar Yayıncılık, İstanbul 2006, Yayın No:0003, ss. 21-26.

²⁶ Philip De Souza, *The Greek and Persian Wars 499-386 BC*, Osprey Publishing, Oxford 2003, pp. 11-18.

²⁷ Philip De Souza, a.g.e., p.88-92.

²⁸ Selin Erkul, " Askeri Güvenlik Çalışmalarına Dönüş: Önleyici Savaş" , *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2018, Cilt:23, Sayı:2, s.648.

²⁹ Beril Dedeoğlu, a.g.e., 2003, s.20.

yardımları etme ve Hristiyanlığın tarihi merkezleri sayılan Antakya, Urfa, Kudüs'ü kurtarma amacıyla düzenlenen Haçlı Seferleri, Hristiyanlık inancının Avrupalı güçleri görünürde de olsa bir araya getirerek, bir güvenlik algısı oluşturmalarında etkili olmuştur³⁰.

Haçlı Seferleri sonucunda doğunun zenginliklerinin Avrupa'ya taşınması, Doğu ticaret yollarının kontrolünün sağlanması temelde sosyo-ekonomik düşüncelerin yön verdiği ancak din olgusuyla özdeşleştirilen güvenlik algılamalarının kanıtıdır³¹.

Aynı mevcut din ekseninde gelişen güvenlik algılamasını İslam toplumlarının hüküm sürdüğü devletlerde de görmek mevcuttur. İslam anlayışında var olan cihat düşüncesi ve düşünce etrafında oluşan, yeni yerlere İslam'ı yayma hareketi çerçevesinde güvenlik çemberinin sathı genişletilmiştir³². Bu güvenlik algısının en büyük kanıtlarından biri de Darü'l İslam ve Darü'l Harp anlayışıdır.

Darü'l İslam veya diğer adıyla Darü'l Sulh kelime manası olarak, "Müslüman idaresi altındaki ülke" anlamında kullanılmaktadır³³. Çoğunluğun Müslüman olması, İslam hukuku kurallarının uygulanması gibi kurallar temel şartlar olarak görülmektedir. Ancak genel kabul gören anlayış daha çok Darü'l İslam olarak adlandırılan bölgede, Müslümanların sulh ve sükunet içinde yaşaması şeklindedir. Darü'l Sulh zaten kelime anlamı olarak barış ülkesi olarak nitelendirilen, tehdit oluşturmayan alanlar için kullanılmaktadır.

Darü'l harp ise, kelime manası ile küfür yani gayr-i müslim yönetimlerin hakim olduğu ülke anlamına gelmektedir³⁴. Yani İslam hukuku ilkelerinin hakim olmadığı, Müslüman halkın azınlıkta olup veya hiç olmadığı ve buradaki halkın rahatlıkla dini vecibelerini yerine getiremeyip ağır şartlar altında bulunduğu devletler ya da bölgelerdir.

Darü'l Harp en basit ifadeyle İslam hakimiyetinin olmadığı topraklardır. Bu sebeple tehdit oluşturmaktadır. Tehdidin ortadan kaldırılıp Darü'l Harp diyarlarının Darü'l İslam'a çevrilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede cihat anlayışının verdiği meşru güçle İslam devletlerinin Darü'l Harbe, barış ve sükuneti getirmek ve oraları İslam hakimiyetine almak

³⁰ *Tematik Ansiklopedi*, Milliyet,1993, s.110.

³¹ A.g.e., s.111.

³² Recep Çetintaş, "İslam Hukukunda Gayrimüslimlerle İlişkiler Bağlamında Cihad Anlayışı", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2018, Sayı:31, ss. 27-30.

³³ Ahmet Özel, "Klasik İslam Devletler Hukukunda Ülke Kavramı Ve Günümüzdeki Durum: İbn Temiyye'nin Mardin Fetvası İle Benzeri Diğer Bazı Fetvalar", *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:43 2012, s.43.

³⁴ Ahmet Özel, a.g.e., s.44.

amacıyla seferler ve savaşlar yapması din eksenli güvenlik anlayışının bir başka kutuptaki örneğini teşkil etmektedir.

Hıristiyanlığın bin yıllık önemli şehirlerinden olan İstanbul'un önce Emevi, Abbasi gibi Müslüman Arap devletlerince yıllarca kuşatılıp alınmaya çalışılması, ardından Osmanlı hükümdarı Fatih Sultan Mehmet'in, hem hazreti Muhammed'in övdüğü komutan olmak hem de kendisine sürekli engel ve tehdit oluşturan Hıristiyanların saldırılarını yok etmek amacıyla fethetmesi din özdeşindeki güvenlik algılamasının bir başka sonucudur³⁵.

15. yüzyılda başlayan Yeni Çağ ile birlikte, yaşanan birtakım önemli olaylar güvenlik-tehdit ilişkisi ve buna bağlı olarak geliştirilen güvenlik anlayışını bir değişim ve dönüşüm sürecine sokmuştur.

Bu dönemde güvenlik, çıkar kavramı etrafında şekillenmiştir. Devletlerin ulusal çıkarları gereği tehdit algılamaları ve bu tehdit durumlarına karşı alınabilecek, hamleler tamamen değişim geçirmiştir. Adeta eski tabular yıkılmıştır. Bu dönemde gelişen güvenlik algısı günümüze kadar devam edecek gelişmelere bir ilk teşkil etmiştir.

15. yüzyıl ile 18. yüzyıl sonlarına yani Fransız İhtilaline kadar süren dönemde güvenlik kavramını etkileyen, değiştiren, dönüştüren iki önemli büyük olay mevcuttur. Birincisi, 30 yıl savaşları (1618-1648) olarak bilinen ve sonrasında Westfalya Anlaşması ile sonuçlanan, Katolik-Protestan çatışması ekseninde başlayan savaşlardır. Katolik İspanya ve Avusturya'nın Protestan Alman prenslikler üzerinde baskı kurmasına karşı, hem Katolik olup hem de bir başpiskopos tarafından yönetilen Fransa, kendisinin Avrupa'daki çıkarlarının zedeleneceğini düşünerek Protestanların yanında savaşa girmiştir³⁶. Bu olay din eksenli bir güvenlik eksenini yıkan ilk mücadele olmuştur. Westfalya Anlaşması ile Avrupalı devletler kendi siyasi çıkarlarının dini karakterlerinin önüne geçtiğini anlamışlardır.

İkinci büyük olay ise coğrafi keşiflerle başlayan çıkar savaşlarıdır. 15. yüzyılda başlayan Coğrafi Keşiflerle birlikte Avrupa'ya gelen değerli madenler ile bir refah durumu başlamıştır. Oluşan bu refah durumu ile birlikte 16. yüzyılda bilim ve teknikte yaşanan gelişme ile daha çok keşif yapıp hazineyi daha çok doldurma yarışı içerisinde olan

³⁵ Mehmet Bülent Uludağ, *Dünya Siyasi Tarihi*, Kriter Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 90-91.

³⁶ A.g.e., ss.111-113.

devletlerin, birbirleri ile ekonomik temelli çıkarların esas alındığı bir yarış başlamıştır. 17. yüzyıla damgasını vuran Merkantalizm de bu noktada anlam bulmuştur³⁷.

Merkantalizmin düşüncesi etkisinde gelişen, altın, gümüş gibi değerli madenlerin ele geçirilip hazinenin doldurulması, korunması ve yitirilmemesi düşüncesi çevresinde bir güvenlik anlayışı anlam bulmuştur. Bu çerçevede bilim ve teknikteki gelişmelerle desteklenen güçlü bir askeri kapasiteye ihtiyaç duyulmuştur³⁸.

18. yüzyılın sonunda Yeni Çağın bitişi Yakın Çağın başlangıcı olarak nitelendirilen Fransız İhtilali ile birlikte gelişen ulus devlet olgusu ve bu doğrultuda oluşan devletler ekonomik pastadan pay alma ümidiyle sömürgecilik yarışına müdahil olmuştur³⁹. 19. yüzyılın ilk yarısında güçlü devletlerin, sistemin kendi dengeleri çerçevesinde sürüp gitmesi konusunda düzenlediği 1815 Viyana Kongresi ve sonrasında uygulanan Metternich Sistemi, uluslararası arenada güçlü bir aktör olmak ve bunun da ulusal varlığını dünya nimetleriyle beslemekten geçtiğini düşünen devletler karşısında etkili olamamıştır⁴⁰.

19. yüzyılda başlayan Sanayi Devrimi ve bu çerçevede artan ham madde ve pazar arayışı büyük güçlerin ya da büyük güç olma yarışındakilerin güvenlik algısını ve sınırlarını tamamen değiştirmiştir. Güvenlik 19. yüzyılda büyük güçler ya da büyük olma sevdasındaki devletlerin bakış açısında Beril Dedeoğlu'nun da ifade ettiği gibi sadece sınırları korumak veya komşulara doğru ilerlemek değil, ulaşılabilen her yer anlamına gelmiştir. Bu kerte birer çıkar alanı sayılan önemli su yollarını ve boğazları, geçitleri, adaları, petrol bölgelerini, ucuz insan gücü alanlarını ele geçirmek ve buraları tıpkı vatani korur gibi savunmak güvenliğin yeni yüzü olmuştur⁴¹.

20. yüzyıl başlarıyla birlikte sömürgecilik faaliyetleri uluslararası sistemin temel dinamiğini oluşturmuştur⁴². Kolonileştirme sistemi, koloni yaratma faaliyetleri sürdüren devletler arasında ciddi bir rekabete yol açmıştır. Bu rekabet, onları durdurma ya da

³⁷ Cahit Aydemir ve Hüseyin H. Güneş, "Merkantalizmin Ortaya Çıkışı", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:5, Sayı:15, ss.136-137.

³⁸ A.g.e., ss.140-143.

³⁹ H. Gökçe Zabunoğlu, "Günümüzde Ulus Devlet", *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:13, Sayı:1, 2018, ss.542-546.

⁴⁰ Süleyman Erkan, "Savaş ve Barış Bağlamında XIX. Yüzyıl Uluslararası İlişkilerinin Özellikleri", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2010, Sayı:22, ss.97-105.

⁴¹ Beril Dedeoğlu, a.g.e., 2003, s.25.

⁴² A.g.e., 2003, s.25.

kendilerini daha ileri konuma geçirmek isteyen aktörler, devletler arasında iki küresel savaş ile sonuçlanmıştır⁴³.

İki küresel savaştan sonra 20. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte dünyada güvenlik anlayışında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Öncelikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının temel sebeplerinin belki de en önemlisi olan kaynakların paylaşılması mücadelesi tüm dünyaya bedel ödeten sonuçlar doğurmuştur. Güvenliği doğrudan tehdit altında olmayan ülkeler bile söz konusu küresel savaşlar sebebiyle dolaylı tehditler içerisinde yer almıştır.

Küresel savaşların ardından yaşanan Soğuk Savaş dönemi ile birlikte güvenlik-tehdit ilişkisi ve bu çerçevede oluşan güvenlik algısında değişen üç önemli durumdan söz etmek mümkündür. Birinci durum, Soğuk Savaş sürecindeki tehdit algılamasının diğer dönemlerden farklı bir şekilde gelişmesidir. Tehdit olarak eski dönemlerdeki gibi yayılcı amaç güden başka bir devlet algılanmamıştır. Tehdit eden unsurların isimleri ve boyutları değişmiştir. Artık rakip siyasal sistemler, rakip rejimler, nükleer güce sahip komşu olan veya olmayan blok devletleri gibi birçok yeni tehdit oluşmuştur⁴⁴.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitişi ve Soğuk Savaş denilen sürecin başlaması ile dünya ABD öncülüğünde Batı Bloğu, SSCB öncülüğünde Doğu Bloğu ve Bağılantısızlar Hareketi olarak adlandırılan tarafsız üçüncü dünya ülkelerinden oluşan gruplara ayrılmıştır⁴⁵. Tehdit algılaması da bu noktada karşı blok devleti veya devletlerinin politikaları ve askeri kapasiteleri olarak yeniden tanımlanmıştır.

Soğuk Savaş sonrasında değişen güvenlik algılamasında ikinci durum ise, mücadele yöntemleridir. Süreç boyunca hiçbir zaman sıcak çatışma boyutuna varmamasına rağmen devletler sürekli olarak silah kapasitelerini artırma çabasında ve çalışmasında olmuşlardır. Bunda da temel amaç savaşmak değil caydırmak olmuştur.

Batı Bloğunda ABD başta olmak üzere Britanya, Fransa, Doğu Bloğunda SSCB, Çin gibi devletler atom ve hidrojen bombası olarak adlandırılan nükleer silahlar üretme yarışı içine girmişlerdir⁴⁶. Bu yarış öyle bir hal almıştır ki dehşet dengesi ya da diğer adıyla

⁴³ A.g.e., 2003, ss.25-26.

⁴⁴ A.g.e., 2003, s.27.

⁴⁵ Nurettin Gülmez ve Bülent Tahancı, "Soğuk Savaş Çekişmelerinden Bir Örnek: U-2 Uçak Krizi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:14, Sayı:28, Bahar 2014, ss.226-228.

⁴⁶ Erdem Denk, "Bir Kitle İmha Silahı Olarak Nükleer Silahların Yasaklanmasına Yönelik Çabalar", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt.66, no.3, 2011, ss.103-105.

karşılıklı mahvolma durumunu ortaya çıkarmıştır. Dehşet dengesi ile nükleere silahların vurucu gücü, dünyayı defalarca yok edebilecek akıl almaz noktaya ulaşmıştır. ABD ve SSCB arasında yaşanan ve sıcak savaşın yaşanma ihtimaline ramak kalan Küba füze krizi ve Jüpiter füzeleri krizi meseleleri iki süper güç nezdinde tüm devletleri tehdit eden mesele olmuştur⁴⁷.

Bloklar arası çekişmenin sürdüğü Soğuk Savaş döneminin güvenlik algılamasında değişen üçüncü durum ise, savaşlarda kullanılan çevreleme stratejisinin ittifaklar yardımıyla tehdidi etkisiz, yardımsız, iletişimsiz bırakma anlamında bir çevreleme politikasına dönüşmesidir. ABD, SSCB'nin yayılmasını önleme amacıyla çevreleme politikası çerçevesinde önce Truman Doktrini ile Sovyet tehdidine maruz kalan Türkiye ve Yunanistan'ı askeri yardım yaparak Batı Bloğunda tutmuş, ardından Marshall Planı ile bozulan Batı Avrupa ekonomisine finansal destek sağlamıştır. Daha sonra çevreleme politikasının Batı Avrupa'daki askeri ayağı olarak NATO'yu kurmuştur. Dünyanın farklı bölgelerinde de aynı çevreleme politikası gereği ANZUS, SEATO, CENTO gibi örgütler kurmuştur. Tüm bu politikalara SSCB aynı ölçüde benzer yapılarla cevap vermeye çalışmıştır. Varşova Paktı ile askeri, Molotof Planı ve COMECON ile ekonomik, COMINFORM ile de ideolojik temelli ittifak örgütleri kurmuştur⁴⁸.

Soğuk Savaşın sona ermesi ve küreselleşen dünya ile birlikte iki kutupludan çok kutuplu sisteme doğru uluslararası sistem evrilmeye başlamıştır. Küreselleşme ile birlikte liberal politikaların durdurulamaz etkisi devletlerin sınırlarını ortadan kaldırmış, karşılıklı bağımlılık çerçevesinde devletler sürekli bir etkileşimde bulunmak mecburiyeti içinde kalmıştır⁴⁹. Güç sadece askeri alanda gelişmekle mevcut olur şeklindeki Soğuk Savaş zihniyeti yetersiz kalmış hatta yıkılmıştır. Yerine ekonomik, politik güç olmak ve askeri kapasiteleri de bu gelişmişlikle düzenlemek daha elzem olmuştur.

Küreselleşen dünya ile birlikte ulusal sınırlar aşınmış hatta yok olmuştur. Devletlerin birbirlerine karşı bağımlılıkları artmıştır. Dünyanın bir ucundaki spekülasyon hareketleri diğer ucundaki devletin egemenliğini zorlayabilecek etki alanı doğurmuştur⁵⁰.

⁴⁷ANKASAM-Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi, "Dehşet Dengesi Nedir", <https://ankasam.org/uluslararası-iliskilerde-küresel-rekabet-yeniden-dehset-dengesi-mi/>, (Erişim Tarihi: 25.04.2019).

⁴⁸ Şaban Kardeş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Küre Yayınları, İstanbul 2014, ss.44-49.

⁴⁹ Mehmet Aktel, "Küreselleşme Süreci ve Etki Alanları", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, Cilt:6, Sayı:2, 2001, s.194.

⁵⁰ A.g.e., ss.194-195.

Buna en iyi örnek İngiliz Sterlininin Kara Çarşambası olarak adlandırılan olayda Amerikalı finans spekülörü George Soros'un yaptığı finansal vurgun gösterilebilir. Soros, 1992 yılında İngiltere'de ekonominin kötüye gittiğini bilerek yüklü miktarda İngiliz Sterlinini elinden çıkarıp Alman para birimi olan Marka çevirdi. Bu olay neticesinde İngiliz Sterlini devalüe olarak Avrupa Merkez Piyasasından çıkarılmak zorunda kaldı. Yaşanan bu duruma zincirleme tepki olarak İtalya ve İspanya para birimleri de büyük değer kaybetti⁵¹. Böylelikle İngiltere'de başlayan ekonomik tehdit diğer devletlerinde ekonomik egemenliklerini zorlayan bir hal aldı. Tüm bu noktada 21. yüzyılda tehdit olgusu çeşitlenmiş ve buna bağlı olarak güvenlik algılaması küresel boyuta ulaşmıştır.

Küreselleşme ile tehdit kavramı çeşitlenmiştir. Önceden sadece tehdit olarak ülke veya ülkeler ile onların yaptığı askeri harcama ve hareketlilikler görülürken, küresel düzenin oluşturduğu etkileşimle artık tüm dünyayı ortak payede birleştiren silahlanma, nükleer faaliyetler, çevre kirliliği, uluslararası aşkın faaliyetler olarak: organize suçlar, insan ve değerli madde kaçakçılığı, göç hareketleri, kara para aklama, uluslararası terörizm, siber suçlar, spekülatif ekonomik kriz hareketleri gibi konular tehdit kapsamında algılanmaya başlamıştır. Böylelikle oluşan tüm tehditler yerküredeki bütün devletleri etkileyebilecek seviyelere gelmiştir⁵².

Değişen ve çeşitlenen tehdit algılaması çerçevesinde güvenlik kavramı da toplumlara, bağlı buldukları devletleri ve uluslararası sistemin güvenliğini sağlayabilmek adına genişlemiştir. Artık güvenlik denilince küreselleşen dünyada sadece askeri güvenlik değil, ekonomik, toplumsal, politik ve çevresel güvenlik anlaşılmakta ve uygulanmaktadır⁵³.

Güvenlik-tehdit ilişkisi görüldüğü üzere tarihsel süreçler boyunca hep özünü korumuştur. Ancak gerek uluslararası sistemin türüne, gerek aktörlerin yapısına, gerekse kullanılan araçlara göre belli bir anlam genişlemesi yaşamıştır⁵⁴.

⁵¹ İngiliz Sterlininin Kara Çarşambası, <https://tr.investing.com/analysis/%C4%B0ngiliz-sterlin%C4%B0-kara-%C3%87ar%C5%9Famba-200118760>, (Erişim Tarihi: 09.06.2019).

⁵² TASAM - Türk Asya Stratejik Araştırmalar Dergisi, "Küreselleşmenin Boyutları ve Etkileri", http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/211/kuresellesmenin_boyutlari_ve_etkileri, (Erişim Tarihi:26.04.2019).

⁵³ İbrahim Erdoğan, "Küreselleşme Olgusu Bağlamında Yeni Güvenlik Algısı", *Akademik Bakış*, Cilt:6, Sayı:12, Yaz 2013, ss.269-276.

⁵⁴ Beril Dedeoğlu, a.g.e., 2003, s.27

1.1.3. Güvenlik Türleri

Güvenlik kavramı ve bu kavramın kapsadığı konular Soğuk Savaş'ın sonu itibariyle daha belirgin bir şekilde ortaya çıkan küreselleşme dalgasının getirdiği yeni risk ve tehditler çerçevesinde değişmiş ve çeşitlenmiştir. Tarihsel perspektifte daha önce değinilen bu değişim, güvenliği sağlanacak olanlar ile güvenliği tesis edecek aktörleri de dönüşüme zorlamıştır.

İnsanlık ilk çağlardan beri hep bir devlet sistemi içerisinde kendilerini tanımlamış ve bu sistem içerisinde ilişkiler kurmuştur. Küreselleşen dünya ile egemenlik alanı aşınsa da devlet halen uluslararası sistemde bireyi ve toplumu temsil eden en önemli aktörü olagelmıştır. Devletsiz bir bireyin ya da toplumun olmadığı dünyada güvenliği türlere ayırırken temel etken olarak elbette ki devleti almak daha doğru olacaktır. Güvenlik, devlet aktörünün ilişkisine, kendini konumlandırmasına göre türlere ayrılmaktadır. Bu bağlamda güvenlik; ulusal güvenlik ve uluslararası güvenlik olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

1.1.3.1. Ulusal Güvenlik

Ulusal güvenlik adından da anlaşılacağı üzere bir ulusun güvenliğinin söz konusu yapıldığı kavramdır. Genel olarak literatürde güvenlik ile özdeş bir şekilde kullanılsa da birbirleri arasında amaç farklılıkları mevcuttur. Güvenliğe ulusal sıfatının eklenmesi, ulus ve devlet arasındaki bağlantıyı vurgulayarak, güvenliği tehdit altında olan ve korunması gerekenin yine ulus olduğu algısını güçlendirmek amacıyla yapılmaktadır⁵⁵.

En genel manada bir anlam çıkarmak gerekirse ulusal güvenlik: ulusal sınırlar arasında var olan devletin ve ona devlet olma koşulunu sağlayan milletin, her türlü iç ve dış tehdide karşı topyekün unsurlarla savunulması, korunması olarak nitelendirilebilir. Topyekün unsurlarla kastedilen ise küreselleşmeyle gelişen çok çeşitli risk ve tehditler karşısında devletlerin sadece askeri unsurları değil, siyasi, ekonomik, toplumsal tüm güç unsurlarını da kullanmasıdır.

Her devletin kendi ulusal çıkar ve menfaatleri doğrultusunda oluşturduğu ulusal güvenlik anlayışı mevcuttur. Yani ulusal güvenlik olgusu subjektiftir. Örneğin Türkiye Cumhuriyeti Milli Güvenlik Kurulu Kanununun 2. Maddesinde ulusal güvenlik; devletin milli varlığının ve bütünlüğünün, anayasal ve kamusal düzeninin, dışarıya karşı ekonomik,

⁵⁵ Çağlar Gün, "Ulusal Güvenlik Politikalarının Belirlenmesinde İstihbaratın Rolü ve Önemi", Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2014, s.19.

sosyal, siyasal ve kültürel çıkarlarının, anlaşmalara göre olan hukukunun (ahdi hukuk) tüm iç ve dış tehlike ve tehditlere karşı korunması ve kollanması şeklinde tanımlanmıştır⁵⁶. Burada vurgulanan daha çok ulusal sınırlar içinde sağlanması gereken güvenlidir. Oysa Beyaz Saray'ın yayınladığı Amerikan Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde, ABD'nin koruma ve güvenlik sorumluluğunun sadece kendi vatandaşları ve kendi sınırları ile sınırlı olmadığını, kendi ittifaklarının, müttefik ve partnerlerinin de güvenliğinin sağlanması olduğunu belirterek ulusal güvenliğinin alanını genişletmiştir⁵⁷.

1.1.3.2. Uluslararası Güvenlik

Uluslararası güvenliği kavramsal olarak tek bir kalıba sıkıştırmak yanlış bir bakış açısı olacağı gibi, kavramı etimolojik olarak ulusların birbiri arasındaki güvenlik mücadelesi şeklinde anlamlandırmak da bir o kadar yanlış ve eksik bir tanımlama olacaktır. Bir güvenlik mücadelesi mevcuttur. Ancak bu, devletlerin bir araya gelerek ortak bir tehdit kapsamında oluşturdukları güvenlik yapılarının mücadelesidir. Karmaşık ve bir o kadar da kapsamlı kavram olan uluslararası güvenliği, uluslararası ilişkilerin en temel aktörü olan devlet birimi üzerinden açıklamak daha doğru bir sınıflandırma olacaktır.

Uluslararası güvenlik devlet aktörünün kendini konumlandırmasına göre bölgesel, kıtasal, kolektif, küresel ve daha birçok alt ve üst sistemlere ayrılmaktadır. Ancak her ne biçimde tanımlanırsa tanımlansın birden fazla devlet arasında oluşturulduğu için genel ve kapsamlı bir şekilde uluslararası güvenlik olarak adlandırılmaktadır⁵⁸.

Devletler ortak bir tehdit algısı çerçevesinde, coğrafi olarak bir araya gelerek bölgesel veya kıtasal güvenlik örgütleri kurabileceği gibi ideolojik olarak da kolektif güvenlik örgütleri şeklinde sınıflanabilirler. Tehdidin kapsamına göre uluslararası sistemdeki tüm devletleri ilgilendiren ve hepsinin katılımını sağladığı küresel güvenlik örgütü halini de alabilir. Tüm bu tanımlamalar ve sınıflandırmalar temelinde tek bir ulusu ilgilendiren yaklaşımların ötesindeki algılamaların hepsine uluslararası güvenlik denilmektedir⁵⁹.

⁵⁶ Resmi Gazete, *Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Sekreterliği Kanunu*, 11.11.1983, Sayı:18218, Tertip:5, Cilt:22, s.3.

⁵⁷ The White House, *National Security Strategy*, February 2015, Washington, p.7.

⁵⁸ Ünal Bayraktar, "Arap Baharı Sonrası Ortadoğu'daki Statüko Karşıtı Yapılanmaların Türkiye'nin Güvenlik Stratejilerine Etkileri", İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2015, s.10.

⁵⁹ Atilla Yalçın, "Avrupa Güvenlik Politikaları", Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009, ss.9-11.

1.2. Politika Kavramının Temellendirmesi

Güvenliğin bir politika olarak algılanıp incelenmesini konu alan bu çalışmada güvenlik politikalarını anlayabilmek, aktarabilmek için en azından temel oluşumları hakkında düzeyli bir altyapısal bilgiye sahip olmak gerekir. Bu sebeple ikinci bir kavramsal incelememiz “politika” kavramı olacaktır.

Politika kavramının tarihsel ve epistemolojik tanımlamalarını, özgün bir bilim olma mücadelesindeki yolunu ve en son olarak da türlerini bilmek ileride ele alınacak güvenlik politikalarının kavranmasında temel oluşturacaktır.

1.2.1. Politika Kavramı Tanımlaması

Politika kavramı epistemolojik köken bakımından Yunanca “politica” ve “politike” kelimelerinden türemiştir. İngilizcede ise “policy” kavramı ile ifade edilmektedir. Doğu uygarlıklarında politika ifadesi siyaset kelimesiyle eş değer tutulup kullanılmaktadır⁶⁰.

Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise politika kavramına 3 farklı şekilde tanımlaması yapılmıştır. Birinci anlamda, devlet merkezli bir bakış açısıyla “*devletlerin etkinliklerini amaç, yöntem, içerik olarak düzenleme ve gerçekleştirme esaslarının bütünü, siyaset, siyasa*”⁶¹ şeklinde ifade edilmiştir. İkinci anlamda, “*davranış biçimi, düşünce yapısı*”⁶², üçüncü anlamda ise, spesifik bir daraltmaktansa daha geniş anlamda, bir amaca ulaşmak için karşısındaki zayıf noktalarından, aralarındaki anlaşmazlıklardan yaralanarak işlerini yürütme, gerçekleştirme” şeklinde tanımlanmıştır⁶³.

Politika kavramı, herkesin farklı şekilde tanımladığı, farklı şeyler algıladığı, ortak bir tanımın mevcut olmadığı bir kavram olmuştur. Örneğin ünlü siyaset bilimci David Easton’a göre politika; değerlerin bir otoriteye dayanarak dağıtılması süreçleridir⁶⁴. Yine uluslararası ilişkilerde realist düşüncenin önemli temsilcilerinden olan Hans Morgenthau’ya göre politika; devletler nasıl ifade ederse etsin bir güç ve çıkar

⁶⁰ Esat Çam, *Siyaset Bilimine Giriş*, Der Yayınları, Yayın No: 34, İstanbul 2011, ss.21-22.

⁶¹Türkiye Cumhuriyeti Türk Dil Kurumu, “Politika Sözcüğünün Kavramsal Açıklaması”, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b54d87fe92681.39788074 (Erişim Tarihi:22.07.2018).

⁶² Türkiye Cumhuriyeti Türk Dil Kurumu, “Politika Sözcüğü Kavramsal Açıklaması”, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cc30b79579803.07720329 , (Erişim Tarihi: 22.07.2018).

⁶³ Türkiye Cumhuriyeti Türk Dil Kurumu, “Politika Sözcüğü Kavramsal Açıklaması”, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cc30b79579803.07720329 , (Erişim Tarihi: 22.07.2018).

⁶⁴ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Alfa Basın Yayın Dağıtım, İstanbul 1999, s.6.

mücadelesidir⁶⁵. Münci Kaplan politika bilimine giriş adlı kitabında kavramı, bir toplumda yaşayan insanlar arasında çatışma, mücadele ve kavga olarak değerlendirmiştir⁶⁶.

Görüldüğü üzere politika kavramı çok çeşitli ve farklı tanımlamalara sahiptir. Tabii ki tek bir tanım mevcut olmamaktadır. Ancak bilim çevrelerinin dile getirdiği ortak üç tanımdan bahsedebiliriz. İlk olarak bazı çevrelere göre politika, bir iktidar mücadelesidir⁶⁷. Politikanın, politikayı araç olarak kullanan kişi, grup veya kurumlar tarafından kendi isteklerini diğer kişi, grup veya kurumlara kabul ettirebilme mücadelesidir. İkinci olarak yine ortak bazı çevrelerce politika, bir işbirliği ve uzlaşma süreci olarak tanımlanmaktadır⁶⁸. Bu anlayışa göre politika, toplum içinde veya devletler arasında çıkarlardan dolayı mevcut olan çatışmanın bir uzlaştırma faaliyeti içinde birleşmesine yarar. Üçüncü yani son ortak görüşe göre politika, bir çatışma sürecidir⁶⁹. Kendi çıkar ve görüşlerini gerçekleştirmeye çalışan çeşitli birey ve grupların siyasal iktidarı elde ederek veya kullanarak harcadığı çatışma evresidir.

Tüm bu tanımlamalar ışığında genel manada bir görüş belirtmek tüm şartlara rağmen zor olsa da şöyle diyebiliriz: Politika belli amaçlara ulaşmak için girişilen, zaman zaman bir işbirliği ve uzlaşma, zaman zaman da bir çatışma süreci şeklinde gelişen etkileşim faaliyetleridir.

1.2.2. Politikanın Konusu ve Kapsamı

Politikayı tüm nitelendirmelerden, gruplandırmalardan, sınırlandırmalardan soyutlayarak özünü tanımlarsak; bir hedefe varmak için izlenilmesi gereken yol, davranış biçimi, hareket gibi aksiyomların tümü diyebiliriz. Bu kapsamda politikanın konusu hemen her şey olabilir.

Aktör bakımından bir bireyin, devletin ya da ulusal ve uluslararası kuruluşların temel aktör konu bağlamında ise; ekonomik, politik, askeri, kültürel, çevresel, eğitim, sağlık, gibi daha birçok konu ve kavramın politikayı ilgilendirdiği söylenebilir⁷⁰.

⁶⁵ A.g.e. s.6.

⁶⁶ Münci Kaplan, *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 2007, s.18.

⁶⁷ Tayyar Arı, a.g.e., s.6.

⁶⁸ A.g.e., ss.6-7.

⁶⁹ A.g.e., s.7.

⁷⁰ Seçkin Aköz, "Politika Kavramının Siyaset Kavramı Yerine Kullanılması ve Bilimsellik Tartışmaları Bağlamında Devlet Olgusuyla İlişkisi", *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı:3, No:5, Kış 2018, s.164.

Birey temelli düşünürsek bir öğrencinin üniversite sınavlarını geçmek için çalışma stilini ve düzenini içinde barındıran bir sınav politikası olabileceği gibi, bir aile babası çocuklarının yarınını düşünerek bir gelecek politikası da tasarlayabilir. Aynı şekilde bir şirket ya da kuruluş daha çok kar veya yarar sağlamak için çalışma politikası belirleyebilir⁷¹.

En nihayetinde devlet aktörünün, içinde barındırdığı toplumun huzur ve refahını sağlamak ve sürdürmek için ekonomik, askeri, politik, toplumsal politikalar belirleyip uygulayabilir⁷². İşte bu noktada güvenlik temelli düşünüldüğünde ulusal ve uluslararası arenada barış ve huzuru sağlamada en önemli ve en etkili aktör olarak devlet ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla devlet aktörü temelli politikalar bizim çalışmamızın belirleyicidir.

1.2.3. Politikanın Tarihsel Gelişim Çizgisi

Politika bilimi tarihin ilk evrelerinden itibaren yani insanoğlunun kendini ve toplumu yönetmeye başladığı dönemlerden itibaren üzerinde düşünülen konulardan biri olmuştur. Örneğin bunu Aristo'nun iki bin yılı aşkın ünlü "Politika" eserinde görmek mümkündür. Aristo politikayı; insan faaliyetlerinin en kapsamlısı olarak nitelendirmiştir⁷³. Bu da politika kavramının ne kadar uzun zaman öncelere kadar gittiğinin somut kanıtıdır. Bu kadar eski dönemlere kadar uzansa da politika kendine özgü bir bilim dalı olarak sadece yarım asra varan çalışma alanı olmuştur.

Politika bilimi tarihsel süreçte var olduğundan beri iki önemli dönem yaşamıştır. Birincisi klasik politika gelişim çizgisi sürecidir. Bu dönemde politika kendine özgü bir bilim dalı olarak değil de daha çok toplum hayatının esasları, yönetim sistemleri gibi konularla ilgilenen, diğer sosyal bilimlerden bölüşülen bir araştırma alanı olarak gelişim göstermiştir. Örneğin kendine has bilim dalı olan hukuk, iktisat, tarih, sosyoloji gibi disiplinler başlarına siyasal sıfatını takarak siyasal tarih, siyasal iktisat, siyasal sosyoloji gibi lakaplarla politikanın alanını işgal etmiştir. Bu durum 20. yüzyıl ortalarına kadar devam etmiştir⁷⁴.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra politika bilimi radikal bir değişikliğe sahne olmuştur. Alan üzerinde yapılan özel çalışmalar ve çabalar adeta Rönesans etkisi

⁷¹ A.g.e., ss.164-165.

⁷² A.g.e., ss.170-172.

⁷³ Münci Kaplan, a.g.e., s.23.

⁷⁴ A.g.e., ss.22-24.

yaratmıştır. Politika, bilim olarak artık diğer sosyal bilimlerin vesayetindeki karma bir disiplin olmaktan çıkarak kendine özgü kurallara ve amaca sahip bağımsız bir disiplin olarak belirmiştir. Şöyle ki, İkinci Dünya Savaşı sonrasında politika bilimine ulusal ve uluslararası alanda özel bir ilgi başlamıştır. Örneğin ulusal alanda birçok devlette siyasal bilim dernekleri, araştırma enstitüleri kurularak özel çalışmalar yapılmış, üniversitelerde politika ders olarak okutularak saygın bir disiplin olmuştur⁷⁵.

Uluslararası alanda çalışmalar ise, UNESCO öncülüğünde birçok milletten bilim insanının bir araya gelerek oluşturduğu “Çağdaş Politika Bilimi” adlı eserde toplanmıştır. Yine UNESCO öncülüğünde Doğu, Batı Bloğu ile Üçüncü Dünya ülkelerinden derneklerin ve bilim adamlarının üye olarak katıldıkları “Uluslararası Siyasal Bilim Derneği” kurulmuştur. Bu dernek belirli aralıklarla kongreler düzenleyerek politika bilimin gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Böylelikle politika bağımsız, çağdaş bir sosyal bilim niteliği kazanmıştır⁷⁶.

1.2.4. Politikanın Türleri

Politika kavramı uluslararası ilişkilerde hep devlet merkezli bir mücadelenin aracı olarak anılmıştır. Bu algılama doğal olarak politikayı türlere ayırırken devletin belirleyici olduğu bir sistem üzerinden düşünmeyi de gerektirmiştir. Bu düşünce yapısı gereği politika mikro ve makro boyutlarda iki türe ayrılmaktadır⁷⁷.

Mikro düzeyde, sadece herhangi bir devletin kendi iç siyasal işleyişini konu alan iç politika ve yine o devletin sınırları dışındaki ilişkilerini konu edinen dış politika şeklinde ikiye ayrılır. Makro düzeyde politika kavramı ise, uluslararası sistemin tüm aktörlerinin politik temelli ilişkilerinin toplamını belirten uluslararası politika şeklindeki tanımlamayla ayrılmaktadır⁷⁸.

1.2.4.1. İç Politika

Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre iç politika; herhangi bir devletin mevcut sınırları içinde kamu işlerinin örgütlenmesine ve yönetilmesine ilişkin uyguladığı siyaset olarak

⁷⁵ A.g.e., s.25.

⁷⁶ A.g.e., ss.25-26.

⁷⁷ Ali Balcı, “Dış Politika”: Yeni Bir Kavramlaştırma Bağlamında Egemenlik Mitinin Analizi”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt:7, Sayı:28, Kış 2011, ss.5-6.

⁷⁸ A.g.e., ss.6-7.

tanımlanmıştır⁷⁹. Gerçekten de iç politika demek herhangi bir amaç ve hedefi gerçekleştirmeye yönelik devletlerin kendi sınırları içinde uyguladığı politika türünü ifade etmektedir. Yani belirli bir sınır içinde sürdürülen bir politika çeşididir. Sınırları aşarsa anlamlandırmanın merkezi kayabilir. Bu bağlamda iç politika, egemen iktidarın ve diğer aktörlerin bağımsız bir şekilde birbirlerine karşı, belli bir sınır içinde, kendi hedef ve amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik verdiği mücadelenin, sürdürüldüğü sistemin adıdır⁸⁰.

İleriki safhalarda değinilecek olan diğer politika türlerinden en büyük farkı, kendi alanı içinde sınırlı politik ilişkileridir. Ancak bazen bir devletin iç politikası ulusal sınırları aşıp diğer devlet ve aktörleri ilgilendiren bir hal olabilir. Daha da ötesi artan ve önlenemeyen karşılıklı etkileşim sonucu iç-dış politika ayrımı kalmayabilir⁸¹.

1.2.4.2. Dış politika

Dış politika kavramına bir devletin mili siyasetidir denilebilir. Çünkü tüm etmenleriyle ulusal bir bütünlük arz eder. İç politikada ayrı ayrı sesler mevcutken dış politikada tek bir ses, tek bir düşünce, tek bir karar mekanizması etkilidir. Bu mekanizmanın aktörünün uyguladığı politikalar o devlet içinde bulunan milleti ve diğer tüm iç aktörleri her yönüyle etkiler.

Kavramsal analizini yapmak gerekirse sözlükte dış politika ibaresi için; bir devletin sınırlarının dışındaki, ötesindeki egemen aktör devletlere karşı uyguladığı siyaset şeklinde bahsedilmiştir⁸². Bu ifadeyle birlikte yine bir sınır ibaresi kullanılarak, devletlerin uyguladığı politikaların türlere ayrılmasında fiziki belirleyici olarak yerini almıştır.

Dış politikayı daha kapsamlı bir şekilde ifade etmek gerekirse, uluslararası sisteme ve bu sistemde var olan uluslararası siyasal sorunlara devlet ya da devletlerin kendi amaçları ve hedefleri açısından bakışları ve tutumlarıdır⁸³.

⁷⁹ Türkiye Cumhuriyeti Türk Dil Kurumu Sözlükleri, "İç Politika Kavramının Anlamı", http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b57930bb53b64.63813228, (Erişim Tarihi:24.07.2018).

⁸⁰ Ali Balcı, a.g.e., ss.4-6.

⁸¹BİLGESAM-Bilge İnsanlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, "İç politika Dış Politika Ayrımı", <http://www.bilgesam.org/incele/2046/-ic-politika-dis-politika-iliskisi/#.W7znVGgzbIV>, (Erişim Tarihi: 09.10.2018).

⁸² Türkiye Cumhuriyeti Türk Dil Kurumu Sözcükleri, "Dış Politika Kavramının Anlamı", http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b579319b2ebe4.52507000 (Erişim Tarihi:25.07.2018).

⁸³ Tayyar Arı, a.g.e., s.12.

1.2.4.3. Uluslararası Politika

Üzerinde anlaşılmış bir tanımı mevcut değildir. Ancak baskın olarak iki görüş meydana çıkmaktadır. Bunları klasik ve modern görüş olarak nitelendirebiliriz. Klasik görüşe göre uluslararası politika, egemen devletler arasındaki siyasal etkileşimdir. Devletlerin dış politikalarının toplamıdır. Modern görüşe göre uluslararası politika, sadece egemen devletler arasındaki etkileşimlerin yani dış politikalarının toplamından ziyade bireyler, gruplar, uluslararası şirketler ve uluslararası örgütlerin de müdahil olduğu ve etkilendiği bir sürecin tümüne verilen ad olarak nitelendirilmektedir⁸⁴.

Temel iki görüşle birlikte uluslararası politikayı diğer politika türlerinden ayıran önemli noktalar da mevcuttur. Uluslararası politika işbirliği kuralları ve yaptırım gücünün mevcut olduğu iç politikadan farklıdır. Uluslararası politika belirli kuralların olmadığı, merkezi otoritenin bulunmadığı bir yapıda tanımlanmaktadır. Anarşik bir yapının ürünüdür. Dış politikadan farkı ise uluslararası siyasal sorunlara daha geniş bir açıdan bakabilmesidir⁸⁵.

1.3.Strateji Kavramı Temellendirmesi

Güvenlik politikalarının başarılı bir şekilde uygulanmasını sağlamak amacıyla belirli bir plan ve program dahilinde, güç unsurlarının gözetildiği stratejilere ihtiyaç vardır. Bu stratejiler uygulanacak olan politikaların gerçekleşmesinde en önemli pay sahipleridir. Her aktör kendi politikasının söz sahibi olmasını ister. İşte bu noktada iyi bir strateji geliştirmesi gereklidir. O sebeple önem arz eden bir konu hakkında temel altyapısının bilinmesi güvenlik politikalarının nihai tartışmasında yarar sağlayacaktır.

1.3.1. Strateji Kavramı

Strateji kelimesi genel olarak askeri bir kavram olarak algılanmaktadır. Bütünüyle doğru bir yaklaşım arz etmemektedir. Ancak kökeni itibariyle de çok yanlış bir algılama değildir. Çünkü kavram Eski Yunan ve Eski Mısır'da "Strategos" kelimesiyle bağdaştırılmaktadır. Bu kavram ise, en yüksek askeri ve sivil yönetici anlamına gelmektedir. Dolayısıyla böyle bir algılamaya hak verilebilir⁸⁶. Yine de epistemolojik kökenine bakmak daha belirleyici olacaktır.

⁸⁴ Tayyar Arı, a.g.e., s.12.

⁸⁵ A.g.e., ss.12-13.

⁸⁶ Beril Dedeoğlu, a.g.e., 2003, s.56.

Strateji, kökeni itibariyle Latince'ye dayanan “Stratos” (ordu) ve “Agos” (kullanım, kullanma) sözcüklerinden türemiş bileşik bir sözcüktür. Basit manada orduyu kullanma şeklinde açıklanan bu terim, şüphesiz ki bir sanat olarak nitelendirilen askerlikte “ harp idare bilgisi”, “harp idare sanatı” anlamlarına gelmektedir⁸⁷. Bu bilgiler ışığında strateji kavramının ne olduğunun anlamlandırılması daha önemli bir hal almaktadır. En kaba ifadeyle strateji: kendi varlığını sürdürme ve geliştirme adına tehdit ve tehlikelerin bertaraf edilmesine yönelik hareket ve uygulamaları ifade etmektedir⁸⁸.

Strateji bir tanımda: “Herhangi bir savaş durumunda siyasi iktidarların hedef ve gayelerine ulaşmak için askeri kuvvetleri kullanma sanatı” şeklinde; bir başka tanımda ise: “Modern savaşlarda bir milletin ya da milletler topluluklarının korunması ya da savunulması hususunda siyasi, iktisadi, askeri gibi tüm maddi ve manevi unsurları bir arada kullanma ve düzenleme sanatı” şeklinde tanımlanmıştır⁸⁹. Sözlükte ise strateji kavramı: “Bir ulus ya da uluslararası topluluğun savaş ve barışta benimsenen siyasete yardımcı olmak amacıyla askeri, ekonomik, politik ve psikolojik güçleri bir arada kullanması sanatı ve bilimi” şeklinde tanımlanmıştır⁹⁰.

En genel anlamda ifade edilecek olursa strateji; bir aktörün güç unsurlarının, karar alıcısı tarafından belirlenmiş bir hedefe ulaşacak biçimde birleştirilmesi, uygulanmasıdır. Bu manada strateji kavramı, aktör olarak bulunan unsurun, çevresi ile ilişkilerini düzenlemesi ve rakiplerine üstünlük kurabilmesi için kaynakların harekete geçirmesini ifade etmektedir⁹¹.

1.3.2. Strateji Olgusunun Tarihsel Dönüşümü

Strateji olgusu daha önce değindiğimiz gibi sözcüğün kökeni itibariyle daha çok askeri bir kavram olarak algılanmıştır. Dolayısıyla ilk çağlardan neredeyse günümüze kadar ağırlıklı olarak askeri hareketleri ya da savaşları kazandırmada atılacak adım olarak görülmüştür⁹². Ancak devletlerin güç unsurlarındaki çeşitlenmelerle birlikte nasıl ki

⁸⁷ Eser Karakoç, “Türkiye'nin Uluslararası Güvenlik Stratejileri”, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008, s.50.

⁸⁸ Beril Dedeoğlu, a.g.e., 2003, ss.56-57.

⁸⁹ Uluslararası İlişkiler Portalı, “Strateji Kavramı”, <http://www.uiportal.net/sozlukler/ui-sozluk/ui-s>, (Erişim Tarihi: 27.07.2018).

⁹⁰ Türkiye Cumhuriyeti Türk Dil Kurumu Sözcükleri, “Strateji Kavramının Anlamı”, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b5b3124ad6c87.90550033 (Erişim Tarihi: 27.07.2018).

⁹¹ Beril Dedeoğlu, 2003, a.g.e., ss.100-101.

⁹² Mesut Hakkı Çaşın, “ Çağdaş Dünyada Uluslararası Güvenlik Stratejileri ve Silahsızlanma”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 1993, ss.24-26.

güvenlik olgusunun alanı genişlediye strateji kavramının da alanı genişlemiştir. Dolayısıyla “strateji” hemen her alanda oluşturulabilen kavram haline gelmiştir.

Devletler sadece askeri konularda değil politik, ekonomik, toplumsal ve daha birçok konularda çeşitli stratejiler oluşturmaya başlamıştır.⁹³ En nihayetinde bir devletin, topyekün unsurlarının daha verimli olarak kullanılmasını sağlayacak bir ulusal strateji anlayışı ortaya çıkmıştır.

1.3.3. Strateji Kavramının Gruplandırılması

Strateji kavramını tanımlarken hemen her şeyde strateji oluşturulabileceğinden bahsetmiştik. Her duruma, her amaca yönelik strateji düzenlenebilir, geliştirilebilir ve uygulanabilir. Ancak strateji kavramının bu uçsuz bucaksız genişliğini daraltarak, spesifik hale getirerek daha nitelikli bir inceleme alanı haline gelmesini sağlayabiliriz. Bu da gruplandırma ile olur. Strateji kavramı üç temel grupta sınıflandırılır. Bunlar aktörlerine göre, konularına göre ve boyutlarına göre olmak üzere üç farklı alana ayrılan stratejilerdir.

Aktörlerine göre stratejiler birey, aile, örgüt, devlet, uluslararası kuruluş şeklinde devam eden canlı, cansız her özne için uyarlanan stratejilerdir. Düzenleyen özne ve hizmet edilecek amacın sahibi aynı olgulardır⁹⁴. Konularına göre stratejiler ise, aktör temelinde düzenlenen stratejilerin daha da özelinde, belli bir alana odaklanmak için oluşturulan stratejilerdir. Çalışılan alandan ismini alır. Örneğin devlet aktörünün etkili olduğu alanlarda; askeri konularda askeri stratejiler, ekonomik konularda ekonomik stratejiler, politik konularda siyasal stratejiler, şirket yada bir kuruluşun aktör olduğu konularda; vizyon ve misyonlarını gerçekleştirmek için düzenlenen şirket stratejileri veya çalışanların verimliliğini artırmak için oluşturduğu çalışama stratejileridir⁹⁵.

Üçüncü ve son gruplandırma olan ise boyutlarına göre stratejilerdir. İki ana eksen üzerinde geliştirilmiştir. Birincisi kısa ve orta vadeli stratejileridir. Bunlar geçmişten beri süregelen unsurların aynen devam ettirilmesi yönündeki stratejilerdir. Eldekini aynı biçimde sürdürme üzerine kurulduğu için statik bir yapıya sahiptir. Uzun vadeli stratejilerin öncülü görevindedir. İkincisi ise uzun vadeli stratejilerdir. Bu türden eksen üzerinde aktör, elindeki ile yetinmemiş ve artırma faaliyetine yönelmiştir. Amaçların

⁹³ Ünal Bayraktar, a.g.e., ss.15-16.

⁹⁴ Metin Ocağ, “Hangi Öğeler Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgelerini Oluşturmalıdır? Bir İçerik Analizi”, *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, Cilt:26, Sayı:1, Haziran 2016, ss.26-30.

⁹⁵Bilal Sevinç, “Strateji Kavramı ve Örgütlerde Bir Yönetim İlkesi Olarak Kullanılması” , *Türk İdare Dergisi*, Sayı:479, Aralık 2014, ss.216-219.

çıtasını yukarı taşımıştır. Uzun vadeli stratejiler aktör tarafından düzenlenirken rakiplerin durumu, kendi kapasitesi ve dünya durumu gibi birçok değişkeni hesaba katarak oluşturulur⁹⁶. Bu yönü ve statik yapısı dolayısıyla kısa ve orta vadeli stratejilerden ayrılır.

Tüm bu bilgiler çerçevesinde toparlayacak olursak stratejiler birbirini izleyen üç temel gruplandırma ile oluşturulur ve bu gruplandırmalar birbirine bağımlıdır. Yani ilk önce aktör belirlenir sonra alanı ve konusu daha sonrada boyutları hesap edilerek gerçek bir strateji hayata geçirilir.

⁹⁶ Ünal Bayraktar, a.g.e., ss.58-59.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKALARINDA BARIŞÇIL GÜVENLİK STRATEJİSİ

Ulusal güvenlik politikaları egemen aktör olan devletlerin münhasır eylemlerinin bütününe ilgilendiren kapsayıcı politiklardır. Bu politikalar devletlerin üzerinde çok fazla efor sarf ettiği, varlığını sürdürmeyle eş değer gördüğü, güvenli ve güçlü olma kıstaslarının gerçekleşme alanıdır. Haiz olduğu vasıflar dolayısıyla bu politikaların gerçekleşmesi adına devletler en uygun stratejiyi uygulama arayışı içine girmektedir.

Araştırmanın bu kısmında ulusal güvenlik politikalarının neleri kapsadığına, neleri barındırdığına, nelerden etkilendiğine ve bu politikaların gerçekleşmesi adına en uygun düşebilecek stratejinin yani barışçıl güvenlik stratejisinin yapısal özelliklerine bakmak bilimsel bakış açısı adına yararlı olacaktır.

2.1.Ulusal Güvenlik Politikaları Nedir?

Güvenlik politikaları tanımlandığı aktöre göre çeşitlenmektedir. Bu çeşitlenme güvenlik politikalarını spesifik anlamda yeniden tanımlamaya ve anlamlandırmaya itmektedir. Ulusal güvenlik politikaları da aktöre göre belirlenen ve anlamlandırılan güvenlik temelli politikalardan biridir.

Bir ulusa ve onu temsil eden devlete ait olan politikalar ulusal güvenlik politikaları olarak adlandırılmaktadır. Yani ulusal güvenlik politikalarının aktörü devlettir. Devletin, aktör olduğu ve belirlediği güvenlik politikalarıdır. Tüm ulusu ilgilendirdiği için de hem topyekün politikalar olarak geçer hem de “milli güvenlik” kavramı ile özdeşleştirilir. Peki nedir milli güvenlik?

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin 1963 tarihli yönetmeliğine göre: İçerden ve dışarıdan gelebilecek her türlü bozguncu davranış ve hareketlere özveri ile karşı koyabilmek, devletin otoritesini sabit ve devamlı kılabilmek, herhangi bir savaştan galip çıkabilmek için gerekli olabilecek tüm milli kudret, gayret ve faaliyetlerin tam ve eksiksiz olarak kullanılması milli güveniktir⁹⁷. Danıştay ise bu tanıma daha geniş bir çerçeve çizmek amaçlı 1969 tarihli kararında milli güvenliği; yurt içinde vuku bulan iç ve dış tehdit

⁹⁷ Bulut Gürpınar, “Milli Güvenlik Kurumu ve Dış Politika”, *Uluslararası ilişkiler*, Cilt.10, Sayı.39, Güz 2013, ss.74-75.

ve tehlikelere karşı devletin tüzel kişiliğinin güvenlik altına alınması şeklinde ifade etmiştir⁹⁸. Tabi ki bu tanımlama her açıdan kapsamlı olmasa da devlet tüzel kişiliğinin var olmasını sağlayan ulusun güvenliğini temel alır. Dolayısıyla milli güvenliği hedefler. Ulusal güvenlikten kastedilen de aslında budur.

2.2. Ulusal Güvenlik Politikalarının Amaçları

Devletlerin ulusal güvenlik politikaları belirlenirken bire bir aynı durumlar ve hedefler söz konusu değildir. Her devlet kendi bileşenleri çerçevesinde bir politika belirlemeye ve uygulamaya çalışır. Bu sebeple ulusal güvenlik algılamaları ve bu algılamalar nezdinde politikalar belirlenmesi, uygulamaya sokulması farklılık arz eder. Yine de her devlet, ulusal güvenlik politikalarını kendine göre düzenlerken diğer devletlerin de kullandığı ortak amaçlara dayanılır. Bu ortak amaçlar ile politik hareketlerini gerçekleştirebilir.

Ulusal güvenlik politikalarının düzenlenmesine yönelik ortak amaçlardan ilki belki de en temeli, varlığını sürdürmeye ilişkin amaçlardır. Varlığını sürdürmeye ilişkin amaçlardan kastedilen ise anavatan savunmasıdır. Tabi ki bu durumun ne şekilde sürdürüleceği, nereleri kapsayacağı, hangi araçları bulunduracağı oldukça geniş ve tartışmalı yapıya sahiptir⁹⁹. Bu durum iki ayrı sebeple açıklanabilir.

Birinci sebep olarak, anavatan savunması diye tanımlanan durumun siyasi, ekonomik, çevresel ve kültürel amaçlar gereği ulusal sınırlar dışında da gerçekleşebilmesidir. Bu duruma en iyi örnek olarak Fransa'nın Cezayir çatışmaları verilebilir. Bağımsızlık için mücadele eden gerilla gruplarına karşı Fransa, o dönem sömürge topraklarından olan Cezayir'e, ekonomik çıkarları gereği anavatan savunması gözüyle bakmış ve bu doğrultuda oradaki gerilla grupları ile savaşmıştır. Bu durumda ulusal sınırlar sınırlandırması anavatan savunması kavramı için aşınmış olacaktır¹⁰⁰.

İkinci sebep olarak ise varlığını korumaya ilişkin amaçların temel algılaması olarak anılan anavatan savunmasının, sadece askeri etki araçları kullanılarak değil ekonomik ve siyasal etki araçları kullanılarak da gerçekleştirilebilir¹⁰¹. Yani bir devlet siyasi propaganda

⁹⁸ A.g.e.,s.75.

⁹⁹ Mehmet Gönübol, “*Uluslararası Politika; ilkeler, kavramlar, kurumlar*”, Siyasal Kitabevi, Ankara 2000, s.89.

¹⁰⁰ Faruk Sönmezoğlu, “*Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*”, Der Yayınları, İstanbul 2014, s.365.

¹⁰¹ A.g.e., s.366.

yaparak da anavatan savunması gerçekleştirebilir. Bu da sadece salt askeri bakış açısını çürütebilmektedir.

Ulusal güvenlik politikalarının düzenlenmesine yönelik ortak amaçların ikincisi ise, ulusal çıkarlardır. Ulusal çıkar; tüm ulusun çıkarlarının bir bileşkesidir¹⁰². Bu çıkarlar, bulunduğu durum itibari ile hayati ve ikincil çıkarlar şeklinde konumlandırılabilirdiği gibi konu temelli olarak da ekonomik, siyasi, askeri çıkarlar şeklinde de nitelendirilebilir¹⁰³.

Ulusal güvenlik politikalarının düzenlenmesine yönelik ortak amaçlarının üçüncüsü ise güvenlik yelpazesi üzerinde belirlenen amaçlardır. Bunlar devletlerin iç ve dış tehditler karşısında gerekli olan tüm önlemleri ve hareketleri, topyekün ulusun korunması ve güvenliği için almasını içeren politika amaçlarıdır¹⁰⁴. Geniş kapsamlı bir amaç olan güvenlik, ilerleyen bölümlerde ulusal güvenlik politikalarının temel araştırma konusu olarak daha detaylı incelenecektir.

Son olarak ise devletlerin ulusal güvenlik politikaları belirlenmesini sağlayan ortak amaçlardan biri olarak güç elde etmekten söz etmek yerinde olacaktır. Devletler güvenliklerini sağlamak ve bu durumu sürdürülebilir kılmak için güçlü olmak zorundadırlar. Bu sebeple devletler için güçlü olmak bir amaç haline gelmektedir¹⁰⁵.

2.3. Ulusal Güvenlik Politikalarının Oluşturulmasını Etkileyen Etmenler:

Ortam ve Çevre

Bir ulusal güvenlik politikası belirlenirken, devletler içinde bulunduğu ortamı ve çevreyi dikkate alarak tüm ulusun çıkarlarını gözeterek bir sistemle politikaları oluşturmaya çalışır. Bu sebeple devletin içinde bulunduğu ortam ve çevre her zaman önem arz etmektedir. Bu kısımda devletlerin ulusal güvenlik politikalarına etki eden etmenler iki ayrı çerçevede ele alınacaktır.

2.3.1. Ortam

Devletlerin konumlandığı durumlara göre ulusal güvenlik politikalarını etkileyen ortamlar ikiye ayrılır. Bunlar; iç ortam ve dış ortamdır.

¹⁰² Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, <http://www.uiportal.net/sozlukler/ui-sozluk/ui-t-u>, (Erişim Tarihi: 12.08.2018).

¹⁰³ Joseph Frankel, “*National Interest*”, University of Southampton, Pall Mall Press, London, pp.52-72.

¹⁰⁴Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., ss.366-367.

¹⁰⁵ Mehmet Gönübol, a.g.e., s.93.

2.3.1.1. İç Ortam

İç ortamdan kasıt; devletlerin ulusal sınırları içinde yaşanan siyasi, askeri, ekonomik, toplumsal vb. tüm durumların ulusal güvenlik algılamalarını etkileyerek, politikaları oluşturmaya veya değiştirmeye zorlamasıdır. Devletler ulusal güvenlik politikalarını belirlerken içeriye dönük olarak anayasal ve kamusal düzenin devamlılığını, toplumsal düzenin sürdürülmesini, ekonomik işleyişin herhangi bir aksamaya uğramadan devam etmesini amaçlamaktadır. Eğer ki devletin anayasal ve kamusal düzeni tehdit altındaysa, içinde bulunan toplumun huzur, güvenlik ve refahı risk altındaysa, ekonomik değerlere saldırı mevcutsa bu durum ulusal güvenlik politikalarının tüm bu olumsuz koşulları bertaraf etmek amacıyla etkili, sıkı ve daha aktif bir şekilde sürdürülmesini, hiç taviz verilmeden ilerletilmesini gerektirir¹⁰⁶.

Devlet doğal olarak önce kendi iç politik, askeri, ekonomik, toplumsal koşullarını güvenlik garantisi altına almakla harcayacağı bir politikayla meşgul olacaktır. Bu koşulların tam tersi bir durum mevcutsa yani devletin iç ortamı sorunsuz bir yapıda ise bu sefer de ulusal güvenlik politikaları aciliyet gerektirmeyen, dışa dönük, daha proaktif bir politika özelliği göstermeye başlayacaktır. İç ortamın ulusal güvenlik politikalarına etkilerini buraya kadar olan kısmında daha çok dolaylı müdahale kısmından bahsedilmiştir. Bunun yanı sıra doğrudan müdahale şeklindeki etkisine de değinmek gereklidir.

Devletin içindeki baskı grupları, iç denge unsurları tarafından karar alma mekanizmalarının ulusal güvenlik politikaları yönlendirilebilir. En iyi örnek, Birinci Dünya Savaşı sonrası ABD'nin izolasyonist anlayışla hem dış politikasını hem de güvenlik politikalarını sürdürmesi verilebilir. Daha aktif bir ulusal güvenlik ve dış politika sürdürmek isteyen Amerikan başkanları, senatonun kararları ve talepleri doğrultusunda daha pasif bir politika çizgisi sergilemek zorunda kalmıştır¹⁰⁷. Bu da iç politik ortamın ulusal politikaları yönlendirmedeki etkisine en iyi kanıttır.

2.3.1.2. Dış Ortam

Devletlerin ulusal güvenlik politikalarını etkileyen bir diğer etmen ise, dış ortamdır. Dış ortam kavramıyla ifade edilmek istenen devletin mevcut ulusal sınırları dışındaki

¹⁰⁶ TASAM - Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, "Ulus-Devletin Değişen Doğası", http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/dog%CC%86ansafakbolat_pdf_0328b9a9-fc67-4e16-a73f-196b02350021.pdf, (Erişim Tarihi: 27.04.2019).

¹⁰⁷ Tayyar Arı, Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, Alfa Basım Yayın, İstanbul 1999, ss.183-187.

alandaki gerçekleşen olaylar ve aktörlerdir¹⁰⁸. Bu olaylar ve aktörler devletin ulusal güvenlik politikalarını aynı iç ortam gibi etkilemektedir. Şöyle ki dış ortamda yaşanan bir olay devletlerin ulusal güvenliğini, iç huzurunu tehdit edecek boyutlarda etkileyebilir. Buna en iyi örnek yine Tunus'ta bir gencin ekonomik durumuna tepki amacıyla kendini yakmasıyla başlayan, önce Tunus'u ardından tüm Arap ülkelerini etkileyen, devletlerin egemenlik alanlarını zora sokan ve toplumsal çatışmaya sebebiyet veren Arap Baharı gösterilebilir¹⁰⁹. Aynı zamanda aktör bazında dış ortam etmenine de yayılcı, çatışmacı dış politika yürüten devletler örnek verilebilir. Bu tarz devletlere karşı ulusal güvenlik politikaları değişkenlik gösterebilir.

2.3.2. Çevre

Ulusal güvenlik politikalarının oluşturulmasını etkileyen etmenlerden bir diğeri de çevre faktörüdür. Çevre faktörü değerlendirilirken iki temel ayrıma tabi tutulur. Bunlar fiziki çevre ve beşeri çevredir.

2.3.2.1. Fiziki Çevre

Fiziki çevre denilen unsur; bir devletin sınırları içerisindeki çeşitli öğelerin bir araya gelmesinden oluşmaktadır. Bu öğeler dünya üzerindeki her devletin ulusal güvenlik algılamaları ve bu çerçevede belirlenecek politikaları için mutlak veya nispi oranlarda değişen öneme ve etkiye sahiptir.

Fiziki çevreden kasıt olarak geçmişten günümüze hep coğrafi koşullar anlaşılmıştır. Örneğin bir ülkenin coğrafi konumu, sahasının büyüklüğü, sınırlarının mevcudiyeti, topoğrafik özellikleri, iklimi, toprağı gibi birçok coğrafi faktör devletlerin ulusal güvenlik ve dış politikalarını etkileyen fiziki çevre etmenleri olarak algılanmıştır. Günümüzde bu tarz bakış açısı nispi oranda önemini yitirse de halen devam etmektedir¹¹⁰.

Coğrafi öğeler ulusal güvenlik politikası üzerinde etki eden en sürekli ve en istikrarlı faktörlerin başında gelmektedir. Ancak coğrafi öğeler de teknolojik gelişmelerle birlikte değişim geçirmiştir. Esasen bu öğeler kendiliğinden oluşan veya bir beşer eliyle önem kazanan faktörler olarak ayrıma tabi tutulabilir. Çünkü teknolojik gelişmeyle insanoğlu kanallar açarak, tüneller kazarak bölgeleri yakınlaştırmakta, çeşitli sulama ve tarım

¹⁰⁸ Eser Karakoç, "Türkiye'nin Uluslararası Güvenlik Stratejileri", Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008, s.57.

¹⁰⁹ Erman Akıllı, "Türk Dış Politikası Geleneği Zemininde Arap Baharı", *ORSAM- Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, Ortadoğu Analiz*, Ocak 2012, Cilt: 4, Sayı: 37, ss.44-45.

¹¹⁰ Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., ss.630-631.

teknikleri ile tarıma elverişsiz alanları verimli hale getirebilmekte, çeşitli tekniklerle ve bilimsel çalışmalarla bazı elementlerin (bor, uranyum, elmas, civa) önemini artırabilmektedir. Örneğin 1869'da açılan Süveyş Kanalı ve 1914'te açılan Panama Kanalı ile ticaret yollarının kısalması, buralara sahip olan ve sahip olmak isteyen devletler arasında çetin muharebelere ve savaşlara sebep olacak kadar hayati önem arz etmiştir¹¹¹.

Fiziki çevre ilgili genel tanımlama ve örneklerden sonra devletlerin ulusal güvenlik politikalarının oluşturulmasına ne gibi etkiler yaptığını, hangi fiziki çevre unsuru coğrafi faktörlerin etkili olduğuna ayrıntılı olarak bakmak daha açıklayıcı olacaktır. Fiziki çevre unsuru olan coğrafi faktörlerden ilki, iklimdir. İklimin bir devletin güvenlik ve dış politikasına etkisini izolasyonist görüş üzerinden örneklendiren Faruk Sönmezoğlu, kendi kendine yetebilecek gıda ürünlerini yetiştirebilecek iklime sahip olan devletlerin daha az karşılıklı bağımlılık üzerinden daha özgür politikalar geliştirebileceğini söylemiştir. Tabi ki teknolojik gelişmelerin olumsuz iklim koşullarının etkisini azalttığını belirtse dahi yine de olumlu iklim koşullarının nispi oranlarda da görülse devletlerin güvenlik politikalarına etki ettiğini savunmuştur¹¹².

İkinci coğrafi faktör denizlerdir. Dünyanın üçte ikisini kaplayan denizler, devletlerin ulusal güvenlik algılamaları çerçevesinde oluşturduğu politikalar, attığı adımlar, verdiği mücadeleler için büyük önem arz etmektedir. Bu önem de kendini belli başlı durumlarda göstermektedir. İlk olarak deniz bir ülkenin var olması, varlığını devam ettirmesi için en önemli faktörlerden başında gelmektedir. Denize hakim olabilmek, dünya politikasında söz sahibi olabilmek adına hayati statüdedir. Anglo-Amerikan Okulu üyesi Alfred Mahan'ın deniz hakimiyeti dünya hakimiyeti için geçerli olan tek yoldur düşüncesi ve bu düşüncenin ABD ve İngiltere gibi güçlü ülkeler tarafından uygulanıp başarılı olunması bunun en güzel örneklerden biridir¹¹³. Keza her iki dünya savaşını da deniz gücü ve hakimiyeti daha iyi olan tarafların kazanması durumu açıklamaya en iyi kanıttır.

İkinci olarak, denizler ulusal güvenlik problemi oluşturabilir. Bu durum da karasuları ve kıta sahanlığı konusundadır. BM'nin 1982 tarihli Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne göre, denize kıyısı olan her devlet en fazla 12 deniz mili karasularına ve 200

¹¹¹ Zeki Koday vd., “ Dünyadaki Bazı Önemli Boğazlar ile Kanalların Coğrafi Özellikleri ve Jeopolitik Önemleri”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Eylül 2017, Cilt:21, Sayı:3, ss.881-882.

¹¹² Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., s.634.

¹¹³ A.g.e., ss.655-656.

deniz mili kıta sahanlığına sahip olabilir denilmektedir¹¹⁴. Ancak denizleri kapalı deniz özelliği gösteren bazı ülkelerde bu durum bir ulusal güvenlik sorunu haline gelmekte ve çatışmalara sebep olabilmektedir. En tanınmış sorun olarak Türkiye ile Yunanistan arasındaki karasuları ve kıta sahanlığı sorunu verilebilir.

Türkiye ve Yunanistan arasındaki Ege denizi dar bir kapalı denizdir. Bilindiği gibi kapalı deniz özellikleri gösteren Ege denizinde karasuları, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi düzenlenmeden önce 6 deniz mili Yunanistan'a, 6 deniz mili Türkiye'ye geri kalan kısım ise uluslararası sular olacak şekilde düzenlenmişti. Ancak Yunan tarafı BM sözleşmesine atıfta bulunarak 6 mil olan karasularını 12 deniz miline çıkarmaya çalışmaktadır. Türk tarafı ise bu durumu kesinlikle kabul etmeyerek denizlerin özel coğrafi durumlarının dikkate alınmasını savunmaktadır¹¹⁵.

Aynı şekilde kıta sahanlığı konusunda da bu sorun mevcuttur. BM Deniz Hukuku Sözleşmesine göre kıta sahanlığı aynı karasularında olduğu gibi anakaranın kıyı çizgisinden itibaren başlar ve belli derinliklerde deniz tabanındaki ve deniz içindeki ekonomik kaynakları kullanmayı kapsar¹¹⁶. Bu sınır da 200 deniz milidir. Bazen açık denizlerde bu mesafe artabilmektedir. Yine Yunan tarafı kıta sahanlığı sınırını, sahip olduğu adalar çizgisinden başlatma gayretlerindedir. Türk tarafı ise bu durumun kendi kıta sahanlığını çok fazla daraltacağını belirterek karşı çıkmaktadır¹¹⁷.

Son olarak denizler, devletlerin savaş güçleri konusunda önem arz etmektedir. Bu da doğrudan ulusal güvenlik politikalarını ilgilendiren meseledir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında piyasaya çıkan nükleer silahların denizaltılara yerleştirilebilir olması askeri strateji ve ulusal güvenlik algılamaları açısından denizlerin önemini artırmıştır. Bu önem iki noktadan kaynaklanmaktadır.

Birincisi nükleer yakıtla çalışan denizaltılar üretilmiş ve bu şekilde suyun altında daha fazla kalınabilmektedir. Böylece bu da nükleer silahları karşı tarafın imhasından koruyabilmektedir. İkinci önemli nokta denizaltılarla taşınan hatta ateşlenen nükleer silahların bu sayede planlanan hedefe aktif savunma sistemlerinden kaçarak daha fazla

¹¹⁴ BM Enformasyon Merkezi UNIC, *Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi*, Ankara 05.04.2001, ss.2-26.

¹¹⁵ Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., s.638.

¹¹⁶ BM Enformasyon Merkezi UNIC, a.g.e., ss.26-27.

¹¹⁷ Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., ss. 638-639.

yaklaşılabilir¹¹⁸. Bu durum devletlerin ulusal güvenliğinde hedef olan için dezavantaj, hedefe ulaşmak isteyen için avantaj sağlamaktadır.

Ulusal güvenlik politikalarını etkileyen üçüncü coğrafi faktör olarak, denizlerin karalar içine sokulmuş uzantısı gibi görünen nehirleri gösterilebilir. Nehirler doğdukları, aktıkları ve döküldükleri topraklar bakımından tek bir devletin sınırlarını kapsıyorsa bir problem olmamakta, ancak birden çok devleti ilgilendiriyorsa orada siyasi ve ekonomik çıkarlar bakımından bir ulusal güvenlik sorunu oluşturabilmektedir. Geçmişte ve günümüzde bu durumun çok fazla örneği mevcuttur. Almanya ve Hollanda arasında 1815 Viyana Kongresinden bu yana Ren Nehri taşımacılığı üzerine hasıl olan sorunlar, Mısır ve Sudan arasında Nil Nehrinden faydalanma konusunda eskiden beri var olan sorunlar¹¹⁹, yine Türkiye ile Suriye ve Türkiye ile Irak arasında Fırat ve Dicle nehirlerinin üzerinde “Hakça Kullanım” üzerinden yaşanan anlaşmazlıklar gösterilebilir¹²⁰.

Dördüncü coğrafi faktör olarak ulusal güvenlik politikalarına etki eden kavram “mevki”dir. Bazen bu kavram yerine coğrafi konum ya da jeopolitik tanımlaması da kullanılmaktadır. Ancak kavramın anlamını daraltmamak adına “mevki” daha doğru olmaktadır. Mevki ile kastedilen, bir ülkenin çeşitli kara parçalarına, denizlere, askeri ve ticari anlam da önem taşıyan bazı nokta ve bölgelere, büyük güç merkezlerine, önemli çatışma noktalarına uzak ya da yakın olmasıdır¹²¹. Bu da devletlerin ulusal güvenlik politikalarını etkilemektedir.

Devletlerin ulusal güvenlik politikalarını etkileyen beşinci coğrafi faktör, topoğrafik yapıdır. Bu faktör ulusal güvenlik politikasına etkisi bakımından temelde iki görüş üzerinden tartışılmaktadır. Birincisi, ülkelerin topoğrafik yapısının ulusal bütünleşmeyi kolaylaştırabileceği veya zorlaştırabileceği görüşüdür. Bu durum da ulusal güvenliğe etki ederek politikaların nihayete ermesini olumlu veya olumsuz temelde etkiler. Örneğin merkez ile bölge arasında haberleştirmeyi zorlaştıracak fiziki pek bir etkenin olmaması İngiltere'nin ulusal bütünleşmesini kolaylaştırmasını ve bunun sonucunun olumlu yansımaları sağlarken tam tersi durum olarak, Balkanlar'ın zor coğrafi yapısı

¹¹⁸ A.g.e., s.640.

¹¹⁹ Egemen Sertyeşilışık, “Mısır’ın Su Sorununun Ekonomi Politik Açısından İncelenmesi”, *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, Aralık 2015, Cilt:8, Sayı:2, ss.69-70.

¹²⁰ Murat Külekçi vd., “Türkiye’nin Irak ve Suriye ile Olan Su Sorunu”, *Türkiye V. Tarım Ekonomisi Kongresi*, 18-26 Eylül 2002 Erzurum, ss.396-400.

¹²¹ Ali Hasanov, *Jeopolitik*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2012, s.203.

oradaki etnik ve dinsel benzerlik gösteren unsurların ulusal bütünleşmesini zorlaştırarak olumsuz etki yaratmıştır¹²².

İkinci görüş bir ülkenin topraklarının genişliğinin o ülke için bir yanda savunma zafiyeti oluştururken diğer yandan da avantaj sağlaması konusundadır. Örneğin büyük ve zor coğrafi yapıya sahip olan Rusya'nın iki büyük dünya savaşında da işgal edilmeye çalışılıp alınamamasının sebebi ülke topraklarının genişliği ve derinliğinin fazla olmasındandır. Gerçi günümüzde kıtalararası atılabilen füzeler ile dünyanın hemen her köşesi vurulabilse de ikinci vuruş kapasitesine sahip geniş ülkeler için toprak genişliği avantaj sağlamaktadır¹²³.

Ülkelerin ulusal güvenlik politikalarına etki eden son coğrafi faktör, doğal kaynaklar olarak gösterilebilir. Doğal kaynaklar ülkelerin yaptırım gücü sağlamasında ve dışa bağımlılığı olmayarak özgür politika geliştirmesinde yarar sağlamaktadır. Ülkelerin doğal kaynaklarıyla kastedilen; gıda maddeleri, ham maddeler ve enerji kaynakları gibi birçok somut ögedir. Bu tür kaynaklar kullanılabildiği takdirde, sahip olan ülkelere daha çok güç sağlayıp, özgür politikalar yürütmesine olanak verirken sahip olmayan ülkelere ise bu kaynakların yokluğu bağımlılık yaratmaktadır. Örneğin ABD ve Rusya, Japonya ve İngiltere'ye nazaran uçsuz bucaksız topraklara, ürün çeşitliliğine ve enerji kaynaklarına sahiptir. Bu da ulusal güvenlik politikalarında serbestlik ve etkinlik tanımaktadır. Nitekim 1970'lerde yaşanan Arap-İsrail petrol krizinde enerji kaynaklarında bağımlı olan Japonya ve İngiltere kendi menfaatleri gereği BM kararlarında petrol üreten Arap devletlerinin yanında olmak zorunda kalmışlardır¹²⁴.

2.3.2.2. Beşeri Çevre

Ulusal güvenlik politikaları oluşturulurken etki eden etmenlerden biri de bir devletin varoluşunu temsil eden insan faktörünün etkili olduğu beşeri çevredir. Beşeri çevre, fiziki çevrenin çoğunlukla değişmeyen sabit unsurlarının aksine daha dinamik faktörleri içinde barındıran etmendir. Bu kısımda beşeri çevrenin devletlerin ulusal güvenlik politikalarını etkilemesini iki ana başlık altında ele alınıp incelenecektir. Bunları da nüfus ve nüfus hareketleri ile etnik ve dini farklılaşmalar oluşturmaktadır.

¹²² Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., s. 646.

¹²³ A.g.e., s.648.

¹²⁴ A.g.e., ss. 649-651.

Devletlerin ulusal güvenlik politikalarına çeşitli yönlerden etki edebilecek ilk beşeri çevre unsuru nüfus ve nüfus hareketleridir. Geçmişten günümüze önemi nispi oranda düşse de nüfus, devletler için bir güç olarak görülmektedir. Devletler kimi zaman nüfus politikalarını artırmaya yönelik stratejiler düzenlemişlerdir. Buradaki amaç silah altına alınacak insan sayısını artırarak, sayıca çok askerle birlikte kapasitelerinin de artacağına inanmalarındır. Bu durum savaş teknolojilerinin gelişmesi ile önemini kaybetmeye başlamıştır. Yirminci yüzyılın başından itibaren büyük bir hızla gelişen savaş teknolojisi nicel olarak fazla nüfustansa nitel olarak fazla nüfusun daha önemli olduğunu haklı çıkarmıştır¹²⁵.

Nitekim Arap-İsrail savaşlarında bütün Arap devletlerine karşı sadece 3-5 milyonluk nüfusa sahip İsrail'in etkili savaş vermesi bu savı kanıtlar niteliktedir¹²⁶. Ancak yine de büyük bir nüfus gerekli nitelikler sağlanırsa büyük bir devlet olmak için temel şartlardan birisi olacaktır.

Ulusal güvenlik politikalarına etki edebilecek ikinci beşeri çevre unsuru, etnik ve dinsel farklılaşmalardır. Etnik ve dinsel farklılaşmalar iki durum ortaya çıkarmaktadır. İlk durum, bir devletin içindeki iç sorun bazen büyüyerek diğer devletlerin müdahil olduğu bir uluslararası sorun haline gelebilir. Örneğin Lübnan'ın etnik ve dinsel yapısı Şii, Sunni, Dürzi şeklinde ayrılan Müslümanlardan ve Maruni denilen Hristiyanlardan oluşmaktadır. Aynı etnik kökenden gelse de farklı dinsel anlayışa sahip bu topluluklarda ulusal bütünleşme potasında bir erime gerçekleşmemesinden dolayı ülke sürekli bir çatışma ve savaş ortamına sahne olmaktadır. Bu da hem çözümlenemeyen bir iç güvenlik sorununa hem de ülkedeki grupların hamiliğine soyunan ABD, İsrail, İran, Suriye gibi devletlerin müdahil olmasıyla uluslararası soruna dönüşmektedir¹²⁷. Bu durum da tüm tarafların ulusal güvenlik politikalarını etkileyerek yeniden düzenlemeler yapmasına sebebiyet vermektedir.

Etnik ve dinsel farklılıkların ulusal güvenlik politikalarını etkileyen ikinci durumu da gruplaşmalar üzerindedir. Şöyle ki bir devlet içinde var olan farklı etnik gruplar aidiyet bağı içinde bulunduğu devlet ya da devletlerin ulusal güvenlik politikası amaçlarını

¹²⁵ A.g.e., s.662.

¹²⁶ Yüksel Kaştan, "Ortadoğu'da Arap-İsrail Mücadeleleri", *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu*, 2015, ss.1800-1803.

¹²⁷ Meliha Benli Altunışık, "Lübnan Krizi: Nedenleri ve Sonuçları", *Tesev Yayınları*, Nisan 2017, ss.5-9.

gerçekleştirmek için bir araç vazifesi görebilirler. Bu durum da lobicilik faaliyetleri ve irredantist politika faaliyetleri şeklinde kendini gösterebilir¹²⁸.

Lobicilik faaliyetlerine en iyi örnek Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Yunan, Ermeni, Yahudi lobileri verilebilir. Yunan lobilerinin faaliyetlerini Kıbrıs sorununda, Ermeni lobilerinin faaliyetlerini soykırım meselesinde, Yahudi lobilerinin faaliyetlerini Filistin sorununda net bir şekilde görülebilmektedir. Bu lobiler Amerikan karar alma mekanizmalarından olan Senato ve Temsilciler meclisine etki ederek Amerika'nın dış politika hamlelerini kendi mensubu olduğu devletin ulusal güvenlik politikalarına yarar sağlayacak şekilde düzenletebilmektedirler¹²⁹.

İrredantist politika faaliyetlerine ise Nazi Almanya'sının Avusturya, Polonya ve Çekoslovakya'daki Alman nüfuslarını kullanarak genişleme çabaları ile İran'ın Irak'taki Şiileri kullanarak yönetimde söz sahibi olmaya çalışması gibi durumlar örnek olarak verilebilirler¹³⁰.

2.4. Ulusal Güvenlik Politikalarında “Güç” Algılaması

Ulusal güvenlik politikaları, güç algılaması temelli oluşturulan politiklardır. Devletlerin varoluş ekseninde uyumlandığı bu politikaların güç ile somut ilişkisini daha açık bir şekilde incelemek daha anlaşılır bir çalışma ortaya konmasını sağlayacaktır.

2.4.1. Güç Kavramı

Güç ile ifade edilen kavram hemen her alanda ya da her ilişkide önemli bir yer tutmaktadır. Tüm canlılar arasında bir güç ilişkisi, güce sahip olma, güç uygulama gibi faaliyetler mevcut olduğu gibi yaşayan organizmaya benzetilen devletler arasında da gerek yürüttükleri ilişkiler gerek uyguladığı politikalar bağlamında bir güç durumu mevcuttur. Bu kadar önem arz eden kavramı tanımlamak elbette zor olmaktadır. Güç tanımlamalarına girmeden önce kavramın tanımlanmasındaki zorluklardan bahsetmek hem işin problematiğini kavramak hem de daha doğru tanıma ulaşmak açısından faydalı olacaktır.

Gücü tanımlamadaki ilk zorluk göreceli bir kavram olmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin bir kişi veya devlet sahip olduğu nitelikler veya algılamalar bakımından ikinci ve

¹²⁸ Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., ss. 679-684.

¹²⁹ TASAM-Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/1109/turkiyenin_kullanamadigi_stratejik_guc_lobicilik, (Erişim Tarihi:10.10.2018).

¹³⁰ Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., ss. 684-685.

üçüncü aktörler arasında farklı görülebilir. İkinci aktör onu güçlü addedebilirken üçüncü aktör için yetersiz ve güçsüz görülebilir¹³¹. Algılamalara göre değişen durumu vardır. İkinci zorluk güç kavramının geniş kapsamı ve belirsiz niteliğe sahip olması nedeniyle kavramı tanımlarken, çok sayıda unsurun dikkate alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu da işi karmaşıktırılmaktadır¹³². Üçüncü zorluk ise gücün zaman ve sistemik ilişkilerin yapısına göre değişken nitelik ve içeriğinden dolayı evrensel bir tanımlamasının yapılamamasıdır. Örneğin 19. yüzyılda askeri güce sahip olmak gücü belirleyen tek etken iken, sanayi devrimi ve gelişen ekonomik ilişkiler çerçevesinde oluşan ekonomik unsurlar hem askeri gücü hem de devletlerin gücünü belirler¹³³.

Son olarak kavramın tanımlanmasındaki dördüncü zorluk ise gücü somut unsurlara sahip olma ile özdeş tutup, eksik ve yanlış tanımlamaktır. Bunun sonucu da tabii ki başarısız sonuçlar olmaktadır. Yani gücü sadece doğal kaynaklara ya da jeopolitik konuma sahip olmaya bağlamak, kavramı yanlış bir mecraya doğru sürükler. Tüm bu sorunsalları belirledikten sonra ortak değişmez bir güç tanımı yapılamasa da genel olarak kullanılan en doğru fikirleri ortaya koymak çalışmanın nihayeti için gerekmektedir.

“Yumuşak Güç (Soft Power)” adlı kitabında Joseph Nye, gücü havaya ve aşka benzetmektedir. Havaya benzer çünkü herkes ona bağlıdır, çoğu onun hakkında konuşur ama çok azı anlar. Aşka benzer çünkü tecrübe etmesi, tanımlaması ve ölçmesinden daha kolaydır demektir¹³⁴. Gerçekten de güç kavramının sorunsallarından en temel olanları kavramın anlaşılması, tanımlanması ve ölçülmesi konusunda olmuştur.

Sözlükler genel anlamda gücü, istediğimiz sonuçları aldırma yeteneği olarak tanımlar. Daha ayrıntılı anlamda ise güç istediğimiz sonuçları almak için ötekilerin davranışlarını etkileme kapasitesi olarak tanımlanmıştır. Bunun da birkaç yolu vardır. İlki, onları tehditlerle zorlayabilirsiniz. İkincisi, onları ödüller ile kandırabilirsiniz. Son olarak üçüncü bir yol da onları cezbederek istediğiniz şeyi yaptırabilirsiniz¹³⁵.

Bir diğer tanımlama ise çoğunlukla pratik politikacılar veya sıradan insanlar tarafından benimsenip ortaya atılan görüşlerdir. Bu gruba göre hareket ve davranış

¹³¹ Haluk Özdemir, “Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:63, Sayı:3, 2008, ss.116-117.

¹³² A.g.e., s.117.

¹³³ A.g.e., ss.117-118.

¹³⁴ Joseph S. Nye, *Soft Power The Means to Success in World Politics*, Public Affairs, New York, 2004, s.1.

¹³⁵ A.g.e., ss.1-2.

üzerinden yapılan tanımlamalar karmaşıktır. Onlara göre güç basitçe sonuçları etkileyebilecek kaynaklara ve kapasitelere sahip olmaktır. Yani somut materyallere sahip olmayı güçle özdeşleştirmişlerdir. Bunları da nispeten büyük bir nüfusa ve toprağa, geniş doğal kaynaklara, ekonomik güce ve askeri kuvvete sahip olmak şeklinde sıralamışlardır¹³⁶. Ancak bu görüş bazı problemleri barındırmaktadır. Bunu da Joseph Nye yine “Yumuşak Güç” adlı kitabında poker oyunu ve Amerika üzerinden örnekler vererek eksikliğini dile getirmiştir.

Nye’ye göre bir poker oyununda iyi, yüksek kartlara sahip olmak onları elinde bulunduran kişiye oyun kazandırmaz. Eğer ki o avantajlı kartları yetersiz ve fakir bir şekilde oynuyorsa oyunu kaybedeceğini belirtmiştir. Bu örneğin devletler için uyarlamasında ise güç kaynaklarına sahip olmanın devletlere onların istediği sonuçları garanti etmeyeceğini, kanıt olarak da ABD’nin, kendisinden kat kat güçsüz Vietnam karşısında yenilmesini örnek vermiştir¹³⁷.

Tüm bu zıt tanımlamalardan yola çıkarak gücü nasıl daha doğru açıklayabiliriz sorusunu sormak ve cevabını belirtmek gerekli bir durum olacaktır. Öncelikle en başta gücün tanımlanmasındaki zorluklarda belirttiğimiz gibi kavram göreceli ve geniş bir kavramdır. Bu yüzden güç denilen veya arzu edilen şeyin ilk önce belirli bir bağlam ve amaç çerçevesinde konusunu ve kapsamını belirlemek gerekir. Bu da bizim karmaşıklıktan uzak bir şekilde daha çok konuya yoğunlaşmamızı sağlayacaktır¹³⁸.

İkinci olarak da arzulanan sonuçları elde etme hassasiyeti içinde güce dönüştürülen kaynakları, iyi dizayn edilmiş stratejiler ve yetenekli liderlikle tamamlamamız gerekir. Böylelikle gücü, somut ve soyut kapasitelerini dengeleyerek daha sağlam temeller üzerine oturabiliriz. Bu şekilde daha net bir güç tanımlamasını ortaya çıkarabiliriz.

2.4.2. Güce İki Bakış Açısı

Güç kavramını tanımlarken bir önceki konuda temel iki tartışmadan bahsedilmişti. İlki gücü sadece kapasite unsurlarına sahip olma açısından değerlendiren, ikincisi de bunları kullanma yeteneğine sahip olup diğerlerinin hareket ve davranışlarını etkilemek üzerine yapılan değerlendirmeler şeklindeydi. Bu iki anlayış aslında birbirinin tamamlayıcısı ve kapsamlı bir güvenlik açıklaması için gerekli unsurlardır. Çalışmanın bu

¹³⁶ Zeliha Sağlam, “Güç Kavramı ve Ortadoğu’da Değişen Dengeler Üzerinden Güç Okuması”, *İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*, Şubat 2014, ss.3-5.

¹³⁷ Joseph S. Nye, 2004, a.g.e., ss.2-3.

¹³⁸ A.ge., ss.6-7.

kısımında bu unsurların güç algılamalarındaki yerini daha detaylı bir şekilde ortaya konmaya çalışılacaktır.

2.4.2.1. Güç ve Kapasite

Uluslararası sistemde devletlerin güçlü sayılabilmesi veya başka bir aktöre güç uygulayabilmesi için gerekli olan unsur kapasitedir. Her devlet kendi kapasitesi çerçevesinde hareket eder, kendi kapasite unsurlarını daha da geliştirerek söz sahibi olmak ister. Çünkü kapasite unsuru ötekilerin algılarını, hareketlerini etkilediği için önemlidir¹³⁹. Örneğin bir devlet başka bir devleti tehdit ettiğinde veya ona söz verdiğinde inandırıcı olmak zorundadır¹⁴⁰. Kapasiteler de devletlerin güçleri konusunda inandırıcılık unsurlarıdır. Tabi ki tek başlarına tamamen sonuca ulaştırıcı etmen değildir. Ancak gücün sonuca ulaşmada en önemli enstrümanıdır.

Devletler güçleri doğrultusunda vardırırlar. Güç bir kalıp, onu dolduran beton ise kapasitedir. Ne kadar kapasiteye sahipsen o kadar, belki ondan biraz daha fazla etki gösterebilirsin. Böylece gerçekten güçlü olma unsurunu tamamlamış olursun. Peki nedir kapasiteden kasıt? Bir devletin gücünü belirleyen kapasite unsurları nelerdir?

Kapasiteden kasıt devletlerin sahip oldukları somut fiziksel objeleri ile soyut davranışsal yetenekleridir¹⁴¹. Bunların hepsine uluslararası ilişkiler ve politikada ulusal kapasite denir. Devletlerin ulusal kapasiteleri de somut ve soyut olmak üzere ikiye ayrılır.

Ulusal kapasitenin somut unsurlarından ilki, coğrafyadır. Coğrafya özellikleri, geçmişten günümüze ülkeler açısından önemli bir kapasite ve güç unsurudur. Her ülkenin sahip olduğu toprakların büyüklüğü-küçüklüğü, dünya üzerinde bulunduğu konumu, topoğrafik yapısı yani üzerinde bulunan ülkenin dağlarla, denizlerle çevrili, ormanlarla kaplı olması gibi etmenler devletlerin gücü için önemli avantaj ve dezavantajlar içerebilirler¹⁴².

Bir ülkenin topraklarının büyüklüğü ya da küçüklüğü ona diğer devletler karşısında yarar sağlayabilir ya da zarara sokabilir. Yarar sağlayabilir. Çünkü büyük topraklara sahip olan devletlerin fethedilmesi ya da işgal edilmesi zordur. Bunu Napolyon ve Hitler'in farklı zamanlarda ordularını Moskova'ya doğru sürmesi ve elde ettiği hazin sonuçlarla

¹³⁹ Bruce Russett and Harvey Starr and David Kinsella, *World Politics The Menu For Choice*, Bedford/St. Martin's, Boston 2000, Sixth Edition, p.92.

¹⁴⁰ A.g.e., pp.92-93.

¹⁴¹ A.g.e., p.92.

¹⁴² Tayyar Arı, a.g.e., s.48.

öğrenilmiştir. Keza tam tersi küçük topraklara sahip olan ülkelerin de daha kolay hedef haline gelip işgale uğramasını iki dünya savaşında da Benelüks ülkeleri olarak bilinen Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'un Almanlar ve Fransızlar tarafından kolayca istila edilmesiyle de yine tasdik edilmiştir¹⁴³.

Geniş topraklara sahip olmak ülkeleri bir diğer bakış açısına göre de zarara sokabilir. Şöyle ki ülkenin geniş, uçsuz bucaksız topraklara sahip olması, savunma açısından hayli masraflı ve bir o kadar da zor olabilir. Bu da devleti, ulusal güvenliğini koruması açısından ya çok efor sarf etmesini gerektirecek ya da tehdit ve tehlikelere karşı savunmasız bıraktıracağıdır.

Somut kapasite unsurlarından coğrafyanın bir ülkenin bulunduğu konum itibarıyla de önemi büyüktür. Örneğin fiziksel konumunun sağlamış olduğu avantajla tehlikelerden doğu ve batı yönündeki okyanuslarla korunmakta olan ABD, daha özgür bir manevra alanı bulurken, hem fiziksel hem de politik konumu Almanya ve Rusya gibi büyük hasımlar arasında olan Polonya'nın manevra kabiliyeti, ABD'ye nazaran çok daha sınırlı kalmaktadır¹⁴⁴.

Son olarak coğrafyanın somut ulusal kapasite unsuru olarak öneminden biri de topoğrafik yapısıdır. Bir ülkenin dağlarla, denizlerle, çöllerle çevrili olması ona ani askeri saldırılarda bariyer görevi sunmaktadır. Örneğin İran'ın dağlık coğrafyası yıllardır ABD'nin müdahale planlarına ket vuran en caydırıcı sebeplerden biri olmaktadır¹⁴⁵. Ayrıca topoğrafik yapı, politik ve diplomatik açıdan da fayda sağlamaktadır. Örneğin İngiltere'nin Manş Denizi ile Avrupa'dan ayrılması ona Avrupa'daki güç dengesi siteminde dengeleyici devlet rolü sağlamıştır¹⁴⁶.

Somut ulusal kapasite unsurlarından ikincisi, doğal kaynaklardır. Bir ülkenin zengin ve önemli doğal kaynaklara, verimli topraklara sahip olması o ülke için önemli kapasite unsuru olarak sayılmaktadır. Realist görüşün önemli temsilcilerinden Morgenthau'ya göre doğal kaynaklar, bir devletin diğerleri karşısında gücünü belirleyen istikrarlı faktördür¹⁴⁷. Bu kaynakların en başında gıda gereksinimleri gelir.

¹⁴³ Bruce Russett and Harvey Starr and David Kinsella, a.g.e., p.94.

¹⁴⁴ A.g.e., p.94.

¹⁴⁵ A.g.e., p.94.

¹⁴⁶ Tayyar Arı, a.g.e., s.49.

¹⁴⁷ A.g.e., s.51.

Bir ülke gıda gereksinimlerini kendine yetebilecek seviyede veya ondan daha fazla oranda karşılayabilecek kapasitede ise bu ona uluslararası politikada daha bağımsız karar alma imkanı sağlayacaktır. Aksi durumda sürekli olarak gıda sıkıntısı çeken bir ülke, dışa bağımlı olmasından dolayı uluslararası politikada daha zayıf konumda olacaktır. En tipik örnek bu duruma Hindistan'dır. Hindistan'da aşırı nüfus artışına karşın yetersiz üretim yapılması ve buna bağlı olarak ortaya çıkan yiyecek kıtlığına ithalat ile çözüm bulunmaya çalışılması gelir gider dengesini sarsarak dış ticaret açığına sebep olmaktadır. Bu da ülkeyi zamanla bağımlı hale getirecektir¹⁴⁸. Yani gerek dış politikada gerek uluslararası politikada elini zayıflatacaktır.

Bir diğer önemli doğal kaynak ise, ham maddedir. Ham maddeler endüstriyel üretimde ve asıl önemlisi savaşabilecek güce sahip olmak için çok kritik öneme sahiptir. Birinci dünya savaşından bu yana petrol, günümüzde de doğalgaz ve nükleer enerji üretiminde kullanılan uranyum gibi kaynakları elinde bulunduran ve kullanan ülkeler güçlü aktörler klasmanında sayılmaktadır¹⁴⁹.

Üçüncü somut ölçülebilir güç unsuru ise, nüfustur. 19. yüzyıla kadar büyük nüfusa sahip olmak asker sayısı bakımından önemli bir güç unsuruydu. Ancak sanayi devrimi ve sonrasında bilim ve teknik alanında yaşanan gelişmelerle birlikte, çokça nüfusa sahip olmaktan ziyade sayıca fazla nitelikli nüfusu elinde bulundurmaya güç sahibi olmak için önemli ölçüt olmuştur. Değişmeyen şey, geçmişte olduğu gibi günümüzde de süper güç olarak nitelendirilen çoğu devletin büyük nüfus oranlarına sahip olduğudur. Bu durumda göstermektedir ki önemini biraz kaybetse de halen çok nüfuslu olmanın bir ulusal güç unsuru olmayı ifade etmesidir¹⁵⁰.

Devletlerin ulusal kapasitelerinde soyut unsur olarak kastedilen aslında davranışsal yetenekleridir. Bu soyut davranışsal yetenekler somut unsurlar gibi ölçülebilir değildir. Ancak devletlerin somut ulusal kapasite unsurlarını harekete geçirme, başka devletler üzerinde etki elde etme açısından olmazsa olmaz tamamlayıcı unsurlardır. Bu soyut unsurlardan ilki hükümetlerin niteliğidir¹⁵¹.

¹⁴⁸ A.g.e., s.51.

¹⁴⁹ A.g.e., s.51.

¹⁵⁰ Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations*, Peking University Press, Beijing, pp.142-145.

¹⁵¹ Arif Behiç Özcan ve Yusuf Çınar, *Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları*, Hükümdar Yayınları, İstanbul 2014, ss.253-254.

Bir hükümetin liderliği, bürokrasisi, kaynakları ve kapasiteleri etkili kullanması yetersiz ve etkisiz ise belirli bir uluslararası durumda elindeki potansiyel güç kaynaklarını etkin kullanması olanaksız olacaktır¹⁵². İyi ve nitelikli hükümet, elinde bulundurduğu güce göre başarılı bir dış politika ve güvenlik politikası hedef ve yöntemleri belirleyebilmeli ve uygulayabilmelidir¹⁵³. Ayrıca hükümet somut ulusal kapasite unsurlarını harekete geçirdiği gibi soyut diğer unsurları da dengeli bir şekilde etkin tutabilmelidir. Örneğin ilerleyen kısımda da bahsedilecek soyut ulusal kapasite unsurlarından biri olan ulusal morali kendi lehine mi yoksa aleyhine mi kullanılacağı hükümetin bu konudaki çabalarıyla da belirlenmektedir.

İkinci soyut ulusal kapasite unsuru, ulusal karakterdir. Ulusal karakter; seçen, seçilen, yöneten, yönetilenle tüm ulusun diğer uluslardan farklı olmasını sağlayan niteliksel faktörlerin bütününe denir. Mesela Rusların kaba kuvvetçiliği ve inatçılığıyla, Amerikalıların girişimciliğiyle, Almanların disiplinli yapısıyla, Türklerin cesareti ve kuvvetliliği ile bilinmesi ulusal karaktere örnek teşkil etmektedir. Bu soyut unsurun bir güç ögesi olarak devreye girmesi ise kaynaklarla etkileşimi ile gerçekleşmektedir. Yani bir devletin zorluklara karşı mücadelesini, gelişimini besleyen unsur ulusal karakteridir¹⁵⁴.

Diğer bir soyut ulusal kapasite unsuru ise ulusal moraldir. Ulusal moral aslında hükümetin niteliğini artıran ya da azaltan böylelikle de dolaylı olarak ulusal gücü etkileyen soyut kapasite unsurudur. Ulusal moral daha açık bir şekilde; bir ulusun kendi hükümetinin güvenlik ve dış politikasını her koşulda yani barışta ve savaşta desteklemede gösterdiği kararlılık derecesine denmektedir¹⁵⁵.

Her ulusun ulusal moral seviyesi belirli bir noktaya kadar dayanmakta ve o noktadan sonra yıkılmaktadır. Yani hiçbir zaman kalıcı değildir. Ancak bu soyut kapasite unsurunu yanına alan bir hükümetin daha sağlam politikalar belirleyip uygulayabilmesi, güç unsurlarını harekete geçirebilmesi daha kolay olabilmektedir. Aksi durumda sürekli, etkili ve güçlü bir politika belirleyemez. Bu da devletin gücünün zayıf ve değişken olmasına sebebiyet verir. Ayrıca potansiyel güç unsurlarını da gerçek güce çeviremez.

¹⁵² Bruce Russett and Harvey Starr and David Kinsella, a.g.e., p.102.

¹⁵³ Tayyar Arı, a.g.e., s.58.

¹⁵⁴ A.g.e., s.56.

¹⁵⁵ Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, Ulusal Moral Kavramı, <http://www.uiportal.net/sozlukler/ui-sozluk/ui-t-u>, (Erişim Tarihi:11.10.2018).

Son soyut kapasite unsuru, istihbarattır. Bilgi güçtür. Doğru kullanıldığında çok yararlı ve avantajlı bir unsurdur. Devletler de bilgiye ihtiyaç duyar. Başka devletlerin politikalarının içeriğini, bu politikalara devam edip etmeyeceğini veya düzeltip düzeltmeyeceğini bilmek ya da bunlara nasıl cevap verilmesi gerektiği hakkında bilgi sahibi olmak için hükümetler istihbarata ihtiyaç duyar. Böylelikle ötekiler üzerinde gücünü artırabilir. Karl Deutsch “Hükümetin Sinirleri” (Nerves of Government) adlı kitabında istihbaratın (haber alma ve bilgi toplamanın) ülkeler için büyük avantajlar sağlayacağını vurgulamıştır¹⁵⁶.

Deutsch’a göre devletler iki önemli ve genel durumda istihbarat ile diğerlerine karşı avantaj sağlayabilir. İlki, anarşik uluslararası sistemin belirsizliğini avantaja çevirmesi ile ilgilidir. Herhangi bir hükümet önemli bir bilgi ile belirsizlikler ortamında gitmek istediği yere nasıl varabileceğini bilir ve bu bir avantajdır. İkicisi ise uluslararası çevrenin belirsizliğini azaltmayla alakalıdır. Yine bir hükümet, elde ettiği istihbarati bilgilerle uluslararası çevrenin belirsizliğinden kaynaklanan şaşkıncu zamanların birçoğunu azaltabilir. Bu da ona, kendini planlaması ve hazırlaması için zaman sağlayabilir. Dolayısıyla bunun da bir avantaj olduğunu belirtmiştir¹⁵⁷.

Bu örneklemelerden hareketle devletler potansiyel güçlerini en iyi şekilde kullanmak ve diğer aktörleri etkilemek için geride kalan diğer somut ve soyut kapasite unsuru gibi istihbarat (haber alma, bilgi toplama) becerilerini de yapılandırmak ve geliştirmek zorundadır. Böylelikle gerçek gücün nihai sonuçlarına ulaşacaktır.

2.4.2.2. Güç ve Etki

Devletler arasındaki güç algılamaları ve güçlü nitelendirmelerinde genel çizgide daha önceden iki ayrımdan bahsedildi. Bunlardan birincisi, gücü kapasite unsurlarına sahip olmak şeklinde nitelendirilen anlayıştı. İkincisi ise bu kısımda da bahsedilecek olan gücü belirli bir etki etme, sonuç aldırma bağlamında gerçek güç olarak nitelendiren anlayıştır.

Etki kelimesi sözlükte birbirine yakın birkaç anlama sahiptir: “*Bir kimsenin veya nesnenin başka bir kişi veya şey üzerindeki gücü, tesiri*”, “*bir etken veya bir sebebin sonucu*”, “*bir kimse üzerinde bırakılan izlenim*” şeklinde ifade edilmektedir¹⁵⁸. Devletlerarası ilişkilerde de gücü, etki kavramı ile özdeşleştiren anlayış mevcuttur. Bruce

¹⁵⁶ Bruce Russett and Harvey Starr and David Kinsella, a.g.e., p.103.

¹⁵⁷ A.g.e., pp.103-104.

¹⁵⁸Türkiye Cumhuriyeti Türk Dil Kurumu Sözlükleri, “Etki Kelimesinin Anlamı”, <http://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 08.10.2018).

Russett “Dünya Politikası (Word Politics)” adlı kitabında etkiyi diğer devletlerin niyet ve kapasite algılamaları üzerinde konumlanmış psikolojik bir fenomen olarak nitelendirmiştir¹⁵⁹. Yani etkileme ile inandırmayı aynı çerçevede değerlendirmiştir. Tabii konu devletlerin güç anlayışları olunca etki kavramı birçok şekil almaktadır. İlki, öteki devletlerin var olan politikasını, davranışlarını değiştirmeyi içerir. Yani devletlerin hali hazırda sürdürdüğü hareketlerini durdurmaya yönelik etkileme anlamına gelir¹⁶⁰.

İkinci bir şekil ise bir devletin başka devlet ya da devletler üzerinde kendi istediği politikaları uygulamaya yönelik etkisidir, gücüdür¹⁶¹. Yani ilkinde devletler, güçlü addettikleri devlet(ler)i karşısına almama adına kendi isteği doğrultusunda karar vererek adım atması durumu mevcutken; ikincisinde ise direkt olarak güçlü devletin somut ya da soyut müdahalesi söz konusudur. Bu da gücü gösteren durum olarak nitelendirilmiştir. Örneğin ABD’nin hem soyut hem somut kapasitelerinin devasa boyutlarda olduğu bilinmektedir. Ancak herhangi bir devlet üzerinde kendi kararlarını uygulama ya da onlara geri adım attırabilme durumunun nihai olumlu sonucu onun gerçek gücünü belirlemektedir.

2.4.3. Güç Türleri

Güç için genel bir tanımlama yapılırken başkalarının davranışlarını kendi isteğimiz doğrultusunda değiştirebilme yeteneği olarak belirtilmiştir¹⁶². İşte bu yeteneği belirleyen, oluşturan güç türleri mevcuttur. Devletler uluslararası sistemde öncelikle güvenliğini, devamlılığını sağlamak, söz sahibi olabilmek ve daha sonra diğer devletleri etkileyebilmek için güçlü olmasına imkan sağlayan kaynaklarını geliştirmek mecburiyetindedir. Peki nedir güç türleri, kaçaya ayrılır?

Güç; kullandığı kaynaklar ve davranış spektrumlarına göre üçlü bir gruplandırma ile türlere ayrılır. Bunlardan ilki “hard power” diye adlandırılan sert güç unsurları, ikincisi “soft power” olarak adlandırılan, kullanım bakımından çok daha eskilere dayanan ancak uluslararası ilişkiler literatürüne 1990’larda giren yumuşak güç unsurları ve son olarak “smart power” denilen literatürde oldukça yeni olan akıllı güç unsurları şeklindedir.

¹⁵⁹ Bruce Russett vd., a.g.e., p.91.

¹⁶⁰ A.g.e., p.90.

¹⁶¹ A.g.e., pp.90-91.

¹⁶² Joseph S. Nye, *Soft Power The Means to Success in World Politics*, Public Affairs, New York, 2004, pp.1-2.

2.4.3.1. “Sert Güç” Hard Power

Sert güç kavramından kastedilen askeri ve ekonomik güçtür. Sert güç bir aktörün askeri ve ekonomik olanaklarını kullanarak başka bir aktör ya da aktörlerin davranışlarının üzerinde değişiklik yapabilme, baskı kurabilme becerisidir¹⁶³. Sert güç unsurlarını kullanan aktör devlettir. Devletler bunları kullanırken kaynak olarak askeri ve ekonomik unsurlarından yararlanır. Bunları da baskı, yaptırım, ekonomik ödeme, rüşvet gibi araçlarla gerçekleştirir. Davranış spektrumu olarak da emir, zorlama ve ikna etme halleri görülür¹⁶⁴.

Sert güç unsurlarından ilki hatta realist düşünörlere göre en önemlisi askeri güçtür. Uluslararası alanda devletler arası ilişkilerde en önemli güç unsuru ve ulusal güvenlik politikası araçlarından birisi askeri güçtür¹⁶⁵. Devletlerin sahip oldukları askeri güç, tehdit ve tehlikelere karşı hem bir caydırıcılık unsuru olmakta hem de uluslararası politikada istediğini elde etmesi için bir araç vazifesi görmektedir. Dolayısıyla somut olarak sonuç almanın en temel araçlarından biridir.

Askeri güç ölkelerin asker sayısından elinde bulundurduğu silah sayısına, silahların kapasitesine kadar bir dizi unsuru içinde barındırır. Özellikle son yarım yüzyılda ortaya çıkan nükleer silahlarla birlikte bu unsurlar dehşet verici bir güce ulaşmıştır¹⁶⁶. Bu bağlamda askeri güç devletlerin ulusal güvenlik politikalarını gerçekleştirmek için kullanılacak en önemli araç olma vazifesini geçmişte olduğu gibi bugünde devam ettirmektedir. Ancak gerek BM'nin savaşı sınırlandıran ve işgali yasaklayan kuralları gerek de devletlerin ve toplumların savaşa bakış algısının değişmesi sebebiyle pek tercih edilmemektedir. Ama yine de nihai belirleyici ve son başvurulacak unsur olarak önemini korumaktadır. Ayrıca nitelikli ve büyük askeri güç devletlerin uluslararası sistemde ve politikada prestijini artırarak yumuşak güç unsuruna dönüşmekte, böylelikle ulusal güvenlik politikalarına katkı sağlamaktadır¹⁶⁷.

Sert güç unsurlarından ikincisi, ekonomik güçtür. Ekonomik güç ölkelerin en önemli güç kaynaklarından biridir ve hatta en önemlisidir. Çünkü ekonomik güç hem tek

¹⁶³ Tuba Çavuş, “Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye'nin Yumuşak Güç Kullanımı”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2012, Cilt:2, Sayı:2, s.24.

¹⁶⁴ Joseph Nye, a.g.e., s.8.

¹⁶⁵ Aytekin Yılmaz, *Küresel Dünyada Uluslararası İlişkiler; Teori- Temel Kavramlar- Yeni Gelişmeler*, Kadim Yayınları, Kasım 2013, s.243.

¹⁶⁶ A.g.e., s.316.

¹⁶⁷ A.g.e., ss.315-316.

başına etkili bir unsur olabildiği gibi hem de askeri yönden de ülkenin güçlü olmasını sağlayan etkin bir unsurdur¹⁶⁸.

Bir ülkenin ekonomik gücü, onun ekonomisinin büyüklüğü, teknolojik kapasite düzeyi, teknoloji geliştirme kapasitesi, finans gücü ile nüfusunun ve para biriminin diğer ülkeler tarafından kabul edilebilirliği gibi hususlardan meydana gelmektedir. Ekonomik yönden güçlü ülkelerin siyasi etkisi ile askeri gücü de yüksek olmaktadır¹⁶⁹.

Nitekim ekonomik yönden güçlü olan ülkelerin bir zaman sonra siyasi ve askeri yönden de güçlü olmaya doğru geliştikleri, buna karşın ekonomik açıdan güçsüzleşen ülkelerin hem siyasi hem de askeri üstünlüklerini korumakta zorlandıkları görülmektedir. İngiltere'nin ekonomik açıdan gerilemesi ve savaşlardan tahrip olması ve bunun sonucunda hakim konumunu ABD'ye bırakması, Sovyetlerin ekonomik alandaki başarısızlığının çöküp parçalanmasına ve uluslararası alandaki etkinliğini kaybetmesine sebep olması gibi durumlar bu durumun en güzel örnekleridir¹⁷⁰.

2.4.3.2. “Yumuşak Güç” Soft Power

Yumuşak güç; herhangi bir zorlama, tehdit, baskı, yaptırım olmadan bir aktörün bir başka aktör veya aktörlere işbirliği ya da ikna yoluyla veya çekicilik unsurlarını kullanarak istediklerini yaptırabilme yeteneği ve becerisine denir¹⁷¹.

Kavramı ilk defa Joseph Nye 1990'larda dile getirmiştir. Daha sonra çokça tartışılmış, anlaşılmamış ve birçok düşünür farklı şekillerde tanımlamıştır. Kavramın anlaşılmaması ile ilgili araştırmalarda genel kanı, henüz teorileşmemiş olmasının kavramla ilgili analitik bulanıklık oluşturması durumu ile yine bu kavramın tanımlanırken gücün kaynaklarına göre bir karşılaştırma yapılarak ifade edilmesi olarak görülmüştür. Yani sert gücün var olması için sert kaynakların, yumuşak gücün var olması için yumuşak güç kaynaklarının kullanılması şeklindeki ifadedir ki bu anlayış problemlidir. Çünkü bazen sert güç kaynakları yumuşak güce örnek teşkil edebilirken, bazen de yumuşak güç kaynaklarının sert güce örnek teşkil edebileceği durumlar olabilmektedir¹⁷².

¹⁶⁸ Kaan Yiğenoğlu, “İkinci Dünya Savaşından Günümüze Değişen Güç Dengeleri ve ABD'nin Pasifik Bölgesi Stratejisi: Trans-Pasifik Ortaklığı Örneği”, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı:58, Kasım-Aralık 2016, s.327.

¹⁶⁹ AYTEKİN YILMAZ, a.g.e., s.243.

¹⁷⁰ Kaan Yiğenoğlu, a.g.e., s.328.

¹⁷¹ Tuba Çavuş, a.g.e., s.25.

¹⁷² A.g.e., s.25.

Tabi yumuşak gücün 1990'lara doğru kavramsal tanımlaması tartışılmaya başlansa da devlet aktörünün bu gücü çok daha öncelerde kullandığının kanıtları mevcuttur. Örnek olarak; Fransa'nın kültürünü yayması ve dilini diplomasi dili haline getirmesi, Birinci Dünya Savaşı'nın olması ile ülkelerin kendi davalarının propagandasını yapmak amacıyla ofisler kurması, yine Soğuk Savaş döneminin iki süper gücünün (ABD ve SSCB) ideolojilerini yaymak ve hedef ülkeleri yanına çekme amaçlı ekonomik kartlarını kullanması verilebilir¹⁷³.

Joseph Nye'ye göre yumuşak güç ile sert güç birbirleriyle ilişkilidir. Çünkü onlar ötekilerin davranışlarını etkileyerek kendi amaçlarını gerçekleştirme yeteneğinin iki farklı bakış açısıdır¹⁷⁴. Bu yüzden onlar arasında ayırım yapmak zorlaşmaktadır. Ancak genel sınıflandırma sert güçte olduğu gibi kullanılan kaynaklar ve davranış spektrumları üzerinden yapılmaktadır.

Yumuşak gücün kaynakları değerler, kültür, politikalar, kurumlar vb. daha birçok unsur olabilirken gösterilen davranış spektrumu gündemi yaratma, yanına çekme, cezbetme ve cazibedir¹⁷⁵.

Yumuşak güç unsurlarından ilk olarak, devletlerin kültür ve değerlerinden bahsedebiliriz. Uluslararası sistemde yer alan bir devlete özgü yaşam, sanat, eğitim, kültür ile yine o ülkenin ulusal, milli, manevi değerleri diğer aktörleri etkilemede yumuşak güç oluşturabilir. Örneğin Amerika'nın değer ve kültürleri çeşitli büyük reklamlarla, filmlerle ve ülkeye gelen milyonlarca turist ve öğrenci ile dünyaya tanıtılmıştır. Böylelikle diğer devlet ve toplumlarda bir Amerikan hayranlığı başlamıştır. Bu da Amerikan'ın elini güçlendiren unsur haline dönüşmüştür. Hatta konuyla ilgili olarak Alman editör Joseph Joffe, Amerikan yumuşak gücünün onun ekonomik ve askeri varlıklarından daha geniş olduğu yorumunda bulunmuştur¹⁷⁶.

Ancak bu bahsettiğimiz avantaj ve etkilemeler her zaman işe yaramayabilir. Bu durumu Joseph Nye "Yumuşak Güç" adlı kitabında ABD ve Japonya örneği üzerinden açıklamıştır. ABD menşeli evrensel kültür değeri haline gelen pizzayı ve Amerikan videolarını sevdiğini itiraf eden Kuzey Kore lideri Kim Jong-un'un bu sempatisi aynı

¹⁷³ A.g.e, s.27.

¹⁷⁴ Joseph Nye, 2004, a.g.e., p.7.

¹⁷⁵ Lilie Choulioraki, *The Soft Power of War*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam 2007, pp.1-2.

¹⁷⁶ Joseph Nye, a.g.e., 2004, p.11.

şekilde ABD'nin durdurmasını söylediği nükleer programını etkilememiştir. Yine pokemon oyunlarının dünyadaki popülaritesinin Japonya'nın dilediği politika sonuçlarını almasını sağlamamaktadır¹⁷⁷.

Fakat yine de ilgi çeken bu değerler ve kültürler, aktörlerin herhangi bir sonuç almasında çoğu sert güç kaynağından daha etkili ve ucuzdur. Sadece uygun durumda ve bağlamda kullanılmaları gerekir. Öteki türlü sadece yumuşak güç unsurları değil sert güç unsurları da sonuç vermeyebilir. Yine Nye bununla ilgili tank ve kömür-çelik örneği üzerinden gitmiştir. Nye'e göre bataklıklarda ve ormanda tankların, sanayi tesisinden mahrum bir ülkede de kömür-çeliğin harika bir güç kaynağı olmamaktadır¹⁷⁸. Yani doğru bağlamda kullanılmadıkça, potansiyel güce dönüşmedikçe kaynaklar tek başına anlam ifade etmemektedir.

İkinci yumuşak güç kaynağı olarak politikalar verilebilir. Bir ülkenin yurt içinde ve yurt dışında sürdürdüğü hükümet politikaları o devlete çok iyi bir potansiyel güç kaynağı sağlayabileceği gibi güç kaybı da yaşatabilir¹⁷⁹. Örneğin bir ülke, barışçıl ve demokratik bir politika ile hem ulusal hem de uluslararası arenada faaliyet gösteriyorsa onun bu davranışı diğer aktörleri cezbedebilir. Bu da istediği hedefleri gerçekleştirebilmesi için ona hem meşruiyet sağlayacak hem de iyi bir güç verecektir. Tam tersi faaliyet ise o devlete olumsuz sonuçlar yapabilir.

İki durum içinde en iyi örnek yine ABD verilebilir. 1970'lerde Carter'ın politikası 1990'ların başında Arjantin'de ABD'nin popülaritesini artırmıştır. Bu durum Arjantin'in BM'de ve Balkanlarda ABD politikalarını desteklemesini sağlamıştır. Yine ABD'nin Afganistan ve Irak'taki saldırgan politikası kendi içinde ve dünyada birçok insanın tepki göstermesine neden olmuştur. Bu durumda ABD'nin yumuşak gücünü baltalamıştır¹⁸⁰.

Bir diğer yumuşak güç kaynağı kurumlardır. Bir ülkenin sahip olduğu prestijli kurumları diğer aktörlerin ilgisini, hayranlığını cezbedebilir¹⁸¹. Bu da o ülkeyi daha saygın konuma getirebilir. Devletler yumuşak güç unsurlarını daha ön planda kullanmak istemektedir. Çünkü bu unsurlar sert güç unsurlarına göre hem daha ucuz kaynaklardır hem

¹⁷⁷ A.g.e., p.11-12.

¹⁷⁸ A.g.e., p.12.

¹⁷⁹ Alon Chong, *Foreign Policy in Global Information Space*, Palgrave Macmillan, New York, May 2007, pp.60-68.

¹⁸⁰ Lilie Choulioraki, a.g.e., pp.2-3.

¹⁸¹ Joseph Nye, 2004, a.g.e., p.17.

de kullanımlarında rahatsızlık verici durumlar veya da bir tepki olmamaktadır¹⁸². Bir nevi meşru zemin üzerinde seyretmektedir.

Yumuşak güç kaynakları, gelişen teknoloji ve imkanlar ile çok daha fazla çeşitli hale gelmektedir. Bunları en iyi ayırt etme yöntemi ise sert güç davranış spektrumlarının yani zorlama, baskı, tehdit, yaptırım gibi unsurların kullanılmamasıdır. Tamamen ikna, rıza, çekicilik yoluyla etkileme süreci işletilmektedir.

2.4.3.3. “Akıllı Güç” Smart Power

Güç türlerinin sonuncusu ve literatürde en yenisi, akıllı güçtür. Kavram ilk defa 2009 yılında ABD eski başkanlarından Clinton’un yaptığı konuşmada geçmiştir¹⁸³. Daha sonra Joseph Nye “Gücün Geleceği” adlı kitabında akıllı güç kavramının ilk literatür tanımlamasını yapmıştır. Nye’ye göre akıllı güç; dayatma ve ödetmeye dayalı “sert güç” ile ikna ve cezbetmeye dayalı “yumuşak gücün” bir kombinasyonudur¹⁸⁴. Diğer bir deyişle akıllı güç ne sert güç ne de yumuşak güçtür. Bunların hünerli bir şekilde birleştirilmelerinden meydana gelmiştir. Kısacası akıllı güç, devletlerin amaçlarına ulaşması için diğer iki güç unsuru ile oluşturulan bütüncül bir strateji anlamına gelmektedir. Bu strateji aslında askeri gücün önemini göz ardı etmeden uygulayan ülkenin hinterlandını genişletmeyi, yaptığı eylemlere ittifaklar veya ortaklıklar yolu ile meşruiyet kazandırmayı öngörmektedir.

2.5. Ulusal Güvenlik Politikaları Etki Araçları

Devletler kendi amaç ve hedeflerine ulaşmak ve bunları gerçekleştirmek, ulusal çıkarlarını korumak ve yaygınlaştırmak için eylemde bulunmakta bunun için de diğer devlet ve aktörleri belirli davranışlara yönlendirmeye, caydırmaya en nihayetinde etkilemeye çalışmaktadır¹⁸⁵. Bunun için de belirli güç kaynaklarına, bu kaynakları yönlendirebilecek politikalara, bu politikaları hayata geçirebilecek araçlara ihtiyaç duymaktadır. Bunlar genel anlamda etki araçları olarak nitelendirilebilir. Çünkü bu araçlar bir etki etmeye, sonuç almaya dönük kullanılırlar. Dolayısıyla etki aracı olarak nitelendirilmesinde hiçbir sakınca yoktur.

¹⁸²Ali Çağlar, “Güç: Sert Güç, Yumuşak Güç ve Akıllı Güç”,s.6, <http://www.alicaglar.net.tr/StaticFiles/file/guc-sert-yumusak-ve-akilli-guc.pdf> , (Erişim Tarihi: 18.10.2018).

¹⁸³ A.g.e., s.5.

¹⁸⁴ Joseph S. Nye, “*The Future of Power*”, Public Affairs, New York 2011, p.xiii.

¹⁸⁵ Aytekin Yılmaz, a.g.e., s.270.

Etki araçları geçmişten günümüze gerek sanayi, gerek teknoloji gerek uluslararası hukuk gerek artan karşılıklı bağımlılık ile çok çeşitli ve çok boyutlu hal almıştır. Bu bölümde ulusal güvenlik politikalarında kullanılan etki araçları temel gruplandırmalar çerçevesinde açıklanmaya çalışılacaktır.

Ulusal güvenlik politikaları etki araçları kullanıldığı kaynağa ve yönetime göre nitelendirilmekte, gruplandırılmaktadır. Tabi ki her bir yöntemi ayrı ayrı incelemek mümkün olmamaktadır. Çünkü gelişen teknoloji ve imkanlar, değişen uluslararası sistem her an farklı etki kaynaklarının doğmasına sebebiyet verebilmektedir. Eski usuller önemini kaybedebiliyor yenileri yerini alabilmektedir. Ancak devletlerin kullandığı etki araçlarını belirli kalıplar ve nitelikler esasında gruplandırmak mümkündür. Bunları açıklamak konunun temel mantığının kavranması için yararlı olabilir.

2.5.1. Siyasi Etki Araçları

Ulusal güvenlik politikaları etki araçlarından ilki siyasi etki araçlarıdır. Siyasi etki araçları savaşa varmayan yöntemlerin kullanıldığı, uluslararası hukuk ve anlaşmalara uygun, daha çok politik kişiliklerin kullanıldığı, devletlerin güvenlik politikaları amaç ve çıkarlarını gerçekleştirmeye yarayan yöntemlere denir¹⁸⁶. En temel bilinen ve kullanılan siyasi etki aracı “diplomasi” dir.

Diplomasi kelime kökeni bakımından Eski Yunan’da ikiye katlamak anlamına gelen “diploma” sözcüğünden gelmektedir. Eski Yunan ve Roma’da yabancı topluluklarla ilişkileri düzenleyen belgelere bunların katlanış tarzından dolayı “diploma” adı verilirdi. Zamanla bu belgeleri koruyup kollayacak profesyonel kişilere, katiplere ihtiyaç duyuldu. Diplomasi kelimesi buradan türedi. 18. yüzyıla kadar diplomasi “belgeleri inceleme birimi” olarak kullanıldı. Bu yüzyılla beraber diplomasi kelimesinin karşılıdığı kavram değişmeye başladı. İlk defa 1796 yılında Edmund Burke tarafından diplomasi “uluslararası ilişkileri yürütme sanatı” şeklinde kullanıldı. Ayrıca Diplomatik kurul kavramı da ortaya atılarak burada çalışan insanlara “diplomat” adı verildi¹⁸⁷.

¹⁸⁶ Faruk Sönmezoğlu, “Ülkelerin Dış Siyasalarında Bir Siyasal Etki Aracı Olarak Ekonomik Önlemler”, ss.221-222, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/8330> , (Erişim Tarihi: 22.12.2018).

¹⁸⁷ Timuçin Kodaman ve Ekrem Yaşar Akçay, “Kuruluşundan Yıkılışına Kadar Osmanlı Diplomasi Tarihi ve Türkiye’ye Bıraktığı Miras”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2010, Sayı:22, s.76.

Kelime anlamı olarak diplomasi, devletlerin yetenek, bilgi ve kapasite biçiminden oluşan siyasi bir faaliyettir¹⁸⁸. En genel anlamda ise devletlerin çıkarlarının ve kimliklerinin bir başka devlet veya örgütle, temsilciler aracılığıyla korunması, kollanması ve bu kapsamda faaliyetler yürütülmesi şeklinde tanımlandığı da görülmektedir¹⁸⁹. Ernest Satow ise diplomasiyi; egemen ve bağımsız devletlerin yasal temsilciler vasıtasıyla resmi işlerini yürüttükleri, incelik ve zeka gerektiren barışçıl bir yöntem olarak ifade etmektedir¹⁹⁰.

Diplomasi insanoğlunun varoluşundan bu yana kullanılan kadim geleneklerden biri olagelmıştır. Devletler, toplumlar sorunlarını savaş yardımı ile değil de karşılıklı müzakerelerle, barış içinde çözmek için hep diplomasiye başvurmuştur. İlkçağlarda özellikle ilk kavimler ve devletler, aralarındaki savaş durumlarına son vermek, bazı ortak durumları tartışmak, çözmek amacıyla diplomasiyi kullanılmıştır. Keza bu dönemde diplomasi nin ilk örneği olarak geçen “ad hoc diplomasi” yani geçici diplomasi uygulaması mevcuttur. Bunun da sonucu olarak geçici elçilikler kurulmuştur¹⁹¹.

Mısırlılar ve Hititliler arasında yaşanan M.Ö.12. yüzyıldaki Kadeş Savaşı sonrası imzalanan Kadeş Anlaşması ile Eski Yunan’da birbirlerine üstünlük kuramayan şehir devletlerinin, birbirleri arasında kurduğu diplomatik ilişkileri ilkçağ diplomasi uygulamalarının en güzel örneklerindedir. Ayrıca Ortaçağda Bizans ve Venediklilerin diğer devletlerle ilişkilerinde elçiler gönderdiği ve geçici elçilikler açtığı bilinmektedir¹⁹².

İlkçağda ve Ortaçağda devletler ikili diplomasi yöntemini kullanarak sorunlara kendi aralarında çözüm aramaya çalışmıştır. Modern diplomasi nin ilk kurumları ise, Rönesans dönemi İtalyan şehir devletleri arasında ortaya çıkmış önce Avrupa’ya daha sonra tüm dünyaya yayılmıştır. 15. yüzyıldaki bu şehir devletleri arasında bir güç dengesi ve esnek ittifak durumları mevcuttu. Bu da savaş durumunun bir kenara bırakılarak sorunların diplomasi yoluyla çözülmesini gerektirmiştir. Bu durum sonucunda ise şehir

¹⁸⁸ Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Küre Yayınları, İstanbul 2014, s.379.

¹⁸⁹ Bilal Karabulut, *Uluslararası İlişkiler: Kavramlar-Teoriler-Kuramlar*, Barış Kitabevi, Ankara 2016, s.75.

¹⁹⁰ A.g.e., s.75.

¹⁹¹ A.g.e., s.76.

¹⁹² Şaban Kardaş ve Ali Balcı, a.g.e., ss.379-380.

devletleri arasında “sürekli diplomasi” durumunun sağlanması için kalıcı elçilikler açılmıştır. Sürekli bir diplomatik temas sağlanmıştır¹⁹³.

Avrupa’da Otuz Yıl Savaşları sonrası yapılan 1648 Westfalya Barışı ile diplomasinin kurumsallaşma gelişiminin başlangıcı oluşturulmuştur. Ulusal çıkarları gerçekleştirmek için diplomasinin savaştan daha kolay bir yöntem olduğu anlaşılmıştır. Barış sürecinin irili ufaklı birçok devletin katılımıyla oluşturulması “çok taraflı diplomasi” ve “konferans diplomasisi” örneklerinin öncü uygulamasını olmuştur¹⁹⁴. Konferans diplomasinin en kurumsallaşmış örneği ise 1815 Viyana Kongresi’nde uygulanmıştır¹⁹⁵.

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arası dönemde diplomasi geçiş dönemi yaşamıştır. Esnek ve güç dengesi sistemi etrafında sürdürülen düzenin yerini katı ittifaklaşmaya bırakması ve bunun sonucunda yaşanan iki büyük savaş, diplomasinin geri plana atılıp savaş dilinin ön plana çıkmasına sebebiyet vermiştir¹⁹⁶.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında günümüze kadar devletlerin üzerinde anlaştıkları konuların, kural ve tekniklerin gelişmesi, uluslararası hukukun devreye sokulması ve savaşın ne olursa olsun bir kazanım olarak toplumlar tarafından görülmemesi düşüncesi diplomasiyi yine ön plana çıkarmıştır, geliştirmiştir¹⁹⁷. Soğuk Savaş döneminin silahlanma yarışına rağmen devletler arasında savaşımlardan ziyade diplomatik girişimler ve hamleler kullanılmıştır.

Devletlerin ulusal güvenlik politikaları gereği kurguladıkları amaçları ve hedefleri gerçekleştirmek için kullandığı siyasi etki aracı olan diplomasi: aktörlerin sayılarına, niteliklerine, konularına ve kullandığı mecraya göre çeşitlere ayrılmaktadır. Bunlar: ikili diplomasi, çok taraflı diplomasi, konferans diplomasisi, zirve diplomasisi, kamu diplomasisi, bilim diplomasisi, gayri resmi diplomasi, ticaret diplomasisi, mekik diplomasisi şeklindedir¹⁹⁸. Bunlara ek olarak günümüzde siyasi aktörlerin çok defa kullandığı twitter diplomasisi örnek verilebilir. Ancak daha sayamadığımız birçok

¹⁹³ A.g.e., s.380.

¹⁹⁴ Cihan Daban, “Uluslararası İlişkilerde Siyasal Aktörler, Bürokrasi ve Jeopolitik Bağlamda Diplomasi: Türkiye Cumhuriyeti Örneği”, *BEU Akademik İzdüşüm Dergisi*, Cilt:2, Sayı:2, ss.26-27.

¹⁹⁵ Verda Yiğit, “1648 Westphalia Barışından 1815 Viyana Kongresine Kadar ki Sistemde Uluslararası Sistemin Dönüşümü”, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008, ss.61-70.

¹⁹⁶ Şaban Kardeş ve Ali Balcı, a.g.e., ss.381-382.

¹⁹⁷ Bilal Karabulut, a.g.e., ss.76-77.

¹⁹⁸ TUİÇ-Türkiye Uluslararası İlişkiler Çalışmaları, <http://www.tuicakademi.org/devletlerarasi-iliskilerin-gelisimi-diplomasi-tarihi/>, (Erişim Tarihi: 16.06.2019).

diplomasi yol ve yöntemleri mevcuttur. Hepsini detaylı incelemek ayrı bir tez ve çalışma konusu olacak kadar uzundur. Zaten hemen her ilişki biçimini ifade etmek için diplomasi kavramının kullanılması kavramın bilimsel çerçevesinin muğlaklaşmasına sebebiyet vermektedir. Ancak yine de devletlerin güvenlik ve dış politikalarında rol oynamış diplomasi çeşitlerinden birkaçını açıklamakta fayda vardır.

İlk ve en klasik örneği “ikili diplomasi”dir. İkili diplomasi, iki devlet arasındaki karşılıklı olarak yürütülen her türlü ilişki biçimine verilen isimdir. İlk çağlardan günümüze değin halen aktif olarak sürdürülmektedir¹⁹⁹. İkinci önemli diplomasi türü “çok taraflı diplomasi”dir. En az üç devletin aynı anda yürüttükleri diplomasi türüdür. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de en çok kullanılan diplomasi çeşitlerinden biridir²⁰⁰. Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi gibi uluslararası örgütlerde gerçekleştirilen faaliyetler bu çeşidin en net örneklerindedir.

Bir diğer diplomasi türü “konferans diplomasisi”dir. Devletlerin temsilcilerinin belirli bir sorunun çözülmesi veya konunun görüşülmesi için bir araya gelerek yürüttükleri ilişkilere verilen isimdir. Bu türün ilk kurumsallaşmış hali 1815 Viyana Konferansı’dır²⁰¹.

Yine bir başka diplomasi türü “zirve diplomasisi”dir. Bu diplomasi türünde diplomasiyi uygulayan ya da gerçekleştiren devlet başkanlarıdır. Gerek ikili gerek çok taraflı müzakereler ile görüşmeler gerçekleştirilir. Bu zirveler genelde uluslararası örgütlerin kullandığı AB Liderler Zirvesi, ASEAN zirvesi, G20 Zirvesi gibi düzenli zirvelerde olabileceği gibi aciliyet gerektiren bir sorun veya konunun tartışılması için belirli bir süre içinde yapılan ve devamlılığı olmayan “Ad Hoc Zirve” şeklinde de yapılabilir²⁰².

Yine önemli bir diplomasi türü olarak gösterilen uygulama “kamu diplomasisi”dir. Çok taraflı, müzakereci ve yatay bir ilişkinin olduğu diplomasi türüdür. Kamu diplomasisinde dışişleri bakanlığı gibi devlet kurumlarının yanında sivil toplum kuruluşları, üniversiteler, düşünce kuruluşları, medya, sanatçılar, iş adamları gibi çeşitli kurum, kuruluş ve kişiler de yer alabilir²⁰³.

¹⁹⁹ Şaban Kardeş ve Ali Balcı, a.g.e., s.384.

²⁰⁰ A.g.e., s.384.

²⁰¹ Stratejik Ortak, <https://www.stratejikortak.com/2017/03/diplomasi-hayalet-kavram.html> , (Erişim Tarihi: 28.04.2019).

²⁰² Şaban Kardeş ve Ali Balcı, a.g.e., ss.384-385.

²⁰³ A.g.e., ss.385-386.

2.5.2. Askeri Etki Araçları

Ulusal güvenlik politikaları amaç ve stratejilerini gerçekleştirmede devletlerin başvurduğu diğer önemli yöntem askeri etki araçlarıdır. Askeri etki araçları geçmişten günümüze en keskin ve doğrudan sorun çözme aracı olarak devletlerin kullandığı bir yöntem olmuştur. Bu etki aracının en önemli enstrümanı savaştır. Savaş devletlerin var olmaya başladığı dönemlerden günümüze kadar sorunları, uyuşmazlıkları çözmede, politik hedefleri gerçekleştirmede bir araç olarak görülmüş ve kullanılmıştır. Tabii 21. yüzyılın eşiğine gelinmesiyle birlikte uluslararası sistemin aldığı yeni yapıyla, savaşın da niteliğinde değişme olmuş ve etkin politika aracı olarak kullanılma durumu zayıflamıştır²⁰⁴. Bununla ilgili sebepleri açıklamadan önce savaş denilen kavramın bilimsel ve kapsayıcı tanımlamasını yapmak gerekir.

Savaş kavramının tanımı çoğu zaman tartışmalara sebep olmuş, kavrama pek çok kişi tarafından farklı anlamlar yüklenmiştir. Ancak bizim burada en kapsamlı ve geçerli tanım olarak ünlü eski Prusyalı General Carl Von Clausewitz'in yaklaşık iki asır önce "Savaş Üzerine" adlı kitabında belirttiği tanımlamayı kullanmamız daha doğru olacaktır. Zira her ne kadar üzerinde çokça tartışma yapılsa da halen uluslararası ilişkilerde en çok tercih edilen, kullanılan, doğru yorumlandığında güncelliğini koruyan ifadelerdir. Çünkü savaş denilen kavramın niteliği değişse de doğası hep aynıdır.

Clausewitz'e göre savaş; hasımlarımıza arzularımızı, isteklerimizi şiddet tekeliyle kabul ettirme hareketidir²⁰⁵. Savaş uluslararası ilişkilerde devletlerin geçmişte diplomasi ile birlikte kullandığı yegane araçlardan biridir. Hatta çoğu zaman tek çözüm aracıdır. Ancak en başta belirtildiği gibi uluslararası sistemde yaşanan değişim ve dönüşüm, savaşları devletlerin sık kullandığı çözüm aracı olarak görmeleri ve kullanmaları isteğini azaltmıştır. Bunun da birkaç önemli nedeni mevcuttur.

İlk olarak uluslararası sistem ileri düzeyde bir bütünleşmeye kavuşmuş, entegre olmuş küçük büyük tüm devletleri birbirine bağımlı hale gelmiştir. Bu durum savaşçı geçmiş dönemlere nazaran daha da zorlaştırmış özellikle gelişmiş ülkeler arasında bir araç olarak kullanılma özelliğini kaldırmıştır. Hatta konuyla ilgili ABD'li milli güvenlik uzmanı John Mueller; savaşın artık nefret uyandırdığını, iğrenç bulunduğunu, ahlaka aykırı ve

²⁰⁴ Abdulkadir Baharçiçek, "Dış Politika Aracı Olarak Savaş", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:14, Sayı:1, s.271.

²⁰⁵ Carl Von Clausewitz, *On War*, Oxford University Press, New York 2007, s.13.

gayri medeni olduğunu bu yüzden de abesle iştilal görölüp etkili olamadığını söylemiştir²⁰⁶.

İkinci bir sebep olarak da savaşın geçmiş dönemlerle mukayese edilmeyecek kadar pahalı ve maliyetli olması ile yıkım gücünün çok daha ileri düzeye ulaşması gösterilmiştir. Özellikle nükleer silahlara sahip olma maliyeti ve onun devletleri karşılıklı yok oluşa vardiabilecek gücü dolayısıyla devletler böyle bir adım atmayı ve bu aracı kullanmayı göze almamaktadır²⁰⁷.

Savaşın bir etki aracı olarak daha az kullanılmasının ve öneminin düşmesinin bir diğer sebebi ise uluslararası düzeyde yaşanan gelişmelerdir. Özellikle iki dünya savaşı arasında başlayan ve daha sonrasında artarak devam eden hukuk kurallarının ve uluslararası kuruluşların etkisi, savaşın daha rahat bir etki aracı olarak kullanılmasını engellemektedir. Özellikle Birleşmiş Milletler Anlaşmalarındaki devletlerarası savaşı kısıtlayan maddeler ve bunun akabinde öngörülen yaptırımlar devletlere geri adım attıran adımlar olarak grlmektedir²⁰⁸.

Yine bir başka sebep gücün kaynağı konusundadır. Eskinin gcl devlet anlayışı askeri olarak ileri düzeyde olmaya dayanırken günümüzde bu anlayışın eksik ve yanılıcı olduğu anlaşılmıştır. Artık devletlerin ekonomik, politik, toplumsal yönden de gcl olması gerekir. Hatta ekonomik gücü askeri gücü de belirleyen en önemli unsur haline gelmiştir. Örneğin Japonya kıtalararası füzelere, nükleer silahlara sahip olmadan uluslararası sistemde önemli bir statü ve saygınlık kazanabilmiş, pek çok ülkeyi de etkileme kapasitesine ulařmıřtır²⁰⁹. Bunda da Japonya'nın ekonomik gücünün ve bu yönde kullandığı ekonomik etki araçlarının önemi çok büyüktür.

Savaşın öneminin azaltan ve daha az tercih edilmesine sebep olan son neden ise devletlerin güttükleri amaçlarla alakalıdır. Gelişmiş dünyada artık devletler güvenliklerini sağlamanın yanında, refah düzeylerini de yükseltme düşüncelerini politik hedefleri arasına koymaktadır²¹⁰. Dolayısıyla savaş durumu ne devletler ne de içinde bulunan toplumlar tarafından hoş karşılanmaktadır.

²⁰⁶ Abdulkadir Baharek, a.g.e., s.274.

²⁰⁷ A.g.e., s.275.

²⁰⁸ Funda Keskin Ata, "Uluslararası Hukukta Savaş ve Barış", *Mülkiye Dergisi*, Cilt:38, Sayı:3, 2014, 90-95.

²⁰⁹ Abdulkadir Baharek, a.g.e., s.275.

²¹⁰ A.g.e., s.275.

Tüm bu sebepler ve gerekçeler savaşın politik amaç ve hedefleri gerçekleştirmede kullanılabilecek etki aracı olarak önemini azaltsa da tamamen yok etmemektedir. Çünkü diğer etki araçları işe yaramazsa nihai araç olarak devletlerin her zaman elinin altında olan bir unsurdur. Aktif olarak kullanılsa da bir caydırma veya baskı aracı olarak kullanılabilir.

Askeri etki aracı olarak savaşlar kullanılan silahlara, gruplara ve yerlere göre değişen bazı isimler alır. Bunlar nükleer savaş, konvansiyonel savaş, meydan savaşı, psikolojik savaş, din savaşı ve dünya savaşı şeklindedir²¹¹. Günümüzde her ne şekilde gerçekleşirse gerçekleşsin bazı temellere ve kurallara dayandırılan savaşların, devletlerin tercih edeceği etki aracı bağlamında kullanılabilirliği düşük düzeyde seyretse de varlığı hep devam edecektir.

2.5.3. Ekonomik Etki Araçları

Bir devletin, ulusal güvenlik politikaları amaç ve çıkarlarını gerçekleştirmek için kullandığı unsurlardan biri de ekonomik etki araçlarıdır. Uluslararası sistemde devletler arasında artan bütünleşme ve karşılıklı bağımlılık, ekonomik araçların devletlerin ulusal güvenlik politikaları amaçlarını gerçekleştirmedeki önemini artırmıştır. Bu ekonomik etki araçları da kendilerini ödül ve yaptırım şeklinde göstermektedir²¹².

Devletlerin kullandığı ekonomik etki araçlarından ilki ekonomik yaptırımlardır. Ekonomik yaptırım, bir devletin başka bir devleti kendi amaç ve hedefleri çerçevesinde hareket etmesini sağlamak için uyguladığı ekonomik baskı tedbirleridir. Bu ekonomik baskı tedbirleri de kara listeye alma, boykot, ambargo, abluka şeklinde gerçekleşmektedir. Kara listeye alma yaptırımı uygulayan devlet, yaptırım kararı aldıkları devletlerin isimlerini bir liste şeklinde ifade etmektedir. Bunun sonucunda o devletin mallarının alınıp satılması yasaklanır²¹³. Ambargo, bir ülkenin başka bir ülkeye karşı ticari olarak engelleme yapmasıdır. Bunu yaparken ambargo uygulanan ülkeden ne herhangi mal ya da silah alınır ne de satılır²¹⁴.

Abluka ise ekonomik olarak yaptırım uygulanan devletin dışarı ile bağlantısının kesilmesi ve bunun da ekonomik ve askeri araçlarla yapılmasıdır. Ancak bu tarz bir

²¹¹ Ebru Ejder, "Dış Politika Aracı Olarak Tanıtım: ABD Dış Politikası ve Hollywood Örneği", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s.28.

²¹² AYTEKİN YILMAZ, a.g.e., s.277.

²¹³ A.g.e., s.278.

²¹⁴ A.g.e., s.278.

ablukada devletler askeri araçları sadece ekonomik etkiyi sürdürmek adına bir psikolojik araç olarak elinde tutar. Aktif bir hamle söz konusu değildir. Öteki türlü kullanılan etki araçları farklılaşır²¹⁵. Boykot ise sözlükte; belirli bir gayeyi gerçekleştirebilmek adına herhangi bir kimseyle, toplulukla veya devletle muhtemel her türlü ilişkiyi kesmek olarak tanımlanmaktadır²¹⁶. Ancak bir ekonomik etki aracı olarak boykottan söz edebilmek için ekonomik her türlü ilişkinin kesilmesi olarak nitelendirmek daha doğru bir kullanımdır.

Yaptırım uygulamak bir devletin gücü ile alakalı bir durumdur. Gücsüz devletler yaptırım uygulama gibi ekonomik etki araçlarını uygulayamazlar, uygulasalar da etki derecesi hiç denecek kadar azdır.

Günümüzde de güçlü devletler ulusal politikaları gereği bir ekonomik etki aracı olan yaptırımları kullanmaktadır. Bunun son örneğini Amerika Birleşik Devletleri'nin İran ile olan nükleer anlaşmasını iptal edip, İran'ın faaliyetlerinden dolayı yaptırım kararı alıp uygulamaya koymasında görmekteyiz. ABD, İran'ın terör gruplarını finanse etmesi ve silahlandırması gerekçelerini öne sürerek 2018'in kasım ayı başlarında İran'a karşı ekonomik yaptırım kararı aldığını açıkladı. Bu doğrultuda yaklaşık 700 kişiyi, İran'ın ana bankalarını, gemilerini, uçaklarını, petrol ihracatçılarını, birçok gemicilik şirketlerini kara listeye aldı. Bununla birlikte 8 ülke hariç (Çin, Hindistan, İtalya, Yunanistan, Japonya, Güney Kore, Tayvan, Türkiye), dünyadaki diğer tüm devletlerin İran ile herhangi bir alışveriş yapmamasını istedi. ABD Dış İşleri Bakanı Pompeo konuyla ilgili olarak; İran'ın konuyla ilgili seçme hakkına sahip olduğunu, ya kanundışı davranışlarından 180 derece dönerek normal ülke gibi davranacağını ya da ekonomisinin parçalanmasını göreceğini belirtti²¹⁷.

Sonuç olarak yaptırımlar, devletlerin karşılıklı bağımlılığın ve entegrasyonun bu kadar arttığı bir dönemde en önemli politika aracı olmaktadır. Tabi bununla birlikte hasımlık doğurabilen bir araçtır. Yani karşı tarafa ekonomik hasar verse de kenetlenmeyle giden bir pozitif etki yaratabilir. Böylelikle o devleti daha dirençli hale getirebilir.

²¹⁵ Graham Evans ve Jeffrey Newnham, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, (Çev. H. Ahsen Utku), Gökkuşbu Yayinevi, İstanbul, Ocak 2007, ss.9-10.

²¹⁶ Türkiye Cumhuriyeti Türk Dil Kurumu Sözlüğü, "Boykot Sözcüğünün Anlamı", http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5bd9cc51a927e4.98979955 , (Erişim Tarihi: 31.10.2018).

²¹⁷ BBC News, "Iran Sanctions", <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-46101703> , (Erişim Tarihi:05.11.2018).

İkinci ekonomik etki aracı, ödül olarak nitelendirilen dış yardımlardır. Dış yardım; bir ülke veya uluslararası kuruluşun bir başka ülke veya ülkelere hibe ya da kredi şeklinde sağladığı kaynaklardır²¹⁸. Bu kaynaklar askeri yardım, kalkınma yardımı, teknik yardım, gıda ve insani yardım şeklinde çok çeşitli yardımlar mahiyetinde olabilir.

Askeri yardım daha çok bir müttefikin savunma çalışmalarına yardım etmek ya da yoksul bir ülkenin kendi bölgesindeki hakimiyetini devam ettirmesini sağlamak için konvansiyonel silahlar tedariki ya da bunun için para yardımı şeklinde yapılan yardımlardır. Askeri yardım yapan ülke kendi ulusal güvenlik çıkarını düşünerek başka bir ülkeye yardım eder. Bunu da yapmak için ekonomik güç bağlamında iyi bir durumda olmalıdır. Askeri yardımın en net örneği olarak Truman Doktrini çerçevesinde Türkiye'ye ABD tarafından, daha çok ordunun modernizasyonu için kullanılan parayı verebiliriz²¹⁹.

Teknik yardım; bir ülkenin başka bir ülkeye gerek onun insan gücünü eğiterek gerek danışmanlık ve personel sağlayarak yaptığı yardımlardır²²⁰. Kalkınma yardımı ise gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarına destek olmak, problemlerine çözüm bulmak amacıyla aynı veya nakdi şekilde gerçekleştirilen yardımlardır²²¹. Son olarak insani yardımlar ise güçlü devletlerin yoksul gelişmemiş ülkelere, onların insanların temel gıda, barınma ve ilaç ihtiyaçlarını karşılama amacıyla yaptığı yardımlardır²²².

Devletler dış yardımları genel olarak güvenliğini sağlama, güç ve prestijini artırma, dış yardım verdiği ülkenin dış politikasını kendi amaçları doğrultusunda değiştirme şeklindeki bir takım amaçlarla yapmaktadır²²³. Tabii istisnai olarak sadece insani yükümlülük adına yapılan yardımlar da mevcuttur. Ancak genel itibari ile dış yardım ulusal amaç ve çıkarlara hizmet eden ekonomik etki aracıdır. Soğuk Savaş döneminde ABD'nin ikinci dünya savaşından sonra zarar gören Batı Avrupa ülkelerinin Sovyet etkisine girmesini engellemek amacıyla toparlanması için Marshall Planı çerçevesinde

²¹⁸ İsmail Küçükbayrak, "Uluslararası İlişkilerde Bir Dış Politika Aracı Olarak Dış Yardımlar: ABD ve Türkiye Örneği", Şelcuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2010, s.9.

²¹⁹ Hasan Öztürk ve Sevinç Öztürk, "Türkiye'nin Dış Yardım Stratejisi: Sorunlar ve Öneriler", BİLGESAM Yayınları, Rapor No:54, İstanbul 2012, ss.13-18.

²²⁰ İsmail Küçükbayrak, a.g.e., s.12.

²²¹ A.g.e., ss.15-16.

²²² Erdal Aslan ve Kerem Kiper, "Dış Yardım Nedir? Niçin Yapılır?", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, Sayı:34, Ocak-Haziran 2015, s.20.

²²³ AYTEKİN YILMAZ, a.g.e., s.277.

ekonomik dış yardımlar yapmıştır²²⁴. Bunlardaki esas amacı Sovyetlerle olan çıkar çatışmasıdır.

Son olarak ekonomik etki araçları diğer diplomasi ve savaş gibi doğrudan etki gösteren yöntemlere nazaran sonuca dolaylı yoldan etki eder²²⁵. Yani etkisi sınırlı gözükabilir. Ancak bu etkinin önemsiz olduğunu göstermez. Güvenlik politikaları etki araçları arasında kullanılan bu araç en geniş yöntem ve usullere sahiptir.

2.5.4. Psikolojik ve Kültürel Etki Araçları

Devletler güvenlik politikaları amaç ve hedeflerini hiçbir maddi destek vermeden, baskı uygulamadan veya diplomatik müzakerelere gerek duymadan, karşı tarafın kendiliğinden uymasını ve benimsemesini her zaman arzu etmektedir²²⁶. Bunu gerçekleştirmenin yöntemi de psikolojik ve kültürel etki araçlarını kullanmaktır.

Psikolojik ve kültürel araçlar bu etki olayını gerek sert güç gerek yumuşak güç unsurlarının reklamlarını yaparak kullanır. Uluslararası ilişkiler literatüründe buna yeni haliyle tanıtım dense de en etkin ve geniş versiyonu propagandadır.

Propaganda belirli bir grubun, topluluğun veya toplumun duygularını ve eylemlerini nitelikli amaçlar doğrultusunda etkilemeye yönelik sistematik ve tasarlanmış çabalar bütünü olarak tanımlanmaktadır²²⁷. Türk Dil Kurumu Sözlüğünde ise propaganda kelimesi; “*bir öğreti, düşünce veya inancı başkalarına tanıtmak, benimsetmek ve yaymak amacıyla söz, yazı vb. yollarla gerçekleştirilen çalışma, yaymaca*”²²⁸ olarak ifade edilmiştir. Daha politik bir tanım bağlamında propaganda; karşı tarafın fikrini değiştirerek amaca ulaşmayı içermekle birlikte diplomasi, savaş veya yaptırım gibi araçların tersine halkı etkileyerek hedeflere ulaşmayı amaçlayan etki aracıdır²²⁹.

Tüm tanımlarda da sürekli vurgulandığı gibi temel amaç etkilemektir. Bu etkilemeyi yaparken de propaganda araçları olarak çok çeşitli unsurlar kullanılır. Bu unsurlar geçmişten günümüze çok çeşitli hale gelmiştir. Özellikle kitle iletişim araçlarında

²²⁴ Barış Ertem, “Türkiye-ABD ilişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı”, *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:12, Sayı:21, Haziran 2009, ss.390-391.

²²⁵ Aytakin Yılmaz, a.g.e., s.276.

²²⁶ A.g.e., s.274.

²²⁷ Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., s.365.

²²⁸ Türkiye Cumhuriyeti Türk Dil Kurumu Sözlüğü, “Propaganda Kelimesi Anlamı”, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5bd9f7403c5835.29687880, (Erişim Tarihi: 31.10.2018).

²²⁹ Aytakin Yılmaz, a.g.e., s.275.

ortaya çıkan baş döndürücü gelişmeler propagandanın hükümetler tarafından sıkça başvurulan, kullanılan bir etki aracı olmasını kolaylaştırmış ve yaygınlaştırmıştır. Çeşitli gazete, dergi, makale yayınlarından hükümet demeçlerine, radyo ve televizyon programlarından sinema filmlerine kadar uzanan çok çeşitli yöntem ve usullerin kullanıldığı dolaylı etki araçları doğmuştur²³⁰.

Propaganda dediğimiz etki aracı devletlerin sahip olduğu güç unsurlarını bölgesine ve dünyaya tanıtan, onların her türlü politik amaçlarına hizmet eden göz ardı edilmeyecek etki araçlarından biridir. Devletler bu alanı doğru ve etkili kullanabildiği sürece hem daha az maliyet harcamış olacak hem de yaptığı hareketleri ve etkinlikleri meşrulaştırarak haklı konuma yükselecektir.

2.5.5. Hukuki Etki Araçları

Devletlerin ulusal güvenlik politikaları amaç ve hedeflerini gerçekleştirebilmesinin bir başka etkin yolu hukuki etki araçlarıdır. Bu etki aracının temel süjeleri uluslararası hukuk ve uluslararası örgütlerdir. Uluslararası hukuk; uluslararası sistemin temel aktörleri tarafından düzenlenen, üzerinde anlaşılan ya da bir yapılageliş teamülleri haline gelen kurallardır²³¹. Uluslararası örgütler ise gerek bölgesel gerek küresel niteliklerde, yine temel aktör olan devletler tarafından kurulan uluslararası hukukun aktörleridir²³². Ayrıca uygulayıcıdır. Peki bunları bir etki aracına dönüştüren nedir? Devletleri bu araçları kullanmaya iten sebepler nelerdir? Şeklinde sorular sormak ve akabinde cevaplar aramak konunun anlaşılması açısından faydalı olacaktır.

Son bir asırda dünya, ne kadar güçlü olursa olsun hiçbir devletin tek başına yaşayamayacağı, herkesin herkesle, hemen her konuda öngörülebilir düzenli ilişkiler kurmak zorunda olduğu ve ulusal sınırları aşan ortak meselelerde (ekonomi, çevre, güvenlik vb.) birbirine bağımlı hale geldiği bir duruma evrilmiştir²³³. Dolayısıyla devletler artan güç ve karşılıklı bağımlılık ilişkisi çerçevesinde temel sorunları ve hedefleri diğer etki araçları nezdinde halledemeyecek durumda ise daha az maliyetli ve daha meşru olan bu alanı tercih etmektedir. Bunları da sağlayan uluslararası hukuk ve onları oluşturan

²³⁰ Beyzade Nadir Çetin, "Propaganda Olgusu ve Propagandanın Amerikanlaşması", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:24, Sayı:2, Elazığ 2014, ss.239-243.

²³¹ Abdullah Kıran, "Uluslararası Hukukta Devletleri Tanıma ve Tanıma Teorileri", *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:5, Sayı:3, 2017, s.926.

²³² Graham Evans ve Jeffrey Newnham, a.g.e., ss.631-632.

²³³ Şaban Kardeş ve Ali Balcı, a.g.e., s.445.

uluslararası örgütlerdir. Eğer devletler bu alanın gücünü iyi ve etkin kullanabilirse daha kuvvetli sonuç alması muhtemeldir.

Bağlayıcılığı bakımından ele alırsak devletlerin uluslararası hukuk kurallarına ve onu düzenleyenlere biat etmesini sağlayacak olan nedir? Çünkü sonuçta her devlet egemen yetkilere sahiptir²³⁴. Bu da ona içerde ve dışarda bağımsız hareket etme yetkisi vermektedir. Devletlerin uluslararası hukuk kurallarına riayet etmesinin ya da etmesi gerekliliğinin temel nedenleri şöyle sıralanabilir.

Birincisi, hukuk kurallarının olmaması halinde ortaya çıkabilecek kaostan korkulması. Çünkü uluslararası sistemin var olduğundan beri yapısı anarşiktir. Bu anarşik yapı beraberinde büyük bir kaos ve karmaşayı getirmektedir²³⁵. İkincisi, hayatın gereklerinden kaynaklanmaktadır. Zira devletler birbirlerinin iç işlerine karışmama, birbirlerinin egemenlik haklarına saygı gösterme, kara, deniz ve hava taşımacılığı ile posta, yurtdışı seyahatleri gibi konularda karşılıklı olarak kolaylık göstererek hem hukuki kurallara riayet gösterir hem de günümüzün artan ticaret ve haberleşme ilişkileri bunları gerektirmektedir²³⁶.

Üçüncü neden ise devletlerin kendisine uygulanan baskı ve buna boyun eğmemesi durumunda katlanacağı maliyetlerdir. Devletler kendi rızası ile ortak güvenlik kaygıları etrafında kurduğu, üye olduğu örgütlere ve onların ortaklaşa belirlediği kurallara riayet etmediği zaman hem diğer üye devletlerin tepkisi ile karşılaşır meşruiyet dışı davranış sergilemiş olur hem de örgütün uygulayacağı, diğer devletler tarafından da hakkı korunan hukuki, ekonomik, askeri yaptırımlara maruz kalacaktır. Bunun faturası da o devlet için hayli maliyetli olacaktır.²³⁷ Bu durumla ilgili siyasi olarak BM, Avrupa Konseyi; hukuki olarak Uluslararası Adalet Divanı, Uluslararası Ceza Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi; askeri olarak NATO gibi küresel örgütler çok fazla etkili ve söz sahibidir. Sonuç olarak devletlerin, ulusal güvenlik politikalarını daha etkin olarak uygulamaya yarayacak etki araçlarından belki de en meşru olanı hukuki etki araçlarıdır.

²³⁴ Mehmet Dalar, "Egemenlik ve Uluslararası Hukuk Çelişkisi: Milli Yetki Kavramı Açısından Bir Analiz", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:8, Sayı:27, Kış 2009, ss.337-341.

²³⁵ AYTEKİN YILMAZ, a.g.e., s.288.

²³⁶ A.g.e., s.288.

²³⁷ A.g.e., ss.288-289.

2.5.6. Karma Etki Araçları

Devletlerin kullandığı ulusal güvenlik politikası etki araçlarından sonuncusu karma etki araçlarıdır. Karma etki araçları sadece bir aracın değil, birden fazla aracın gerekirse tümünün kombinasyonundan meydana gelen araçtır. Bir devlet sadece tek bir etki aracı kullanarak gerçekleştiremediği hedeflerini diğer etki araçlarından aynı anda, organize bir şekilde yararlanarak, ortak bir amaç doğrultusunda kullanıp karma etki oluşturabilir. Bunun en güzel örneği uluslararası ilişkilerde caydırıcılıktır. Caydırıcılık kelime anlamı olarak, bir kimseyi korkutarak bir eylem yaptırmaktan alıkoymaktır²³⁸.

Uluslararası ilişkiler literatüründe caydırıcılık; devletlerin diğer devletleri güç kullanma tehdidi ile amaçları doğrultusunda istedikleri yönde hareket etmelerini sağlamak üzere, güçlerini somut güvenlik politikaları çıktıklarına dönüştürmesidir²³⁹. Caydırmada devletler askeri veya ekonomik güç unsurlarını kullanma tehdidi ile diğer devlet ya da devletler üzerinde psikolojik etki oluşturmaya çalışır. Böylelikle hedef ülke ya da ülkeleri bazı politikalarından vazgeçirmeye ya da kendi istekleri doğrultusunda hareket ettirmeye çalışır. Tabi ki bunlar olurken somut bir müdahale olmaz. Sadece somut güç unsurları üzerinden uygulanan psikolojik bir baskılama vardır²⁴⁰.

2.6. Ulusal Güvenlik Politikalarında Barışçıl Güvenlik Stratejisi

Uluslararası sistemin temel egemen aktörü olan devletler ulusal güvenlik politikalarını hayata geçirmek, nihayete erdirmek için birçok strateji uygulamaktadır. Bu stratejilerden biri de barışçıl güvenlik stratejisidir.

2.6.1. Barışçıl Güvenlik Stratejisi Nedir?

Devletler kendi güvenliklerini sağlamak, varlıklarını sürdürmek, güçlü olmak için her zaman politikalar geliştirmiştir. Bu politikalar kimi zaman tek bir özgül alana hitap edebildiği gibi (ekonomik, politik, kültürel, askeri vb.) topyekün bir anlayışı da kapsayabilir. Devletlerin bu çok kapsamlı politikalarının adı ulusal güvenlik politikalarıdır²⁴¹.

²³⁸ Bilal Karabulut, a.g.e., s.57.

²³⁹ Graham Evans ve Jeffrey Newnham, a.g.e., ss.115-118.

²⁴⁰ Bilal Karabulut, a.g.e., ss.57-58.

²⁴¹ Çağrı Erhan, "ABD'nin Ulusal Güvenlik Anlayışı", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt:56, Sayı:4, 2001, s.78.

Devletler ulusal güvenlik politikaları amaçlarını ve çıkarlarını gerçekleştirmeyi olmazsa olmaz şart olarak görmüş, gerçekleştirmeyi arzulamış ve bu yönde hareket etmişlerdir. Bunu da var olmak, varlığını sürdürmek ile doğrudan ilintilendirdiği güvenlikle özdeşleştirmişlerdir. Güvenliklerini sağlamak için de belirli stratejilere dayanmışlardır. Uygulanan ya da uygulanmak istenen her strateji bir güvenlik anlayışını, her güvenlik anlayışı da bir büyük stratejiyi içinde barındırmıştır²⁴². Bu noktada devletler daha güçlü, daha iyi, daha etkili ve daha meşru bir strateji arayışı içinde olmuşlardır.

Devletlerin varoluş temellerini de göz önünde bulunduran bu politikalarını hayata geçirebilmesi için belirli stratejilere ihtiyaç duyması, barışçıl güvenlik stratejisini bu noktada devreye sokmaktadır. Barışçıl güvenlik stratejisi bu politikaların gerçekleşmesi için izlenecek yolun, atılacak adımların kılavuzu olarak ortaya çıkmaktadır.

Devlet ya da devletler egemenlik yetkileri gereği dünyada sadece kendileri varmış gibi hareket edebilirler. Bu doğrultuda bencil bir politika ve strateji güdebilirler. Böyle bir bakış açısı hasım oluşturabilir, yarardan çok zarar getirebilir. Keza küreselleşmeyle gelen karşılıklı bağımlılık ekonomik, siyasi, askeri, toplumsal sınırları ortadan kaldırmış, devletleri hareket ederken daha sorumlu hale getirmiştir²⁴³. Dolayısıyla devletlerin daha doğru stratejiler benimsemesi kendi yararına olacaktır. İşte bu noktada barışçıl güvenlik stratejisi, eksik olan bu stratejik boyuta çözüm arayışının somut versiyonudur.

Bu bağlamda barışçıl güvenlik stratejisi, değişen ve dönüşen uluslararası sisteminde devletlerin ulusal güvenlik politikaları amaç ve çıkarlarını, sistem ile entegre, güçlü ve meşru bir şekilde gerçekleştirmeye yarayacak stratejinin adıdır. Bu durumu destekleyecek en somut örneği 21. Yüzyılın önemli küresel gücü haline gelen Çin Halk Cumhuriyeti'nde görmek mümkündür. Geliştirdiği “barışçıl yükseliş doktrini²⁴⁴” ve doktrinle uyumlu strateji çerçevesinde sistemin diğer aktörlerinin tepkisini çekmeden ekonomik alanda dünyada ikinci, diğer tüm alanlarda ilk üçü zorlayan küresel güç haline gelmiştir²⁴⁵. Keza yine bir sonraki bölümde detaylıca incelenecek olan Atatürk Dönemi Türkiye Cumhuriyeti de

²⁴² Beril Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, Yenyüzyıl Yayınları:03, İstanbul 2014, s.105.

²⁴³ Muharrem Gürkaynak ve Serhan Yalçiner, “Uluslararası Politikada Karşılıklı Bağımlılık ve Küreselleşme Üzerine Bir İnceleme”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt:6, Sayı:23, Güz 2009, ss.80-83.

²⁴⁴ Daha detaylı bilgi için bkz: Zheng Bijian, *China's Peaceful Rise*, Brookings Institution Press, Washington D.C., 2005, pp. 74-81.

²⁴⁵ Muhammet Savaş Kafkasyalı, “Küresel Üstünlük Mücadelesi ve Çin'in Yükselişi: Muhayyilenin Ontolojik Sınırları”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:16, Sayı:1, Erzurum 2012, ss.112-119.

ulusal çıkar ve amaçlarını meşru dairede gerçekleştirmek için aynı stratejiyi daha zor bir uluslararası ortamda uygulamıştır. Barışçıl güvenlik stratejisini daha kapsamlı incelemek stratejinin boyutlarını anlamak, barındırdığı unsurları belirlemek açısından gereklidir.

2.6.2. Barışçıl Güvenlik Stratejisi Anahtar Bileşenleri

Ulusal güvenlik politikalarında devletlerin kullandığı stratejilerden biri olan barışçıl güvenlik stratejisi bünyesinde üç temel anahtar bileşen barındırmaktadır. Bunlar; sihirli sözcük “barış”, güç ve söylem unsurlarıdır.

2.6.2.1. Sihirli Sözcük “Barış”

Barış sözcüğü kelime anlamı olarak “savaşın olmaması²⁴⁶” şeklinde ifade edilir. Gerçekten de insanlık tarihi ve onunla birlikte gelişen devletler tarihi boyunca “barış” hep savaşın olmadığı, özlenen, arzulanan durum olarak anılmıştır. Çok eski yüzyıllar boyunca kullanılır olması da kavramı çok çeşitli tanımlamalarla özdeşleştirmiştir.

En kapsamlı açıklamayı barış araştırmalarında uzman olan Johan Galtung yapmıştır. Galtung, barışı ikiye ayırarak tanımlamıştır. İlki, negatif barıştır. Negatif barış; devletler arasında herhangi bir savaş ve çatışmanın yaşanmaması durumudur. İkincisi ise pozitif barıştır. Pozitif barış ise yapısal şiddetin yani sosyal adaletsizliğin olmamasıdır²⁴⁷.

Uluslararası ilişkiler tarihi boyunca arzulanan barış ortamı hep güçlü devletlerin hegemonyasında olmuştur. Devletler barışı hep istemişlerdir. Ancak onu da sadece kendi kurallarına göre düzenlemişlerdir. Tarih boyunca imparatorluklar ve devletler kendi sınırları ve kendi anlayışları çerçevesinde egemen buldukları düzeni barış olarak tanımlamışlardır. Bunun da birçok örneği mevcuttur. İlkçağlarda Roma’nın hegemon yapısının dikta ettiği Roma tarzı barışı simgeleyen “Pax Romana” yine Yakın Çağ’ın sömürgeci hegemonu olan İngiltere’nin dayattığı “Pax Britanica” son olarak yirminci yüzyılın başından başlayarak günümüze kadar süren süreçte güç kullanarak dünya barışını tesis etmeyi savunan Amerikan tarzı “Pax Amerikana” bu örneklerden birkaçıdır²⁴⁸.

²⁴⁶ Pınar Akgün, “Barış Çalışmaları: Başlangıçtan Günümüze Değişimi”, s.87, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/203087> , (Erişim Tarihi:24.11.2018).

²⁴⁷ A.g.e., ss.88-90.

²⁴⁸ İlkay Çıkla, “Uluslararası İlişkilerde ve Devletlerarası Politikada Barış Kavramı”, ss.27-30, https://www.researchgate.net/publication/301739985_ULUSLARARASI_ILISKILERDE_VE_DEVLETLE_RARASI_POLITIKADA_BARIS_KAVRAMI , (Erişim Tarihi: 25.11.2018) .

Barışın devletler arasındaki ilişkilerin diğer bir ifade ile uluslararası ilişkilerin daha da önemlisi araştırma konumuz olan ulusal güvenlik politikalarının temel stratejik öznesi olarak kullanılması tamamen meşru bir anlayışa dayanmaktadır.

Sanayi devrimi ile başladığı varsayılan küreselleşme sürecinin yarattığı durum, toplumlar arası karşılıklı bağımlılık ve entegre olma furyası devletleri karar alırken, uygularken her adımını bir “ideal” ile boyamak durumunda bırakmaktadır. Büyük stratejilerin meşruiyeti de güvenlik adına yapılan faaliyetlerle adlandırılmaktadır. Girişimler egemenlik adına, barış adına, demokrasi adına, bağımsızlık adına, din adına, bayrak adına, ırk adına hatta insanlık adına yapılır. Hiçbir zaman su yolları adına, kölelik adına, kıymetli yeraltı ve yerüstü kaynakları adına, altın adına, petrol adına yapıldığı dile getirilmez²⁴⁹. Dolayısıyla barış adına yapıldığı söylenen, nitelendirilen, vurgulanan faaliyetler, girişimler, hem amacı meşrulaştırırken hem de diğer devletlerin öfkesini, gazabını, düşmanlıklarını üzerine çekmemektedir. Bir nevi ulusal güvenlik politikaları stratejilerini meşrulaştıran sihirli sözcük yerine geçmektedir.

Amerika'nın Irak'a saldırırken demokrasiyi getirmeyi²⁵⁰, BM'nin Libya'ya müdahale ederken uluslararası barış ve güvenliği sağlamayı amaçladığını vurgulaması sihirli sözcüğün, gelebilecek tepkileri azaltmada ve yapılan hareketlere meşruiyet kazandırmadaki kilit önemine dikkat çekecek somut örnekleridir. Tabi her ne kadar belirtilmiş olursa olsun belirli bir noktadan sonra amaçlananın dışında ilişkilere ve hareketlere girilirse bu söylemsel meşruiyet kalıcılığını yitirebilmektedir.

2.6.2.2. Barış İçin “Güç”

Uluslararası ilişkiler tarihi boyunca devletler hep barışı istemiştir, düşlemiştir. Bununda yolunu hakimiyet kurarak aramaya çalışmıştır. Savaşların temelinde her aktörün kendi hegemon barışını yaratma düşüncesi vardır. Tarih boyunca yayılmacı anlayışların kendi hegemonik hakimiyetini “Pax Romana”, “Pax Britanica” şeklinde barış olarak sundukları görülmüştü. Var olan ya da oluşturulmaya çalışılan uluslararası ilişkilerdeki bu barış ortamı sürekli olarak güçlü devlet hegemonyasında veya savaşlar sonrası galip devlet ya da devletlerin nüfuzu altında gerçekleşmiştir. Örneğin Birinci Dünya Savaşı sonrası

²⁴⁹ Beril Dedeoğlu, a.g.e., 2014, s.153.

²⁵⁰ Selim Kurt, “Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Ortadoğu Politikası”, *Tarih Okulu Dergisi*, Sayı:19, Eylül 2014, s.179.

galip devletlerin düzenlediği Paris Barış Konferansı, sözde barışı tesis etmenin yine kendi ellerinde olduğunu gösteren temel örneklerden biridir²⁵¹.

Yine aynı şekilde İkinci Dünya Savaşı sonrasında düzenlenen Potsdam Konferansı ve akabinde savaş suçlularının yargılanması için kurulan Nürnberg ve Tokyo mahkemeleri güçlü, galip devletlerin barış tesis etme çalışmalarının en görünür örnekleridir²⁵².

Tüm bu örnekler üzerinden bakıldığında bile doğru olsun ya da olmasın barış için hep güç faktörü ortaya çıkmaktadır. İster hegemon olma arzusu ile ister gerçekten huzuru ve refahı tesis etmek adına barış ifadesini kullanarak meşruiyet oluşturmaya çalışıyorsa bir devlet, güçlü olmak zorundadır. Her açıdan güçlü olmalı; diplomatik açıdan etkin, ekonomik açıdan zengin, askeri açıdan kuvvetli, kültürel ve toplumsal açıdan öncü gibi. Ancak bu şekilde sözünü dinletebilir. Ancak bu şekilde kurguladığı barışı tesis edebilir. Öteki türlü sadece güçsüz, etkisiz, zayıf bir devletin, ne kadar barış söyleminde bulunursa bulunsun rüzgarda savrulan bir yaprak misali lafta kalan söylemleri olarak kalır. Bu konuyu Gazi Mustafa Kemal Atatürk de söylevinde dile getirmiştir. Gazi; gerçekten barışı istemek, uygulamak için güçlü olmak gerektiğini, güçsüzken istenen barışın zayıf bir barış olduğunu söylemiştir²⁵³.

Barış için “güç” söylemi dünyada da aktif olarak hegemon devletlerin kullandığı, sığındığı, gerekçe gösterdiği önemli söylemlerden biri olmaya başlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri 2017 Ulusal Güvenlik Stratejisi amaçlarında bu söyleme adeta atıfta bulunur. Barışı güçle korumaktan bahseder. Bunun için ABD’nin rekabetçi kaynaklarının geliştirilmesi, savunma sanayi ve silahlarının yenilenmesi, askeri, ekonomik, diplomatik kapasite ve araçlarının artırılması gerektiğini ileri sürer²⁵⁴. Dolayısıyla dünyanın bir numaralı hegemon gücünün bile yaptığı eylemlere meşruiyet kazandırmak için barış söylemine başvurduğu, bunu da oluşturmak için gücünü geliştirmeyi ön koşul olarak kabul ettiği görülmektedir. Sonuç olarak güç, uluslararası ilişkiler tarihi boyunca barışı sağlamanın gerekli unsuru olmuş ve olmaya da devam etmektedir.

²⁵¹ Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-2014)*, Der Yayınları, İstanbul 2015, ss.665-667.

²⁵² A.g.e., ss. 888-891.

²⁵³ Mustafa Talas, “Örnek Bir Siyaset Modeli Olarak Atatürk’ün Yurtta Barış Dünya da Barış Politikası”, s.346, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/258132>, (Erişim Tarihi:25.12.2018).

²⁵⁴ White House, *National Security Strategy of the United States of Amerika*, Washington, DC, December 2017, pp.25-35.

2.6.2.3. Söylem

Barışı sağlama hedefinde olan ya da barışçıl bir ulusal güvenlik politikası güttüğünü belirten devletlerin kullandığı elzem olan bir yöntem vardır; “söylem”.

Geçmiş zamanlarda gerek uluslararası hukuk normlarının yokluğu gerek 200 yıllık geçmişe sahip küreselleşmenin ortaya çıkardığı karşılıklı bağımlılığın etkin olmaması nedeniyle, devletler birbirlerini hep varlığına düşman veya tehdit gözüyle algılamış bu anlayışla hareket etmiştir. Bu anlayışın doğal sonucu olarak da aralarında günümüzde de kullanılmakta olan iki yöntem “savaş” ve “diplomasi” den başka bir aracın kullanılmasına gerek duymamışlardır.

Ancak son 200 yılda küreselleşme ile gelişen ilişkiler, artan karşılıklı bağımlılık, etkinleşmeye başlayan uluslararası örgütler ve onların düzenlediği uluslararası hukuk normları, yıkıcı etkisi artan savaş sanayisi gibi sebepler devletleri ulusal çıkar ve hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik başka araç ve yöntemleri geliştirme yoluna itmiştir. Bu araç ve yöntemleri legalleştirebilmeyi, etkinleştirebilmeyi sağlamak için büyük stratejiler oluşturmuş veya oluşturmaya çalışarak kullanma yoluna gitmişlerdir. Bu stratejilerden biri de barışçıl güvenlik olmaktadır.

Barışçıl güvenlik stratejisi uygulayan devletlerin amaçlarını, icraatlarını, açıklaması, onlara meşruiyet kazandırması için “söylem” unsuru çok önemlidir. Uluslararası toplumu ve bu toplumların mensubu olduğu devletleri inandırmak, yatıştırmak kendisini tehdit olarak görmesini engellemek için siyasal aktörler söylev yöntemi ile düşüncelerini ve hedeflerini dile getirmektedir. Bunu da gerek ulusal veya uluslararası kanallar vasıtasıyla gerek yazılı olarak doktrinlerle, makalelerle yapmaktadır. Böylelikle hem çalışmalarına meşruiyet zemini kazandırmış hem de tepki çekmemiş, dostça görünmüş olacaktır. Devletler kimseyle bire bir düşman olmaz ve bir de barışçıla inandırırrsa böylelikle sebepleri meşruiyet kazanır.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün bu konuda çokça söylemi mevcuttur. Bu söylemlerden biri de 1932 yılında dördüncü dönem meclis açılış konuşmasında : “*Bizim inancımızca uluslararası politik güvenliğin gelişmesi için ilk ve en önemli şart, ulusların hiç değilse barışı koruma fikrinde içtenlikle birleşmeleridir*²⁵⁵.” şeklindeki söylemidir. Onun bu söylemleri uluslararası arenada çok olumlu karşılıklar bulmuştur. Eski düşman

²⁵⁵Türkiye Büyük Millet Meclisi, “Atatürk’ün Meclis Açılış Konuşmaları”, https://www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/4d2yy.htm , (Erişim Tarihi: 25.11.2018).

devletlerle dostane ilişkilerin kurulmasını sağlamıştır. Yine bir başka söylevi olan “yurtta sulh cihanda sulh²⁵⁶” tüm dünya ulusları üzerinde pozitif etki yaratmıştır. Keza ölümünün 100. yılında barışı bir kültür olarak geliştirmeyi amaçlayan, BM’nin bir kuruluşu olan UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) tarafından uluslararası anlayış, işbirliği ve barışı savunan söylev ve çalışmalarından dolayı Atatürk’ün doğum yılının yüzüncü seneyi devriyesi olan 1981 yılını Atatürk Yılı olarak kutlanmasını kararlaştırmıştır²⁵⁷.

Yine aynı şekilde son çeyrek yüzyıla damgasının vuran Çin Halk Cumhuriyeti’nin, hem barışçıl yükseliş doktrinini dünyaya anlatmak hem de önündeki engelleri ortadan kaldırmak amacıyla benzer bir yol izlemiştir. Çin devlet başkanı Hu Jintao, ülkesinin dünya siyasetinde izleyeceği yolu açıklığa kavuşturmak için “dört evet” ve “dört hayır” sloganlarını ortaya çıkarmıştır. Dört evet; işbirliğini geliştirme, güçlükleri azaltma, güven inşası ve meydan okumadan kaçınmayı temsil ederken dört hayır ise; hegemonyaya, bloklara, güç kullanımına ve silah yarışına hayırı temsil etmektedir²⁵⁸. Ayrıca başkan Jintao ülkesinin ulusal savunma politikasını eleştirenlerin önüne geçmek içinse yine uluslararası kamuoyunu teskin etmeye yönelik açıklamalarda, söylemlerde bulunmuştur. Jintao, ülkesinin 19. yüzyıldan bu yana hep saldırıya uğrayan taraf olduğunu, hiçbir zaman bir başka ülkeyi işgal etme plan ve eylemleri olmadığını, ulusal savunma politikalarının da sadece kendilerini savunma amaçlı olduğunu söylemiştir²⁵⁹.

Tüm bu örnekler göstermektedir ki devletlerin uyguladıkları ulusal güvenlik politikaları stratejilerinde ve özellikle de barışçıl anlayışı savunan, içinde barındıran stratejilerde “söylem” unsuru anahtar bileşkelerden biridir.

2.6.3. Barışçıl Güvenlik Stratejisi Kapsamında Kullanabilecek Araçlar

Barışçıl güvenlik stratejisini uygularken devletler hem sert güç hem de yumuşak güç unsurlarını içinde barındıran tüm etki araçlarını kullanabilirler. Bunlar daha önceki bölümde gruplandırılan ulusal güvenlik politikaları araçlarıdır. Kendi içinde siyasi, askeri, ekonomik, psikolojik ve hukuki araçlar şeklinde ayrılmaktadır. Tabi ki kullanılan araçların

²⁵⁶ Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, “Yurtta Sulh Cihanda Sulh Söylemi”, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-02/yurtta-sulh-cihanda-sulh> , (Erişim Tarihi:26.11.2018)

²⁵⁷ The Unesco Courier, “Atatürk the Father of the Modern Turkey”, *UNESCO*, November 1981, ss.4-9.

²⁵⁸Kerem Gökten, “Çin’in Barışçıl Yükselişine Muhafazakar-Realist Çözümler”, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı:21, 2011, s.125.

²⁵⁹ Giovanni Arrighi, *Adam Smith in Beijing*, Verso, London-New York 2007, pp. 291-292.

ne derece etkin ve hangisinin daha çok kullanıldığına değinmek gerekmektedir. Ancak öncesinde çok fazla karıştırılan bir kavram tartışmasına açıklık getirmek, konuyu açıklarken muallakta kalmasına sebebiyet verebilecek engellerin aşılmasını sağlayacaktır.

Barışçıl yöntem araçları ile barışçıl güvenlik stratejisi araçlarını birbirine karıştırmamak gerekir. Bu iki kavram farklı olguları ve kulvarları işaret etmektedir. Barışçıl yöntemler; devletlerin ulusal güvenlik politikalarını hayata geçirirken kullandığı araçların niteliklerine göre sınıflandırılmasıdır. Yani barışçıl yöntem araçlarından kasıt savaşa ve çatışmaya vardırılmayan, şiddet içermeyen, daha çok siyasi ve hukuki etki araçlarının tercih edildiği, bunlardan da en çok diplomasi ve uluslararası hukukun kullanıldığı yöntemlerdir²⁶⁰. Stratejistler bu yöntemleri barışçıl yöntem olarak sınıflandırmıştır.

Barışçıl güvenlik stratejisi ise bir ülkenin ulusal güvenlik politikaları amaç ve çıkarlarını gerçekleştirmek için geliştirilen stratejilerden biridir. Hedefi meşru, güçlü ve etkin bir ulusal güvenlik politikasını barışçıl misyonla gerçekleştirmektir. Bunu yaparken de tüm etki araçlarından yararlanmaktadır²⁶¹. İşte tam da bu noktada barışçıl güvenlik stratejisinin hangi aracı, nasıl ve ne şekilde kullandığını açıklamak konunun muhtevası bakımından gereklilik arz etmektedir.

Barışçıl güvenlik stratejisi kapsamında devletlerin ilk olarak kullanabileceği etki aracı siyasi etki aracıdır. Devletler ulusal güvenlik politikaları amaçlarını gerçekleştirme, bu amaçlar içinde de en çok güvenliğini sağlama ve tehdit durumlarını bertaraf etmek için önce klasik siyasi etki aracı olan diplomasi yöntemine doğal olarak başvurur²⁶². Bu çerçevede gerek ikili gerek çok taraflı müzakerelerde bulunur. Bunun sonucunda anlaşmaya, uzlaşmaya, ittifaka ya da işbirliği veya ortaklık kurmaya gidebilir. Bu muhtemel sonuçlar barışçıl güvenlik stratejisi çerçevesinde kullanılan siyasi etki araçlarının yöntemlerini yansıtmaktadır²⁶³.

İkinci olarak barışçıl güvenlik stratejisi çerçevesinde kullanılabilecek etki aracı, ekonomik etki aracıdır. Bilindiği üzere devletler ekonomik etki aracı olarak genellikle iki yöntem kullanırdı. İlki, dış yardımlar ikincisi ise yaptırımlardı. Dış yardımlar dostane

²⁶⁰ İslam Safa Kaya, “Uluslararası Örnekler Çerçevesinde Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Çözüm Yolları”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, Cilt:7, Sayı: 2/1, 2017, ss.154-162.

²⁶¹ Beril Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, Yeyiyüzyıl Yayınları, 2008, İstanbul, ss.118-126.

²⁶² Temel İskit, *Diplomasi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Mart 2007, İstanbul, ss.11-13.

²⁶³ Aytekin Yılmaz, a.g.e., ss.246-248.

ilişkileri geliştirilebilirken, yaptırımlar hasımlık doğurabilmekteydi. Ancak burada temel dikkat gerektiren kısım bir strateji çerçevesinde uygulanan bu araçların meşru sebeplere dayanmasıdır. Barışçıl güvenlik stratejisinin de farkı burada ortaya çıkmaktadır. Devletler bu stratejiyi uygularken terörü önleme, güvenliğini sağlama veya barışı koruma gibi söylemleri kullanarak en baştaki stratejisine sadık kaldığını belirtebilir. Böyle yaparak yaptırımlara da meşruiyet kazandırabilirler.

Üçüncü olarak kullanılacak etki aracı ise psikolojik etki aracıdır. Barışçıl güvenlik stratejisinin uygulama sahasında görünmeyen yardımcı eli olabilecek araçtır. Devletler psikolojik etki aracı olarak propaganda yöntemini kullanır. Barışçıl güvenlik stratejisi uygulayan devletler ulusal güvenlik politikaları amaçlarını hayata geçirme de cezbedici unsurları olan sert güç ve yumuşak güç unsurlarını propaganda yoluyla tanıtarak stratejiyi gerçekleştirmeye katkı sağlar. Böylelikle hiçbir güç kullanmadan hedeflerini cezbederek kendilerine fayda sağlayabilecektir²⁶⁴.

Barışçıl güvenlik stratejisinde kullanılacak belki de en çok tartışılacak olan araç, askeri etki aracıdır. Akıllara askeri etki aracının nasıl barışçıl güvenlik stratejisi unsuruna dönüşebildiği sorusu gelmektedir. Bunu anlayabilmenin yolu yine stratejinin hedefinden geçmektedir. Öncelikle her devlet egemen yetkilere sahiptir. Yani kendi toprakları üzerinde yegane söz sahibi olan aktördür²⁶⁵. Bu hakimiyet ona sorumlu olduğu toprakların ve o topraklar üzerinde yaşayan toplulukların huzurunu, refahını ve güvenliğini sağlamaya yönelik mükellefiyet bahşetmiştir. Bu mükellefiyette onun her açıdan güçlü olmasını gerektirmektedir. Kastedilen güçlülük unsurlarından biri de askeri güçtür. Devletler kendi ulusal güvenliğine, refahına, huzuruna ve bütünlüğüne yönelik tehditleri bertaraf etme, ortadan kaldırma amaçlı askeri gücün sağladığı askeri etki araçlarını kullanabilirler. Her ne kadar şiddet içeren yöntemlerin hoş karşılanmadığı ve uluslararası sistemin diğer aktörleri tarafından tepkiyle ve engellemeyle karşılaşabilmesi olası bir ihtimal görülse de bazen devletlere bu hak olarak verilebilmektedir. Dünyada hemen hemen tüm devletlerin üyesi olduğu, uluslararası barış ve güvenliği sağlamakla görevli, şüana kadarki en kapsamlı ve en büyük örgüt olan Birleşmiş Milletler'in kuruluş anlaşmasında bu duruma hak verilmektedir.

²⁶⁴ Beril Dedeoğlu, a.g.e., 2008, ss.188-190.

²⁶⁵ Hamit Emrah Beriş, *Küreselleşme Çağında Egemenlik Ulusal Egemenliğin Yeni Sınırları*, Lotus Yayınevi, Ankara Aralık 2006, s.40.

BM Anlaşmasının 2. Maddesinde, her devletin egemen yetkilere sahip olduğunu ve bu egemen yetkilerin sadece ona mahsus olduğunu söylenmektedir²⁶⁶. Ayrıca yine BM Anlaşmasının 51. Maddesinde BM üyelerinden birinin saldırıya uğraması veya başka unsurlar tarafından tehdit edilmesi durumunda Güvenlik Konseyi barış ve güvenliği sağlama amaçlı gerekli olabilecek önlemleri alana kadar, devletlerin bireysel meşru müdafaa yetkisinin var olduğunu söylemektedir²⁶⁷. Bu meşru müdafaa hakkı kendi topraklarında olabildiği gibi başka devletin sınırları içinde de gerçekleşebilir. Örneğin Türkiye'nin PYD/PKK ve DAESH terör örgütlerine karşı yaptığı Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı operasyonları bu bağlamda gösterilebilir.

Bilindiği üzere Arap Baharının etkileri Suriye'yi de vurmuş, ülke zamanla güvensizleşmeye ve bu güvensizleşme ortamı ise yerini çatışma ve kaosa bırakmaya başlamıştı. Bu anarşik ortamda çeşitli terör grupları oluşmuş ve bu grupların faaliyetleri Türkiye'nin bekasını tehdit eder olmuştur²⁶⁸. Bu durum karşısında tepkisiz kalmayan Türkiye, gerek ülkenin bütünlüğü, huzuru gerek kaybolan güvenliği gerek bölge barışını yeniden tesis etmek ve sınırları dışındaki tehdit unsurlarını yok etmek için BM Anlaşmasının 51. Maddesinin meşru müdafaa yetkisini ve yine BM Güvenlik Konseyi'nin 1373, 1624, 2170 ve 2178 numaralı terörle mücadele kapsamında aldığı kararlara dayanarak müdahalede bulunmuştur²⁶⁹.

BM öncesinde de meşru müdafaa ile kuvvet kullanımı legal hale getirilmiştir. 1907 Lahey Konferansı ile kabul edilen bazı doktrin ve anlaşmalarda, eski adıyla Cemiyet-i Akvam, bilinen adıyla Milletler Cemiyeti'nin kuvvet kullanımına ilişkin düzenlemelerinde, son olarak da 64 devletin katılımıyla imzalanan Paris Paketi'nde (Briand-Kellog Paketi 1928) BM öncesi kuvvet kullanımını gösteren metinlerdir mevcuttur²⁷⁰.

Bu bulgularda göstermektedir ki her ne kadar tercih edilmesi zor ve maliyetli olsa da devletlerin barışçıl güvenlik stratejilerinde ulusal güvenliği sağlama amacıyla askeri unsur ve yöntemleri kullanabildiği görülmektedir. Dolayısıyla askeri etki araçları ulusal

²⁶⁶ Resmi Gazete İlanı, *Birleşmiş Milletler Anlaşması ve Milletlerarası Adalet Divanı Statüsünün Onaylanması Hakkındaki Kanunun İlanı*, Resmi Gazete, 24 Ağustos 1945, Sayı:6092, s.856.

²⁶⁷ A.g.e., s.865.

²⁶⁸ Süleyman Sırrı Terzioğlu, "Uluslararası Hukuk Açısından Fırat Kalkanı Harekatının Meşruluğu Sorunu" *TBB Dergisi*, Sayı:134, 2018, ss.588-595.

²⁶⁹ Uluslararası Politika Akademisi, "Türkiye'nin Zeytin Dalı Operasyonunun Hukuki Boyutu", <http://politikaakademisi.org/2018/05/18/turkiyenin-zeytin-dali-operasyonunun-hukuki-boyutu/>, (Erişim Tarihi:28.11.2018).

²⁷⁰ Eren Alper Yılmaz ve Orhan İrk, "Nikaragua Divan Kararları Işığında Kuvvet Kullanma ve Meşru Müdafaa Sorunu", *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:13, Sayı:2, Haziran 2015, ss.153-154.

güvenlik politikalarında uygulanan barışçıl güvenlik stratejisinin yegane ve meşru aracı olabilmektedir.

Barışçıl güvenlik stratejisi kapsamında kullanılabilir son araç, hukuki etki araçlarıdır. Hukuki etki araçlarında da en çok kullanılan uluslararası örgütler ve bunlar aracılığıyla oluşturulan uluslararası hukuk normları ve de ikili ya da çok taraflı imzalanan anlaşmalardır. Devletler barışçıl güvenlik stratejisi kapsamında uyuşmazlıkları, anlaşmazlıkları, tehdit unsurlarını uluslararası örgütlerle ve onlar aracılığıyla oluşturulan uluslararası hukuk kuralları ile veya da ikili ya da çok taraflı olarak imzaladığı anlaşmalar vasıtasıyla çözüme kavuşturabilirler, hedeflerine ulaşabilirler. Bu duruma en somut örnek yine Türkiye üzerinden verilebilir. Türkiye'nin ulusal güvenlik sorunlarından ve hayati önemdeki konularından ikisi olan "Boğazlar ve Hatay sorunu" Milletler Cemiyeti nezdinde hukuki yönden çözüme kavuşturulmuştur²⁷¹.

Buraya kadar açıklanan ve örneklendirilen araçlarda görüldüğü üzere devletlerin ulusal güvenlik politikalarında barışçıl güvenlik stratejisi uygulaması, onlara hemen hemen tüm etki araçlarını kullanmasına hem imkan hem de meşruiyet tanımaktadır.

²⁷¹ Rifat Uçarol, a.g.e., ss.832-848.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİ ANALİZİ

Atatürk Dönemi, uluslararası sistemin ve toplumun iki savaş arası döneme sıkıştığı bir geçiş döneminde bulunmasına, uluslararası hukukun ve örgütlerin etkin olmamasına ve karşılıklı bağımlılığın günümüzdeki kadar etkili olmamasına rağmen milli ve politik amaçların gerçekleştiği başarılı ulusal güvenlik politikasının uygulandığı evre olması bakımından önem arz etmektedir. Bu sebeple dönemi her açıdan inceleyip bulguları ortaya koymak ulusal güvenlik politikası stratejisinin geçerliliğini, köklülüğünü kanıtlama açısından gerekli olacaktır.

3.1. Atatürk Dönemi Uluslararası Ortam ve Dinamikler

Atatürk dönemi uluslararası ortamı iki savaş arası döneme tekabül etmektedir. Bu dönem eski düzenin yıkıldığı, yeni siyasi sınırların çizildiği, yeni devletlerin ortaya çıktığı, yeni güçler dengesinin oluşturulduğu bir evre ile başlayıp, yine bu oluşan ya da oluşturulan statik durumun zamanla değişmeye başladığı yılları kapsamaktadır. Dolayısıyla Atatürk döneminin uluslararası ortam ve dinamiklerini iyice anlayabilmek ve yorumlayabilmek için daha öncesinde dünyada mevcut olan siyasi, askeri, ekonomik gelişmelerle oluşan güçler dengesi durumuna kısaca değinmek gerekmektedir.

18. yüzyıl ortalarında İngiltere’de buharlı makinenin icadı ile kömür madenlerinde ve tekstilde kitlesel üretim artmış, ardından buharlı gemi ve trenin icadının ulaşımı ve taşımayı kolaylaştırmaya başlaması durumu ile de önce İngiltere daha sonra Kuzey ve Batı Avrupa, ardından Avrupa’nın diğer bölgeleri ile hatta Kuzey Amerika ve Japonya’ya yayılan bir Sanayi İnkılabı’nın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Sanayi İnkılabı ile artan üretim için ham madde, üretilen mallar içinse pazar arayışı sanayileşen ülkelerin en önemli sorunu haline gelmiştir²⁷². Bu durum da sömürgecilik yarışını ortaya çıkarmıştır. Sömürgecilik yarışı ile güçlenen, rekabete girişen devletler, önce kendi aralarında bloklaşmaya, daha sonra ufak çatışmalara, ardından tüm dünyayı içine alan bir savaşa girişmeye başlamıştır²⁷³.

²⁷² Oral Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918’e*, İmge Kitabevi, Ankara 2017, ss.207-213.

²⁷³ Rifat Uçarol, a.g.e., ss.345-347.

Savaşa doğru sürüklenen sürecin başlangıcı da özetle şöyledir. Sömürgecilik yarışının lokomotifleri olarak bulunan İngiltere, Fransa, İspanya, Portekiz, Belçika gibi ülkelere, gelişimini güçlenerek tamamlayan ve dünya pastasından pay almak isteyen Almanya, İtalya ve Japonya gibi ülkelerin de dahil olması rekabeti iyice artırarak ortamı kızıştırmıştır. Kızılsan ortam ve artan rekabet, güçlü ülkeleri çıkarları gereği kendi içinde bloklaşmalara itmiştir. Önce 1870’lerde Üçlü İttifak adı altında Almanya, İtalya ve Avusturya-Macaristan arasında bir güç birliği anlaşması yapılmış (bu gruba Osmanlı İmparatorluğu ve Bulgaristan’da sonradan dahil olmuştur), daha sonra müttefik devletleri temsilen Üçlü İtilaf adı altında İngiltere, Fransa ve Rusya birleşerek anlaşma yapmıştır (bu gruba da daha sonradan başta ABD ve Japonya olmak üzere 30’a yakın devlet katılmıştır)²⁷⁴.

Ekonomik temelle başlayan ve askeri boyutların araya girmesi ile daha da geniş bir hal alan rekabet, insanlık tarihinin en kanlı savaşlarından biri olan Birinci Dünya Savaşı’na doğru evrilmiştir²⁷⁵. Savaşın sonucunda gülen taraf Üçlü İtilaf’ın başı çektiği müttefikler grubu olmuştur²⁷⁶. Bu savaşın sonucunda galiplerin hazırladığı, mağlupların imzalayarak kabul etmek ve uygulamak zorunda kaldıkları (uygulamada Türkiye hariç) ağır barış anlaşmaları yapılmıştır²⁷⁷.

Yapılan bu anlaşmalar ile dünyada yeni siyasi sınırlar, yeni devletler, yeni güç dengeleri ve dinamikler, yeni bir düzen ve tüm bunların getirdiği yeni anlaşmazlıklar ve çatışmalar ortaya çıkmıştır. Bunları da belli başlı sıralamalarla ifade etmek mümkündür.

İlk olarak yapılan anlaşmalar ve verilen mücadeleler sonucunda dünyada yeni siyasi sınırlar ve yeni devletler ortaya çıkmıştır. Avrupa’da Rus Çarlığı, Almanya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı gibi imparatorluklar yıkılmış yerine yeni milli devletler (Almanya, Avusturya, Macaristan, Türkiye, Polonya, Estonya, Litvanya, Çekoslovakya, Yugoslavya, SSCB vb.) kurulmuştur. Ortadoğu ve Afrika’da galip devletlerin sahibi olduğu yeni mandater ve sömürge devletler çoğalmıştır. Ortadoğu’da Irak, Suriye, Lübnan, Filistin, Mısır ve Arabistan’da yapay sınırlar oluşturulup İngiltere ve Fransa’nın denetimine, Afrika’da Togo, Kamerun, Güney-Batı-Doğu Afrika toprakları ise İtilaf Devletleri

²⁷⁴ Kerim Sarıçelik, “Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti’nin İtilaf Devletleri’ne Karşı Anadolu’nun Akdeniz Kıyılarında Aldığı Bazı Tedbirler”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı:21, 2007, s.174.

²⁷⁵ Oral Sander, a.g.e., ss.597-615.

²⁷⁶ Rifat Uçarol, a.g.e., ss.658-663.

²⁷⁷ Oral Sander, a.g.e., ss.402-406.

denetimine geçmiştir. Uzakdoğu'da Japonya, Çin'in bazı bölgelerini işgal etmiştir. Amerika ise "yalnızlık politikası"²⁷⁸ gereği kıtasına çekilmiştir²⁷⁹.

İkinci olarak, yeni sınırlar ve yeni devletler ile yaratılan bu durumun mimarları tarafından statükonun korunmasına yönelik yeni bir düzen oluşturulmuştur. Versay Düzeni olarak lanse edilen bu durum özellikle iki galip devlet olan İngiltere ve Fransa tarafından Almanya'nın yeniden güçlenmesini engellemek ve kurulan yeni sömürge yönetimlerinin devam etmesini sağlamak için oluşturulmuştur²⁸⁰.

Son olarak, ikinci durumun yarattığı olumsuz sonuçlardan olacak ki imzalanan barış anlaşmalarından en fazla on yıl sonra dünyada yeni dinamikler belirmeye, yeni güç dengeleri oluşmaya, yeni anlaşmazlıklar ve çatışmalar yaşanmaya başlamıştır.

Avrupa'da; Nazi iktidarı ile yeniden toparlanan ve ideolojik yayılcılık gösteren Almanya, iktidara faşist lider Benito Mussolini'nin gelmesi ile yeniden sömürgeci konuma atılmaya çalışan Birinci Dünya Savaşı'nın galip devletlerinden İtalya, Atatürk önderliğinde zorlu bir bağımsızlık mücadelesi verdikten sonra kurulan ve barışçıl, güçlü bir strateji izleyen Türkiye, rejim değişikliği sonrası yeniden toparlanan, güçlenen SSCB, Uzakdoğu'da özellikle Doğu Asya ve Pasifik yönünde bir sömürgecilik ve yayılcılık hareketi başlatan Japonya gibi yeni dinamikler boy göstermeye başlamıştır²⁸¹.

Yeni güç dengeleri bağlamında, Almanya, İtalya ve Japonya üçgeninde Berlin-Roma-Tokyo Mihveri ile buna karşı İngiltere, ABD, Fransa ve SSCB önderliğinde müttefikler güç birliği oluşturulmuştur²⁸².

Yeni anlaşmazlıklar ve yeni çatışmalar baş göstermeye başlamıştır. Avrupa'da Almanya'nın yarattığı Doğu Avrupa eksenli bir anlaşmazlık durumu, Akdeniz'de İtalya'nın tehditkar hareketleri sonucu oluşan sıkı durum, Ortadoğu'da milliyetçilik düşüncesi çerçevesinde gelişen ve sürdürülen bağımsızlık mücadelesi ve onun getirdiği yer yer çatışma ve anlaşmazlıklar²⁸³, Uzakdoğu'da özellikle Pasifik ve Doğu Asya'da Japonya

²⁷⁸ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, İstanbul 2010, s.996.

²⁷⁹ Rifat Uçarol, a.g.e., ss.681-683.

²⁸⁰ Ali Erhan Ertan ve Tevfik Orçun Özgün, "1. Dünya Savaşı'nın Ardından Yeni Dünya Düzenine Doğru: 1919 Paris Barış Konferansı", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı:3, 2016, ss.553-567.

²⁸¹ Rifat Uçarol, a.g.e., ss.693-700.

²⁸² Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, İmge Kitabevi, Ankara 2011, ss.111-122.

²⁸³ Rifat Uçarol, a.g.e., ss.706-726.

tarafından sürdürülen yayımlılık ve işgal girişimlerinin ABD tarafından karşılık bulması gibi olaylar başlıca yeni anlaşmazlıklar ve çatışmalar eksenini oluşturmaktadır²⁸⁴.

Tüm bu durumlar ve olaylar, onurlu bir mücadele ve türlü zorluklarla kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin içinde bulunduğu uluslararası ortam ve dinamikleri yansıtmaktadır.

3.2. Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin Durumu

Yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin uluslararası arenada yerini alması çok zorlu bir sürecin sonunda gerçekleşmiştir. Bilindiği gibi Birinci Dünya Savaşı sonrasında mağlup tarafta bulunan devletlerden biri de Osmanlı Devleti idi²⁸⁵. Savaş sonunda imzalanan önce Mondros Mütarekesi²⁸⁶, daha sonra dayatılarak kabul ettirilen Sevr Anlaşması²⁸⁷ ile Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün "Nutuk" kitabında da belirttiği gibi; cebren(zorla) ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri alınmış, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış, memleketin her tarafı bilfiil işgal edilmiş, millet fakr-u zaruret (yoksulluk) içinde harap ve bitap düşmüştü²⁸⁸.

Tüm bu durumlar karşısında 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'da Atatürk önderliğinde, bir milletin kurtuluş mücadelesi başlatıldı²⁸⁹. Amasya Genelgesi ile durum tespiti²⁹⁰, Erzurum Kongresi ve ardından düzenlenen Sivas Kongresi ile izlenecek yol belirlendi²⁹¹, Misak-ı Milli (Milli Yemin) ile tüm dünyaya duyuruldu²⁹². Ardından kısıtlı imkanlarla kurulan Milli Ordu ile Birinci ve İkinci İnönü²⁹³, Sakarya Savaşı²⁹⁴, en son olarak Başkomutanlık Meydan Muharebesi savaşları kazanılarak Lozan Anlaşmasına giden yol açıldı²⁹⁵. Lozan'da da askeri başarılarla bir de milli egemenliği, tam bağımsızlığı tescil

²⁸⁴ Baskın Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt:1 1919-1980*, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s.404.

²⁸⁵ Lord Kinross, *Atatürk: Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, (Çev. Necdet Sander), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1994, ss. 150-158.

²⁸⁶ A.M. Şamsutdinov, *Mondros'tan Lozan'a Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi 1918-1923*, (Çev. Ataoğlu Behramoğlu), Doğan Kitap, İstanbul 1999, ss.25-38.

²⁸⁷ Baskın Oran (Ed.), a.g.e., ss.118-138.

²⁸⁸ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Alfa Yayınları, İstanbul 2013, s.639.

²⁸⁹ A.g.e., ss.5-17.

²⁹⁰ A.g.e., ss.23-24.

²⁹¹ Lord Kinross, a.g.e., ss.213-231.

²⁹² Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal 1919-1922*, Remzi Kitabevi, Cilt:2, İstanbul 1999, ss. 200-206.

²⁹³ Mustafa Kemal Atatürk, a.g.e., ss.391-411.

²⁹⁴ A.g.e., ss.429-438.

²⁹⁵ A.g.e., ss.473-483.

eden diplomatik başarı da eklenerek yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin tapusu alınmıştır²⁹⁶. Gazi Mustafa Kemal Atatürk Cumhuriyet Halk Partisi Dördüncü Büyük Kurultayı açılış konuşmasında çekilen sıkıntıları, verilen mücadeleleri ve varılan sonucu en iyi şekilde şöyle özetlemektedir:

*Uçurumun kenarında yıkık bir ülke... Türlü düşmanlarla kanlı boğuşmalar... Yıllarca süren savaş... Ondan sonra içerde ve dışarda saygı ile tanınan yeni vatan, yeni sosyete(halk, topluluk), yeni devlet...*²⁹⁷

Yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti böyle bir yıkıntının üzerinde, çok zorlu süreçlerden geçerek uluslararası arenada yerini almaya başlamıştır. Miras sadece manevi boyutlarda yüksektir. Maddi bir miras kalmadığı gibi ileriki konularda daha kapsamlı değinileceği üzere yük olarak sorunlar, sorumluluklar ve borçlar kalmıştır. Bu şekilde anarşik uluslararası ortamda bir varoluş mücadelesine başlanılmıştır.

3.3. Atatürk Dönemi Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Politikası

Uluslararası arenada aktör konumunda olan her devletin bir ulusal güvenlik algılaması ve bunun sonucunda oluşturduğu ve hayata geçirmeye çalıştığı ulusal güvenlik politikası mevcuttur. Atatürk dönemi Türkiye Cumhuriyeti'nin de ulusal güvenlik algılaması çerçevesinde belirlenen bir ulusal güvenlik politikası mevcuttur. Bu politikanın ne olduğundan kısaca bahsetmeden önce bazı hususların tekrardan hatırlanması ve göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Önceki bölümlerde devletlerin ulusal güvenlik politikaları, bu politikalarla elde edilmek istenen amaçlar ve uygulanacak stratejiler belirlenirken onları etkileyen bazı etmenlerin varlığından söz edilmişti. Bunlar; ortam ve çevre faktörleriydi. Bu faktörler her devleti etkilediği gibi yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin de ulusal güvenlik politikalarını oluştururken etkilendiği etmenlerdir.

Atatürk dönemi ulusal güvenlik algılaması, iki savaşa arası döneme tekabül eden bir zamanda ve birbirlerine zıt kutupların yakınında konumlanan bir çevrede şekillenmiştir. Dolayısıyla ulusal güvenlik politikası da bu olumsuz durumları bertaraf etme amacı üzerine kurulu, etkili bir politika olmak durumundaydı.

²⁹⁶ A.g.e., ss.539-550.

²⁹⁷ Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, "Cumhuriyet Halk Partisi Dördüncü Büyük Kurultayını Açarken", <http://www.atam.gov.tr/ataturkun-soylev-ve-demecleri/cumhuriyet-halk-partisi-dorduncu-buyuk-kurultayini-acarken> , (Erişim Tarihi:10.02.2019).

Bu sebeple cumhuriyetin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk de uygulanan veya uygulanmak istenen bu ulusal güvenlik politikası anlayışını çoğu zaman düşünceleriyle dile getirmiştir. Bunlardan biri de cumhuriyetin onuncu yılına ithafen yazıya döktüğü onuncu yıl nutkunda açıkça belirtilmiştir:

*Yurdumuzu dünyanın en mamur en medeni memleketleri seviyesine çıkaracağız. Milletimizi en geniş refah, vasıta ve kaynaklarına sahip kılacağız. Milli kültürümüzü, muasır medeniyet seviyesine çıkaracağız...*²⁹⁸

Böyle bir ulusal güvenlik politikası anlayışı bazı özel amaçları hedef edinerek gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bunların neler olduğuna daha detaylı bakmak ulusal güvenlik politika stratejisini ve bu strateji çevresinde yapılan hamleleri kavramak açısından daha yararlı olacaktır.

3.3.1. Atatürk Dönemi Ulusal Güvenlik Politikası Amaçları

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşundan itibaren ilk olarak sağlamaya çalıştığı temel amaç, güvenlik olmuştur. Daha Lozan Anlaşması'nın yeni imzalanmaya başladığı yıllarda, bir meclis açılış konuşmasında Atatürk; barış döneminde devletin geleceğinin güçlü bir şekilde sonsuza kadar sürmesinin sağlamanın ilk ve en önemli temel noktasının güvenliği sağlamak ve sürdürmekten geçtiğini ifade etmiştir²⁹⁹. Yine bir başka konuşmasında Atatürk güvenliği: “Cumhuriyet ve medeniyetin başlıca nimeti” şeklinde nitelendirerek, ulaşılması gereken en temel amaç olması önemini belirtmiştir³⁰⁰.

İkinci önemli ve temel ulusal güvenlik politikası amacı, tam bağımsızlıktır. Milli egemenliğin tam anlamıyla uygulanabilmesi için tam bağımsızlık olmazsa olmaz unsurdur. Atatürk dönemi Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal güvenlik politika amaçlarının temel taşlarından biri de tam bağımsızlığın sağlanması, korunması ve sürdürülmesidir³⁰¹. Bununla ilgili, daha cumhuriyet kurulmadan önce, kapitülasyonlar konusu tartışılırken

²⁹⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, “Atatürk’ün Onuncu Yıl Nutku”, https://www.tbmm.gov.tr/kultursanat/mka_onuncuyil_nutuk.htm , (Erişim Tarihi:21.02.2019).

²⁹⁹ Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, “ Atatürk’ün Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin İkinci Dönem Birinci Yasama Yılı Açış Konuşmaları”, https://www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/2d1yy.htm , (Erişim Tarihi:17.02.2019).

³⁰⁰ Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, “ Atatürk’ün Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin İkinci Dönem Dördüncü Yasama Yılı Açış Konuşmaları”, https://www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/2d4yy.htm , (Erişim Tarihi:17.02.2019).

³⁰¹ Nuray Özdemir, “Atatürk’ün Bağımsızlık Anlayışı”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:1, Sayı:14, 2007, 193-196.

Atatürk, “tam bağımsızlığı üzerine aldıkları görevin can damarı” olarak nitelendirerek amacın ehemmiyetini dile getirmiştir³⁰².

Tam bağımsızlık öyle bir amaçtır ki, bu durum sağlanmadan mensubu bulunduğu toplum ne kadar zengin olursa olsun kurulan devlet güçlü bir konuma erişememektedir. Atatürk dönemi Türkiye Cumhuriyeti Devleti de bu durumun bilincindeydi. Gazi Mustafa Kemal Atatürk bu konuya “Nutuk” adlı eserinde şu şekilde değinmiştir:

Temel hedef, Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. Bu ilke, ancak tam istiklale sahip olmakla gerçekleştirilebilir. Ne kadar zengin ve bolluk içinde olursa olsun, bağımsızlıktan yoksun bir millet medeni insanlık dünyası karşısında uşak konumundan yüksek bir davranışa layık görülemez³⁰³.

Dolayısıyla tam bağımsızlık amacı, Atatürk dönemi Türkiye Cumhuriyeti'nin her zaman önemli temel gayelerinden biri olmuştur. Sıkça ifade edilen bu tam bağımsızlık kavramından kastedilen de topyekün, her alanda gerçekleştirilmesi arzulanan bağımsızlık anlayışıdır. Bununla ilgili yine en net ifadeyi Atatürk dile getirmektedir:

Tam bağımsızlık demek, elbette siyasi, mali, ekonomik, askeri, kültürel vb. her alanda tam bir bağımsızlığa ve hürriyete kavuşmak demektir. Bu saydıklarımın herhangi birinde bağımsızlıktan yoksun kalmak, millet ve memleketin gerçek anlamıyla bütünü bağımsızlıktan yoksun kalması demektir³⁰⁴.

Atatürk dönemi ulusal güvenlik politikası amaçlarından üçüncü ve son olanı, her alanda güçlü devlet yaratma idealidir. Barışı, huzuru, güvenliği ve refahı getirip, muasır uygarlık seviyesine çıkabilmesi için bir devletin gerçekten güçlü konumda bulunması gerekir. “Büyük davamızın en uygar ve en refaha kavuşmuş ülke yaratmak³⁰⁵” olduğunu belirten Atatürk de bu durumun bilincindeydi. Geçmişte olduğu gibi bugünün ve yarının hayat şartlarında da bir birey için olduğu gibi bir millet için de güç ve kabiliyete sahip olanın saygı ve değer göreceğini, gerçekten adaleti, insanlığı ve mertliği ancak gücün vasıflarının tümüne haiz olanların getirebileceğini söyleyerek bu konudaki amacını dile getirmiştir³⁰⁶.

³⁰² Mustafa Kemal Atatürk, a.g.e., s.41.

³⁰³ A.g.e., s.14.

³⁰⁴ A.g.e., ss.441-442.

³⁰⁵ Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, “Atatürk’ün Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Beşinci Dönem Üçüncü Yasama Yılı Açış Konuşmaları”, https://www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/5d3yy.htm , (Erişim Tarihi:17.06.2019).

³⁰⁶ Mustafa Kemal Atatürk, a.g.e., s.458.

3.4. Atatürk Dönemi Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Politikası Stratejisi: “Barışçıl Güvenlik”

Uluslararası hukukun gelişmediği, devletlerarası etkileşim ve bağımlılığın çok fazla olmadığı dönemlerde devletler, çıkarları gereği bencil politika ve stratejiler geliştirmiş ve uygulamıştır. Bu da çoğu zaman anlaşmazlıklara daha da ötesi savaşımlara sebep olmuştur. Ancak Sanayi Devrimi ile artan karşılıklı bağımlılık ve dünyanın ilk “topyekün savaşı” olan Birinci Dünya Savaşı'nın verdiği büyük yıkım ile son 100 yılda bu tarz bir politika anlayışı gerek dünya devletlerinin gerek de dünya toplumlarının gözünde rahatsızlık verici, gayrı meşru hatta tehdit olarak karşılanmaya başlamıştır. Bu tarz tehdit ve tehlike oluşturan politika ve stratejiler karşısında devletler tepki vermeye ve kolektif hareket etmeye başlamıştır³⁰⁷. Dolayısıyla bu durum hegemon güç dahi olsa devletleri, politika stratejileri uygularken daha dikkatli ve sorumlu olmaya itmiştir.

Ulusal güvenlik politikası stratejisinin anlatıldığı önceki bölümde açıklandığı gibi barışçıl güvenlik stratejisi, devletlerin hedefledikleri ulusal güvenlik politikası amaçlarını meşru daire içerisinde gerçekleştirmesi ihtiyacından dolayı ortaya çıkmıştır.

Atatürk dönemi Türkiye'sinin de, dünyanın tüm hegemonik güçlerini karşısına alan ve yıllarca süren bir savaşımlar ve mücadeleler silsilesinden başarıyla çıkmış³⁰⁸ ancak halen uluslararası toplumun ve devletlerinin gözünün üzerinde olduğu bir devlet olarak, hem kendini toparlayıp daha ileriye götürmek hem de bu süreçte üzerine yeni düşmanlıklar çekmemek adına iyi bir ulusal güvenlik politikasına ve bu politikayı hedefine ulaştıracak meşru bir stratejiye ihtiyacı vardı. Bu doğrultuda tercih edilen ulusal güvenlik politikası stratejisi, ilerleyen safhalarda yapılan hamleler ve atılan adımlar ile kanıtları ortaya konulacak olan barışçıl güvenlik stratejisidir.

Atatürk dönemi Türkiye'sinin barışçıl güvenlik anlayışı pasif bir bakış açısına sahip değildir. Bir taraftan ülkenin güçlü ve etkin olmasını hedeflerken diğer taraftan dışarıda barış ve güven ortamını tesis etmede öncü olmaya bunun içinde güçlü konumda bulunmaya hedefli bir anlayıştı³⁰⁹. İsviçre ya da Finlandiya örneği gibi bağlantısız, kayıtsız bir formda

³⁰⁷ Emre Ozan, “Birinci Dünya Savaşı ve Uluslararası İlişkiler Disiplininin Doğuşu Üzerine Bir Değerlendirme”, *Akademik Bakış*, Cilt:7, Sayı:14, Yaz 2014, ss.197-203.

³⁰⁸ Cengiz Akseki, “Atatürk Devrimlerinde Yöntem: Ortam ve Lider”, *BELGİ Dergisi*, Sayı:3, Kış 2012, ss.265-266.

³⁰⁹ Ayten Sezer, *Atatürk'ün Türkiye'nin Stratejik Konumu ile İlgili Görüşleri*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2000, ss.62-64.

değildi. Bununla ilgili Atatürk, stratejinin kalıplarını belirleyen ve ortaya koyan özet şu ifadeleri söylemiştir:

*Cumhuriyetin varlığına ve yönetimine ve ulusun yararına karşı olabilecek içte ve dışta herhangi bir kötü niyete karşı her an korumaya hazır bulunmak, dışta dostluklara ve barışçı çalışmalara yardımcı ve vefakar olmak ve içte vatandaşların güvenlik içinde çalışması ve gelişmesini sağlamak yeni çalışma döneminde de gerçekleştirmeye çalışacağımız temel amaç olacaktır*³¹⁰.

Atatürk'ün belirleyiciliği ve şahsi kişiliği bu tarz bir ulusal güvenlik politika stratejisi anlayışının seçilmesinde etkili olmuştur. Reel-politiği iyi okuyup anlayan ve bu doğrultuda güç dengelerini gözetken, ona göre hareket eden, hamleler yapan Gazi Mustafa Kemal Atatürk, genç Türkiye Cumhuriyetini böyle bir misyonla konumlandırmıştır. Keza İleride de detaylıca değinilecek olan Balkanlarda ve Ortadoğu'da İtalyan ve Alman yayılmacı hareketlerini iyi okuyan Türkiye karşı hamle olarak Balkan ve Sadabat Paktları ile güç dengesi oluşturma yoluna gitmiştir³¹¹.

Konuyu temellendirme amaçlı Atatürk Dönemi barışçıl güvenlik stratejisi hamlelerinin neler olduğuna ortaya koymak Türkiye'nin ulusal güvenlik politikası amaç ve hedeflerinin nihai sonucunun belirlenmesinde etkili olacaktır.

3.5. Her Alanda Güçlü Devlet Olma Atılımları

Atatürk dönemi Türkiye Cumhuriyeti'nin en çok önem verdiği konuların başında her alanda mevcudiyetini koruyabilecek güçlü bir devlet olma ideali olmuştur³¹². Bu durumu destekleyecek nitelikte daha işin başında iken 1923 yılı ağustos ayı meclis açılış konuşmasında Atatürk şöyle belirtmiştir:

*... zayıf olanların haklarına yeterli saygı gösterilmediği veya hiç saygılı davranılmadığını çok acı deneylerle öğrendik. Bu nedenle efendiler, bütün olabilecek olaylara karşı gerekli konularla ilgili hazırlıkları yapmakta kesinlikle gecikmeyeceğiz*³¹³.

Dolayısıyla her alanda güçlü bir Türkiye, hem istediği barışı, güvenliği, saygıyı sağlamada hem de en önemli milli davası ve ulusal güvenlik politika amaçlarından biri

³¹⁰ Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, "Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 3. Dönem 1. Yasama Yılına Açış Konuşmaları", https://www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/3d1yy.htm , (Erişim Tarihi: 21.02.2019).

³¹¹ Fahir Armaoğlu, *Atatürk'ün Dış Politikası*, Bakış Ofset, İstanbul 1986, ss.404-405.

³¹² Rifat Uçarol, a.g.e., s.850.

³¹³Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, "Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 2. Dönem 1. Yasama Yılına Açış Konuşmaları", https://www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/2d1yy.htm , (Erişim Tarihi: 07.04.2019).

olan istiklal-i tamı yani tam bağımsızlığı sağlaması açısından da temel varması gereken nokta olmaktadır.

Özellikle tam bağımsızlık ideali ile yola başlayan ve bunu siyasi olarak Lozan ile sağlamış bulunan yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin, daha önce de üzerinde çok defa durulduğu gibi diğer alanlarda da (adli, idari, askeri, ekonomik, kültürel, toplumsal vb.) bağımsızlığını gerçekleştirme ve mevcut bulunan siyasi bağımsızlığını devam ettirebilmesi için güçlü olması gerekir. Öteki türlü oluşabilecek durum verilen tüm mücadelelerin boşa gitmesine, belki de ülkeyi yeniden bir yok oluşa doğru evirebilirdi.

Dolayısıyla Atatürk dönemi Türkiye Cumhuriyeti bu amaç ve gayelerini gerçekleştirme amacıyla barışçıl güvenlik stratejisi bağlamında her alanda güçlü devlet olma atılımlarını gerçekleştirmiştir. Bunları daha detaylı olarak inceleyelim.

3.5.1. Ekonomik Alanda Atılımlar

Yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin her alanda güçlü devlet olmak için birincil derecede önem verdiği alan ekonomidir. Öyle ki diğer tüm alanların (siyasi, askeri, adli, toplumsal, kültürel vb.) devamlılığını sağlamak açısından ilk önce üzerinde düşünülmesi, çalışılması gereken konu olarak görülmüştür. Bu durumu destekleyici nitelikte cumhuriyetin kurucusu ve politikaların nihai belirleyici Atatürk, birçok söylev ve demeçlerde bulunmuştur. Bunların birkaçı şöyledir:

“Tarih milletlerin yükselme ve gerileme nedenlerini ararken birçok siyasi, askeri, toplumsal nedenler bulmakta ve saymaktadır. Şüphe yok ki bu nedenler üzerinde toplumsal olaylarda etkindirler. Fakat bir milletin doğrudan hayatıyla yükselişle, gerilemesiyle ilgili, bağlantılı olan milletin ekonomisidir.

Tarihin ve tecrübenin tespit ettiği bu gerçek bizim milli hayatımızda ve milli tarihimizde de tamamen meydana çıkmıştır. Gerçekten Türk tarihi incelenirse bütün yükselme ve gerileme sebeplerinin bir ekonomi meselesinden başka bir şey olmadığı anlaşılır. Tarihimizi dolduran bunca başarılar, zaferler veyahut mağlubiyetler, çöküşler ve felaketler, bunların hepsi meydana geldikleri devirlerdeki ekonomik durumumuzla ilgili, bağlantılıdır.

Yeni Türkiye'mizi layık olduğu seviyeye yükseltebilmek için mutlaka ekonomimize birinci derecede önem vermek mecburiyetindeyiz... Ekonomi demek her şey demektir. Yaşamak için, mutlu olmak için, insan varlığı için

ne lazımsa onların hepsi demektir. Tarım demektir, çalışma demektir... Türkiye'nin ilk önde gelen fikri politik değil, ekonomiktir.³¹⁴

Bir başkasında: “İktisadi kalkınma; Türkiye'nin özgür, bağımsız, daima daha güçlü, daima daha müreffeh Türkiye idealinin belkemiğidir³¹⁵.” şeklinde ifade etmektedir. Bu görüşlere ek olarak birde yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin tam istiklalini sağlamada olmazsa olmaz hatta en önemli şart olarak ekonomik bağımsızlığını elde etmek ve gerçekleştirmek görülmüştür. Yine bununla ilgili olarak Gazi Mustafa Kemal Atatürk şunları dile getirmiştir:

İstiklal-i tam (tam bağımsızlık) için şu düstur vardır. Hakimiyet-i Milliye (ulusal egemenlik), hakimiyet-i iktisadiye (ekonomik egemenlik), ile tarsin edilmelidir (taçlandırılmalıdır)... Yegane kuvvet ve en kuvvetli temel iktisadiyattır. Siyasi ve askeri muzafferiyetler ne kadar büyük olursa olsun, iktisadi zaferle tetviç edilmezse (süslenmezse) semere, netice payidar (kalıcı) olamaz...³¹⁶

Tüm bu düşünceler doğrultusunda Atatürk Dönemi Türkiye Cumhuriyeti her alanda güçlü olmak için birinci derecede önem verdiği ekonomik atılım için izlenecek politikasını belirlemiş ve bu politika çerçevesinde soyut (fikirsel) ve somut kalkınma hamleleri hayata geçirmiştir. Belirlenen ekonomi politikası ve uygulanan kalkınma hamlelerini açıklamadan önce yeni Türkiye'nin önceki yapıdan devraldığı ekonomik durum ve tabloyu belirtmek, ileriki safhalarda anlatılacak olan politika hamlelerin anlaşılması açısından önem arz etmektedir.

Osmanlı Devleti'nden genç Türkiye'ye kalan miras; fakirlik, dış borç, yerli sanayinin gelişmemesinden dolayı oluşan dış bağımlılık, üretimin olmadığı bir ekonomi idi. Ülkede önemli sayılabilecek sermaye birikimi olmadığından dolayı yatırım gerçekleştirebilecek zengin zümre de yoktu. En zengin ve gelişmiş zümre; Ermeni, Rum ve Yahudilerden oluşan azınlıklardı. Onlarda genellikle ticaret tekeli elinde bulunduruyordu³¹⁷.

Daha detaylı açıklanacak olursa; Osmanlı ekonomisi bir yarı sömürge ekonomisi idi. Yarı sömürge ekonomisi, şeklen bağımsız ancak iktisadi bakımdan kontrolleri başka

³¹⁴ Gn.Kur. Bşk., *Atatürkçülük, Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri*, Birinci Kitap, Genelkurmay Başkanlığı, Ankara 1984, ss.401-415.

³¹⁵ İrfan Kalaycı, “Atatürk'ün Kalkınma Modeli(AKM): Günümüz Sanayisi İçin Kazanımlar”, *Maliye Dergisi*, Sayı:156, Ocak-Haziran 2009, s.152.

³¹⁶ Bilsay Kuruç, *Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi Büyük Devletler ve Türkiye*, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Eylül 2012, s.305.

³¹⁷ Hasan Sabır, “Atatürk'ün Ekonomi Anlayışı”, *Sayıştay Dergisi*, Cilt:17, Sayı:62, Temmuz 2006, s.8.

devletlerin elinde olan memleketler demektir. Osmanlı Devleti de tam da bu tanıma uyacak şekildeydi. Kapitülasyonlar ve borçlandırmalar yoluyla istismalar altındaydı³¹⁸. Özellikle, önce İngiltere ile (Balta Limanı Serbest Ticaret Anlaşması), daha sonra diğer sanayileşmiş ülkelerle yaptığı serbest ticareti teşvik eden, gümrük kısıtlamalarını kaldıran birtakım anlaşmalar 19. yüzyıl başlarında makineleşmiş, devasa sanayi tesislerine sahip ülkeler karşısında halen ilkel, eski, el yapımı tezgahlarla sürdürülen milli sanayiye bitirmiş, ihracatı sadece ham tarım ürünlerine endekslemiş, ithalatı artırırken devasa bütçe açıkları vermeye de sebep olmuştur³¹⁹.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerde içinde bulunduğu ekonomik durumu Gazi Mustafa Kemal Atatürk, yeni ekonomik anlayışın düzenlendiği İzmir İktisat Kongresi'nde dile getirmiştir. Gazi, Osmanlı'nın son dönemlerdeki ekonomik yapısını fiilen münkariz olmuş yani çökmüş gitmiş olarak nitelendirmiştir. Kendi halkına koyduğu vergiyi yabancılara koyamayan, gümrük rejimi ve muamelelerini bağımsız düzenlemekten men edilmiş, yabancının serbest müstemlekesinden yani sömürgesinden başka bir şey olmayan bir devlet halini aldığını söylemiştir³²⁰.

Dolayısıyla yeni Türkiye özgür ve müstakil devletti. Ama kalan mirastan dolayı haraptı, fakirdi, sermayesizdi, ihtisassız ve hepsinden de ayrı minvalde cihan içinde yalnızdı. Mücadeleye başladığında bu genç devletin tüm stratejik kurum, kuruluş ve tesisleri (bankacılık, demiryolları, limanlar, karayolları, dış ticareti, belediye işletmeleri vb.) yabancının elinde ve kullanımındaydı³²¹. Ekonominin üretim yapısı zayıf ve dışa bağımlıydı³²². Birde tüm bunlara ek olarak Osmanlı'dan üstlendiği 79.5 milyon Türk lirası borç vardı³²³.

Çok büyük dezavantajlarla mücadeleye başlayan Türkiye bu minvalde düzenli bir şekilde takip edeceği, yurdu en mamur ve en refah memleketler seviyesine çıkaracağı bir ekonomi politikası ve bu ekonomi politikası çerçevesinde uygulayacağı soyut ve somut kalkınma hamlelerini belirlemiştir.

³¹⁸ Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal 1922-1938*, Cilt:3, Remzi Kitabevi, ss.324-325.

³¹⁹ İrfan Kalaycı, a.g.e., ss.4-6.

³²⁰ Şevket Süreyya Aydemir, Cilt 3, a.g.e., s.326.

³²¹ A.g.e., s.326.

³²² Gülten Kazgan, *Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2009) "Ekonomi Politik" Açısından Bir İrdeleme*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Ocak 2012, ss.48-50.

³²³ İ. Hakkı Yeniay, *Yeni Osmanlı Borçları Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1964, s.123.

Atatürk dönemi Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik atılım için benimsediği politika sistemi devletçiliktir³²⁴. Devletçilik denilince akıllara hemen komünist sistemlerin baskın olduğu toplumlardaki gibi anlayış gelebilir. Ancak Atatürk dönemi Türkiye'sinin uyguladığı sistem bundan çok farklıdır. Kendine has bir yapıya sahiptir. Atatürk'ün en ileri ekonomi sistemi olarak nitelendirdiği bu devletçilik sistemi, ne Rusların benimsediği komünizmle ilgili ne de Birinci Dünya Savaşı sonrası eskiyen liberalizmle ilgilidir. Bunlardan tamamen bağımsızdır³²⁵. Konuyla ilgili en net açıklamayı yine cumhuriyetin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk vermektedir:

Bizim izlemeyi uygun gördüğümüz devletçilik prensibi bütün üretim araçlarını özel girişimden alarak, milleti tamamen başka temeller içinde düzenlemek amacı güden, özel girişimlere ve faaliyetlere meydan bırakmayan sosyalizm prensibine dayanan kollektivist komünizm gibi bir sistem değildir. Bizim izleyeceğimiz devletçilik, özel girişimi esas tutmakla beraber mümkün olduğu kadar milleti refaha, ülkeyi imara eriştirmek için milletin genel ve yüksek faydasını gerektirdiği işlerde –özellikle ekonomik anlamda- devleti gerçek anlamda ilgili kılmaktır³²⁶.

Türkiye'nin uyguladığı devletçilik sistemi ne özel sektöre ne de yabancı sermayeye karşı bir ekonomik anlayıştı³²⁷. Devletçilik politikasıyla, Atatürk'ün de dediği gibi milleti öncelikli olarak refaha, huzura ve genişliğe kavuşturmak, muasır medeniyet seviyesinin üzerine çıkma zemini yaratma amacı güdülmüştür³²⁸.

Özellikle devletçilik politikasının benimsenmesinin de üç temel sebebi vardır. İlki, daha önce bahsedildiği gibi Osmanlı Devleti'nde yerli unsurlar sermaye sahibi değildi. Bu yüzden ülkeyi kalkındıracak milli sermayeyi oluşturmak için devletin bu duruma öncü olması gerekiyordu. İkinci sebep ise dünyanın en büyük buhranının liberal, serbest ekonomilerin benimsendiği ülkelerde patlak vermesi dolayısıyla oluşan önyargının etkisidir. Üçüncü sebep ise devletçilik politikasına milletin karakterinin yatkınlığı temayülüdür³²⁹. Üçüncü sebeple ilgili olarak destekleyici mahiyette düşüncüyü başvekil İsmet Paşa, devletçiliğin en somut örneğinin gerçekleştiği Sivas demiryolu açılışında dile getirmiştir. Ekonomide mutedil (ılımlı) devletçi olduğunu ve bunun da sebebinin

³²⁴ Nesrin Akkor, "1929 Dünya Ekonomik Krizi ve Türkiye'de Devletçilik Politikasına Geçiş", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:2, Sayı:1, Haziran 2018, ss.135-137.

³²⁵ Korkut Boratay, *Türkiye'de Devletçilik*, Savaş Yayınları, Ankara 1982, s.134.

³²⁶ Özer Özçelik ve Güner Tuncer, "Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:9, Sayı:1, ss.261-262.

³²⁷ Sabahattin Çatak, "Tarihsel Süreç İçinde Atatürk Dönemi İktisat Politikalarına Bakış", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, Kırıkkale 2004, s.33.

³²⁸ Bilsay Kuruç, a.g.e., s.391.

³²⁹ Özer Özçelik ve Güner Tuncer, a.g.e., ss.254-260.

milletin fitri temayülünün yani yaratılıştan gelen eğiliminin olması olarak nitelendirmiştir³³⁰.

Atatürk dönemi devletçiliği de iki döneme ayrılmaktadır. Birinci dönem, 1923-1929 arası daha ılımlı liberal devletçilik anlayışının uygulandığı evredir. Bu anlayışın iki temel sebebi vardır. Birincisi yeterli sermaye birikimini sağlamak³³¹, ikinci sebebi ise Lozan Anlaşması dolayısıyla getirilen 5 yıllık gümrük tarifeleri yasağıdır³³². İkinci dönem, 1930-1938 arası daha sıkı devletçilik anlayışının uygulandığı evredir. Devletin ekonomik hayata daha yoğun katılmasının asıl sebepleri ise, hem gümrük kısıtlamasının kalkması hem dünya ekonomik buhranının başlamasının yarattığı sorunlar hem de sermaye birikiminin özel sektörün elinde oluşmayacağına anlaşılmaya başlanmasıdır³³³.

1923- 1938 arası Türkiye, belirlenen politikalar çerçevesinde soyut ve somut olarak ekonomik alanda birçok büyük atılım gerçekleştirmiştir.

3.5.1.1.Soyut (Fikirsal) Kalkınma Hamleleri

Atatürk Dönemi ekonomi anlayışı bir planlı devlet politikasıdır. Öyle ki bu durum daha cumhuriyet kurulmadan önce başlayan ve son evreye kadar devam eden bir plan ve programlar silsilesinden anlaşılmaktadır. Ulusal ve uluslararası konjonktürel duruma, dönemsel ihtiyaçlara ve geleceğe dönük beklentilere göre düzenlenmiş birçok soyut yani fikirsal düşünce ve çalışma mevcuttur. Bu ekonomik atılımlar şöyledir.

İlk soyut kalkınma hamlesi İzmir İktisat Kongresi (17 Şubat – 4 Mart 1923) ve bu kongrede alınan kararlardır. Daha Lozan görüşmeleri sürerken düzenlenen kongre yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin izleyeceği ekonomik gelişim yolunu tüm dünyaya duyurma açısından oldukça ehemmiyet arz etmektedir. Kongreye yurdun dört bir tarafından, dört farklı üretim kesimini yani çiftçi, tüccar, sanayici, işçi sınıflarını temsilen yaklaşık 1135 temsilci katılmıştır³³⁴. Toplanılma amaçları özel ve genel amaçlar olmak üzere iki şekildedir. Özel amaçlardan ilki; tüccar, çiftçi, sanayici ve işçi kesimlerinin kendilerine has

³³⁰ Bilsay Kuruç, a.g.e., s.383.

³³¹ Hakan Rodoplu, "Atatürk Dönemi Türkiye Ekonomisi: Ekonomi Politikası ve Uygulamalar", Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 1998, s.51.

³³² Hasan Sabır, a.g.e., s.12.

³³³ Hakan Rodoplu, a.g.e., s.53.

³³⁴ Özer Özçelik ve Güner Tuncer, a.g.e., s.255.

isteklerini, yaşadıkları sorunları belirlemek ve onları siyasal yönetimle bütünleştirmek, ikincisi ise yabancı sermayedarlara ekonominin gelecekteki alacağı biçimi açıklamaktır³³⁵.

Kongrenin genel amaçları ise; ekonominin çeşitli sorunlarını tartışmak, ekonomik sorunları görmek ve alınabilecek önlemleri saptamak³³⁶, yeni kurulum aşamasında olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin uygulayacağı ekonomi politikasının yürütüleceği alanlara ışık tutmaktır³³⁷.

Düzenlenen kongre sonucunda bazı kararlar alınmıştır. Bunlar; “Mısak-i İktisadi” ve “Çiftçi, Tüccar, Sanayici, İşçi Gruplarına İlişkin Esaslar” olarak ikiye ayrılmaktadır. Misak-ı İktisadide yurt içinde sanayiye kurmayı ve geliştirmeyi ilke edinen, özel teşebbüslere öncelik veren, mülkiyet hakkına ve konusuna saygılı bir ekonomik sistem yaratma amaçlı belirlenen bir grup kararlar yazılıdır³³⁸. Çiftçi, Tüccar, Sanayici ve İşçi Gruplarına İlişkin Esaslar bölümünde de bu üretim kesimlerinin kabul edilen istekleri ve beyanları yazılıdır³³⁹. Sonuç olarak İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar 1930'lara kadar uzanan dönemin ekonomi politikasını belirleyen ve yönlendiren esaslar olmuştur³⁴⁰.

İkinci soyut kalkınma hamlesi Ali İktisat Meclisi'dir. 1927 yılında 24 üyeden oluşan, onursal başkanı bir başbakan olan (İsmet İnönü), danışma niteliği taşıyan bir kurum veya kuruluştur. Amaçlarından en önemlisi, Türkiye'de ekonomik gelişmeyi sağlamak ve bu alanda ortaya çıkan ya da çıkabilecek güçlükleri, zorlukları, giderme çarelerini aramak şeklindedir³⁴¹.

Asli görevleri arasında; ekonomik ihtiyaçlar hakkında araştırmalar yapmak, hükümetçe hazırlanacak iktisadi kanun ve tüzük tasarıları hakkında görüş beyanında bulunmak, çeşitli ekonomik kuramları inceleyerek bunların Türk ekonomisi ile olan ilgi, alaka ve derecelerini araştırmak vardır³⁴².

En başında da belirtildiği gibi danışma niteliğinde kurulan bir iktisat meclisi olduğu için bağlayıcı niteliği yoktur. Ancak gerek kurumlara yardımcı olmak gerek de günün

³³⁵ Yakup Kepenek ve Nurhan Yentürk, *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1995, s.8.

³³⁶ Özer Özçelik ve Güner Tuncer, a.g.e., ss.255-256.

³³⁷ Hakan Rodoplu, a.g.e., s.39.

³³⁸ Özer Özçelik ve Güner Tuncer, a.g.e., ss. 255-256.

³³⁹ Hasan Sabır, a.g.e., ss.10-12.

³⁴⁰ Hakan Rodoplu, a.g.e., s.42.

³⁴¹ Sabahattin Çatak, a.g.e., ss.99-100.

³⁴² Hakan Rodoplu, a.g.e., s.47.

şartları gereği yapılması gereken iktisadi yeniliklere öncü olma yolunda faydalı bir kuruluş olmuştur.

Üçüncü soyut kalkınma hamlesi sanayileşme planlarıdır. 1929 Dünya Ekonomik Krizi tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'nin de liberal çizgiden saparak özellikle sanayide daha sıkı devletçi bir çizgiye kaymasına sebebiyet vermiştir. Bu yeni çizgi sayesinde Birinci ve İkinci Beş Yıllık Sanayi Planları oluşturulmuştur³⁴³.

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı 1933-1938 yıllarını kapsayan planlı sanayileşme hareketidir. Devletçi sanayileşme politikasıdır. Çünkü büyük sermaye ve teknik güce dayanmaktadır³⁴⁴. Birinci Sanayi Planının makro hedefi daha öncelerde çoğunluğu yurt dışından ithal edilen tüketim mallarının ülke bağrında milli olanaklarla üretilmesidir³⁴⁵. Yani büyük bir bölümü ülkede yetişen ya da bulunan sanayi dallarını ele almaktadır³⁴⁶.

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı doğrultusunda kurulması öngörölmüş olan sanayi grubu 5 ana başlıkta toplanmaktadır. Bunlar:

- Dokuma Sanayi: pamuk, kendir, yün,
- Maadin (Maden) Sanayi: demir, kömür, bakır, linyit,
- Selüloz Sanayi: selölüz, kağıt, karton, suni ipek,
- Seramik Sanayi: şişe, cam, porselen,
- Kimya Sanayi : zoç yağı, klor, süper fosfat,

gibi beş farklı alanda kümelenmiştir³⁴⁷. Plan dahilinde 20 fabrika yapımı planlanmış ve hemen hepsi üretime geçmiştir. Toplamda 100 milyon TL'lik bir yatırım gerçekleşmiştir³⁴⁸.

Yatırımların finansmanında bir yandan iç kaynaklara, bütçe gelirlerine başvurulurken diğer yandan da dış kaynaklardan da az da olsa yararlanılmıştır. 1934 yılında Sovyetler Birliği'nden 20 yıl vadeli 8 milyon dolarlık kredi, 1938 yılında

³⁴³ İrfan Kalaycı, a.g.e., s.166.

³⁴⁴ A.g.e., s.167.

³⁴⁵ Hakan Rodoplu, a.g.e., s.54.

³⁴⁶ Özer Özçelik ve Güner Tuncer, a.g.e., s.260.

³⁴⁷ İrfan Kalaycı, a.g.e., s.167.

³⁴⁸ Hakan Radoplu, a.g.e., s.55.

İngiltere'den 13 milyon sterlinlik kredi alınmıştır³⁴⁹. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı kısa sürede büyük başarı sağlamış ve süresinden önce tamamlanmıştır. Bu durum ikinci beş yıllık sanayi planının hazırlanmasına zemin hazırlamıştır.

Hazırlıklarına 1936 yılında girişilen İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı 1938-1944 yılları arasını kapsamaktadır. İlkinden farkı tüketim malları üzerine değil de daha çok ana ve yatırım malları üretimine öncelik veren, elektrifikasyon, madencilik ve limanlar gibi alt yapısal ilerlemeleri dikkate alan bir plandır. İkinci plan, içinde barındırdığı konuların gerek kapsamı gerek de ülkede uyandıracacağı ekonomik ve sosyal hareketler çerçevesinde birinci plandan çok daha geniş ve detaylıdır³⁵⁰.

Bu sanayi planına göre düşünülen sanayi sektörleri şunlardır: madencilik (krom, bakır), maden kömürü ocakları, çevre elektrik santralleri, ev eşyaları sanayi ve ticareti, toprak sanayi (çimento), gıda maddeleri sanayi ve ticareti, kimya sanayi (kristal soda, gülyacı, gliserin, yağ ve sabun, sentetik benzin, petrol rafinerileri, nitrik asit, azotlu maddeler sanayi), mihaniki sanayi (ziraat alet ve makineleri, madeni eşya, ölçü ve tartı aletleri, kalay, galvenizli sac-teneke sanayi), denizciliktir³⁵¹. Plan İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile uygulamadan kaldırılmıştır.

Hazırlanan her iki plan da büyük sermaye ve teknolojileri gerektiren sanayi dallarından olduğu için özel sektöre pek yer verilmemiştir. Ancak bu alanların dışındaki özel teşebbüsler serbest bırakılmıştır³⁵².

3.5.1.2.Somut Kalkınma Hamleleri

Atatürk dönemi Türkiye'sinin somut ekonomik kalkınma hamleleri 3 temel sektör bazında gruplandırılarak incelenmiştir. Bunlardan ilki tarım, ikincisi sanayi, üçüncüsü ise hizmet sektörüdür. Hizmet sektörü de kendi içinde 3 özel alana ayrılmaktadır. Bunlar; ulaşım, bankacılık ve dış ticarettir.

İlk somut kalkınma hamlelerinin gerçekleştiği alan Tarım sektörüdür. Tarım genç Türkiye Cumhuriyeti'nin önem verdiği ve üzerinde çalışmalar başlattığı ilk alanların

³⁴⁹ Haluk Cillov, *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını No:305, İstanbul 1972, s.135.

³⁵⁰ Ayşe Afet İnan, *Türkiye Cumhuriyeti'nin İkinci Sanayi Planı 1936*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1973, s.x.

³⁵¹ İrfan Kalaycı, a.g.e., s.168.

³⁵² A.g.e., s.168.

başında gelmektedir. Bu konuda Gazi'nin "*milli ekonominin temeli tarımdır*"³⁵³ sözü bu ehemmiyetin derecesini göstermektedir. Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin tarım ve hayvancılığa bu kadar önem vermesinin sebebi ülkenin ekonomik yapısında yatmaktadır. Başlangıç yıllarında Türkiye ekonomisi büyük ölçüde tarıma bağlı bir ekonomi niteliği taşımaktaydı. Nüfusunun %80'inden fazlası kırsal kesimde yaşamakta, çalışanlarının %70'inden fazlası çiftçilik yapmakta, gayri safi milli hasılasının yaklaşık %50'sinden fazlası tarımsal ürünlerden elde edilmekteydi³⁵⁴.

Diğer tüm alanlarda olduğu gibi tarım sektöründe de Türkiye iyi bir miras devralmamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında tarımda, yarı feodal ve ataerkil toprak sahiplikleri, ilkel üretim ve çok düşük düzeyde toprak kullanımı yaygındır. Ekilen araziler sadece 4 ile 5 milyon hektar kadardır. Bu da ekilebilir alanların %20'sinden daha az bir sayıya tekabül etmektedir³⁵⁵. Düşük düzeydeki bu toprak kullanımı da üç temel sebebe dayanmaktadır. Bunlardan ilki nüfusun ekim alanlarına göre az olması, ikinci sebep üretim tekniklerinin geriliği, üçüncü ve son sebep ise, ulaştırma ve taşımacılık faaliyetlerinin geriliği sebebiyle ulusal ve uluslararası pazarlara açılmama ve bütünleşememe gibi bazı iktisadi sorunlardır³⁵⁶.

Tüm bu sorunlar temel alındığında genç Türkiye'nin iyi bir tarım politikasına ve bu politika çerçevesinde gerçekleştirilecek atılımlara ihtiyacı vardır. Dolayısıyla Atatürk dönemi Türkiye'si acil, etkili bir tarım politikası belirleme yoluna gitmiştir. Belirlenen bu politikanın temel nitelikleri şu şekildedir:

- topraksız çiftçi bırakılmayacak,
- tarım arazileri nüfusun yoğunluğuna toprağın verim seviyesine göre sınıflandırılacak,
- makineli tarıma geçilecek,
- ülke; su, toprak ve iklim verimliliğine göre tarımsal bölgelere ayrılacak,
- halka modern tarım ve hayvancılığı öğretme amaçlı örnek tarım çiftlikleri kurulacak,
- tohum ıslahı yapılacak,

³⁵³ Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri, <http://www.tarimkredi.org.tr/index.php/hakkimizda/ortag-m-z-atatuerk/223-atatuerk-ve-tar-m>, (Erişim Tarihi: 08.04.2019).

³⁵⁴ Çelik Auroba, "Cumhuriyet'in Kuruluş Yıllarında Türkiye'nin Tarımsal Yapısı ve Tarıma Yönelik Politikalar", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları:513*, Ankara 1982, s.79.

³⁵⁵ Sabahattin Çatak, a.g.e., s.82.

³⁵⁶ Çelik Auroba, a.g.e., ss.80-82.

- çeşitli tarım ürünlerinin niceliğini ve niteliğini artırmak, hastalıkları ve üretim masraflarını azaltmak için gereken tüm teknik ve yasal tedbirler alınacak,
- bilimsel çalışmalara ve araştırmalara dayalı kolay bir tarım rejimi belirlenecek,
- tarımı geliştirme amaçlı köyler ve beldelede planlı ve programlı çalışmalar yapılacaktır³⁵⁷.

Belirlenen bu politikalar ve hedefler doğrultusunda somut adımlar bir bir gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Tarım ve hayvancılıkla ilgili işlerin yürütülmesini sağlama amaçlı Tarım Bakanlığı kurulmuştur. Köylünün üzerinde büyük bir yük olan Aşar vergisi 1925 yılındaki bir kanunla kaldırılmıştır. Modern tarım ve hayvancılığı işlevsel ve sistemli bir hale getirmek, öncü olmak ve yapılacak işi öğretmek için örnek çiftlikler kurulmuştur. Bu çiftliklerden en ünlüsü bizzat Atatürk tarafında yeri ve mekanı seçilip ve yine bizzat kendisi tarafından her aşaması titizlikle takip edilen Atatürk Orman Çiftliği'dir. Çiftliğin 582 dönümü meyvelik, 700 dönümü fidanlık, 148.000 dönümü tarımsal arazi, 1450 dönümü ormanlık, 400 dönümü Amerika asma fidanlığı, 100 dönümü de park ve bahçe olarak alanlardan oluşmaktadır. Yine çiftlik içinde bir süt fabrikası, bir soda ve gazoz fabrikası, bir deri fabrikası ile ziraat aletleri ve demir fabrikası bulunmaktadır³⁵⁸.

Bu tarz üretim çiftlikleri Türkiye'nin hemen hemen her yerinde kurulmaya başlanmıştır. En bilinen birkaçı; Ankara'da, Silifke ve Tarsus'ta, Dört Yol'da ve Yalova'dadır. Yine buna benzer birtakım kuruluşlar da yine bizzat Atatürk'ün talimatıyla kurulan: Tarsus'ta narenciye fidanlığı, Bursa ve Erzincan'da dut fidanlığı, Bilecik, Kırklareli, Manisa, Tekirdağ ve Ankara'da asma fidanlıkları, Kayseri'de yonca temizleme kurumudur. Tapu kayıtlarına göre bu çiftlik ve kuruluşların toplam büyüklükleri 154.729 dönümü bulmuştur³⁵⁹.

1932 yılında Tarım Eğitim Kongresi düzenlenmiştir. Tarım ve hayvancılığı desteklemek ve çiftçiye kredi sağlamak için Ziraat Bankası yenilenmiştir. 1924-1939 arası bu banka ile çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşan kesime toplamda 496 milyon TL'yi aşan bir kredi sağlanmıştır³⁶⁰.

³⁵⁷ Sinan Meydan, *Akl-ı Kemal Atatürk'ün Akıllı Projeleri 2.Cilt*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2012, ss.31-32.

³⁵⁸ Sinan Meydan, *Akl-ı Kemal Atatürk'ün Akıllı Projeleri 1. Cilt*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2012, ss.295-305.

³⁵⁹ A.g.e., ss.306-307.

³⁶⁰ Sabahattin Çatak, a.g.e., ss.85-86.

1926 yılında çıkarılan 852 sayılı kanunla traktör kullanan çiftçilere ekonomik ve teknik yardım desteği verilmiştir. Çıkarılan 1797 sayılı kanunla başta pulluk olmak üzere tarım makineleri üreten işyerlerine destek sağlanmış, az zamanda traktör sayısı ülkede 183'ten 2000'e çıkmıştır. 904 sayılı Hayvanları İyileştirme Kanunu çıkarılmıştır. 1928'de hayvan sağlığı zabıtası kurulmuştur. Pendik ve Erzincan'da bakteriyoloji laboratuvarları, Ankara ve Mardin'de serum kurumları kurulmuştur. Ankara Tavukçuluk Enstitüsü kurulmuştur. 1924 yılında Zirai İtibar Birlikleri kurulmuştur. Kayseri'de yonca tohumu temizleme kurumu, Eskişehir'de kurak arazi tarımı istasyonu, Bursa'da İpekböcekçiliği Enstitüsü kurulmuştur. Ankara, Diyarbakır, Edirne, Erzincan illerinde ipekböcekçiliği okulları açılmıştır. Kastamonu, Erzincan, Konya, Çorum, Sivas, Erzurum, Edirne ve Kepsut'ta ziraat okulları açılmıştır³⁶¹.

1929 yılında zayıf üretimi azaltmak, zirai birliklere kuvvet sağlamak amacıyla Tarım Kredi Kooperatifleri kurulmuş ve bunu peşine kurulan Tarım Satış Kooperatifleri izlemiştir³⁶². Ankara'da Yüksek Ziraat ve Yüksek Veterinerlik Enstitüleri 1933 yılında kurulmuştur³⁶³.

1934 yılında İskan Kanunu çıkarılmış ve topraksız köylüye toprak dağıtılmaya başlanmıştır. Tohum ıslah istasyonları kurulmuştur. Ülkedeki iklim koşullarını sürekli izleyecek ve tarımla uğraşanları uyaracak yaklaşık 101 ayrı bölgede meteoroloji istasyonları kurulmuştur. 1932'de Ziraat Bankası'na bağlı olarak kurulan, 1938'de bağımsız bir kuruluş olan ve ilk zamanlar sadece buğday için destekleme fiyatı belirleme ve alım işleri yapan daha sonralarda bu yetki alanları daha da genişleten Toprak Mahsulleri Ofisi kurulmuştur. Yılda 600.000 lira maddi zarara yol açan sığır vebasına ve şarbon hastalığına karşı aşilar bulunmuş ve uygulanmıştır³⁶⁴.

1937 yılında Zirai Kombinalar İdaresi yasası çıkarılmıştır. Bu kurum ile tarım makineleri artışı sağlamak, mücadele ilaçları geliştirmek, köylülerin çiftçi olması sağlanarak modern tarıma geçişi sağlamak amaçlanmıştır³⁶⁵. Her türlü tarım işleri ile uğraşmak adına 1938 yılı 3308 sayılı kanun ile Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu kurulmuştur. Topraksız Çiftçiye toprak dağıtma, feodal tarım tekeline yıkma amaçlı Toprak

³⁶¹ Sinan Meydan, 2. Cilt, a.g.e., s.34.

³⁶² Sabahattin Çatak, a.g.e., s.85.

³⁶³ Bilsay Kuruç, a.g.e., s.465.

³⁶⁴ Sinan Meydan, 2.Cilt, a.g.e., ss.35-37.

³⁶⁵ Bilsay Kuruç, a.g.e., s.466.

Reformu düzenlenmiştir³⁶⁶. Uygulanan politikalarla birlikte tarımda başlangıçta ekilebilir alanların aktif kullanımı 4-5 milyon hektar iken dönem sonunda bu sayı 9 milyon hektara çıkmıştır. Ekilebilir oranda %20'den %35'lerin üzerine çıkarılmıştır³⁶⁷.

Atatürk dönemi Türkiye'sinin ekonomik alanda somut atılım yaptığı sektörden biride sanayidir. Sanayileşme her gelişmiş ülkenin gelişmişlik düzeyini belirlediği gibi yarı sömürge ülke durumundan çıkmış, tam bağımsızlık idealini gerçekleştirme hedefinde olan yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin de ekonomik atılımlarında temel yapı taşlarından biri olmuştur.

Sanayileşme planlarıyla fikirsel altyapısının oluşturulduğu ve ardından yapılan somut atılımlarla bütünleştirilen sanayileşme evresi iki dönemde gerçekleşmiştir. İlk evre 1923-1929 arası daha ılımlı devletçilik politikası gereği özel sektörün teşvik edildiği, desteklendiği sanayileşme dönemidir. Bu dönemde özel birikim için elverişli bir hukuki, toplumsal, iktisadi çevre yaratmaya yönelik genel politika ve uygulamalar ön plandadır. İkincisi ise, 1930-1938 arası dönemi kapsayan, daha sıkı devletçilik politikasının uygulandığı diğer bir deyişle yaygın bir devlet tekeline dayanan evredir. Devlet sanayiye daha aktif katılımında ve müdahalelerde bulunmuş, birçok yeni alanda atılım kamu iktisadi teşebbüsleri aracılığıyla, devlet tekeliyle gerçekleştirilmiştir³⁶⁸.

Gerçekleştiren somut sanayi atılımları şu şekildedir. 1924 yılında özel sektörü finanse etmek amacıyla özel sermaye ilk banka olan İş Bankası kurulmuştur. 1925 yılında sınai kuruluşlar kurma, yönetme daha sonra bunları özel sektöre devretmek amacıyla Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur³⁶⁹. Sanayi kuruluşlarının teşviki ve korunması adına daha önce 1913 yılında çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu, 1927 yılında gözden geçirilerek kapsamı genişletilmiştir³⁷⁰. 1929 yılında sona eren gümrük tarifelerini düzenleme yasağının kalkması ile yerli sanayiye koruma adına ithal ürünlere yüksek gümrük vergileri uygulanmaya başlamıştır³⁷¹. İlk Türk şeker fabrikası olan Alpullu 1927 yılında açılmıştır. 1929 yılında "Sanayiye Koruma Kanunu" çıkarılmıştır.³⁷²

³⁶⁶ Sabahattin Çatak, a.g.e., ss.87-88.

³⁶⁷ Çelik Auroba, a.g.e., s.80.

³⁶⁸ Hakan Rodoplu, a.g.e., s.62.

³⁶⁹ Sabahattin Çatak, a.g.e., ss.91-95.

³⁷⁰ Özer Özçelik ve Güner Tuncer, a.g.e., s.258.

³⁷¹ Hakan Rodoplu, a.g.e., s.60.

³⁷² Şevket Süreyya Aydemir, 3.Cilt, a.g.e., ss.338-339.

Devletçilik politikasının sanayi hedeflerini gerçekleştirmek için birinci sanayi planları çerçevesinde birçok tesis, kurum, kuruluş oluşturulmuş ve bu kurum, kuruluş ve tesisleri finanse etmek için Sümerbank(1933), Etibank(1935) ve Denizbank(1937) açılmıştır³⁷³. Sümerbank daha çok dokuma, kağıt, cam, demir-çelik sanayisi alanında, Etibank ağırlıklı olarak maden ve enerji sanayi alanında, Denizbank ise denizcilik sanayi alanında destek fonu görevi görmüştür³⁷⁴.

Gerek kamu gerekse kamu-özel ortaklığıyla kurulan tesis ve kurumların bir kısmı şöyledir. Sanayi tesisleri: Kayseri çelik fabrikası (1932)³⁷⁵, Keçiborlu kükürt fabrikası(1934), Bakırköy bez fabrikası(1934), Kayseri bez fabrikası(1935), Paşabahçe cam fabrikası(1935), Zonguldak Türk antrasit fabrikası(1935), İzmit kağıt fabrikası(1936), Çubuk Barajı(1936), Nazilli basma fabrikası(1937), Ereğli bez fabrikası(1937), Gemlik suni ipek fabrikası(1938), Bursa merinos fabrikası(1938), Divriği demir madeni işletmesi şeklindedir. Kuruluşlar ise; Başvekalet İstatistik Genel Müdürlüğü(1930), Tekel Genel Müdürlüğü(1931), PTT Genel Müdürlüğü(1933), Hava Yolları İşletmesi(1933), Türkiye Şeker Fabrikaları Genel Müdürlüğü(1935), Maden Tetkik Arama Enstitüsü(1935), Elektrik İşleri Etüt Dairesi(1935), Tapu Kadastro Umum Müdürlüğü(1936), Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü(1937) şeklindedir³⁷⁶.

Bunlara ek olarak; Sivas çimento fabrikası(1936), Zonguldak ve Kütahya termik santralleri³⁷⁷, Kayseri-Bünyan ve Isparta iplik fabrikaları, Kütahya çini işleri fabrikası ile Ulusal Ekonomi Araştırma Kurumu sayılabilir³⁷⁸. Son olarak tüm bu kurulan kamu iktisadi işletme ve kuruluşlarının iktisadi yasallığını sağlayan Devlet Sanayi Ofisi(1932) kurulmuştur. Oluşturulan bu yapıyla kamu iktisadi işletme ve kuruluşları Devlet Sanayi Ofisi vasıtasıyla projelerini hazırlayıp iktisat bakanlığından da onayını aldıktan sonra yatırıma geçme ve üretimi gerçekleştirme yetkisini edinmiştir³⁷⁹. Devletçilik uygulamasının somut düzeyde sanayileşmeye yönelmesiyle birlikte 1923'ten beri başlatılan ulusal endüstrileşme ve ekonomik bağımsızlık hareketleri sanayi üretimini hızlı bir şekilde artırarak elle tutulur sonuçlar ortaya koymuştur. 1923'te toplam tutarı 311

³⁷³ Memduh Yaşa, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi*, Akbank Kültür Yayını, İstanbul 1980, s.469.

³⁷⁴ Sabahattin Çatak, a.g.e., ss.74-75.

³⁷⁵ Bilsay Kuruç, a.g.e., s.347.

³⁷⁶ Ali Çoşkun, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye Ekonomisi", *Atatürkçü Düşünce Dergisi*, Sayı:4, Kasım 2003, ss.72-77.

³⁷⁷ Sabahattin Çatak, a.g.e., ss.63-66.

³⁷⁸ Hasan Sabır, a.g.e., ss.12-13.

³⁷⁹ Sabahattin Çatak, a.g.e., s.48.

milyon lirayı bulan sanayi üretimi, 1938 yılı sonu itibariyle 1.2 milyar liralık bir üretim kapasitesine ulaşmış ciddi bir gelişme göstermiştir³⁸⁰.

Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin Atatürk döneminde gerçekleştirdiği bir başka ekonomik atılım alanı ise hizmet sektöründedir. Bu sektörde başlıca 3 alanda yoğunlaşma gerçekleşmiştir. Bunlar: ulaşım ve altyapı, bankacılık ve finans ile dış ticarettir.

Ülkelerin altyapı ve ulaşım olanakları onların gelişmişliğinin, medeniyetinin ve modernliğinin göstergesidir. Sahip olunan ulaşım ve altyapı kaynakları ülkelerin hem ekonomik hem de askeri gücünün gelişimine etki eden temel ölçüt olmaktadır. Bir ülkenin limanları, rıhtımları, karayolları, demiryolları çoğu zaman o ülkenin ticari pazarlara ulaşmasında kolaylıklar sağlarken daha da hayati olarak ülke savunmasında da büyük bir önem arz edebilir. Bu sebeple ulaşım ve alt yapı Atatürk dönemi Türkiye'sinin çok fazla üzerinde durduğu, çalıştığı alanların başında gelir. Bunlarda dört farklı kulvarda gelişim göstermektedir; karayolu, denizyolu, demiryolu, havayoludur.

Genç Türkiye Cumhuriyeti diğer alanlarda olduğu gibi ulaşım alanında da yeterince iyi bir miras devralmamıştır. Osmanlı Devleti'nin son döneminde mevcut karayolları toplamda 18.335 kilometre idi. Bu yolların 13.885 kilometresi şose, 4450 kilometresi toprak yoldan oluşmaktaydı. Bunların da çoğunluğu genel kullanıma uygun olmayan nitelikteydi³⁸¹.

Genç Türkiye Cumhuriyet gerek kurulmadan önce gerek kurulduktan sonra karayollarının geliştirmeye yönelik çeşitli kanunlar çıkarmıştır. Bunlar arasında; 1921 tarihli 102 sayılı Tarik Bedeli Nakdisi Hakkında Kanun, 1925 tarihli 542 sayılı Yol Mükellefiyeti Kanunu, 1929 tarihli 1525 sayılı Şose ve Köprüler kanunları vardır. Özellikle çıkarılan bu son kanunla karayolları sistemi, devlet yolları ve il yolları olarak ikiye ayrılmıştır. Devlet yollarının bakımı ve inşası o dönemki adı Nafia Vekaleti olan Bayındırlık Bakanlığına, il yollarının ki ise vilayetlere bırakılmıştır³⁸². Bu kapsamda 1923 yılında 18.325 kilometre uzunluğunda olan karayolları, dönem sonunda yani 1938 yılına gelindiğinde toplamda 40.255 kilometreye çıkarılmıştır³⁸³.

³⁸⁰ İrfan Kalaycı, a.g.e., s.170.

³⁸¹ Yakup Kepenek ve Nurhan Yentürk, a.g.e., s.18.

³⁸² Sabahattin Çatak, a.g.e., s.119.

³⁸³ Mustafa Özateşler, "Türkiye'de Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası", *İzmir D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt:10, Sayı:1, İzmir 1995, s.237.

Denizyollarında ise Osmanlı Devleti'nin son dönemine gelindiğinde denizyolu ticareti çoğunlukla gelişmiş sermayeye sahip olan yabancı imtiyazlı şirketlerin elindeydi. Ayrıca işe yarayan birkaç liman ve rıhtım da yine yabancı sermaye sahipleri tarafından yapılmış ve işletilmekteydi³⁸⁴.

Atatürk Dönemi Türkiye'si stratejik önem atfettiği bu alt yapı ve ulaşım kolunda ilk önce 1923 yılında 587 sayılı kanunla, devletin gemi yapma ve işletme faaliyetlerini elinde bulunduran Osmanlı Seyri Sefain İdaresi'ni yeniden düzenleyerek Türkiye Seyri Sefain İdaresine dönüştürmüştür. Bu yeni idare ile kısa zamanda tersaneler geliştirmiş, ticaret filosunun kapasitesi artırılmış ve limanlar arasında yeterli görülebilecek bir işletmecilik kurulmuştur³⁸⁵.

Daha sonra ilk olarak 1926 yılında Türk karasularında yük ve yolcu taşıma hakkını sadece Türk gemilerine veren "Kabotaj Kanunu" çıkarılmıştır. Çıkarılan bu konuyla denizyolu ulaşımında büyük yenilik yapılmış, yerli imtiyaz sağlanmıştır³⁸⁶. Ardından 1933 yılında 2048 sayılı bir kanun çıkarılarak bütün denizcilik faaliyetleri devletleştirilmiştir. Son olarak 1937 yılında 3295 sayılı kanun ile Denizbank kurulmuş, tüm gemi inşa ve bakım işleri, yük ve yolcu taşımacılığı, kurtarma ve kılavuzluk işleri gibi faaliyetler bu kuruluşa devredilmiştir³⁸⁷. Bütün bu hamleler sonucunda Türk denizciliği büyük bir gelişim göstermiştir. 1923 yılında 95.866 grostonluk 306 gemiye sahipken, 1935 yılında 261.631 grostonluk 1420 gemiye, 1940 yılında ise kapasite 268.621 grostonluk 1746 gemiye yükselmiştir³⁸⁸.

Gazi'nin "refah, uygarlık, mutluluk yolu³⁸⁹" olarak nitelendirdiği demiryolu, genç Türkiye'nin ulaşım alanında belki de en çok önem verdiği konularının başında gelmektedir. Onuncu yıl marşına da "... *demir ağlarla ördük anayurdu*³⁹⁰" ifadesiyle konu olan demiryolu meselesi hakkında birçok somut çalışma ve atılım gerçekleşmiştir.

³⁸⁴ Özcan Karacan, "Atatürk Döneminde Yapılan Karayolları, Barajlar ve Limanlar (1923-1938)", Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005, ss.12-15.

³⁸⁵ Sabahattin Çatak, a.g.e., s.120.

³⁸⁶ Şevket Süreyya Aydemir, Cilt:3, a.g.e., s.335.

³⁸⁷ Sabahattin Çatak, a.g.e., s.120.

³⁸⁸ Yalçın Acar, *Tarihsel Açından Türkiye Ekonomisi ve İzlenen İktisadi Politikalar*, Birinci Basım, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa 1991, ss.39-72.

³⁸⁹ Bilsay Kuruç, a.g.e., s.349.

³⁹⁰ Kültür ve Turizm Bakanlığı, "Onuncu Yıl Marşı", <http://www.kultur.gov.tr/TR-96293/10-yil-marsi.html>, (Erişim Tarihi: 10.04.2019).

Osmanlı devleti fiilen yıkıldığında, ardından birçok mücadele sonucunda kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti Devletine; tamamı yıpranmış, yenilenmeye muhtaç ve yabancıların elinde olan yaklaşık 4637 kilometrelik demiryolu şebekesi bırakmıştır³⁹¹. Bu şebekelerin tamamı da sonu olmayan “yap-işlet” modeli ile yabancı şirketlerin, doğal olarak yabancı devletlerin eline verilmişti³⁹².

Türkiye Cumhuriyeti Devleti demiryolu meselesine stratejik açıdan bakıyordu. Yani demiryolu sadece yolcu, asker, silah, mal taşıyan bir araç olarak değil de daha büyük çapta, savunma ve ekonomiyi birleştiren bir proje olarak görülüyordu³⁹³. Dolayısıyla önce, 1924 yılının Nisan ayında 506 sayılı kararla demiryollarını “millileştirme” kararı alındı. Ardından Devlet Demiryolları ve Limanları Genel Müdürlüğü kurularak kurumsallaşma başlatıldı. Peşine şimendifer mektebi (demiryolu mektebi) kurulup, ilk kez demiryolu kongresi(1925) düzenlendi. Demiryolu mecmuası çıkarılıp kamuoyunu demiryolu konusunda bilgilendirmeye çalışıldı. Bu yapılanlar, başlangıç yıllarının hızlı adımlarındandır. Özellikle millileştirme kararı bunların en önemlileridir. Çünkü en çok sermayeye ihtiyaç duyulacak adım bu alandadır. Elde bulunan demiryolların %57’lik payı Alman sermayesine, %23.5’lik payı Fransız sermayesine, %20’lik payı İngiliz sermayesine aitti³⁹⁴.

Bu sermayedarların elinden millileştirme ile alınan eserler genellikle satın alma şeklinde gerçekleşmiştir. Fakat o dönemde mali imkanlar yeni yeni düzeltilmeye çalışıldığı için bu satın almalar borçlanarak gerçekleşmiştir. Daha sonra bu hatlara eklenerek inşa edilecek demiryolları ise iç kaynaklarla finanse edilmiştir³⁹⁵. Millileştirilen demiryollarının bir kısmı ve verilen paralar aşağıdaki gibidir:

- Anadolu ve Mersin-Tarsus-Adana demiryolları ile Haydarpaşa liman şirketi (bedel: 204 milyon İsviçre Frangı),
- Mudanya-Bursa demiryolu (bedel: 50.000 TL),
- İzmir-Afyon Manisa-Bandırma demiryolu hattı (bedel: 162.468.000 Fransız Frangı),
- İzmir Rıhtım şirketinin satın alınması yoluyla kazanılan İzmir rıhtımı ve rıhtım tramvayı (bedel: 7.827.690),

³⁹¹ Şevket Süreyya Aydemir, Cilt:3, a.g.e., s.335.

³⁹² Bilsay Kuruç, a.g.e., s.339.

³⁹³ A.g.e., s.340.

³⁹⁴ Memduh Yaşa, a.g.e., s.10.

³⁹⁵ Yalçın Acar, a.g.e., s.37.

- Aydın demiryolu şirketi,
- Ereğli şirketinin satın alınması yoluyla elde edilen Zonguldak-Çatalağzı demiryolu hattı (bedel: 3.5 milyon lira),
- İstanbul tramvay şirketi (bedel:169.000 İngiliz Sterlini),
- İstanbul tünel şirketi (bedel: 175.000 TL),
- Ilica iskele-Palamutluk demiryolları şirketi (bedel: 10.000),
- İzmir tramvay ve elektrik şirketi (bedel: 10.223.800 İsviçre Frangı) ³⁹⁶.

Bunlara ek olarak bir de toplam uzunluk sayısı %66 artırılarak, bütçeden yani iç kaynaklardan da finanse edilerek, toplam uzunluğu 6800 kilometreyi aşan yeni demiryolları yapılmıştır³⁹⁷. Ayrıca demiryolları faylarının imalatını sağlamak için Kırıkkale’de bir çelik fabrikası açılmış(1932) ve üretime geçilmiştir³⁹⁸.

Atatürk döneminde havayolu ise yeni yeni gelişen bir alandı. Dünyada bile ilk askeri manevra uçuşu altında hava faaliyetleri 1910-1911 yılları arasında Fransa’da gerçekleşmiştir. Ancak yeni Türkiye’nin önderi “*istikbal göklerde*”³⁹⁹ diyerek direktifi vermişti. Daha cumhuriyetin başında sonradan adı Türk Hava Kurumu olarak değişecek olan Türk Tayyare Cemiyeti(1925) kurulmuş ve hizmete başlamıştır⁴⁰⁰.

1935 yılında Türk gençlerine uçuşu, planör kullanmayı, paraşütle atlamayı öğretmek adına Türk Hava Kurumu’na bağlı olarak “Türkkuşu Sivil Havacılık Okulu” açılmıştır. Bu hamle ileriki yıllarda sivil havacılığın gelişmesine büyük katkı sağlayacaktır⁴⁰¹.

Bugünkü sivil havacılığın temeli ise 20 Mayıs 1938’de çıkarılan bir yasa ile atılmıştır. Çıkarılan bu yasa ile birlikte Milli Savunma Bakanlığına bağlı olarak Hava

³⁹⁶ Doğan Avcıoğlu, *Türkiye’nin Düzeni Dün-Bugün-Yarın*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1969, ss.296-297.

³⁹⁷ Yakup Kepenek ve Nurhan Yentürk, a.g.e., s.40.

³⁹⁸ Bilsay Kuruç, a.g.e., ss.346-347.

³⁹⁹ Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü, <http://web.shgm.gov.tr/tr/kurumsal/1--tarihce>, (Erişim Tarihi:10.04.2019).

⁴⁰⁰ Muhterem Erenli, “Atatürk ve Havacılık”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt:2, Sayı:4, Kasım 1985, ss.215-218.

⁴⁰¹ A.g.e., ss.218-224.

Yolları Devlet İşletmeleri İdaresi kuruldu. O dönem 5 uçak ve 24 personelle işe başlamıştır⁴⁰².

Türk sermayesinin yabancı sermaye karşısında belki de en fazla başarı sağladığı sektör bankacılıktır. Yeni kurulan Türkiye ve onun yöneticileri özel veya kamuda gerekli olabilecek tüm yatırım çalışmalarının finansmanını hatta yönetimini “ulusal bankalar” kurarak sağlamıştır⁴⁰³. Ulusal banka kelimesinin vurgulanmasının sebebi Cumhuriyet döneminin münhasır özelliği olmasındandır. Osmanlı döneminde geleneksel bankacılık hizmetlerini azınlıkların oluşturduğu galata bankerleri yürütmekteydi. Yerli sermayeye dayanan tek bankacılık girişimi 1888’de kurulan Ziraat Bankası’ydı⁴⁰⁴.

Dolayısıyla yabancı sermayeli bankalarla ülke çapında rekabet edebilecek olan, hükümetin himayesiyle kurulan ulusal bankalar olmuştur. Bu doğrultuda birçok girişim gerçekleştirilmiştir. Bu girişimler için gerekli olabilecek sermaye, ya bürokratların ikna ettiği büyük tüccarların bir araya gelmesiyle sağlanmış ya da doğrudan doğruya devlet bütçesinden karşılanmıştır⁴⁰⁵. Devlet ve özel girişimlerle kurulan bazı bankalar şu şekildedir:

- Türkiye İş Bankası (ilk özel banka),
- Sanayi ve Maadin Bankası (kamu bankası),
- Türkiye Merkez Bankası,
- Sümerbank (kamu bankası),
- Etibank (kamu bankası),
- Denizbank (kamu bankası)⁴⁰⁶,
- Ziraat Bankası (kamu bankası),
- Belediyeler Bankası (kamu iktisadi teşekkülü),
- Türk Ticaret Bankası (kamu iktisadi teşekkülü),
- Türkiye Halk Bankası (kamu iktisadi teşekkülü)⁴⁰⁷.

⁴⁰² Erdiñ Tokgöz, *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi*, Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları No:16, Ankara 1993, s.58.

⁴⁰³ Çağlar Keyder, *Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye (1923-1929)*, Yurt Yayınları, Ankara 1982, ss.140-150.

⁴⁰⁴ Hakan Rodoplu, a.g.e., s.25.

⁴⁰⁵ Çağlar Keyder, a.g.e., s.150.

⁴⁰⁶ Hakan Rodoplu, a.g.e., s.65.

1938 yılı sonu itibariyle Türkiye’de 39 ulusal, 9 yabancı banka faaliyet göstermekteydi. 39 ulusal bankanın ise 6’sı kamu müessesesi, 1’i limited şirketi geriye kalan 32 ise anonim ortaklık biçiminde kurulmuştur. Dönemin başında yabancı bankaların egemen olduğu Türk bankacılık sistemi dönem sonu itibariyle büyük ölçüde ulusallaşmıştır⁴⁰⁸.

Ekonomik alanındaki atılımlar, tarım, sanayi alanlarındaki gelişmeler, bazı kısıtlayıcı anlaşmaların ortadan kalkması, dünyada yaşanan ekonomik buhranın etkilerinin azalmaya başlaması gibi birtakım sebepler sonucunda büyük değişim ve gelişim geçirmiştir.

1923-1929 yılları arasında dış ticaret çok aşırı mahiyette olmasa da sürekli açık vermiştir. Bu dönem açıklarının sebepleri arasında ilk olarak, çeşitli alanlarda atılımların gerçekleştirilmeye çalışılması ve bunun sonucu olarak ithal etme talebinin serbest bırakılması vardır. İkinci bir sebep ise, Lozan hükümleri gereğince 5 yıl boyunca yani 1929 yılına kadar geçerli gümrük tarifelerini düzenleme yasağıdır⁴⁰⁹. Bu yasak aslında Osmanlı’nın 1. Dünya Savaşı öncesinde uyguladığı gümrük tarifesinin devamıdır. Lozan Anlaşması ile 5 yıl boyunca bu durumun sürdürülmesi kabul edilmiştir.

1930-1938 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti’nin dış ticaret değerleri olumlu yönde seyretmiş ve 1938 yılı istisnası dışında sürekli fazla vermiştir. Bu olumlu durumun üç temel sebebi vardır. Birincisi, Lozan Anlaşması hükmünce konulan gümrük tarifeleri düzenleme yetkisi yasağının kalması ve bu durumun ardından hemen yerli malları korumaya yönelik ithal gümrük mallarına getirilen vergi tarifeleridir⁴¹⁰. İkincisi ise, özellikle uygulanmaya başlayan katı devletçilik politikaları ve bu politika gereği ekonomiye daha sık yapılan müdahalelerdir⁴¹¹. Üçüncü temel sebep olarak da, 1929 Büyük Buhranının etkisinin azalmaya başlaması gösterilebilir. 1938 yılında verilen dış ticaret açığı istisnasının sebebi ise, İkinci Dünya Savaşı’nın başlama sinyallerinin verildiği bir evrede düşen talep miktarı ve artmak zorunda kalan sıkı tedbirler ve silahlanma aşamasıdır.

⁴⁰⁷ Özer Özçelik ve Güner Tuncer, a.g.e., s.263.

⁴⁰⁸ Gürkan Çelebican, “Atatürk Döneminde Para-Kredi Siyaset ve Kurumlaşma Hareketi”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 513*, Ankara 1982, s.27.

⁴⁰⁹ Hakan Rodoplu, a.g.e., s.62.

⁴¹⁰ Sabahattin Çatak, a.g.e., s.121.

⁴¹¹ Hakan Rodoplu, a.g.e., ss.63-64.

3.5.2. Mali Alanda Atılımlar

Atatürk dönemi Türkiye'sinin mali atılımları arasında iki temel maliye politikası öne çıkmaktadır. Bunlar: denk bütçe ve sağlam para politikalarıdır.

İlk olarak cumhuriyet yönetimi, devlet ekonomisini sağlam temeller üzerine oturtabilmek adına gerekli atılımları gerçekleştirebilmek için sağlam bir bütçe rejimine ihtiyaç duymuştur⁴¹². Osmanlı dönemindeki bütçe politikası anlayışı, gelir gider arasındaki dengesizliği artırmış bu durum bütçe açıklarına neden olmuş ve oluşan bütçe açıkları da sürekli olarak yöneticileri dış borç almaya itmiş ve bu durumda devletin ekonomik bağımsızlığını kaybetmesine kadar gitmişti⁴¹³. Dolayısıyla cumhuriyet yönetimi için doğru bir bütçe politikası ekonominin selameti için olmazsa olmaz bir gereklilik olmuştur. Zaten bütçe denilen şeyde devletin mali hayatının içinde cereyan ettiği çerçevedir. Bir başka bakış açısıyla gelir-gider tahminidir⁴¹⁴.

Cumhuriyet yönetimi için de sağlam bir ekonominin kilidi “denk bütçe” ilkesidir. Yani sağlam bir ekonomik ve mali düzenin oluşabilmesi için “denk bütçe” amacını gerçekleştirmek gereklidir. Gerçekleştirilmek istenen denk bütçe anlayışına ulaşmayı cumhuriyetin banisi Atatürk, ithalat ve ihracat arasında temini tevazüenin yani dengenin sağlanmasında görmektedir⁴¹⁵. Bu yöntemin de halka baskı yapmaktan ve zarar vermekten kaçınarak, mümkün olduğu kadar dışarıya arz-ı ihtiyaç etmeden yeterli geliri sağlamak temeline dayanarak gerçekleşeceğini dile getirmiştir⁴¹⁶.

Bu doğrultuda, bütçenin gelirlerini artırıp giderleri azaltarak denk bütçeyi ortaya çıkarmak için birçok somut adım atılmıştır. Devletin gelir hacmini artırmak için birtakım çalışmalar yapılmıştır. Daha önceden değinilen sanayileşme planları ve reformları ile ithalat girdisini azaltma ve ihracatı artırma yolunda devrimsel adımlar gerçekleştirilmiştir. Böylelikle devlet hem gelirlerini artırmış hem de giderlere harcanacak parayı elde biriktirmeye başlamıştır. Bir başka gelir artırıcı çalışma olarak vergi sisteminin düzenlenmesi görülmüştür. Alınacak vergiler kazanca göre düzenlenip sistemli olarak

⁴¹² Bilsay Kuruç, a.g.e., s.273.

⁴¹³ a.g.e., s.291.

⁴¹⁴ İsmail Türk, “Atatürk ve Türk Mali Sistemi”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 513*, Ankara 1982, s.10.

⁴¹⁵ Serpil Kahraman ve Gizem Şişmanoğlu, “Atatürk Dönemi İktisadi Devletçi Sanayileşme Politikaları”, *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:17, Ocak 2019, s.635.

⁴¹⁶ Dilek Göze Kaya ve Ayşe Durgun, “1923-1938 Dönemi Atatürk’ün Maliye Politikaları: Bütçe ve Vergi Uygulamaları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:19, Mayıs 2009, s.235.

artırılmıştır⁴¹⁷. Tabi bu yapılırken Atatürk'ün ifade ettiği gibi halka baskı yapmaktan ve zarar vermekten kaçınılmıştır. Yapılan düzenlemeler şu şekildedir:

- Hasılatı bol bir vergi elde etmek ve Türk vergi sistemini uygulanış bakımından batı medeniyetlerine yaklaştırmak için 1926 yılında çıkarılan 1934 yılında tadil edilen ve 1950 yılına kadar da yürürlükte kalan “kazanç vergisi” kabul edilmiştir⁴¹⁸.

- Aynı yıl tarımla uğraşan halkın üzerinde büyük bir yük olan ve devlet gelirlerinde de önemli bir kalemi temsil eden Aşar vergisinin kaldırılması sonucu oluşan boşluk, özellikle harcamalar üzerinden alınacak vergilerle doldurulmak istenmiştir. Bu doğrultuda 1926 yılında “Umumi İstihlak Vergisi” uygulamaya konmuştur. Katma Değer Vergisinin de ilk şeklini temsil eden bu verginin adı 1927 yılında “Muamele Vergisi” olarak değiştirilmiştir. Uygulanan bu vergi ile hem gelir kalemleri tekrardan yükselmiş hem de vergi yükü köyden şehir ekonomisine doğru kaymıştır⁴¹⁹.

- Yine 1926 yılında ticaret ve sanat ile uğraşan gerçek ve tüzel şahısların gelirini temsil eden “Kazanç Vergisi” çıkarılmıştır⁴²⁰.

- 1929 Dünya Ekonomik Buhranının bütçe üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için 1931 yılında yürürlüğe giren “İktisadi Buhran Vergisi” çıkarılmıştır⁴²¹. Ayrıca Lozan'da kabul edilen 5 yıllık gümrük tarifelerini kısıtlama yasağının 1929 yılında kalkması ile “Gümrük Tarifesi ve İthalat Umumi Tarifesi Kanunu” yürürlüğe sokulmuştur. Bu kanun ile birlikte devlet hem hasılatı bol bir vergiye kavuşuyordu hem de mali duruma gölge düşüren bir durumdan kurtuluyordu. Kurulan düzeni sistemli hale getirmek içinde 1930 yılında Gümrük ve Tekel Bakanlığı kurulmuştur⁴²².

Bütçenin bir başka kalemi olan giderleri azaltmak için de bir takım önemli hamleler yapılmıştır. İlk olarak, bir önce değinildiği gibi ithal ürünlere gümrük vergisi uygulaması konarak bir yandan ithalatı azaltırken diğer yanda da yerli ürünlere teşvik başlatılmıştır. Bu uygulamayla paranın dışarı çıkması engellenerek yurt içinde kalması sağlanmış ve böylelikle giderlerin oranı düşürülmüştür. İkinci olarak ise, halkı hesaplı ve tutumlu yaşamaya israfla mücadeleye ve tasarrufa alıştırmaya, yerli mallarını tanıtmaya ve

⁴¹⁷ A.g.e., s.241.

⁴¹⁸ İsmail Türk, a.g.e., s.17.

⁴¹⁹ Dilek Göze Kaya ve Ayşe Durgun, a.g.e., s.242.

⁴²⁰ A.g.e., s.242.

⁴²¹ A.g.e., s.244.

⁴²² İsmail Türk, a.g.e., s.12.

sevdirmeye, bu malların sayısını ve sürümünü artırmaya yönelik hedefleri gerçekleştirmek amacıyla Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti kurulmuştur. Yine bu işin devamı niteliğinde ve alışkanlığı pekiştirme amaçlı her yıl Aralık 12-18 tarihleri arasında okullarda, camilerde, askeri birliklerde ve radyoda tasarrufun ve yerli malının önemini anlatan Tasarruf ve Yerli Malları Haftası düzenlenmesine karar verilmiştir⁴²³.

Bunun yanında bir de ülkede bütçe hukukunun kurallarını yerleştirmek, devlet bütçesini disiplin altına almak bakımından önemli bir gelişme olarak nitelendirilebilecek olan “Muhasebe-i Umumiye Kanunu” 1927 yılında kabul edilmiştir. Bütçe hukukunun bir nevi anayasası niteliğinde olan bu kanunda, bütçe hazırlanmasına, müzakeresine, tasdikine, uygulanmasına ve denetlenmesine yönelik hükümler yer aldığı gibi bir de gelirlerin ne şekilde toplanacağı, bunların harcamalarının ne şekilde yapılacağı gibi birtakım ilkelere yer almıştır⁴²⁴.

Alınan tüm bu vergi düzenlemeleri 15 yıllık dönemin toplam gayri safi milli hasılası göz önüne alındığında çok cüz-i bir rakam olarak kalmaktadır. 1924-1938 arası toplamda 1 milyar 204 milyon lira olan gayri safi milli hasılanın sadece 89 milyon 771.500 TL'si vergi geliridir⁴²⁵.

Denk bütçe gayesi ile yola çıkılan Atatürk döneminde, bütçe verileri incelendiğinde 15 yıllık dönem içinde sadece 5 kez bütçe açığı verilmiştir. Diğer kalan yıllarda planlanan bütçe beklentisinin hep üzerine çıkılarak bütçe sürekli fazla vermiştir. Yani planlanan denk bütçe gayesinin de üzerine erişilmiştir. Açık verilen yıllarda sırasıyla şu şekildedir: 1925 yılı bütçesi, 1931 yılı bütçesi, 1932 yılı bütçesi, 1934 ve 1935 yılları bütçeleridir. Bu yıllar içerisinde verilen bütçe açıklarının da kendine has sebepleri vardır. Yani kontrollü açıklardır. Olağanüstü bir durum karşısında kalınmamıştır⁴²⁶.

Bütçe açığı verilen yılların sebepleri de şu şekildedir: 1925 bütçesinin açık vermesinin sebebi vergi gelirlerinin büyük bir kalemini temsil eden, köylü halkın üzerinde büyük bir yük olan, Osmanlı döneminden kalan Aşar vergisinin kaldırılması sebebiyledir. 1931 ve 1932 yıllarında verilen bütçe açığının sebebi de Lozan Anlaması gereği ertelenmiş olan Duyun-u Umumiye borçlarının, yani Osmanlı Devleti'nden yeni Türkiye'ye miras

⁴²³ Erdinç Tokgöz, “Atatürk’ün Tasarruf Politikası”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları:513*, Ankara 1982, ss.41-42.

⁴²⁴ İsmail Türk, A.g.e., s.12.

⁴²⁵ A.g.e., s.13.

⁴²⁶ Dilek Göze Kaya ve Ayşe Durgun, a.g.e., ss.236-239.

kalan borçların taksitlerinin başlamasından dolayı verilmiştir. 1934-1935 yıllarında verilen bütçe açığının da sebebi, devlet yatırımlarındaki artıştır. Bilindiği üzere sanayi planlamaları çerçevesinde yurdun dört bir yanında birçok kurum, kuruluş ve tesisler açılmıştı. Yapılan bu hamleler uygulanan devletçilik politikası gereği bizzat devlet teşekkülünde gerçekleştikleri için, işlerin finansmanı da doğrudan bütçeden karşılanmaktadır⁴²⁷.

Konunun başında Atatürk dönemi Türkiye Cumhuriyeti'nin gerçekleştirdiği mali atılımların iki temel maliye politikası amacını gerçekleştirmeye yönelik olduğundan bahsedilmişti. Bunlardan ilki denk bütçe, ikincisi ise sağlam para politikasıydı. Denk bütçe hedefleri fazlasıyla başarılı oldu. Sağlam para politikası ise ekonomik ve mali alanda belki de en başarılı politika uygulamalarından biri sayılabilir. Çünkü cumhuriyetin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk emisyonun (kağıt paranın) bir finansman aracı olarak kullanılmasına hiçbir dönem izin vermemiştir. Para politikasına ve paranın değerinin korunmasına çok ciddi önem atfetmiştir⁴²⁸.

Para politikası, bir memleket içinde yapılan tasarrufların artırılması, bunların yatırımlara yönlendirilmesi açısından önemli bir iktisat politikası olduğu gibi, başka iktisadi tedbirlerin de etki değerinin yükseltilmesi açısından da önemli bir araç olmaktadır. Dolayısıyla Atatürk dönemi Türkiye'sinde gerçekleştirilen hamlelerde bu duruma atıfta bulunacak birçok atılım gerçekleşmiştir⁴²⁹. Atatürk milli paranın yani Türk Lirası'nın değerini yükseltmek için bir takım somut adımlar atmıştır:

- 1929'da Türk Parasını Koruma Kanunu'nu çıkarmıştır⁴³⁰.
- Ardından istikrarlı, müstakil, sağlam ve milli para politikası için 1930 yılında Merkez Bankasını kurmuştur⁴³¹.
- Türk Lirasının değerini yükseltmek adına Kurtuluş Savaşı sırasında Osmanlı hükümetine baskı yaparak, cumhuriyet döneminde ise Merkez Bankası kurulana dek ülkede yeni para çıkarılmasına izin vermemiştir. Osmanlı'dan 158 milyon Osmanlı parasını, karşılıklarını bularak (para değerine karşılık mal gösterme) devir almış ve 1925 tarihli 701 sayılı yasayla

⁴²⁷ A.g.e., ss.240-241.

⁴²⁸ Serpil Kahraman ve Gizem Şişmanoğlu, a.g.e., s.636.

⁴²⁹ İsmail Türk, a.g.e., s.13.

⁴³⁰ Bilsay Kuruç, a.g.e., s.284.

⁴³¹ İsmail Türk, a.g.e., s.12-13.

Cumhuriyet lirasına dönüştürmüştür. Ardından 1930 yılında çıkarılan 1715 sayılı yasa ile de Merkez Bankasına devretmiştir⁴³².

Döviz ve altın rezervlerinin miktarları artmasına rağmen para basımı sınırlı kalmıştır. Öyle ki 1938 yılına kadar basılan yeni emisyon miktarı sadece 10 milyon lira civarındaydı⁴³³.

Yapılan bu politikalar ile Türk lirası çok kısa bir sürede, önemli dünya ekonomilerinden biri konumunda olan İngilizlerin ulusal parası sterlin karşısında konumunu yükseltmiş, çok değerli hale gelmiştir⁴³⁴.

3.5.3. Siyasi ve İdari Alanda Atılımlar

Her alanda güçlü devlet olma atılımların bir diğer temel ve önemli ayağı siyasi ve idari alanda yapılan atılımlardır. Atatürk dönemi genç Türkiye'si de, birbirini takip eden olaylar karşısında zincirleme atılımlar dizisine sahne olmuştur. Bunlar beş temel başlık altında kronolojik olarak açıklanabilir.

Siyasi ve idari alandaki atılımlardan ilki, 1 Kasım 1922 yılında çıkarılan bir yasayla kabul edilen saltanatın kaldırılmasıdır. Atatürk'ün Nutuk'ta da "siyasi zafer eseri"⁴³⁵ olarak nitelendirdiği, Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının tapusu olan Lozan Anlaşması'nın görüşmelerinin düzenleneceği konferansa, İtilaf Devletlerince yönetimde ikilik çıkarma, Türk Kurtuluş Savaşı'nın başarısını gölgede bırakma ve Türk ulusunun iradesini hiçe sayma amaçlı hem TBMM hükümeti hem de Sevr gibi bir yıkım anlaşmasını imzalayan ve ulusal kurtuluş mücadelesi sırasında düşmanla işbirliği yapan saltanat hükümeti çağrılmıştır⁴³⁶.

Siyasi ve idari tıkanıklığa sebebiyet veren kötü niyetli bu durum karşısında elbette ki Türk Milleti'nin kaderi, düşmanlar tarafından dizayn edilmiş bir hükümet ve üyelerinin eline ve fikirlerine bırakılamazdı. Bu durumun üstesinden gelmek ve bağımsızlık yolundaki engellerden belki de en önemlisini ortadan kaldırmak için Atatürk'ün emriyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bir tasarı getirilmiştir. Tasarı saltanat ve hilafet makamının birbirinden ayrılıp saltanatın tamamen kaldırılması üzerinedir. Uzun ve hararetli tartışmalar sonucunda ve özellikle Atatürk'ün kesin ve kararlı tutumuyla saltanat

⁴³²Bilsay Kuruç, a.g.e., s.288.

⁴³³Serpil Kahraman ve Gizem Şişmanoğlu, a.g.e., s.636.

⁴³⁴A.g.e., s.637.

⁴³⁵Mustafa Kemal Atatürk, a.g.e., s.550.

⁴³⁶Hacı Angı, *Atatürk İlkeleri ve Türk Devrimi*, Angı Yayınları:5, Ankara 1981,s.105.

ve hilafet makamı birbirinden ayrılarak söz konusu makamın kaldırılması tasarısı yasalaşıp yürürlüğe girmiştir. Böylelikle hem Lozan öncesi devreye sokulmaya çalışılan büyük bir engel ortadan kaldırılmış hem de ulusal egemenliğin tek ve daimi uygulayıcısı olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi kalmıştır⁴³⁷.

Siyasi ve idari atılımların ikincisi belki de en önemlisi, cumhuriyetin ilanıdır. Hatta cumhuriyetin ilanının diğer tüm alanlarda gerçekleştirilen atılımlara temel teşkil edecek ehemmiyeti ve önceliği vardır. Bu durumu destekler mahiyette Gazi Mustafa Kemal, kuruluşunun onuncu yılına özel hazırladığı nutkunda cumhuriyetle ilgili şöyle söylemektedir: “*Yurttaşlarım! Az zamanda çok ve büyük işler yaptık. Bu işlerin en büyüğü, temeli Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan Türkiye Cumhuriyeti’dir.*”⁴³⁸

Atatürk’ün de dediği gibi Cumhuriyet’in ilanı az zamanda yapılan çok büyük bir iştir. Demokrasiyi, ulusal egemenliği, Türk kültürünü ve ulusal karakterini en belirgin bir şekilde yansıtan sistem olması hasebiyle çok önemli bir icraattır. Bu durumu kanıtlayan ifadeler bağlamında yine cumhuriyetin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün bazı sözleri mevcuttur. Demokrasi ilkesine uyumuyla ilgili olarak: “*Demokrasi prensibinin en çağdaş ve mantıki tatbikini temin eden hükümet şekli, cumhuriyettir.*”⁴³⁹ şeklinde ifade etmiştir. Ulusal karakter ve kültüre uyumluluk açısından ise şunu söylemiştir: “*Türk Milleti’nin tabiat ve adetlerine en uygun olan idare, cumhuriyet idaresidir.*”⁴⁴⁰

Ortaya atılan görüşler ışığında 29 Ekim 1923 Tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde yapılan olağanüstü toplantı ile cumhuriyet rejimi ilan edilmiştir. Adı Türkiye Cumhuriyeti Devleti olan bu sistem asırlardır süregelen Türk devlet geleneğini en iyi temsil eden ve en çok kolaylaştıran sistem olmuştur⁴⁴¹.

Üçüncü siyasi ve idari atılım, halifeliğin yani hilafetin kaldırılmasıdır. Kelime anlamı olarak halife, hazreti Muhammed’in vekili anlamına gelmektedir. Bu unvanı temsil eden makamlara da halifelik makamı denmektedir. Halifelik makamı Osmanlı Devleti’ne Yavuz Sultan Selim döneminde gelmiş ve hem saltanat makamı hem de halifelik yetkileri birleştirilmiştir. Lozan Anlaşması öncesinde ikilik yaşatmaması amacıyla saltanat ve

⁴³⁷ Jorge Blanco Villalta, *Atatürk*, (Çev. Fatih Özsu), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000, s.371-377.

⁴³⁸ Atatürk’ün Onuncu Yıl Nutku, http://www.ata.tsk.tr/01_hayati/onuncu_yil_nutku.html , (Erişim Tarihi:14.04.2019).

⁴³⁹ Utkan Kocatürk (Haz.), *Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999, s.70.

⁴⁴⁰ A.g.e., s.71.

⁴⁴¹ Andrew Mango, a.g.e., ss.380-382.

halifelik birbirinden ayrılmış ve halifelik sadece sembolik yetkilerle donatılmış temsili bir makam haline getirilmiştir⁴⁴².

Saltanat ve hilafet makamının ayrılmasından sonra son temsilci Vahdettin'de bir İngiliz zırhlısı ile kaçınca, TBMM kararı ile yine Osmanlı hanedanı mensubu olan Abdülmecit Efendi halife olarak getirilmiştir. Fakat bir süre sonra halife Abdülmecit sembolik yetkilerin dışına çıkarak sanki saltanat makamının da temsilciymiş gibi birtakım hareket ve davranışlar sergileme yoluna gitmiştir. Büyük gösterilerle İstanbul sokaklarında dolaşmaya, yabancı devlet temsilcilerini kabul etmeye, Atatürk'e muhalif olan siyasi ve askeri temsilcilerle ilişkiler gütmeye hatta büyük bir kurtuluş savaşından çıkmış olan Türk Milletinin kısıtlı imkanlarla toparlanmaya çalıştığı bir dönemde şatafatlı harcamalar yapmaya başlamıştı⁴⁴³.

Cumhuriyeti benimseyememiş olanların sığındığı ve toplandığı sadece köhne bir isimden ibaret olarak kalan bu makam ve temsilcileri, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti için siyasi bir beka sorunu oluşturmaktaydı. Bu olaylar neticesinde 3 Mart 1924 tarihinde mecliste yapılan oturum ve bu oturumda verilen önerge ile halifelik kaldırıldı⁴⁴⁴. Son halife Abdülmecit ve diğer hanedan mensupları ülkeden çıkarıldı⁴⁴⁵. Böylelikle genç Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi ve idari hayatında önünü açan büyük bir reformun başlangıcı sayılan bu işlem de tamamlanmış oldu.

Siyasi ve idari alanda zincirleme atılımlar olarak nitelendirdiğimiz hamlelerin dördüncüsü, halifelik makamının ortadan kalkması ile gerçekleşen, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması olarak nitelendirebileceğimiz laik yönetim anlayışıdır. Osmanlı Devleti'nde mevcut olan devlet yönetimi dini kurallara göre düzenlenmekteydi. Devleti ilgilendiren önemli işler görüşülürken din adamlarının görüşünü ifade eden fetvalar alınırdı. Özellikle yıkılıştan önceki son 250 yılda bu durum büyük sakıncalara sebep oluyordu. İyi yetişmemiş din adamlarının devlet işlerinde söz sahibi olması ve dini kendi işlerini gerçekleştirmede bir araç olarak kullanmaları devlete çok zararlı sonuçlar veriyordu. Önemli bir takım yenilik hareketlerinin ve bazı teknik araçların ülkeye geç girmesinin mümessili bunlardı⁴⁴⁶. Bu sebeplerden dolayıdır ki aynı hataları Türkiye

⁴⁴² Hacı Angı, a.g.e., ss.115-116.

⁴⁴³ Jorge Blanco Villalta, a.g.e., ss.399-400.

⁴⁴⁴ Andrew Mango, a.g.e., s.392.

⁴⁴⁵ Lord Kinross, a.g.e., s.453.

⁴⁴⁶ Hacı Angı, a.g.e., s.120.

Cumhuriyeti'nde de yaşamamak için, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması adına bir takım kararlar alındı.

Herkes istediği gibi inanmakta ve ibadet etmekte serbest bırakıldı. Zararlı birer kuruluş ve tembelhaneler haline gelen tekke ve zaviyeler kapatıldı. Şeriye ve Evkaf Vekaleti kaldırılarak yerine Diyanet İşleri Başkanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü kuruldu. Bu son hareketle din işlerinin ve kurumlarının yönetilmesi ve idare edilmesi siyasi iş olmaktan çıkarıldı hem de bu ve bunun gibi birtakım kurum, kuruluş ve bu kuruluşlardan çıkma kimselerin siyasi alanı yönlendirmesine son verildi⁴⁴⁷.

Son siyasi atılım hamlesi ise, daha çok siyasal haklar üzerinedir. O dönemlerde birkaç ülke dışında çok nadir olarak görülen kadınların bir birey olarak siyasal yaşama girmesi durumu, cumhuriyet yönetimi için çağdaş, modern ve demokratik bir ülkeye ulaşma gayesinde önemli adım olarak görülmüştür. Yüzyıllardır dışlanmış olan kadını topluma yeniden enjekte etmek ve her fırsatta vurgulanan eski eşit Türk kadınına siyasal alanda yeniden söz sahibi yapmak ve böylelikle bir cumhuriyet rejiminin sahip olması gereken tüm gereklilikleri yerine getirmek adına atılımlar gerçekleştirilmeye başlanmıştır⁴⁴⁸.

İlk önce 1930 yılında kadınlara, belediye seçimlerine katılma hakkı tanınmıştır. Daha sonra bunu 1933 yılında çıkarılan Köy Kanununun 20. ve 25. maddelerinde yapılan değişikliklerle muhtar ve ihtiyar heyetine seçilme hakkı takip etmiştir. Son olarak da 1934 yılında, 1924 Anayasası'nın 10 ve 11. Maddelerinde yapılan değişiklikler ile genel seçimlerde kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmiştir⁴⁴⁹.

Tanınan bu son hakla birlikte 1935 yılı genel seçimlerinde düzenlenen genel seçimlerde kadınlar ilk defa oy kullanmış ve aday olmuştur. Meclisin %4.5'ine tekabül eden 18 kadın milletvekili TBMM'ye girmiştir. Kadınlara verilen bu siyasi haklar birçok medeni ülkeden de önce gerçekleşmiştir (Dünya ülkelerinde kadınlara seçme ve seçilme hakkı Fransa'da 1944, Yunanistan'da 1952 ve İsviçre'de 1974 yılında verilmiştir)⁴⁵⁰.

⁴⁴⁷ A.g.e., ss.120-121.

⁴⁴⁸ Belkıs Konan, "Türk Kadınının Siyasal Hakları Kazanma Süreci", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı:60/1, Ankara 2011, s.165.

⁴⁴⁹ A.g.e., ss.166-168.

⁴⁵⁰ A.g.e., ss.168-169.

3.5.4. Hukuki Alanda Atılımlar

Güçlü devlet olmanın bir başka önemli ayağı hukuki hamleler yani yargıdır. Uygur, çağdaş, güçlü bir devlet için hukukun gelişmiş, yargının bağımsız olması gerekir. Keza tam bağımsızlık konusunun kapsamını açarken Gazi Mustafa Kemal, yargı bağımsızlığını da dahil etmiştir. Hatta Lozan görüşmeleri sırasında en çok zorlanılardan biri de yargısal alanda olmuştur. Bununla ilgili Lozan heyeti başkanı İsmet Paşa bir anısında şöyle demektedir: “*Lozan Konferansında en çok zahmeti adliyemiz için çektim. En çok kritikler adliyemize tevcih oluyordu.*”⁴⁵¹

Dolayısıyla yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin modern, muasır dünya ile eklemlenmesini sağlayacak unsurlardan biri de hiç kuşkusuz hukuki alanda olacaktır. Bununla ilgili birçok yeni düzenleme ve atılım gerçekleşmiştir. Ancak bu yapıları anlamak için önce miras kalan eski hukuka ve toplum üzerinde bıraktığı etkiye bakmak gereklidir.

Gücünü yüzyıllar içinde yitirmiş olan Osmanlı Devleti, diğer alanlarda olduğu gibi hukuk alanında da geri kalmış ve bağımsızlığını kaybetmiştir. Çeşitli barış anlaşmaları ve kapitülasyonlar ile büyük devletlere karşı ekonomik ve siyasal açıdan bağımlı hale geldiği gibi yargısal açıdan da bağımlı hale gelmiştir. Örneğin Osmanlı Devleti kendi toprakları üzerinde yaşayan yabancılar üzerinde hukuksal denetim kuramıyordu. Suç işlediklerinde tutuklayamıyor, evlerini arayamıyordu⁴⁵².

Ayrıca hukuk sistemi de ilkel, bozuk ve eşit olmayan bir hal almıştı. Bu problemler sırasıyla şöyledir. Ceza hukuku, ticaret hukuku ve yargılama usulleri çok fazla ilkeldi. Tek yargıç olarak bulunan kadı, adeta mahkemenin kralı idi. Onların bu hallerini denetleyecek bir örgüt yoktu. Yargılama usullerinde en önemli delil tanıktı. Bu sebeplerle parası olan, kadıyı elde eden veya yalancı tanıklar tutabilenler haksız da olsa haklı gösterilebilirdi. Bununla ilgili en net kanıt kendisi de bir Osmanlı bürokratu, devlet adamı olan Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın (Ölümü:1717) sözlerinden sezilebilir⁴⁵³. Sarı Mehmet Paşa yargıçların ve hukuk sisteminin çarpıklığı, bozukluğu hakkında şöyle diyordu:

Yargıçların çoğu rüşvetin adını gelir koydular. Hangi taraf rüşveti verirse, onu haklı çıkarttılar; isterlerse borçluyu alacaklı ve iflas eden kimseleri

⁴⁵¹ Şafak Uğurlu, “Yalnız Ankara Ruhuyla Türk Hukuk Devrimi ve Bu Devrimde Ankara Hukuk Mektebi'nin Yeri ve Önemi”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı:85, Ankara 2009, s.423.

⁴⁵² A.g.e., ss.442-423.

⁴⁵³ Hacı Angı, a.g.e., s.122-123.

*milyoner yaparlar. Yüzlerce düşünür bu derde bir çözüm yolu aramış, fakat bulamamışlardı. Adalet örgütünün böylesine rüşvetçi olması halkı huzursuz ve güvensiz yapıyordu.*⁴⁵⁴

Halk içinde de uygulanan hukuk kuralları adaletsizdi. Özel yaşamda kadın ile erkek arasında eşit bir durum mevcut değildi. Erkek canının istediği kadar cariye tutabilir, 4 kadınla evlenebilirdi. Boşanma hakkı yalnız ona tanınmıştı. Kadın burada söz sahibi değildi. Ayrıca miras konusunda da kız çocuklar, erkek çocukların en fazla yarısı kadar hak talep edebiliyordu⁴⁵⁵.

Tüm bu olumsuz durumları düzeltme amacıyla birtakım hukuksal reformlar yapılmaya çalışılmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bir takım batı yasaları alınıp, düzenlenip, uygulamaya konuldu (1850’ de Fransız Ticaret Kanunu, 1858’de Fransız Ceza Kanunu, 1861’de Fransız Ticaret Usul Kanunu, 1879’da Hukuk Yargılama Kanunu). Bunlara ek olarak da bir takım gecekonduruluşlarda aynen kabul edilip kurulmuştur. Mesela Fransız örneğine uygun yapıda; ticaret mahkemeleri, nizamiye mahkemeleri ve noterlik kurumu kurulmuştur⁴⁵⁶.

Her ne kadar bazı öncü hukuk reformlarını aynen alıntı şeklinde alınıp uygulamaya koyulsa da bu reformlara ayak uydurabilecek hakimler ve savcılar olmaksızın yapılan bu uygulamalar, adalet sistemini daha da karmaşık ve sorunlu hale getirmiştir⁴⁵⁷.

Tüm bu bozuk ve karmaşık sistemin miras kaldığı yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti yeni hukuksal reformları süratle hayata geçirme, topluma benimsetme ve ayaklara pranga olan bazı köhne kurum ve kuruluşları da kapatma girişimlerine başlamıştır.

Öncelikle 8 Nisan 1924’te ayrımcı bir hukuk usulü anlayışının ürünü olan Şeriye mahkemelerini kaldırılmıştır⁴⁵⁸. Ardından ileride aynen alınacak olan batı hukukunu uygulayacak hakimler ve savcılar yetiştirmek amacıyla Ankara Hukuk Mektebi (daha sonradan adı Ankara Hukuk Fakültesi olan kurum) kurulmuştur⁴⁵⁹. Hatta Atatürk bu

⁴⁵⁴ A.g.e., s.123.

⁴⁵⁵ A.g.e., s.123.

⁴⁵⁶ Şafak Uğurlu, a.g.e., s.424-425.

⁴⁵⁷ A.g.e., s.422.

⁴⁵⁸ Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/nizamiye-mahkemeleri>, (Erişim Tarihi: 26.06.2019).

⁴⁵⁹ Ertuğrul Akçaoğlu, “Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nin Kuruluşu ve İlk Yılları”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı:80, 2009, s.372.

kurulan mektebin/fakültenin ehemmiyetini cumhuriyetin ilk yüksek bilgi müessesesi olmasının ötesinde memleketin yeni hukuk rejiminin başlangıcı olarak değerlendirmiştir⁴⁶⁰.

Daha sonra 10 Nisan 1928’de 1924 Anayasasının 2. Maddesindeki “devletin dini İslam” ibaresi çıkarılmıştır⁴⁶¹. Zira devlet soyut bir varlıktır ve bu soyut varlığa din ibaresi yüklemek mantıklı olmadığı gibi, herkesi kapsayan laik yönetim anlayışına da ters düşmekteydi. Bu hamle ile birlikte eskiden mevcut olan, rüşvet, irtikap dalgasının, din gibi temiz vicdanların mahiyetinde olan bir kavramı kullanarak sürüp gitmesinin önüne geçilmiştir. Tüm bu hazırlık evresinden sonra yapılan esas çalışmalar sırasıyla şöyledir.

Özel hukuk alanında dönemin en yeni, en uygar medeni kanunu olan İsviçre Medeni Kanunu 17.02. 1926 günü tarihiyle hazırlanan tasarı ile TBMM’ce kabul edilmiştir. Bu yasanın hızlıca araştırılıp aynen alınıp kabul edilmesinin mühim bir sebebi vardır. O da, yurttaşların yaşamsal ilişkilerini düzenleyecek acil, kapsamlı bir medeni yasaya olan ihtiyaçtır. Çünkü yeni bir yasa düzenlemek, hem hukuk tecrübemizin yeterince olmamasından hem de bu yasaların oluşturulmasının yıllarca sürebilecek bir zamana yayılabileceğinden ötürü böyle bir yol tercih edilmiştir⁴⁶². Borçlar kanunu, yine dönemin en laik yasalarını barındıran İsviçre’den alınıp mecliste 22.04.1926’da kabul edilmiştir⁴⁶³. Ceza hukuku alanında 1 Mart 1926’da en modern yapıt olan İtalyan Ceza Kanunu iktibas edilerek yürürlüğe konmuştur⁴⁶⁴.

Ticaret kanunu alanında 28 Mart 1926’da Alman Ticaret Kanunu Usulü alınmıştır. Yine Almanya’dan 18 Haziran 1929’da Ceza Muhakemeleri Kanunu ve 15 Mayıs 1929’da Deniz Ticaret Kanunu alınıp kabul edilerek yürürlüğe sokulmuştur⁴⁶⁵. İcra ve iflas hukuku alanında 24 Nisan 1929’da İsviçre’den İcra ve İflas Kanunu alınıp yürürlüğe sokulmuş. Ayrıca bunlara ek olarak, Ankara Hukuk Fakültesi modeline bakılarak daha eski ama geleneksel kafada olan İstanbul Hukuk Fakültesi modernize edilmiştir⁴⁶⁶. Aile birliğinin sağlanması adına medeni nikah (resmi nikah) usulü getirilmiştir. Yargılamalarda azınlıklar da Türk vatandaşları ile aynı yasa ile yargılanma kapsamına alınmıştır⁴⁶⁷.

⁴⁶⁰Şafak Uğurlu, a.g.e., s.416.

⁴⁶¹A.g.e., s.416.

⁴⁶²Hacı Angı, a.g.e., s.124-125.

⁴⁶³Şafak Uğurlu, a.g.e., s.433.

⁴⁶⁴Hacı Angı, a.g.e., s.128.

⁴⁶⁵Şafak Uğurlu, a.g.e., s.433-434.

⁴⁶⁶A.g.e., s.434.

⁴⁶⁷Hacı Angı, a.g.e., s.126.

Oluşturulan reformlar ve yapılan atılımlar ile Türk hukuk sistemi revize edilmiş, modernleştirilmiş, yargı bütünlüğü sağlanmış, laik hukuk düzeni oluşturulmuş ve kadın-erkek arasındaki mutlak eşitlik sağlanmıştır⁴⁶⁸.

3.5.5. Askeri Alanda Atılımlar

Her alanda güçlü devlet olma idealinin bir diğer önemli ayağı, askeri alanda gerçekleştirilen atılımlardır. Bir devletin ve o devletin mensubu milletin barışı, huzuru, güvenliği ve refahının devamlılığı için ordu ve askeri kapasite önemli bir güç ve araçtır. Birçok zorlu savaşımlardan galip ayrılmış bağımsızlığını elde eden yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin de kuruluşunda Türk ordusunun büyük hatta birincil payı vardır. Bu büyük önem cumhuriyetin kuruluşundan sonra da artarak ve gelişerek devam etmiştir. Cumhuriyet'in kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk bu alanın öneminden meclis açılış konuşmalarında sıkça bahsetmiştir. Cumhuriyet'in kuruluşunun daha birinci yılında, meclis açılış konuşmasında Türk ordusunun alması gereken vaziyeti şu cümlelerle açıklamıştır:

*... Hiçbir zaman saldırgan olmayı düşünmemiş olan ve fakat daima haksız saldırılara uğrayacağını düşünen bir milletin ordusu olarak, ordumuz uzun bir seferden sonra hemen diğer bir sefere başlayacakmış gibi maddi ve manevi hazır bulunmalıdır.*⁴⁶⁹

Yine 1925 yılının meclis açılış konuşmasında TBMM milletvekillerine: Askeri gücün, ulusun refah ve bayındırlık yolundaki çalışmalarının güvenliğini, ulusal savunmayı ve barışı sağlayan yegane unsur olduğundan bahsetmiştir⁴⁷⁰. Bu doğrultuda Gazi, gerçekleştirilen askeri atılımların nihai amacının çağdaş, güçlü bir Türkiye idealine güvence oluşturmak olduğunu dile getirmiştir⁴⁷¹. Bu düşünceler doğrultusunda Atatürk dönemi Türkiye Cumhuriyeti'nin askeri alandaki atılımları üç temel alanda gerçekleşmiştir: kara, deniz, hava.

Türkiye Cumhuriyeti kendisine yönelebilecek tehditleri bertaraf edebilmek, bağımsızlığını sürdürebilmek, geleceği güven altında, refah ve huzur içinde yaşayabilmesi için güçlü olmak ve ordusunu geliştirmek zorundadır. Bu doğrultu da bir ordunun ana

⁴⁶⁸ A.g.e., s.125.

⁴⁶⁹TBMM,https://www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/2d2yy.htm, (Erişim Tarihi: 15.04.2019).

⁴⁷⁰TBMM,https://www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/2d3yy.htm, (Erişim Tarihi: 15.04.2019).

⁴⁷¹TBMM,https://www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/5d3yy.htm, (Erişim Tarihi: 15.04.2019).

iskeletini oluşturan kara kuvvetlerini besleyecek olan kara harp sanayine büyük görevler düşmektedir⁴⁷².

Atatürk dönemi Türkiye Cumhuriyeti de kısıtlı imkanlarla gerek cumhuriyeti kurma aşamasında gerek de kurduktan sonra kara harp sanayi alanında sayısız birçok somut hamleler (fabrikalar, tamirhaneler, santraller vb.) gerçekleşmiştir.

Cumhuriyet öncesi (1920-1923) kurulanların bir kısmı: Ankara Silah Tamirhanesi(1920), Ankara Top Mühimmatıhanesi(1920), Eskişehir Silah Tamirhanesi(1920), Erzurum İş Ocağı Onarım Atölyesi(1920), Ankara Marangozhanesi (top arabaları ve çadır üretimi için-1921), Keskin Fişek İmalathanesi(1921), Kayseri ve Konya Tamirhaneleri (1921) şeklindedir. Açılan bu tesislerden Ankara Silah Tamirhanesi ve Erzurum İş Ocağı Onarım Atölyesi dışındakiler cumhuriyetin ilanı ile birlikte diğer kurulacak fabrikalara ilave edilmek suretiyle lağvedilmiştir⁴⁷³.

Cumhuriyetin ilanı sonrası (1923-1938) ise: Gazi Fişek Fabrikası(1923), Ankara Silah Fabrikası(1923), Ankara Marangoz Fabrikası(1923), Akyazı Kereste Fabrikası(1923), Kırıkkale Mühimmat Fabrikası(1924), Bakırköy Barut Fabrikası(1924), Zeytinburnu Tapa Fabrikası(1924), Silahtarağa Av ve Rovolver Fişekleri Fabrikası (1925), Konya Güherçile Kalhaneleri(1927), Kırıkkale Pirinç Döküm ve Haddehanesi(1928), Kırıkkale Kuvvet Merkezi (1928), Elmadağ Barut ve Patlayıcı Maddeler Fabrikası(1929), Ankara Kayaş Kapsül Fabrikası(1929), Kırıkkale Çelik Döküm ve Haddeshanesi(1932), Kırıkkale Nal Fabrikası(1933), Ankara Mamak Gaz Maske Fabrikası(1935), Erzurum Silah Fabrikası(1936), Kırıkkale Tüfek Fabrikası(1936), Kırıkkale Nitroselülozlu Barut Fabrikası(1938), İzmir Silah Fabrikası(1938), Çorlu Silah Fabrikası(1938), Kırıkkale Dişli Fabrikası(1938), Kırıkkale Top Fabrikası(1937-1939), Kırıkkale Muhabere Tamirhanesi(1938-1939), Çanakkale Silah Tamirhanesi(1939) gibi birçok tesis, fabrika ve santral kurulmuştur⁴⁷⁴.

Deniz harp alanında ise atılımlar, insani ve makineli gelişim olarak iki ayrı çerçevede ilerlemiştir. Makineli gelişimden kasıt cumhuriyet donanması, insan geliştirmeden kasıt da Cumhuriyet bahriyelisidir.

⁴⁷² Derya Levent Miyak, "Atatürk Döneminde Milli Müdafaa Vekaleti ve Güvenlik Politikaları (1923-1938)", İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2018, s.232.

⁴⁷³ A.g.e., s.239-241.

⁴⁷⁴ A.g.e., s.242-254.

Cumhuriyetin kurulmasından sonra deniz kuvvetlerini geliştirmeye yönelik adımlardan biri de yeniden büyük bir donama oluşturmaktır. Bu kapsamda üç önemli, kronolojik strateji benimsenmiş ve uygulanmıştır. İlki, eldeki gemilerin onarılmasıdır. İkincisi, yeni gemilerin satın alınmasıdır. Üçüncüsü ise, yerli gemi inşa etmektir⁴⁷⁵.

Birinci Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti yıkılınca dağıtılan, lağvedilen donanmadan geriye sadece; 2 muhafazalı kruvazör (1903 yapımı), 3 küçük muhrip (1907 yapımı), 2 torpido kruvazörü (1906 yapımı) kalmıştı. Bu gemilerinde hepsi yaşlı, savaş yorgunu ve Mondros Ateşkes Anlaşması hükümlerince yaklaşık beş yıldır hareketsiz tutulmuş gemilerdi. Öncelikli çözülmesi gereken mesele elde bulunan bu gemileri en azından yeniden temel hareket yeteneklerine kavuşturmaktı. Bu çerçevede her türlü maddi olumsuzluğa karşı, 1930 yılına kadar tüm gemiler yeniden toplu hareket edecek seviyeye getirilmiştir⁴⁷⁶.

Elde kalan tüm gemiler onarılsa dahi ömürleri en fazla birkaç yıl daha uzatılmıştı. Faal duruma getirilmeye çalışılan bu donanma birliği ilerleyen yıllarda tekrar yetersiz kalacaktı. Bu yüzden ikinci aşama olan yurt dışından gemi satın alınmasına karar verilmiştir⁴⁷⁷.

Nakdi bedelleri ulusal bütçeden karşılanarak çeşitli ülkelerden sipariş edilen donama üyeleri şöyledir: İtalya'dan 4 destroyer, 3 hücumbot ve 2 denizaltı; Hollanda'dan 2 denizaltı, İspanya'dan 1 denizaltı; Almanya'dan 2 denizaltı; İngiltere'den 4 muhrip, 4 denizaltı ve 2 mayın dökücü gemi sipariş edilmiş ve bunlar kısım kısım İkinci Dünya Savaşı'na kadar teslim alınmıştır⁴⁷⁸.

Üçüncü son aşama olarak da hem belirli gelişim ve ilerlemelerle kendi gemi ve denizaltılarımızı yapmak hem de devlete milyonlarca liralara mal olan donanma filolarının bakım ve onarımı için İzmit Gölcük'te bir tamir limanı ve tersane inşası, 8 Mayıs 1933'te TBMM'de alınan kararla kabul edilmiştir. İnşa edilen tersane ve bakım limanı ile birlikte Türkiye, donanmasını tamir edebilecek vaziyete ve yeni gemiler inşa edecek duruma gelmiştir⁴⁷⁹.

⁴⁷⁵ Yücel Karlıklı, "Atatürk Dönemi Türk Deniz Politikası (1923-1938)", İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve İşletmeciliği Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2012, s.81.

⁴⁷⁶ A.g.e., s.81-82.

⁴⁷⁷ A.g.e., s.82.

⁴⁷⁸ A.g.e., s.83-84.

⁴⁷⁹ A.g.e., s.86-87.

Yapılan çalışmalar sonucu, ilk olarak 16 ay gibi o dönem için kısa sayılabilecek bir zamanda ve donanmanın çok büyük yardımcısı konumunda olan, 1255 ton mahrecinde, yaklaşık 10 deniz mili hıza sahip büyük bir yağ gemisi olan “Gölcük Tankeri” yapılmış ve 1 Kasım 1935 günü tarihinde denize indirilmiştir⁴⁸⁰. Hemen ardından “Atak” adlı bir mayın dökücü gemi yapımına başlanmıştır. O da 1939’da tamamlanıp denize indirilmiştir⁴⁸¹.

Kısıtlı bütçe olanaklarıyla meydana getirilen bu donanma ile gereken tüm politik ve stratejik görevler başarıyla gerçekleştirdiği gibi İkinci Dünya Savaşı’nın başında da Türkiye bölgesinde güçlü ve Akdeniz’de hiç azımsanmayacak bir bahriyeye sahip olmuştur⁴⁸².

Genç Türkiye Cumhuriyeti nasıl ki donanma oluşturmak için birçok atılım yaptıysa, bunları kullanacak, yönlendirecek insan kaynağı olan bahriyeliler konusunda da en az donanma kadar önemli hamleler gerçekleştirmiştir.

En başta Osmanlı’dan gelen ve donanmanın ana subay kaynağını teşkil eden Bahriye Mektebi yapı ve işlev değişikliğine sokulmuştur. 3 Mart 1924’te çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Milli Maarif (Eğitim) Vekaletine (Bakanlığına) daha sonra 29 Nisan 1925 tarihli ve 637 sayılı yasa ile Milli Müdafaa (Savunma) Vekaletine bağlanmıştır. Ardından 27 Mayıs 1928 tarihli Genelkurmay Başkanlığı emriyle 1 Haziran 1928’de adı deniz lisesi olarak değiştirilip yeni öğretim yılında diğer askeri liselerin programına uyması kararlaştırılmıştır. 1930 yılında Deniz Harp Okulu ile birleştirilerek Deniz Harp Okulu ve Lisesi haline getirilmiş, yine 1933’te Deniz Harp Okulu ve Lisesi Kumandanlığına, 1935’te ise Deniz Harp Okulu ve Lisesi Komutanlığına çevrilmiştir⁴⁸³.

Türk Deniz Kuvvetlerinin temel subay kaynağı durumunda bulunan Deniz Lisesi ve Deniz Harp Okulu, cumhuriyetin ilanından kısa bir dönem sonra Türkiye’nin en modern eğitim veren kurumları haline gelmiştir. Yine Atatürk döneminde, o zamana kadar yalnızca karacı subaylara tanınan kurmaylık hakkının denizdeki karşılığı için harekete geçilmiş ve Genelkurmay Başkanlığı’nın 45054 sayılı ve 26 Kasım 1929 tarihli emriyle Deniz Harp Akademisi kurularak 2 Kasım 1930’da öğretime başlamıştır. Donanmanın Astsubay

⁴⁸⁰ Ferhat Dinler, “Türk Donanma Tarihi (1923-1938)”, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Malatya 2009, s.110.

⁴⁸¹ Yücel Karlıklı, a.g.e., s.88.

⁴⁸² A.g.e., s.84.

⁴⁸³ A.g.e., s.78-79.

ihtiyacı için personel yetiştirmek üzere astsubay okulu 1924 yılında “Gemici Gençler Mektebi” olarak açılmış ve eğitim öğretime başlatılmıştır. Bu kurumun adı ilk önce “Küçük Zabit İhzarı Mektebi”(1927) olarak daha sonradan ise 1934 yılında “Gedikli Küçük Zabit Hazırlama Mektebi” olarak değiştirilmiştir⁴⁸⁴.

Tüm bunlara ek olarak ordudaki eski adlandırmalara ve farklı kuvvetlerdeki farklı kullanımlara son vermek, yeni ve modern adlandırmalar kullanmak amacıyla 1934 yılında kanun çıkarılarak rütbeler yeniden düzenlenmiştir. Bundan sonraki süreçte kara, deniz, hava kuvvetlerinde mülazım - teğmene, mülazım-ı evvel - üsteğmene, kolağası - yüzbaşıya çevrilmiştir. Kara ve havada müşirlere - mareşal, birinci ferik, ferik ve livalara – general, denizde birinci ferik, ferik ve livalara – amiral denilmesine karar verilmiştir. Son olarak yine deniz kuvvetlerinde komuta edilen gemi çeşidine göre olan rütbeler yerine de modern ve ortak adlandırmalar getirilmiştir. Bu doğrultuda; korvet kaptanı – binbaşıya, fırkateyn kaptanı – yarbaya, kalyon kaptanı – albaya dönüştürülmüştür⁴⁸⁵.

Bir başka önemli askeri atılımlar hava harp alanında olmuştur. 1900’lü yılların başından itibaren gittikçe önemi artan ve ülkelerin savunma stratejilerinde geniş yer tutmaya başlayan askeri havacılık hareketleri genç Türkiye Cumhuriyeti’nin de tam bağımsızlığı ve güvenliği için mutlaka sahip olması gereken unsurlardan olmuştur. Bu durumla ilgili olarak daha cumhuriyetin birinci yılında, konunun ehemmiyetine Atatürk şu cümlelerle dikkat çekmiştir: “*Müdafaa-i memleketten bahsederken alemlerinde askeriyede mühim ve müessir bir amil mahiyetinde bulunan kuvvet-i havaiyeye Meclis-i Ali’nin bilhassa alakasını ve dikkatini isticlab ederim.*”⁴⁸⁶

Bu doğrultuda genç Türkiye vakit kaybetmeden kısıtlı bütçe ve olağanüstü iç yardımlarla askeri havacılık alanında hem insan kaynağını hem de filosunu geliştirme yolunda adımlar atmaya başlamıştır. 1923 yılında İzmir Gaziemir’de Uçuş Okulu kurulmuş ve burada eğitim vermesi amacıyla yurt dışından hocalar getirilmiştir⁴⁸⁷. Havacılığı geliştirme amaçlı 1925’te Türk Tayyare Cemiyeti kurulmuştur⁴⁸⁸. Bir takım subay havacılık konusunda ileri olan memleketleri araştırıp, incelemeleri için yurt dışına gönderilmiş ve bu incelemeler doğrultusunda o dönemde ileri seviyeye sahip olan

⁴⁸⁴ A.g.e., s.79.

⁴⁸⁵ A.g.e., s.79-81.

⁴⁸⁶ Yılmaz Akdemir, “Atatürk Dönemi Türk Havacılığı”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005, ss.54-55.

⁴⁸⁷ Hulusi Kaymaklı, *Havacılık Tarihinde Türkler-2*, Kültür Ofset, Ankara 1997, s.159.

⁴⁸⁸ Yılmaz Akdemir, a.g.e., s.55.

Fransızlarla birtakım uçak alımı ve öğrenci eğitimi anlaşmaları yapılmıştır. Anlaşma çerçevesinde Fransa'nın Istre Uçuş Okulu'nda eğitim alma amaçlı 10 subay gönderilmiştir⁴⁸⁹. Eskişehir'de Hava Makinist Astsubay Okulu açılmıştır. Kurulan Türk Tayyare Cemiyeti'ne yapılan bağışlar ile İstanbul Yeşilköy'de Uçak Makinist Okulu açılmış ve 2 yılda tam 172 makinist yetiştirilmiştir⁴⁹⁰.

Bu yapılanlara ek olarak, gençlere uçmayı öğretmek ve geleceğin pilotlarını yetiştirme amaçlı, Türk Tayyare Cemiyeti bünyesinde, alanında uzman birçok yerli ve yabancı hoca ile desteklenen Türkkuşu kuruluştur kurulmuştur. Hatta dünyanın ilk kadın savaş pilotu Sabiha Gökçen bu kuruluştaki yetişmiştir⁴⁹¹. 1930'lara doğru havacılıkta İngiliz ekolünün güçlenmesi üzerine 12 subay eğitim için İngiltere'ye yollanmıştır⁴⁹². Kara ve Deniz harp akademilerinin yanında birde hava alanında kurmay subay yetiştirme amaçlı 1937'de Hava Harp Akademisi açılmıştır⁴⁹³.

Hava kuvvetleri filosunu geliştirme amaçlı aynı insan kaynağı alanı gibi büyük kaynaklar sarf edilmiş ve somut atılımlar gerçekleştirilmiştir. Bunlar sırasıyla şu şekildedir:

- Eskişehir'de 1924 yılında bir uçak bölüğü kurma çalışmaları başlatılmıştır. Bu kapsamda ilk aşamada 30 adet Alman Junkers F-13 uçakları alınmış, ardından 39 adette Guadron-29 uçağı sipariş edilmiş ve 1928 yılına kadar hemen hepsi teslim alınmıştır. Yine filoyu geliştirme amaçlı uçak üretiminde gelişmiş ülkelerden birtakım uçaklar alınmıştır. Bunlar: deniz uçak bölüğü için İtalya'dan on iki tane Sovoio-16 uçağı, Çekoslovakya'dan 8 adet Letov S-16 uçağı, deniz uçaklarını takviye amaçlı İngiltere'den alınan 6 adet Walrus-2 deniz uçağı, Amerika'dan alınan 24 adet Martin-120 tipi hayalet bombardıman uçağı şeklindedir⁴⁹⁴.

- Ulusal havacılık sanayini geliştirme amaçlı, 1926 yılında Kayseri ve Eskişehir'de uçak fabrikaları açılmıştır. Bu fabrikalarda 5 ayrı uçak tipinde 134 adet yerli uçak üretilmiştir⁴⁹⁵.

Atatürk döneminde kara, deniz ve hava savunma alanında gerçekleştirilen birçok atılıma bütçe sağlama, destek olma amaçlı birtakım milli savunma vergileri de

⁴⁸⁹Hulusi Kaymaklı, a.g.e., s.163.

⁴⁹⁰A.g.e., s.167-168.

⁴⁹¹Yılmaz Akdemir, a.g.e., s.57.

⁴⁹²Hulusi Kaymaklı, a.g.e., s.173.

⁴⁹³A.g.e., s.226.

⁴⁹⁴Yılmaz Akdemir, a.g.e., s.71-76.

⁴⁹⁵A.g.e., s.83-84.

çıkarılmıştır. Bunlar: çeşitli sebeplerle askerlik yükümlülüklerini yerine getiremeyenlerden alınan “Askerlik Mükellefiyeti”, henüz silah altına alınmamış olanlardan nakdi bedel karşılığında askerliği yapmış sayacak olan Bedel-i Nakdi”, tapu senetleri, tiyatro, sinema, konser, sirk vb. yerlerin biletlerinden nispi oranda alınan “Tayyare Resmi”, içki, tütün gibi tekelleşmelerden alınan “Müdafaa Vergisi”, gümrüklerde kullanılan bazı evraklar için “Müdafaa Pulu İlsakı”, özel olarak Türk hava Kuvvetlerine mahsus her türlü ekipman ve araç alımı için “Hava Kuvvetlerine Yardım Vergisi” şeklindedir⁴⁹⁶.

3.5.6. Toplumsal Alanda Atılımlar

Atatürk dönemi Türkiye’sinin devrimsel reformlarının en kapsamlı ve en geniş olanı toplumsal alanda gerçekleştirilen atılımlardır. Başlı başına bir araştırma konusu olan bu alanı her detayı ile açıklamak çalışmanın kapsamını aşacaktır. Ancak temel bazı alanlarda yapılan reformları vermek, toplumsal inkılapların mentalitesini anlamaya ve kaydedilen aşamanın muhakemesini yapmaya yardımcı olacaktır.

Toplumsal atılımların ilki, eğitim alanındadır. Genç Türkiye Cumhuriyeti’nin devrildiği en sorunlu mevzu halkın eğitim durumu konusundadır. Devir alınan yapıda okuma yazma oranı erkeklerde %7, kadınlarda %0.4’tür. Dolayısıyla bu durum aciliyet gerektirmektedir. Bunun için ilk olarak 1923 yılında Birinci Heyeti İlmîye toplantısı gerçekleştirildi. Bu toplantıda “Halk Eğitim Raporu” hazırlandı ve bu rapor çerçevesinde çalışmalara başlandı⁴⁹⁷.

3 Mart 1924’te Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarılarak tüm eğitim ve öğretim faaliyetleri birleştirilerek Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlandı. Buna ek olarak 2 Mart 1926 yılında çıkarılan “Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun” ile hem okul açmada devlet izni getirildi, hem de çağdışı derslerin müfredattan kaldırılması kararlaştırıldı⁴⁹⁸.

1928 yılı itibariyle dilde inkılap hareketleri gerçekleştirilmeye başlandı. Halkı karmaşık, zor kalıplara sıkıştıran, öğrenmeyi ve bilimsel çalışmaları zorlaştıran bir dil yerine Türk milletine bilim, sanat, kültür alanında ilerleme kaydettirecek, uygar uluslar seviyesine çıkaracak anadil çalışmaları yürütüldü. Bu çerçevede önce, 1 Kasım 1928 tarihinde yeni Türk Alfabesi kabul edildi⁴⁹⁹. Kabul edilen bu harfleri halka öğretme amacıyla yurdun her yerinde 1929 tarihinden itibaren Millet Mektepleri açılmaya

⁴⁹⁶ A.g.e., s.149-156.

⁴⁹⁷ Sinan Meydan, 2.Cilt, a.g.e., s.62.

⁴⁹⁸ Hacı Angı, a.g.e., s.132-133.

⁴⁹⁹ A.g.e., s.136-137.

başlandı⁵⁰⁰. Açılan bu mekteplerde sadece okuma yazma öğretilmekle kalmadı, ayrıca günlük yaşamda gerekli olabilecek matematik, sağlık ve çağdaş yurttaşlık bilgileri de verildi. 1929-1936 yılları arasında açılan bu mekteplerden toplamda 2.546.051 kişi diploma almıştır⁵⁰¹.

1932 yılından itibaren dilde sadeleştirme çalışmaları başlamıştır⁵⁰². Türk Dilini Arapça ve Farsça boyunduruğu altından kurtarmak, kendi eski, köklü, sadeliğine, zenginliğine kavuşturma amaçlı daha sonradan adı Türk Dil Kurumu şeklinde değiştirilecek olan Türk Dilini Tetkik Cemiyeti 12 Temmuz 1932 yılında kurulmuştur⁵⁰³.

Kurulan bu cemiyet, Türk Dili hakkında araştırmalar yapmak üzere dil kurultayları düzenlemiştir. Birinci Dil Kurultayı 26 Eylül-6 Ekim 1932’de, İkinci Dil Kurultayı 18-25 Ağustos 1934’te, Üçüncü Dil Kurultayı da 24-31 Ağustos 1936 tarihleri arasında toplanmıştır⁵⁰⁴. Bu kurultaylar sonucunda alınan kararlarla dilde seferberlik başlatılmış, bu kapsamda dile yerleşmiş olan yabancı sözcükleri derleme çalışmaları yapılmıştır⁵⁰⁵.

Toplumsal atılımları ikincisi, kültürel alandadır. Halka yeniden ulus bilinci aşlamak için Türk Tarih Tezi ortaya atılmıştır. Bu Türk Tarih Tezinin teorik altyapısını oluşturma amaçlı Türk Tarih Kongreleri düzenlenmiştir. Birincisi 2-11 Temmuz 1932, ikincisi 20-25 Eylül 1937 tarihlerinde yapılan kongrelere yerli, yabancı birçok akademisyen ve tarih araştırmacısı katılmıştır⁵⁰⁶.

Türk tarihinin daha somut ve sistemli araştırmalarını yapma amaçlı, Atatürk’ün direktifleriyle 15 Nisan 1931’de sonradan adı Türk Tarih Kurumu şeklinde değiştirilecek olan Türk Tarih Tetkik Cemiyeti kurulmuştur⁵⁰⁷.

Kültürel alanın önemli bir kolu olan sanat alanında da birçok devrimsel gelişme yaşanmıştır. 1925-1926 yıllarında eğitim ve öğretime başlatılan “Musiki Muallim Mektebi” kurulmuştur. Buna ek olarak müzik eğitimini ve musikiyi modern düzeye çıkarma amaçlı 1934 yılında “Milli Musiki ve Temsil Akademisi” kurulmuştur. Yine aynı

⁵⁰⁰ Sinan Meydan, 2. Cilt, a.g.e., s.62.

⁵⁰¹ A.g.e., s.63-67.

⁵⁰² Seda Bayındır Uluskan, *Atatürk’ün Sosyal Kültürel Politikaları*, Atatürk Araştırma Merkezi, Korza Basım, Ankara 2010, s.208.

⁵⁰³ Hacı Angı, a.g.e., s.140.

⁵⁰⁴ Türk Dil Kurumu, http://www.tdk.org.tr/index.php?option=com_content&id=274:Tarihce, (Erişim Tarihi: 20.04.2019).

⁵⁰⁵ Seda Bayındır Uluskan, a.g.e., s.222.

⁵⁰⁶ A.g.e., ss.252-263.

⁵⁰⁷ Türk Tarih Kurumu, <https://www.ttk.gov.tr/genel/tarihce/>, (Erişim Tarihi:20.04.2019).

tarihlerde ilk müzik kongresi toplanmıştır (26 Kasım 1934)⁵⁰⁸. 1935 yılında Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası, 1936 yılında ise Ankara Devlet Konservatuvarı açılmıştır. Batı müziğine hakim olma amaçlı Viyana, Paris, Roma gibi Avrupa'nın önemli yerlerine öğrenci gönderilmiştir⁵⁰⁹.

Toplumsal atılımların üçüncüsü, sosyal alanda gerçekleştirilmiştir. Toplumu eğitim, sanat, spor, kültür, edebiyat, tarih vb. birçok konuda ve alanda yetiştirme, sosyalleştirme amacı ile 1932 yılından itibaren yurdun birçok yerinde Halkevleri açılmasına karar verilmiştir. 1938 yılına kadar yaklaşık 209 Halkevi açılmıştır. Açılan bu Halkevleri vasıtasıyla Türkiye'nin en ücra köşesinde konferanslar, sergiler, sohbetler, konserler, tiyatrolar, film gösterileri, kurslar, çevre ve köy araştırmaları, folklor çalışmaları, anma toplantıları, bireysel ve kitlesel sporlar, kitap ve dergi yayınlama, kütüphaneler kurma gibi birçok farklı dalda etkinlikler yapılmış ve kurslar açılmıştır. 1938 yılı itibariyle düzenlenen bu etkinliklere ve kurslara toplamda 6.642.000 kişi katılmıştır. Halkta bir kültür, sanat patlaması yaşanmıştır⁵¹⁰.

Yine sosyal alanı düzenleyen toplumsal atılımlardan bir başkası da kılık ve kıyafet, takvim ve saat, uzunluk ve ölçü birimlerinde olmuştur. Modern ve uygar bir toplum yaratma düşüncesi fikirlerde olduğu gibi, giyim, kuşam ve yaşayışta da gerçekleşmek zorundadır. Bu yüzden Atatürk döneminde tüm bu konularda atılımlar gerçekleşmiştir. Erkeklerde şapka, pantolon, ceket ve palto giyilmesi üzerine kılık kıyafet devrimi gerçekleşmiştir. Kadınlarda ise, bu durum serbest bırakılmış buna rağmen zamanla Türk kadını çarşaf ve peçeyi bırakmıştır⁵¹¹.

Tüm dünya ile uyumlu olsun diye önce Hicri Takvim yerine Miladi Takvim, Alaturka saat yerine Alafranga saat, 26 Kasım 1925'te kabul edilmiş. Hemen ardından okka, dirhem, batman, çeki gibi eski usul ve her yerde aynı olmayan ağırlık birimleri yerine yine uluslararası alanda ortak ölçü birimlerinden olan "kilo, gram"; arşın endaze gibi uzunluk birimleri yerine de metre ve santimetrenin kullanılması kararlaştırılmıştır. Yine bu durumla bağlantılı olarak 28 Mayıs 1928'de yeni rakamlar kabul edilmiştir⁵¹². Böylelikle uluslararası arenayla bir entegrasyon, bir eklemlenme sağlanmıştır.

⁵⁰⁸ Seda Bayındır Uluskan, a.g.e., s.311-316.

⁵⁰⁹ A.g.e., s.315-339.

⁵¹⁰ Sinan Meydan, 2. Cilt, a.g.e., s.74-89.

⁵¹¹ Hacı Angı, a.g.e., s.155.

⁵¹² A.g.e., s.158-159.

3.6. Barışçıl Söylem ve Girişimler

Ulusal güvenlik politikalarında barışçıl güvenlik stratejisi incelenirken, anahtar bileşenler olarak güç unsurundan sonra barışçıl söylemin öneminden bahsedilmiştir. Güçlü bir ulusal güvenlik politika stratejisi uygulamak isteyen devletlerin bu politikalarını meşruti bir zemine oturtması gerektiği ifade edilmiştir. İşte bu meşruti zeminin düzenleyicisi “söylem” ve bu doğrultuda yapılan girişimlerdir. Atatürk dönemi genç Türkiye’si de güçlü devlet olma yolunda yaptığı atılımların halis olarak anlaşılması ve uluslararası arenada daha çok düşmanlıklar yaratmaması için bu tarz söylem ve girişimlerde çok fazla bulunmuştur⁵¹³.

Türk milleti uzun ve çetin savaşlar silsilesinden sonra Atatürk önderliğinde Yeni Türk devletini kurmuştur. Kurulan bu yeni devleti güçlendirmek ve kalkındırmak için birçok alanda devrim ve reformlar gerçekleştirmiştir. Ancak gerçekleştirilen devrimlerin başarıya ulaşabilmesi, olumlu sonuçlarının devam ettirilmesi ve gerçekleştirilen bu hamlelerin kamuoyu ve dünya nezdinde tehdit olarak algılanmaması, tepkiyle karşılanmaması için gerek ulusal gerek bölgesel gerek de uluslararası arenada sulh ve sükuneti amaçlayan söylem ve girişimlerin yapılması gerekmektedir⁵¹⁴. Genç Türkiye’de bunu yapmıştır.

Cumhuriyetin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk, birçok söylemi ve demecinde barışa ve güvenliğe sık sık atıfta bulunmuştur. Bunlardan en bilineni, 1931 yılında Türk Ulusuna yayınladığı bir bildiriye yeni Türkiye Cumhuriyeti’nde “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” için çalışılacağından bahsetmesidir. Bu söylemi çok sonraları Birleşmiş Milletler’in kuruluş amacını da temsil etmiştir⁵¹⁵.

Yine bir başka söyleminde “*Türkiye’nin emniyetini gaye tutan, hiçbir milletin aleyhinde olmayan bir sulh istikameti bizim daima düsturumuz olacaktır*” diyerek barışçıl söylemi ile bölgesel ve küresel ortamı yumuşatan ifadelerde bulunmuştur⁵¹⁶. Aynı dönemlerde Türkiye Cumhuriyeti’nin Başvekili İsmet İnönü ve Dış İşleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras’ta bu barışçıl söylemi devam ettiren, katkıda bulunan ifadeler kullanmışlardır.

⁵¹³ A.g.e., s.19.

⁵¹⁴ Mehmet Gönübol ve Cem Sar, *Atatürk ve Türkiye’nin Dış Politikası*, Atatürk Araştırma Merkezi, Tıpkı Basım, Ankara 1997, s.56.

⁵¹⁵ Hacı Angı, a.g.e., ss.19-20.

⁵¹⁶ Mehmet Gönübol ve Cem Sar, a.g.e., s.94.

Başvekil İsmet İnönü 29 Nisan 1928’de TBMM’de verdiği demeçte şunları söylemiştir: “*Dış politikada tüm çabamız, hiç kimsenin çıkarlarına karşı bir davranışı içermeyen, dürüst bir yönde, kendi çıkarlarımızı sağlamaya yönelmiş bulunuyor*⁵¹⁷.”

Dış işleri bakanı Tevfik Rüştü Aras da bölgesel barış ve güvenlik işbirliği anlaşmalarından biri olan Sadabat Paktı’nın imzalanmasının ertesinde şu ifadeleri kullanmıştır:

*Bizim için tek amaç barıştır. Barış bizim için bir araç değil hedeftir. Eğer biz güçlü olmak istiyorsak, bu hem kendimiz hem de başkaları için zayıflıktan nefret ettiğimizdendir. Eğer savaştan öğreniyorsak, bu herhalde ondan korktuğumuzdan değil, belki hiçbir sorunun savaş yoluyla çözülemeyeceğine inandığımızdandır. Biz uluslararası barışı korumak için bizzat kendi araçlarımızla çalışıyoruz. Biz ülkemizin iyiliğini ve çıkarını barışta buluyoruz ve uluslararası barışın, hatta sınırlarımızdan çok uzak yerlerde bile bozulmasını kendi çıkarlarımıza uygun görmüyoruz*⁵¹⁸.

Yapılan tüm bu barışçıl söylemlerle birlikte cumhuriyetin kurucu kadroları ulusunu kalkındırmak için gereksinimini duyduğu barış ve huzur ortamını da ustaca hazırlamıştır⁵¹⁹. Bu doğrultuda eskiden düşman olduğu birçok devletle, komşularıyla, savaşçı güdüme sahip ülkelerle ve uluslararası arenada bulunan diğer devletlerle gerek ikili gerek bölgesel gerek de küresel dostluk, tarafsızlık ve barış anlaşmaları yapmış, barışçıl paktlar içinde bulunarak somut girişimler gerçekleştirmiştir.

Kimisi eski düşman devlet olan güçlü ülkelerle, karşılıklı barışçıl anlaşmalar gerçekleştirilmiştir. Fransa ile 30 Mayıs 1926’da “Dostluk ve İyi Komşuluk Anlaşması”, Sovyetler ile ilki 17 Aralık 1925’te, ikincisi 17 Aralık 1929’da, üçüncüsü 7 Kasım 1935’te olmak üzere “Dostluk, Tarafsızlık, Saldırmazlık Anlaşmaları”⁵²⁰, İtalya ile ilki 30 Mayıs 1928’de, ikincisi 25 Mayıs 1932’de, üçüncüsü 1934 yılında olmak üzere “Dostluk, Tarafsızlık ve Uzlaşma Anlaşmaları”, İngiltere ile 1930 yılında “Dostluk Anlaşması” imzalanmıştır⁵²¹.

Komşularıyla barışçıl girişim çerçevesinde anlaşmalar gerçekleştirilmiştir. Yunanistan ile 30 Ekim 1930’da “Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakem Anlaşması”, Bulgaristan ile 18 Ekim 1925’te “Dostluk Anlaşması”, 1929 yılında “Türk-Bulgar Tarafsızlık Anlaşması”, İran ile ilki 22 Nisan 1926’da ikincisi 5 Kasım 1932’de olmak

⁵¹⁷ Hüner Tuncer, *Atatürkçü Dış Politika*, Kaynak Yayınları:507, İstanbul, Haziran 2011, s.157.

⁵¹⁸ A.g.e., s.157.

⁵¹⁹ Hacı Angı, a.g.e., s.24.

⁵²⁰ Hüner Tuncer, a.g.e., ss.106-112.

⁵²¹ A.g.e., s.134-140.

üzere “Türk-İran Dostluk ve Güvenlik Anlaşmaları”⁵²², Irak ile 1926’da “Sınır ve İyi Komşuluk Anlaşması” imzalanmıştır⁵²³.

Birçok Balkan, Avrupa ve Ortadoğu ülkesi ile samimi anlaşmalar kurulmuştur. 1923 yılında Arnavutluk, Macaristan ve Polonya ile “Dostluk Anlaşmaları” 1924 yılında Almanya, Avusturya, Çekoslovakya, Estonya, Hollanda, İspanya ve İsveç ile “Dostluk Anlaşmaları”, 1928 yılında Afganistan ile “Dostluk ve İşbirliği Anlaşması”⁵²⁴, Romanya ile 15 Ekim 1933’te “Dostluk, Saldırmazlık, Hakemlik ve Uzlaşma Anlaşması”, Yugoslavya ile 1925 yılında “Barış ve Dostluk Anlaşması”, 28 Kasım 1933’te “Dostluk, Saldırmazlık, Adli Tesviye, Uzlaşma ve Tahkim (Hakemlik) Anlaşması, Mısır ile 7 Nisan 1937’de “Sürekli Dostluk ve Tabiiyet (Uyrukluk) Paktı” gibi anlaşmalar yapılmıştır⁵²⁵.

Son olarak gerek bölgesel gerek de küresel barış ve güvenliği sağlama amaçlı genç Türkiye Cumhuriyeti birtakım paktlar ve anlaşmalar kurmuş veya içinde bulunmuştur. Balkan coğrafyasında yükselen İtalyan tehdidine karşı barış ve güvenliği sağlama amaçlı Yunanistan ile birlikte öncü olarak Türkiye, Yugoslavya ve Romanya’nın da aralarında bulunduğu Balkan Paktı’nı 8 Şubat 1934’te kurmuştur⁵²⁶. Avrupa’nın ilk bölgesel güvenlik ve barış ittifakıdır. Yine Ortadoğu’da Türkiye dostluk ve dayanışmayı sağlamak için İran, Irak ve Afganistan’ı da içerecek şekilde 8 Temmuz 1937’de Sadabat Paktı’nı kurmuştur⁵²⁷.

Akdeniz coğrafyasında İtalya merkezli tehdit ve yayılmacılık algısına karşı, İngiltere öncülüğünde bir işbirliği anlaşması olarak kurulan, içinde Fransa, Yugoslavya, Yunanistan’ın da olduğu Akdeniz Paktı’na barış ortamının devamı adına Türkiye’de 1928 yılı sonunda dahil olmuştur⁵²⁸.

Uluslararası alanda sorunların çözümü bağlamında savaşa başvurulmasını yasaklayan ve savaşın siyaset aracı olarak kullanılmasını reddeden, Amerika ve Fransa öncülüğünde kurulan, başka birçok devletinde içinde bulunduğu Briand-Kellog Paktı’na Türkiye ilk başvuran ülkelerden biri olmuştur⁵²⁹. Ayrıca bunlara ek olarak küresel anlamda

⁵²² Mehmet Gönülbol ve Cem Sar, a.g.e., ss.64-102.

⁵²³ Sait Yılmaz, *Irak Dosyası*, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2011, s.136.

⁵²⁴ Hüner Tuncer, a.g.e., ss.95-119.

⁵²⁵ A.g.e., s.146-155.

⁵²⁶ Esra S. Değerli, “Türkiye’nin Balkan Ülkelerine Yakınlaşma Çalışmaları: Balkan Paktı”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), ss.127-128.

⁵²⁷ Mustafa Serdar Palabıyık, “ Sadabad Paktı (8Temmuz 1937) İttifak Kuramları Açısından Bir İnceleme”, *Ortadoğu Etütleri*, Cilt:2, No:3, Temmuz 2010, ss.155-158.

⁵²⁸ Mehmet Gönülbol ve Cem Sar, a.g.e., s.116.

⁵²⁹ Hacı Angı, a.g.e., ss.28-29.

barış ve güvenliği tesis etme amacıyla kurulan Cemiyet-i Akvam'a yani Milletler Cemiyeti'ne, İspanya temsilcisinin teklifi, Yunanistan temsilcisinin desteği ve Türkiye'nin de kabul etmesi ile 18 Temmuz 1932'de girilmiştir⁵³⁰.

Türkiye'nin içerde gündemden güne güçlenip gelişmesi, dış politikadaki başarılı hamleleriyle bölgesel ve küresel barışa yaptığı katkılar dünya devletleri ve toplumları nezdindeki onurunu ve güvenini artırmıştır. Yeni Türkiye hem birçok devletin yanında görmek istediği önemli bir ülke olmuş⁵³¹ hem de güçlü devlet olma yolunda yaptığı atılımlara meşrutiyet kazandırmıştır.

3.7. Sorunlar ve Kullanılan Etki Araçları

Atatürk Dönemi Türkiye Cumhuriyeti, karşılaştığı birtakım sorunlara, ulusal güvenlik politikası amaçlarının gerektirdiği strateji bağlamında birtakım etki araçlarıyla müdahalede bulunmuştur. Barışçıl güvenlik stratejisi çerçevesinde önemli bazı sorunlar, bu sorunlara karşılık harekete geçirilen etki araçları ve elde edilen çözümler aşağıdaki gibidir.

3.7.1. Türk-Yunan Mübadele ve Etabil Sorunu

Ulusal Türk Kurtuluş Savaşı sürecinin son evresi olan Büyük Taarruz yani Başkomutanlık Meydan Muharebesinin kazanılması ve Türk Ordusunun İzmir'e girmesi ile özellikle Batı Anadolu, Marmara ve Karadeniz'den bir milyonun üzerinde Rum Yunanistan'a göç etmeye başlamıştır⁵³². Bu durum Yunanistan için büyük bir ekonomik ve toplumsal sorun haline gelmiştir. Buna istinaden Yunanistan yönetimi ve toplumu, çoğunluğu Batı Trakya'da ikamet eden Müslüman Türklere baskı yapmaya başlamıştır. Çeşitli zulümler, suçlamalar, tutuklamalar yapılmakta, can ve mal varlıkları taciz, tecavüz ve saldırıya uğramakta idi⁵³³.

Yaşanılan bu durumlar Anadolu'da rahatsızlık uyandırmış, tepki çekmiştir. 1922'nin sonlarına gelindiğinde ise durumun vehameti Türkiye ve Yunanistan arasında bir mübadele yapılmasını kaçınılmaz kılmıştı. Lozan görüşmeleri başladığında bu konu ele alınmış ve 30 Ocak 1923 tarihinde "Türk-Yunan Halklarının Mübadelesine İlişkin

⁵³⁰ Şayan Ulusan, "Türkiye'nin Milletler Cemiyetine (Cemiyet-i Akvam) Girişi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:VII, Sayı:16-17, 2008/Bahar-Güz, ss.245-247.

⁵³¹ Hacı Angı, a.g.e., s.125.

⁵³² İbrahim Çulha, "Türk Rum Mübadelesinde Etabli Sorunu, İstanbul'un Sınırları Konusundaki Anlaşmazlık ve Türkiye'nin İzlediği Politika", *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, Cilt:2, Sayı:4, Kış 2019, s.160.

⁵³³ Nedim İpek, *Mübadele ve Samsun*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, ss.25-26.

Sözleşme ve Protokol” Lozan Anlaşması belgelerine ek olarak imzalanmıştır⁵³⁴. Ancak Lozan Anlaşması imzalanıp yeni Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra bu sözleşme ve protokolün uygulanmasında sorunlar baş göstermeye başlamıştır. Bu sorunlardan en önemlisi “etabili (yerleşik)” kavramının belirlenmesi üzerinden yaşananlardır.

Etabil kelimesi Fransızca kökenli olup bir bölgede yaşayan ahali, “yerleşik” anlamına gelmektedir. Türk-Yunan mübadelesinde de sorun “etabil” yani yerleşik olan ve mübadeleye dahil edilmeyecek olanların belirlenmesi konusunda baş göstermektedir. 30 Ocak 1923 yılında kabul edilen sözleşmeye göre etabil sayılacak olanlar 30 Ekim 1918 (Mondros Ateşkes Anlaşması) öncesinde İstanbul’a yerleşmiş olan Rumlar ile 1913 Bükreş Anlaşmasının saptamış olduğu sınır çizgisinin doğu kısmındaki Batı Trakya bölgesinde yerleşik olan Müslüman Türklerdi⁵³⁵.

Ancak her ne kadar düşünülen ve kabul edilen bu olsa da iki ülke açısından da bu sınırların ötesine geçmek amaçlanmıştır. Çünkü her iki ülke içinde bu durum, ekonomik ve sosyolojik bir sorun oluşturmaktaydı. Sosyolojik sorundur. Çünkü gerek Anadolu’nun işgali sırasında Yunan ordusunun yaptığı zulümler gerek de bu işgal sırasında bölgede yaşayan Rumların takındığı tavır iki milletin artık bir arada yaşamasını imkansız kılmıştır. Ekonomik sorundur. Çünkü her iki ülkeye yapılacak göçler büyük ekonomik yükler getirecektir⁵³⁶.

Meseleye her iki ülkede farklı açılardan bakmaktadır. Türkiye yani Türk tarafı için mesele bir beka sorunudur. İleriki zamanlarda yine Yunan yayılmacılığına hizmet edecek bir Rum azınlık bırakmak istememektedir. Yunanistan yani Yunan tarafı içinde olaya tamamen ideolojik temelli bakılmaktadır. Sürekli hayalini kurdukları “megali idea”yı gerçekleştirmek için Yunanistan dışında büyük bir nüfus bırakmak istemektedir⁵³⁷.

Bu doğrultuda Türk tarafı protokole konu olan İstanbul sınırını gayet kısa tutarak Türkiye’de kalan Rum nüfusu daha da azaltmak, Yunan tarafı ise bu sınırı daha da geniş tutarak daha az insanı mübadeleye konu etmek derdindedir. Bu gayeler çerçevesinde Türkiye, İstanbul il sınırını düzenleyen yasayı çıkartarak daha önceki 1912 Osmanlı

⁵³⁴ İbrahim Çulha, a.g.e., s.172.

⁵³⁵ Ayten Sezer, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2003, ss.235-236.

⁵³⁶ A.g.e., ss.236-237.

⁵³⁷ Oğuz Kalelioğlu, “Türk Yunan İlişkileri ve Megali İdea”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı:41, Mayıs 2008, s.108.

Şehremanetine göre ayarlamıştır. Böylelikle önce davranarak Gebze ve Tuzla civarlarını dışarıda bırakarak mübadeleye konu haline getirmiştir⁵³⁸.

Bu arada 30 Ocak 1923 sözleşmesine göre mübadeleye konu olacak nüfusu belirleme amaçlı kurulması planlanan karma komisyon Türk, Yunan ve Milletler Cemiyeti'nin tarafsız üyelerinden oluşturularak çalışmalara başlamıştır. 1923-1924 yılları arasında mübadele meselesi iyice alevlenmeye başlamıştır. Yunanistan Batı Trakya'daki Müslüman Türklerin mallarına el koyma girişimleri başlatmıştır. Buna müteakibül Türkiye'de aynı misillemelerle karşılık vermiştir. Sorun komisyondan çıkmış Milletler Cemiyeti aracılığıyla Milletlerarası Adalet Divanı'na taşınmıştır. Burada her iki tarafta kendi tezlerini sunmuştur. Sunulan bu tezler üzerine Adalet Divanı tavsiye niteliğinde bir karar yayınlamış ve bu durum iki ülkeyi de tatmin etmemiştir. Bunun üzerine iki ülke aralarındaki anlaşmazlık konusu olan sorunları kendi aralarında çözme amacıyla 1 Mart 1926'da Atina Anlaşması'nı imzalamıştır⁵³⁹.

Ancak imzalanan bu anlaşma çerçevesinde çözüm bulmaya isteksiz yaklaşan ve problemler çıkarmaya devam eden Yunan Tarafı karşısında Türkiye 1929 yılında Bursa'da askeri bir manevra düzenlemiştir. Düzenlenen bu manevra ile Yunanistan üzerinde psikolojik bir etki yaratmak amaçlanmıştır⁵⁴⁰.

Çözülemeyen birçok konu Türkiye ve Yunanistan arasında ani bir kararla 10 Haziran 1930 tarihinde yapılan "Ankara Anlaşması" ile kesin olarak halledilmiştir. Anlaşmaya göre geldikleri tarih ve doğdukları yere bakılmaksızın İstanbul Rumları ile Batı Trakya Türkleri "Etabil" yani yerleşik sayılarak gayrimübadil kabul edilmiştir⁵⁴¹. Mübadele ile 1.200.000 Rum Anadolu'dan Yunanistan'a, 460.000 Türk'te Yunanistan'dan Türkiye'ye göç ettirilmiştir⁵⁴².

Türkiye bu meselenin çözümünde, hem hukuki etki araçlarını, hem siyasi etki araçlarını, hem de askeri manevralar üzerinden psikolojik etki araçlarını kullanarak sorunu sonuçlandırmıştır.

⁵³⁸ İbrahim Çulha, a.g.e., s.196.

⁵³⁹ A.g.e., ss.176-193.

⁵⁴⁰ Fatih Özkurt, "Mustafa Kemal (Atatürk) Döneminde İcra Edilen Askeri Manevra ve Tatbikatlar", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya 2013, ss.160-162.

⁵⁴¹ İbrahim Erdal, "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesinde Gayrimübadil Olma Konusu ve Mübadeleden Iskat(Çıkma) Yolları", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı:3, Ocak 2014, s.130.

⁵⁴² A.g.e., s.127.

3.7.2. Musul Sorunu

Misak-ı Milli sınırları içinde bulunan Musul'un alınması konusu Lozan görüşmelerinde hararetli tartışmalara sebep olmuştur. Türkiye imzalanacak olan barış anlaşmasının akdine engel olmaması için bu meselenin sonradan İngiltere ile yapılacak ikili görüşmelerle sonuca bağlanması teklif etmiştir. Bu teklif kabul görmüştür. Cumhuriyet kurulduktan sonra 19 Mayıs 1924'te Türkiye ve İngiltere, Musul meselesini nihayete erdirmek için İstanbul'da ikili konferanslara başlamışlardır. Yapılan ikili konferanslardan bir sonuç çıkmayınca 20 Eylül 1924'te sorun Cemiyet-i Akvam'a intikal ettirilmiştir⁵⁴³.

Türkiye, Milletler Cemiyeti'ne nüfusunun üçte ikisi Türk ve Müslüman unsurlardan oluşan bölgede bir plesibit yapılması hususunda teklif sunmuştur. Bu teklif, İngiltere'nin tepkisi ve Milletler Cemiyeti'nin kabul etmemesi ile reddedilmiştir. Daha sonra Türkiye geçici bir sınır hattının saptanması için yine Milletler Cemiyeti'ne başvurmuştur. Cemiyet 29 Ekim 1924'te geçici sınır hattını saptamış ve tarafların buna riayet etmesini istemiştir. Ardından Cemiyet, Musul halkının isteklerini saptayabilmek ve rapor oluşturabilmek için Eylül 1925'te bir tahkik komisyonu oluşturmuştur⁵⁴⁴.

Tüm bu çalışmalar sürdürülürken Genç Türkiye bir yandan devrimsel reform ve atılımlar gerçekleştiriyor bir yandan da bölgedeki aşiret reisleri ile irtibat kurarak bağı koparmamaya çalışıyordu. İngilizler ise, Türkiye'yi oyalamak ve zor durumda bırakmak için Anadolu'da ardı arkası kesilmeyen isyanlar tertipliyordu. Bunlar: Nasturi Ayaklanması (12-28 Eylül 1924), Şeyh Sait Ayaklanması (15 Şubat- 31 Mayıs 1925), Birinci Ağrı Ayaklanmasıdır (1-17 Mayıs 1926). İçeride tertiplenen isyanlara ve İngilizlerin tutumuna karşı 8-14 Ekim 1926 tarihleri arasında psikolojik etki oluşturma ve Türkiye'nin her an hazır olduğunu gösterme amaçlı Ankara Manevraları düzenlenmiştir⁵⁴⁵.

Düzenlenen manevra hareketlerinden sonra Türkiye, askeri hareketlerle sınırları içindeki isyanları bastırmıştır. Ancak Türk hükümeti Musul konusundan vazgeçmedikçe hem yeni bir savaş ile karşı karşıya kalacak hem de gerçekleştirmeye çalıştığı kalkınma hamlelerinin yarım kalmasına neden olacaktı⁵⁴⁶. Bu sebeple 1925 yılı sonlarına doğru Türkiye, daha önceden Musul konusunda Milletler Cemiyeti tarafından kurulan

⁵⁴³ Hüner Tuncer, a.g.e., ss.100-103.

⁵⁴⁴ A.g.e., s.103.

⁵⁴⁵ Fatih Özkurt, a.g.e., ss.118-119.

⁵⁴⁶ Hüner Tuncer, a.g.e., s.104.

komisyonun hazırladığı Brüksel hattını kabul ettiğini açıklayarak İngiltere ve Irak'la görüşmelere başladı. 5 Haziran 1926'da yapılan Ankara Anlaşması ile Musul Sorununa son verilip Türkiye'nin lehine olacak şekilde Irak sınırı belirlenmiştir. Musul Irak'a bağlı olarak kalmıştır. Türkiye ise 25 yıl süre ile Musul petrollerinden gelir alacaktır⁵⁴⁷.

Türkiye Musul meselesinde yine Milletler Cemiyeti nezdinde hukuki, ikili diplomatik ilişkiler şeklinde siyasi, askeri manevralarla psikolojik etki araçlarını kullanmıştır. Sorunların çözümünde kullanılan etki araçları ve ulusal savunma gayesi dışında amaç gütmemesi Türkiye'nin barışçıl güvenlik vizyonunu ortaya koymuştur.

3.7.3. Akdeniz ve Balkanlarda İtalyan Yayılmacılığı Sorunu

Birinci Dünya Savaşı sonrasında faşist lider Benito Mussolini'nin başa gelmesi ile İtalya'da yayılmacı ve sömürgeci hareketler baş göstermeye başlamıştır. Trablusgarp Savaşı Sonrası 12 ada ve Rodos'a da sahip olan İtalya Akdeniz'e "More Nostrum" yani bizim deniz demeye, tehditkar açıklamalar yapmaya başlamıştır. İtalya'nın özellikle Akdeniz ile bağlantılı Doğu Afrika ülkesi Habeşistan'ı 1935 yılında işgal etmesi ardından Balkanları tehdit etmesi Türkiye'yi ulusal güvenlik politikalarında daha somut adımlar atmaya itmiştir⁵⁴⁸.

Bu çerçevede Türkiye önce Akdeniz'de ve Balkanlarda İtalya'yı etkisiz kılmak için birtakım ittifaklar kurmuştur. Akdeniz'de önemli konumda bulunan Yunanistan'ın da içinde bulunduğu Balkan devletleri ile Balkan Paktı'nı imzalamıştır⁵⁴⁹. Böylelikle Balkanlar'da barış ve güvenlik konusunda ortaklaşa hareket sağlanmıştır. Daha sonra İngiltere öncülüğünde ve Akdeniz'de güvenlik ve işbirliği çerçevesinde kurulan Akdeniz Paktı olarak bilinen pakta 1936 yılında katılmıştır⁵⁵⁰. Türkiye tüm bu diplomatik ilişkilerle birlikte herhangi bir tehdit ve savaş halinde Türk Ordusunun savunma gücünü gösterme amaçlı Ege Manevralarını (7-15 Nisan 1934) düzenlemiştir⁵⁵¹. Türkiye bu sıkıntılı süreçte ve sorunda paktlar diplomasisi yoluyla siyasi etki araçlarını ve manevralar yoluyla psikolojik etki araçlarını tehdidin bertaraf edilmesinde birincil araçlar olarak kullanmıştır.

⁵⁴⁷ Sait Yılmaz, a.g.e, ss.135-136.

⁵⁴⁸ Yaşar Özüçetin, "Mussolini İtalya'sının 1936 Yılına Kadar Sahip Olduğu Dış Politikası ve Bu Bağlamda Muhtelif Türk Büyükelçilikleri Tarafından Gönderilen Yazılarda Ortaya Konulan İzlenim ve İtibalar", *International Journal of Social Science*, Numara:68, Yaz 2018, ss.258-262.

⁵⁴⁹ Şevket Süreyya Aydemir, Cilt:3, a.g.e., ss.389-392.

⁵⁵⁰ Gürhan Yellice, "1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi: Akdeniz'de İngiliz-İtalyan Uyuşmazlığı ve Türkiye'nin İtalya'yı Sözleşmeye Dahil Etme Çabaları, 1936-1938". *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl:11, Sayı:33, Mart 2018, s.596.

⁵⁵¹ Fatih Özkurt, a.g.e., ss.181-182.

3.7.4. Boğazlar Sorunu

Türkiye'nin Boğazlar konusu, 1923 yılında toplanan Lozan Konferansında imzalanan Lozan Boğazlar Sözleşmesine göre düzenlenmiştir. Düzenlenen ve onaylanan bu sözleşmeye ise: İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya gibi ülkelerde taraf olmuştur. Bu sözleşmeye göre, boğazlar ve çevresi askerden arındırılacak, tüm devletlerin ticari gemilerine geçiş serbestliği tanınacaktır. Savaş gemilerinin geçişi de dahil düzenlenecek tüm işlemlerde Milletler Cemiyeti tarafından kurulacak olan Boğazlar Komisyonu sorumlu olacaktır. Ayrıca askerden arındırılan bölgelerin korunması ile de Milletler Cemiyeti alakadar olacaktır⁵⁵².

Açıklanan tüm bu durumlar, fiili olarak Türkiye'nin elinde bulunan bölgelerin egemenlik hakkının bir kısmını Milletler Cemiyeti'ne verildiğini gösteriyor. Ancak Türkiye'nin bu hükümleri kabul etmesinin altında yine iki temel neden yatmaktadır. Bunlardan ilki, barış konferansının bir an önce Türkiye tarafından barışla sonuçlandırılma istediğinden kaynaklanmaktadır. Çünkü gerek askeri gerek ekonomik sebeplerle yeniden bir savaşlar silsilesini kaldıracak kadar güç bulunmamaktadır. İkinci neden ise, Milletler Cemiyeti çerçevesinde oluşturulan kolektif Güvenlik sisteminin işleyeceğine, uluslararası düzeyde silahsızlanmanın gerçekleşeceğine olan inançtan kaynaklanmaktadır. Çünkü O dönemlerde Milletler Cemiyeti topyekün bir silahsızlanma çalışması başlatmış ve büyük güçler tarafından ise olumlu tepki almıştı⁵⁵³.

Doğal olarak Türkiye bu tarz hükümlerin bulunduğu sistemi kabul etmek zorunda kalmıştır. Ancak yaklaşık 10 yıl kadar uygulanan bu sistemden sonra değişen uluslararası konjonktürel durum Türkiye'nin bu sözleşmenin yeniden düzenlenmesine yönelik düşüncelerini artırmıştır. Gerek bozulan uluslararası ilişkiler, gerek olumsuz sonuçlanan silahsızlanma çabaları, gerek de aran tehditler ve saldırılar (Alman yayılcılığı, İtalyan emperyalizmi)⁵⁵⁴ karşısında Milletler Cemiyeti'nin kolektif güvenlik sisteminin saldırganlara karşı başarıyla uygulanamaması gibi sebepler Türkiye'yi kaygılandırmaya başlamıştır⁵⁵⁵.

Bu durum karşısında Türkiye, Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin ve komisyonunun değiştirilmesi düşüncesini ilk kez 1932 yılında Londra'da düzenlenen silahsızlanma

⁵⁵² Rifat Uçarol, a.g.e., ss.781-783.

⁵⁵³ Ayten Sezer, a.g.e., s.242.

⁵⁵⁴ Jorge Blanco Villalta, a.g.e., s.497.

⁵⁵⁵ Hüner Tuncer, a.g.e., s.158.

konferansında dile getirmiştir. Daha sonra Türkiye bu istemi Nisan 1935'te Balkan Konseyi'nde, Eylül 1935'te Milletler Cemiyeti Genel Kurulu'nda yinelemiştir⁵⁵⁶. Ayrıca Türkiye, süreci hızlandırma ve durumun ciddiyetini gösterme adına, psikolojik etki yapması amacıyla 19-23 Ağustos 1935 tarihleri arasında Trakya manevralarını düzenlemiştir⁵⁵⁷.

Türkiye bu şekilde yaparak meseleyi bir oldubittiyle halletmeyi değil de barışçı yollardan sözleşmeyi değiştirmeyi deniyordu. Son olarak Kasım 1935'te İtalya'nın Habeşistan saldırısı dolayısıyla toplanan Milletler Cemiyeti kurulunda bu istemini yineledikten sonra, 10 Nisan 1936 yılında Lozan Boğazlar Sözleşmesi'ne taraf olan devletlere birer nota göndererek yeni rejimin saptanmasını ve konuyla ilgili olarak bir uluslararası konferans toplanmasını istemiştir. Söz konusu bu talebini de Türkiye, uluslararası hukukun "rebus sic stantibus" yani koşullar değişti ilkesine dayandırıyordu⁵⁵⁸. Yapılan bu nota ve istenen bu teklif tarafgir devletlerden İtalya haricinde tümünden olumlu kabul görmüştür⁵⁵⁹.

22 Haziran 1936'da İsviçre'nin Montrö kentinde konferans toplanmıştır. Türk ve İngiliz ortak tasarısı ile bir metin belirlenmiş ve 20 Temmuz 1936'da aralarında Türkiye, Bulgaristan, Fransa, İngiltere, Japonya, Romanya, Sovyetler Birliği, Yugoslavya ve Yunanistan'ın da aralarında bulunduğu devletler grubu tarafından kabul edilmiştir⁵⁶⁰.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi imzalanması ile Türkiye, boğazlar üzerinde asker bulundurma, her türlü gemi geçişlerinde tek yetki sahibi olma gibi birçok önemli egemenlik yetkilerini eline almış ve boğazlar üzerinde mutlak denetim sağlamıştır. Bunu da sert güç araçlarını kullanarak değil de yumuşak güç unsurlarını harekete geçirerek elde etmek suretiyle halletmiştir⁵⁶¹. Atatürk dönemi cumhuriyet kadroları bu sorunu aynı anda hem siyasi, hem hukuki, hem de askeri güç ile oluşturduğu psikolojik etki araçlarını kullanarak nihayete erdirmiştir.

⁵⁵⁶ Ayten Sezer, a.g.e., s.243.

⁵⁵⁷ Fatih Özkurt, a.g.e., ss.197-200.

⁵⁵⁸ Baskın Oran (Ed.), 1. Cilt, a.g.e., s.371.

⁵⁵⁹ Hüner Tuncer, a.g.e., s.159.

⁵⁶⁰ Jorge Blanco Villalta, a.g.e., s.500-501.

⁵⁶¹ Hüner Tuncer, a.g.e., ss.162-163.

3.7.5. Hatay Sorunu

Atatürk dönemi Türkiye Cumhuriyeti'nin son evresinin en önemli sorunlarından biridir. Öyle ki bizzat Gazi Mustafa Kemal Atatürk tarafından şahsi mesele olarak görülüp, uğruna gerekirse bireysel silahlı mücadeleye ve muharebeye başlayacak kadar önem atfettiği bir meseledir⁵⁶². Konuyu başlamadan önce bölgenin adlandırılma meselesine değinmek gereklidir. Hatay diye nitelendirilen adlandırma bizzat Atatürk'ün 1936 yılında koyduğu Türkçe addır. O dönem sorun oluşturmaya başlayan bölgenin uluslararası kamuoyunda yeniden tartışılmaya başlanması üzerine bölgenin Türk kimliğine vurgu yapmak amacıyla konulan isimdir. Osmanlı döneminde ve özellikle Fransız mandasına geçtiği dönem dahilinde hep İskenderun Sancağı yada sadece "Sancak" olarak adlandırılmıştır⁵⁶³.

Misak-ı Milli sınırları içerisine dahil olan İskenderun Sancağı (Hatay), Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmasıyla birlikte imzalanan Mondros Mütarekesi ile işgal edilen yerlerden birisiydi. 25 Nisan 1920'de imzalanan "San Remo Konferansı" ile Suriye toprakları dahilinde Fransa mandası altına girmiştir. Daha sonra Türkiye ile Fransa'nın, Suriye sınırını belirleyen 21 Ekim 1921 tarihinde imzaladığı Ankara İhtilafnamesi ile Sancaktaki Türk unsurunun da çıkarları korunarak bu bölgeye özerklik verilmiştir. Kabul edilen bu durum Lozan Anlaşması'nda da aynen teyit edilip devam ettirilmiştir⁵⁶⁴. Hatta Türkiye'nin çabalarıyla Sancağın idari ve mali özerkliği Milletler Cemiyeti'nin Mandalar Komisyonu tarafından da uygun görülüp, bir uluslararası belge ile düzenlenip 1930 yılında kabul edilmiştir⁵⁶⁵.

Özellikle Lozan Anlaşması sonrası Türkiye, uluslararası durum elverdiğinde Hatay'ı anavatan topraklarına katmak için Sancakla çok yakın ilişkiler kurup, çalışmalar yürütmeye başlamıştır⁵⁶⁶. Bu sorunsuz durum 1936 yılına kadar sürmüştür. 1935 yılı sonunda bozulan uluslararası ilişkiler, Avrupa'da artan Alman ve İtalyan yayılmacılığı, Fransa'yı Avrupa üzerinde daha çok yoğunlaşmaya itmiştir. Bu doğrultuda Fransa, Suriye üzerindeki mandater yönetimini kaldırarak 9 Kasım 1936'da bu ülke üzerindeki bütün

⁵⁶² Esin Dayı, "Hatay Devleti ve Hatay'ın Anavatanına Katılması", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı:19, Erzurum 2002, ss.333-338.

⁵⁶³ Baskın Oran (Ed.), 1. Cilt, a.g.e., ss.279-280.

⁵⁶⁴ Hüner Tuncer, a.g.e., ss.164-165.

⁵⁶⁵ Rifat Uçarol, a.g.e., s.842.

⁵⁶⁶ A.g.e., ss.842-843.

yetki ve haklarını Suriye hükümetine devreden bir anlaşma imzalamıştır⁵⁶⁷. Bir nevi bağımsızlık vermiştir.

Kabul edilen bu durum Türkiye'nin çok büyük tepkisine neden olmuştur. Çünkü devir ile Hatay'da Suriye'ye bağlanmış olacaktı. Türkiye, Hatay'ın aynı Suriye gibi bağımsız olmasından yanaydı. İşbu sebeplerden dolayı Türkiye, Fransa'ya bir nota vererek Hatay'a da bağımsızlık verilmesini istedi. Bunun üzerine Fransa Türkiye'nin bu notasına cevabında, böyle bir durumda Suriye'nin toprak bütünlüğünün parçalanacağını ve buna da kendisinin yetkili olmadığını belirtmiştir. Türkiye'nin ısrar etmesi üzerine Fransa durumu Milletler Cemiyeti'ne götürmeyi teklif etmiştir. Türkiye'de bu teklifi kabul etmiş ve sorun 14 Aralık 1936 günü Milletler Cemiyeti'ne taşınmıştır⁵⁶⁸.

Milletler Cemiyeti'nde sorunun temellendirilmesi amacıyla bir komisyon kuruldu ve Sandler Raporu diye adlandırılan bir rapor hazırlandı. Yeni, güçlü Türkiye'yi de yanında görmek isteyen İngiltere'nin de Fransa'ya baskısı sonucu 27 Ocak 1937'de bu rapor oy birliği ile kabul edilerek Hatay için yeni bir statü belirlendi. Oluşturulan yeni statüye göre Hatay, içişlerinde tam bağımsız ve kendine özgü bir anayasaya sahip, dış ilişkilerinde de sadece bazı durumlarda Suriye hükümetine bağlı bir konuma getirildi⁵⁶⁹.

Her şey onaylandıktan sonra Türkiye, oluşturulan bu yeni statünün işlerlik kazanması için bir an önce seçimlerinin yapılmasını, meclisin kurulmasını ve bağımsız bir anayasanın hazırlanmasını talep etti. Ancak Fransızlar işi ağırdan almaya, yeni sorunlar ileri sürmeye, güçlük çıkarmaya başladılar. Bunun üzerine Türkiye, Hatay sınırına asker yığmaya başladı. İlerleyen hastalığına rağmen bizzat Atatürk, 20 Mayıs 1938'de Mersin'e, 24 Mayıs 1938'de ise Adana'ya giderek orduyu teftiş etti. Düzenlenen geçit törenini ayakta izledi⁵⁷⁰. 9-14 Eylül 1938 tarihleri arasında Hatay Meselesine paralel olarak Türkiye, büyük bir askeri manevra olan Gaziantep Manevralarını Hatay sınırının yanı başında düzenledi⁵⁷¹.

Gerginleşen Avrupa'daki ilişkilerle birlikte Ortadoğu'nun en güçlü devleti olan Türkiye'yi bu kritik dönemde karşısında değil de yanında görmek isteyen Fransa geri adım atmıştır. Türkiye'ye karşı daha yumuşak tutum olma yoluna gitmiştir. İlk olarak Fransa, 6

⁵⁶⁷ Baskın Oran (Ed.), 1.Cilt, a.g.e., s.283.

⁵⁶⁸ Rifat Uçarol, a.g.e., s.844.

⁵⁶⁹ Ayten Sezer, a.g.e., ss.245-246.

⁵⁷⁰ Rifat Uçarol, a.g.e., s.845.

⁵⁷¹ Fatih Özkurt, a.g.e., ss.286-287.

Haziran 1938’de Hatay’daki valisini geri çekerek yerine Türk vali atadı. Ardından Türkiye ile yine aynı yıl Hatay’ın toprak bütünlüğünün ve siyasi statüsünün korunması amacıyla bir askeri anlaşma imzaladı. Türk askerleri bu doğrultuda Hatay’a girdi. Yine iki ülke arasında dostluk, uzlaştırma ve hakemlik anlaşması imzalandı. İki ülkenin ortak gözetimi altında 1 Ağustos 1937’de Hatay’da seçimler yapıldı. Meclise büyük çoğunlukla Türk milletvekilleri girdi. 2 Eylül 1938 günü yapılan ilk sancak meclisi oturumunda bağımsız sancağa Hatay, kurulan devletin adı ise Hatay Cumhuriyeti olmuştur. Başına da Atatürk’ün adayı Tayfur Sökmen seçildi⁵⁷².

Tüm bu olumlu gelişmeler yaşanırken Avrupa’da işler iyice savaşa doğru evirilmekteydi. Almanya, Avusturya ve Çekoslovakya’yı işgal etmiş, Polonya ile saldırmazlık paktına son vermiş, İtalya da Arnavutluk’u işgal etmişti. Yaşanan bu durum İngiltere ve Fransa’da endişe yaratmıştı. Balkanlar ve Ortadoğu’daki politika çıkarları gereği Fransa, Türkiye’ye daha çok yaklaşmak istemekteydi. Bunun nihai çözümü de Hatay meselesinin kesin olarak halledilmesine bağlıydı. Bunun üzerine Fransa, 23 Haziran 1939’da Ankara’da “Türkiye ile Suriye Arasında Toprak Sorununun Kesinlikle Çözülmesine İlişkin Anlaşma” yı imzalayarak Hatay’ın Türkiye’ye katılmasını kabul etti⁵⁷³. Aynı gün Hatay Meclisi de oybirliğiyle Türkiye’ye katılma kararı aldı⁵⁷⁴.

Lozan Anlaşmasından beri sorun olan Hatay meselesinde Türkiye, uluslararası konjonktürel durumu iyi okuyarak, gerek siyasi, gerek hukuki, gerek de askeri ve psikolojik etki araçlarını kullanarak meseleyi meşru bir şekilde çözmeyi başarmıştır.

⁵⁷² Rifat Uçarol, a.g.e., ss.845-846.

⁵⁷³ A.g.e., s.847.

⁵⁷⁴ Hüner Tuncer, a.g.e., s.170.

SONUÇ

Toplumların bir arada yaşama arzusu sonucu meydana gelen devletler, varlıklarını koruma ve sürdürme, güvende ve güçlü olma gibi birtakım amaçlarla geçmişten günümüze belirli politikalar izlemişlerdir. Bu politikalar tek bir alana (siyasi, askeri, ekonomik, toplumsal vb.) hitap edebildiği gibi topyekün tüm alanları içinde barındıran bir anlayışının bileşkesi de olabilirler. Devletlerin kendine has ulusal çıkar ve amaçlarını gerçekleştirmek için oluşturduğu bu kapsayıcı politikalara ulusal güvenlik politikaları denmektedir.

Ulusal güvenlik politikaları devletlerin varlığının, gücünün temel belirleyicisidir. Uluslararası sistemde egemen konumda olan her devlet içinde bulunduğu iç ve dış ortam ile sahip olduğu fiziki (coğrafi özellikler: topoğrafya, doğal kaynaklar, jeopolitik konum) ve beşeri (insan) çevre etmenlerini göz önünde bulundurarak nevi şahsına münhasır ulusal güvenlik politikaları belirlemekte ve bu politikalar çerçevesinde hareket etmektedirler.

Sistemin egemen aktörü olan her devlet ulusal çıkar ve amaçlarını gerçekleştirme bağlamında belirli stratejiler dahilinde sahip olduğu somut (doğal kaynaklar, topoğrafya, nüfus vb.) ve soyut (ulusal karakter, ulusal moral vb.) kapasite ve güç (sert güç, yumuşak güç) unsurları ile bu unsurların sağlamış olduğu siyasi (diplomasi), ekonomik (yaptırım, yardım), askeri (savaş), psikolojik (propaganda, caydırma), hukuki (anlaşmalar ve uluslararası hukuk normları) etki araçlarını dilediği politik sonuçları aldırma bir araç olarak kullanabilmektedirler. Ancak özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrasında gerek uluslararası ilişkiler gerek de uluslararası sistemin yapısında meydana gelen değişim ve dönüşüm devletlerin bu politikalar üzerindeki serbestliğini sınırlandırmıştır.

Gelişen uluslararası hukuk ve örgütsel düzen, artan karşılıklı bağımlılık ve bu kapsamda globalleşen dünya, değişen toplumsal bakış açısı gibi konjonktürel durumlar sistemin temel egemen aktörü dahi olsa devletleri ulusal çıkar ve amaçları doğrultusunda oluşturmaya çalıştıkları ulusal güvenlik politikaları bağlamında daha dikkatli stratejiler izlemesini gerektirmiştir. Bu bağlamda, bu çalışmada yeni uluslararası sistemin yapısına uygun olarak ulusal güvenlik politika stratejilerinden biri olan barışçıl güvenlik stratejisi belirlenmiş, yapısal özellikleri incelenerek stratejinin meşruiyeti, en belirgin özelliklerini barındıran Atatürk dönemi Türkiye Cumhuriyeti ulusal güvenlik politikaları hamleleri üzerinden analiz edilmeye çalışılmıştır.

Uluslararası sistemin egemen aktörü devletler tarafından ulusal güvenlik politika stratejilerinden biri olarak kullanılan barışçıl güvenlik stratejisi üç temel anahtar bileşenden meydana gelmektedir. Bunlar: barış, güç ve söylev unsurlarıdır.

Barış unsuru, stratejinin ilk ve en önemli bileşenlerinden biridir. Sanayi Devrimi ile başladığı varsayılan küreselleşme olgusu ve bunun getirdiği karşılıklı bağımlılık ile değişen uluslararası sistemik yapı, temel aktör konumundaki devletleri ulusal çıkar ve amaçlarını bir “ideal” ile boyama mecburiyetinde bırakmaktadır. Barışçıl güvenlik stratejisinde bu ideal “barış” sihirli sözcüğü ile sağlanmaktadır. Devletler hareketlerini strateji bağlamında barış sözcüğü ile absorbe etmektedirler.

Barışçıl güvenlik stratejisinin ikinci önemli bileşeni, güç unsurudur. Ulusal güvenlik politikalarında güç devletler için hem amaç (güçlü olma) hem de bir araç vazifesi görmektedir. Ulusal ve uluslararası barışı, huzuru ve refahı sağlamanın yolu her açıdan güçlü olmaktan geçmektedir. Dolayısıyla strateji bağlamında da diplomatik açıdan etkin, ekonomik açıdan zengin, askeri açıdan kuvvetli, hukuki ve toplumsal açıdan öncü olmak politika amaçlarını nihayete erdirmek için ön koşul olarak görülmektedir.

Stratejinin son ve kilit unsuru “söylev”dir. Söylev unsuru ile barışçıl güvenlik stratejinde barış ve güç bileşenlerine işlerlik kazandırılmaktadır. Bu sayede hem güç unsurlarının geliştirilmesine meşruiyet sağlanırken hem de barışçıl söylemin yerleşmesi sağlanarak güçlü, etkin ve meşru stratejinin temelleri atılmaktadır.

Barışçıl güvenlik stratejisi, yapısında bulundurduğu bu bileşenler sayesinde devletlere ulusal güvenlik politikaları amaçlarını gerçekleştirme bağlamında, uluslararası arenada karşılaşacağı sorunlar karşısında tüm etki araçlarını kullanma konusunda meşruiyet sağlamaktadır.

Siyasi etki aracı olarak diplomasiyi, ekonomik etki aracı bağlamında yaptırım ve yardım yöntemlerini, hukuki etki aracı bağlamında uluslararası hukukun verdiği tüm imkanları, psikolojik etki aracı bağlamında propaganda, cezbetme ve caydırma yöntemlerini, askeri etki aracı olarak, meşru müdafaa kapsamında savaş yöntemini devletler barışçıl güvenlik stratejisi kapsamında kullanabilmektedirler. Özellikle askeri etki aracı olarak savaş yöntemi, tartışmalı boyut olarak görülse de gerek BM Anlaşması’nda

gerek de BM öncesi Milletler Cemiyeti, Paris Paktı (Briand-Kellog) ve Lahey Konferansı Anlaşmalarında bu yöntem meşru müdafaa kapsamında legalleştirilmektedir.

Verilen yapısal özellikler değerlendirildiğinde barışçıl güvenlik stratejisi, yeni uluslararası sistemin yapısına bir aykırılık içermediği gibi meşru bir zemin içerisinde kullandığı yöntem ve araçlar bağlamında da güçlü bir strateji özelliği göstermektedir. Ancak strateji hakkında daha kapsamlı yargıya varmak için barışçıl güvenlik stratejisinin en belirgin özelliklerini barındıran Atatürk dönemi Türkiye'sinin ulusal güvenlik politikaları hamleleri üzerinden analiz yapmak stratejinin geçerliliği hakkında net çıkarımlarda bulunmamıza yardımcı olacaktır.

Atatürk dönemi Türkiye Cumhuriyeti dünyada yeni sınırların ve güç dengelerinin oluştuğu, yeni uluslararası sistemin yapısal olarak gelişmeye başladığı, iki savaş arası zor bir geçiş döneminde, yıkıntılar ve yokluklar içinde, türlü zorluklar ve mücadeleler sonucunda kurulmuştur.

Bu yeni ve karmaşık uluslararası konjonktürel durum karşısında Atatürk Türkiye'si, ulusal güvenlik politikasını güvende, güçlü ve tam bağımsız bir ülke yaratma gayeleriyle oluşturmuş ve bu politika çerçevesinde barışçıl güvenlik stratejisi izlemiştir.

Strateji kapsamında ilk olarak, her alanda gelişmiş, güçlenmiş, çağdaş bir toplum ve devlet yapısı oluşturmak için büyük ve önemli yapılanma ve kalkınma hamlelerine girişilmiştir. Ekonomik, mali, siyasi ve idari, askeri, adli ve toplumsal alanlarda devrimsel atılımlar yapılmaya başlanmıştır.

Ekonomik alanda, soyut (fikirsel) ve somut kalkınma hamleleri gerçekleştirilmiştir. İzmir İktisat Kongresi, Birinci ve İkinci Sanayileşme Planları dahilinde tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinde kalkınma hamleleri başlatılmıştır.

Tarımda ıslah ve geliştirmeler yapılmış ekilebilir alanlar oransal olarak %20'lerden %35'lere, nicelik olarak ise 4-5 milyon hektardan 9 milyona hektara çıkarılmıştır. Sanayide devletçilik politikası çerçevesinde açılan fabrikalarla dönem başında (1923'te) 311 milyon lira olan sanayi üretimi dönem sonunda (1938'te) 1.2 milyar liraya ulaşmıştır.

Hizmet sektöründe, ulaşım ve altyapı ile bankacılık üzerinden büyük çapta ilerlemeler kaydedilmiştir. Ulaşım ve alt yapıda 18.330 kilometre olan karayolu uzunluğu

40.255 kilometreye, Kabotaş Kanunu ile ulusallaşan deniz yolculuğunda 95.866 grostonluk 306 gemi kapasitesi 268.621 grostonluk 1746 gemiye, 4637 kilometre ve tamamı yabancı sermaye tekelinde olan demiryolları millileştirilip 6800 kilometreye çıkarılmıştır. Hava yollarında da Türk Hava Kurumu ve Hava Yolları Devlet İşletmeleri kurularak sefer uçuşlarına başlamıştır.

Bankacılıkta, yabancı sermayeli kuruluşların tekelinden yerli sermayenin hakim olduğu anlayışa geçilmiştir. Dönem başında tek bir ulusal bankaya (Ziraat Bankası) sahipken dönem sonunda 6'sı kamu müessesesi, 1'i limited şirketi, 32'si anonim ortaklık olmak üzere toplamda 39 ulusal banka faaliyete geçmiştir.

Mali alanda denk bütçe ve sağlam para politikaları çerçevesinde ilerlemeler kaydedilmiştir. 15 yıllık dönemde sadece 5 dönem hariç diğer tüm yıllarda denk bütçe hedefinin üstüne çıkılmıştır. Çıkarılan Türk Lirasını Koruma Kanunu ve uygulanan "emiyon sistemi" ile Türk Lirası, o dönem dünyanın en değerli parası olan İngiliz Sterlini karşısında büyük prestij elde etmiştir.

Siyasi ve idari alanda cumhuriyetin ilanından sonra laik yönetim anlayışı çerçevesinde halifelik kaldırılmış, din ve devlet işleri birbirinden ayrılmış yönetim güçlü ve modern hale getirilmiştir. Siyasal haklar konusunda kadın-erkek arasında eşitlik sağlanarak dönemin birçok modern Avrupa devletlerinin ilerisinde bir anlayış sergilenmiştir.

Askeri alanda kara, deniz ve hava kuvvetlerinin kapasitesi ve gücü yükseltilmiştir. Kara kuvvetlerinde yurdun birçok yerinde top, tüfek ve mühimmat fabrikaları açılıp kara harp sanayi envanteri genişletilmiş, deniz kuvvetlerinde donanma ve bahriyeli sayısı ve niteliği artırılıp kısa zamanda Akdeniz'de azımsanmayacak güce ulaşılmış, hava kuvvetlerinde yerli ve milli envanter geliştirme çalışmaları kapsamında Kayseri ve Eskişehir uçak fabrikaları açılmış, nitelikli ve güçlü hava filosu oluşturulduğu gibi ihraç edilerek ekonomik kazanç sağlanmıştır.

Hukuki alanda eski hukuk sistemi terkedilerek dünyada alanında öncü, modern birçok hukuk sistemi (İsviçre'den Medeni Kanun, İtalya'dan Ceza Kanunu, Almanya'dan Ticaret Kanunu vb.) alınarak uygulanmıştır. Ayrıca modern hukuk fakülteleri (Ankara hukuk, İstanbul hukuk vb.) oluşturularak yeni hukuk rejimi başlatılmıştır.

Toplumsal alanda çok geniş atılımlar yapılmıştır. Halkın eğitim ve kültür seviyesini artırmak için yurdun her yerinde millet mektepleri ve halkevleri açılmıştır. Tevhid-i tedrisat ve Maarif Teşkilatı Kanunları ile eğitim öğretim eşit hale getirilip modernleştirilmiştir. Türk dili ve tarihini geliştirme bağlamında Türk Tarih ve Türk Dil Kurumları açılarak birçok araştırma yapılmıştır. Modern dünya ile uyumlu takvim, saat, ölçü ve uzunluk birimleri, kılık kıyafet devrimleri gerçekleştirilmiştir.

Strateji kapsamında ikinci olarak, gerçekleştirilen kalkınma hamlelerinin uluslararası sistemin içerisinde tehdit ve tehlike şeklinde algılanmaması için barışçıl söylev ve girişimlerde bulunulmuştur. Bu çerçevede, “yurtta sulh cihanda sulh” ilkesi doğrultusunda başta eski düşman ülkeler (İngiltere, Fransa, İtalya, Yunanistan vb.) olmak üzere birçok devletle dostluk, kardeşlik ve tarafsızlık anlaşmaları yapılmış, barışçıl bölgesel (Balkan, Sadabat, Akdeniz) ve küresel (Milletler Cemiyeti, Briand-Kellog) paktlar ve örgütler içinde bulunulmuştur.

Son olarak uygulanan strateji kapsamında, karşılaşılan sorunlara barışçıl etki araçları ile çözüm bulunmaya çalışılarak nihayete erdirilmiştir. Bu kapsamda İngiltere ile yaşanan Musul sorununda ikili diplomatik ilişkilerle siyasi, Milletler Cemiyeti nezdinde hukuki, askeri manevralar ile psikolojik etki araçları kullanılarak çözüme gidilmiştir. Yunanistan’la yaşanan mübadele ve etabil sorununa ikili diplomatik görüşmelerle siyasi, Milletler Cemiyeti ile hukuki, askeri manevralar ile caydırma bağlamında psikolojik etki araçlarıyla müdahalede bulunulmuştur.

Akdeniz ve Balkanlar’daki İtalyan yayılcılığı tehlikesine karşı bölge ülkeleri ile gerek ikili anlaşmalar yapılarak gerek de çok taraflı paktlar (Balkan ve Akdeniz Paktı) içerisinde bulunularak siyasi, askeri manevralar (Ege manevraları) ile psikolojik etki araçları kullanılarak bertaraf edilmeye çalışılmıştır.

Boğazlar meselesi sorununda Lozan Boğazlar Sözleşmesine üye ülkelere diplomatik nota göndererek siyasi, Trakya manevralarını düzenleyerek psikolojik, kolektif barışı ve güvenliği sağlamaya yönelik kurulan Milletler Cemiyeti nezdinde hukuki etki araçları kullanılarak sonuç elde edilmeye çalışılmıştır. Hatay meselesi sorununa Fransa ile ikili ilişkiler nezdinde siyasi, Milletler Cemiyeti huzurunda hukuki ve Gaziantep manevraları ile psikolojik etki araçları kullanılarak çözüm aranmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak, Atatürk dönemi Türkiye'si, ulusal güvenlik politikalarında uyguladığı barışçıl güvenlik stratejisi ile uluslararası hukuk sisteminin ve kolektif dünya düzeninin yeni yeni oturmaya ve gelişmeye başladığı bir dönemde az zamanda çok ve büyük işler yapmıştır. Bölgesinde ve dünyada güçlü, içerde ve dışarda saygı ile tanınan bir devlet haline gelmiştir. Kullanılan yöntem ve araçlarla amaçlanan hedeflerin gerçekleştirilmesi durumuna bakılarak uygulanan stratejinin başarılı olduğu söylenebilir. Bu durumdan hareketle dış dünya ile yoğun ve kaçınılmaz ilişkilerin olduğu, daha gelişmiş hukuk kuralları altında devam eden günümüz uluslararası sistemi çerçevesinde barışçıl güvenlik stratejisi değerlendirildiğinde, gerek kullandığı araç ve yöntemlerin meşruluğu ve güçlülüğü gerek de sistem ile entegre yapısı dolayısıyla egemen aktör devletlerin ulusal güvenlik politikaları hedef ve amaçlarını gerçekleştirmede etkili olacağı söylenebilir.

Atatürk dönemi gibi iki savaş arası zor bir geçiş döneminde bile etkinliği ortaya konan bu strateji, günümüz çok merkezli ve çok kutuplu sisteminde devletlerin ulusal güvenlik politikalarında proaktif bir rol üstlenebilir.

KAYNAKÇA

- Ağır, Bülent Sarper (2013). Güvenlik Çalışmaları Alanında Kopenhag Okulu'nun Toplumsal Güvenlik Kavramsallaştırması Çerçevesinde Bir Etnik Çatışma Örneği Olarak Kosova Sorunu. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.
- Akçaoğlu, Ertuğrul (2009). Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin Kuruluşu ve İlk Yılları. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı:80, 367-379.
- Akdemir, Yılmaz (2005). Atatürk Dönemi Türk Havacılığı. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Akıllı, Erman (2012). Türk Dış Politikası Geleneği Zemininde Arap Baharı. *Ortadoğu Araştırmaları Merkezi*, Cilt: 4, Sayı: 37, 39-45.
- Akkor, Nesrin (2018). 1929 Dünya Ekonomik Krizi ve Türkiye'de Devletçilik Sistemine Geçiş. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:2, Sayı:1, 133-139.
- Aköz, Seçkin (2018). Politika Kavramının Siyaset Kavramı Yerine Kullanılması ve Bilimsellik Tartışmaları Bağlamında Devlet Olgusuyla İlişkisi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı:3, No:5, 160-180.
- Akseki, Cengiz (2012). Atatürk Devrimlerinde Yöntem: Ortam ve Lider. *BELGİ Dergisi*, Sayı:3, 1-19.
- Aktek, Mehmet (2001). Küreselleşme Süreci ve Etki Alanları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, Cilt:6, Sayı:2, 193-202.
- Altunışık, Meliha Benli (2017). Lübnan Krizi: Nedenleri ve Sonuçları. *TESEV Yayınları*, 1-30.
- Angı, Hacı (1981). *Atatürk İlkeleri ve Türk Devrimi*. Ankara: Angı Yayınları.
- Aruoba, Çelik (1982). Cumhuriyet'in Kuruluş Yıllarında Türkiye'nin Tarımsal Yapısı ve Tarıma Yönelik Politikalar. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları*, Yayın No: 513, 79-87.
- Archer, Christon; Ferris, John; Herwig, Holger; Travers, Timoty (2006). (Çev. Cem Demirkıran), İstanbul: Tüm Zamanlar Yayıncılık.

- Arı, Tayyar (1999). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*. İstanbul: Alfa Basın Yayın Dağıtım.
- Armaoğlu, Fahir (1986). *Atatürk'ün Dış Politikası*. İstanbul: Bakış Ofset.
- Armaoğlu, Fahir (2010). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Arrighi, Giovanni (2007). *Adam Smith in Beijing*. New York: Verso.
- Aslan, Erdal; Kiper, Kerem (2015). Dış Yardım Nedir? Niçin Yapılır?. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, Sayı:34, 9-26.
- Ata, Funda Keskin (2014). Uluslararası Hukukta Savaş ve Barış. *Mülkiye Dergisi*, Cilt:38, Sayı:3, 83-99.
- Atabey, Figen (2014). İkinci Dünya Harbi Öncesi Türk-İngiliz-Fransız Ortak Deklerasyonu. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 31, 296-304.
- Atatürk, Mustafa Kemal (2013). *Nutuk*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Avcıoğlu, Doğan (1969). *Türkiye'nin Düzeni Dün-Bugün-Yarın*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Aydemir, Cahit; Güneş, Hüseyin Haşimi (2006). Merkantilizmin Ortaya Çıkışı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:5, Sayı:15, 136-158.
- Aydemir, Şevket Süreyya (1999). *Tek Adam Mustafa Kemal 1919-1922 Cilt 2*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aydemir, Şevket Süreyya (1999). *Tek Adam Mustafa Kemal 1919-1922 Cilt 3*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Baharçipek, Abdülkadir (2000). Bir Dış Politika Aracı Olarak Savaş. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:14, Sayı:1, 271-280.
- Balcı, Ali (2011). "Dış Politika": Yeni Bir Kavramlaştırma Bağlamında Egemenlik Mitinin Analizi. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt:7, Sayı:28, 3-29.
- Bayraktar, Merve (2012). Atatürk Dönemi Türkiye'nin Ortadoğu Politikası ve Sadabat Paktı. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Bayraktar, Ünal (2015). Arap Baharı Sonrası Ortadoğu'daki Statüko Karşıtı Yapılanmaların Türkiye'nin Güvenlik Stratejilerine Etkileri. İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

- Beriş, Hamit Emrah (2006). *Küreselleşme Çağında Egemenlik Ulusal Egemenliğin Yeni Sınırları*. Ankara: Lotus Yayınevi.
- Bijian, Zheng (2005). *China's Peaceful Rise*. Washington, D.C.: Brookings Institution Press.
- BM Enformasyon Merkezi UNIC (2001). *Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi*. Ankara.
- Boratay, Korkut (1982). *Türkiye'de Devletçilik*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Brauch, Hans Günter (2008). Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt:5, Sayı: 18, 1-47.
- Buzan, Barry (1983). *People, States, and Fear: The National Security Problem in International Relations*. Ann Arbor: The university of Michigan Press.
- Buzan, Barry (1991). New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century. *Chatham House*, Vol:67, No: 3, 431-451.
- Chong, Alon (2007). *Foreign Policy in Global Information Space*. New York: Palgrave Macmillan.
- Choulioriko, Lilie (2007). *The Soft Power of War*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Cillov, Haluk (1972). *Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Clausewitz, Carl Von (2007). *On War*. New York: Oxford University Press.
- Çakmak, Serdar (2013). 11 Eylül Sonrası Süreçte ABD'nin Yeni Güvenlik Politikasında Türkiye. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Çam, Esat (2011). *Siyaset Bilimine Giriş*. İstanbul: Der Yayınları.
- Çaşın, Mesut Hakkı (1993). *Çağdaş Dünyada Uluslararası Güvenlik Stratejileri ve Silahsızlanma*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi, İstanbul.
- Çatak, Sabahattin (2004). *Tarihsel Süreç İçinde Atatürk Dönemi İktisat Politikalarına Bakış*. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.

- Çavuş, Tuba (2012). Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye'nin Yumuşak Güç Kullanımı. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:2, Sayı:2, 23-37.
- Çelebican, Gürkan (1982). Atatürk Döneminde Para-Kredi Siyaset ve Kurumlaşma Hareketi. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları*, No:513, 23-34.
- Çetin, Beyzade Nadir (2014). Propaganda Olgusu ve Propagandanın Amerikanlaşması. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:24, Sayı:2, 239-265.
- Çetintaş, Recep (2018). İslam Hukukunda Gayrimüslimlerle İlişkiler Bağlamında Cihad Anlayışı. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı:31, 25-53.
- Coşkun, Ali (2003). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye Ekonomisi. *Atatürkçü Düşünce Dergisi*, Sayı: 14, 72-77.
- Çulha, İbrahim (2019). Türk Rum Mübadelesinde Etabli Sorunu, İstanbul'un Sınırları Konusundaki Anlaşmazlık ve Türkiye'nin İzlediği Politika. *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, Cilt:2, Sayı:4, 155-202.
- Daban, Cihan (2017). Uluslararası İlişkilerde Siyasal Aktörler, Bürokrasi ve Jeopolitik Bağlamda Diplomasi: Türkiye Cumhuriyeti Örneği. *BEU Akademik İzdüşüm Dergisi*, Cilt:2, Sayı:2, 22-50.
- Dalar, Mehmet (2009). Egemenlik ve Uluslararası Hukuk Çelişkisi: Milli Yetki Kavramı Açısından Bir Analiz. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:8, Sayı:27, 336-346.
- Dayı, Esin (2002). Hatay Devleti ve Hatay'ın Anavatana Katılması. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı:19, 331-341.
- Dedeoğlu, Beril (2003, 2008, 2014). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, İstanbul: Yenyüzyıl Yayınları.
- Değerli, Esra Sarıkoyuncu (2008). Türkiye'nin Balkan Ülkelerine Yakınlaşma Çalışmaları: Balkan Paktı. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:9, Sayı:2, 115-134.
- Denk, Erdem (2011). Bir Kitle İmha Silahı Olarak Nükleer Silahların Yasaklanmasına Yönelik Çabalar. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt:66, no:3, 93-136.

- Dinler, Ferhat (2009). Türk Donama Tarihi (1923-1938). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Malatya.
- Erhan, Çağrı; Özkoç Özge (2014). 20. Yüzyılda Uluslararası Siyaset. (Ed. Şaban Kardeş, Ali Balcı). *Uluslararası İlişkilere Giriş*, İstanbul: Küre Yayınları.
- Ejder, Ebru (2007). Dış Politika Aracı Olarak Tanıtım: ABD Dış Politikası ve Hollywood Örneği. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Elhan, Orhan (2012). 1923-1938 Atatürk Dönemi Balkan Politikası. Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep.
- Erdal, İbrahim (2014). Türk-Yunan Nüfus Mübadelesinde Gayrimübadil Olma Konusu ve Mübadeleden Iskat(Çıkma) Yolları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı:3, 123-141.
- Erdoğan, İbrahim (2013). Küreselleşme Olgusu Bağlamında Yeni Güvenlik Algısı. *Akademik Bakış*, Cilt:6, Sayı:12, 265-292.
- Erenli, Muhterem (1985). Atatürk ve Havacılık. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt:2, Sayı:4, 215-244.
- Erhan, Çağrı (2001). ABD'nin Ulusal Güvenlik Anlayışı. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt:56, Sayı:4, 77-93.
- Erkan, Süleyman (2010). Savaş ve Barış Bağlamında XIX. Yüzyıl Uluslararası İlişkilerinin Özellikleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:22, 93-115.
- Erkul, Selin (2018). Askeri Güvenlik Çalışmalarına Dönüş: Önleyici Savaş. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:23, Sayı:2, 643-654.
- Ertem, Barış (2009). Türkiye-ABD ilişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:12, Sayı:21, 377-397.
- Ertan, Ali Erhan; Özgün, Tefik Orçun (2016). I. Dünya Savaşı'nın Ardından Yeni Dünya Düzenine Doğru: 1919 Paris Barış Konferansı. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı:3, 551-572.

- Evans, Graham; Newnham, Jeffrey (2007). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, (Çev. Ahsen Utku), İstanbul: Gokkubbe Yayınevi.
- Frankel, Joseph (1970). *National Interest*, London: Pall Mall Press.
- Genelkurmay Başkanlığı (1984). *Atatürkçülük, Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri*. Ankara: Genelkurmay Başkanlığı.
- Gökten, Kerem (2011). Çin'in Barışçıl Yükselişine Muhafazakar-Realist Çözümler. *Akdeniz Üniversitesi İdari İktisadi Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı:21, 110-129.
- Gönlübol, Mehmet (2000). *Uluslararası Politika; ilkeler, kavramlar, kurumlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gönlübol, Mehmet; Sar, Cem (1997). *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası*. Ankara: Tıpkı Basım.
- Gülmez Nurettin; Tahancı, Bülent (2014). Soğuk Savaş Çekişmelerinden Bir Örnek: U-2 Uçak Kriz. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:14, Sayı:28, 225-252.
- Gün, Çağlar (2014). Ulusal Güvenlik Politikalarının Belirlenmesinde İstihbaratın Rolü ve Önemi. Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Gürkaynak, Muharrem; Yalçiner, Serhan (2009). Uluslararası Politikada Karşılıklı Bağımlılık ve Küreselleşme Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt:6, Sayı:23, 73-92.
- Gürpınar, Bulut (2013). Milli Güvenlik Kurumu ve Dış Politika. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt.10, Sayı:39, 73-104.
- Hasanov, Ali (2010). *Jeopolitik*. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.
- İnan, Ayşe Afet (1973). *Türkiye Cumhuriyeti'nin İkinci Sanayi Planı 1936*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İpek, Nedim (2000). *Mübadele ve Samsun*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İskit, Temel (2007). *Diplomasi*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Kafkasyalı, Muhammet Savaş (2012). Küresel Üstünlük Mücadelesi ve Çin'in Yükselişi: Muhayyilenin Ontolojik Sınırları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:16, Sayı:1, 103-128.
- Kahraman, Serpil; Şişmanoğlu, Gizem (2019). Atatürk Dönemi İktisadi Devletçi Sanayileşme Politikaları. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:17, 627-656.
- Kalaycı, İrfan (2009). Atatürk'ün Kalkınma Modeli(AKM): Günümüz Sanayisi İçin Kazanımlar. *Maliye Dergisi*, Sayı:156, 152-176.
- Kalelioğlu, Oğuz (2008). Türk Yunan İlişkileri ve Megali İdea. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı:41,105-123.
- Kaplan, Münci (2007). *Politika Bilimine Giriş*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Karabulut, Bilal (2016). *Uluslararası İlişkiler: Kavramlar-Teoriler-Kuramlar*. Ankara: Barış Kitabevi.
- Karacan, Özcan (2005). Atatürk Döneminde Yapılan Karayolları, Barajlar ve Limanlar (1923-1938). Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Karakoç, Eser (2008). Türkiye'nin Uluslararası Güvenlik Stratejileri. Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Karlıklı, Yücel (2012). Atatürk Dönemi Türk Deniz Politikası (1923-1938). İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve İşletmeciliği Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Kaştan, Yüksel (2015). Ortadoğu'da Arap-İsrail Mücadeleleri. *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu*, 1797-1816.
- Kaya, Dilek Göze; Durgun, Ayşe (2009). 1923-1938 Dönemi Atatürk'ün Maliye Politikaları: Bütçe ve Vergi Uygulamaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:19, 233-249.
- Kaya, İslam Safa (2017). Uluslararası Örnekler Çerçevesinde Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Çözüm Yolları. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, Cilt:7, Sayı: 2/1, 153-163.
- Kaymaklı, Hulusi (1997). *Havacılık Tarihinde Türkler-2*. Ankara: Kültür Ofset.

- Kazgan, Gülten (2012). *Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2009) "Ekonomi Politik" Açısından Bir İrdeleme*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kepenek, Yakup; Yentürk, Nurhan (1995). *Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Keyder, Çağlar (1982). *Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye (1923-1929)*. Ankara: Yurt Yayınları.
- Kıran, Abdullah (2017). Uluslararası Hukukta Devletleri Tanıma ve Tanıma Teorileri. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:5, Sayı:3, 923-945.
- Kinross, Lord (1994). *Atatürk: Bir Milletten Yeniden Doğuşu*. (Çev. Necdet Sander), İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Kodaman, Timuçin; Akçay, Ekrem Yaşar (2010). Kuruluşundan Yıkılışına Kadar Osmanlı Diploması Tarihi ve Türkiye'ye Bıraktığı Miras. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı:22, 75-92.
- Koday, Zeki; Koday, Saliha; Kaymaz, Çağlar Kıvanç (2017). Dünyadaki Bazı Önemli Boğazlar ile Kanalların Coğrafi Özellikleri ve Jeopolitik Önemleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:21, Sayı:3, 879-910.
- Konan, Belkıs (2011). Türk Kadınının Siyasal Hakları Kazanma Süreci. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:60, Sayı:1, 157-174.
- Kurt, Selim (2014). Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Ortadoğu Politikası. *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl:7, Sayı:19, 167-196.
- Kuruç, Bilsay (2012). *Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi Büyük Devletler ve Türkiye*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Küçükbayrak, İsmail (2010). Uluslararası İlişkilerde Bir Dış Politika Aracı Olarak Dış Yardımlar: ABD ve Türkiye Örneği. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Küçükşahin, Ahmet (2006). Güvenlik Bağlamında, Risk Ve Tehdit Kavramları Arasındaki Farklar Nelerdir Ve Nasıl Belirlenmelidir?. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Sayı:4, 7-40.

- Külekçi, Murat; Kumbasaroğlu, Hediye; Aksoy, Aksoy, Adem (2002). Türkiye'nin Irak ve Suriye ile Olan Su Sorunu. Türkiye V. Tarım Ekonomisi Kongresi, Erzurum, 18-26 Eylül 2002, 395-401.
- Mesjasz, Czesław (2004). Security as an Analytical Concept. the 5th Pan-European conference on International Relations, In the Hague, 9-11 September 2004, 1-16.
- Meydan, Sinan (2012). *Aklı-ı Kemal Atatürk'ün Akıllı Projeleri 1. Cilt*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Meydan, Sinan (2012). *Aklı-ı Kemal Atatürk'ün Akıllı Projeleri 2. Cilt*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Miyak, Derya Levent (2018). Atatürk Döneminde Milli Müdafaa Vekaleti ve Güvenlik Politikaları (1923-1938). İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul.
- Morgenthau, Hans (1985). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. Beijing: Peking University Press.
- Nye, Joseph (2004). *Soft Power The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs.
- Nye, Joseph (2011). *The Future of Power*. New York: Public Affairs.
- Ocak, Metin (2016). Hangi Ögeler Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgelerini Oluşturmalıdır? Bir İçerik Analizi. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, Cilt:26, Sayı:1, 23-49.
- Oran, Baskın (Ed.) (2001). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt:1 1919-1980*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ozan, Emre (2014). Birinci Dünya Savaşı ve Uluslararası İlişkiler Disiplininin Doğuşu Üzerine Bir Değerlendirme. *Akademik Bakış*, Cilt:7, Sayı:14, 197-214.
- Özateşler, Mustafa (1995). Türkiye'de Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası. *İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi İdari İktisadi Bilimler Dergisi*, Cilt:10, Sayı:1, 221-248.
- Özcan, Arif Behiç; Çınar Yusuf (2014). *Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları*. İstanbul: Hükümdar Yayınları.
- Özçelik, Özer; Tuncer, Güner (2007). Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:9, Sayı:1, 253-266.

- Özdemir, Haluk (2008). Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt:63, Sayı:3, 113-144.
- Özdemir, Nuray (2007). Atatürk'ün Bağımsızlık Anlayışı. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:1, Sayı:14, 191-201.
- Özel, Ahmet (2012). Klasik İslam Devletler Hukukunda Ülke Kavramı Ve Günümüzdeki Durum: İbn Temiyye'nin Mardin Fetvası İle Benzeri Diğer Bazı Fetvalar. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 43, 41-64.
- Özkurt, Fatih (2013). Mustafa Kemal (Atatürk) Döneminde İcra Edilen Askeri Manevra ve Tatbikatlar. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya.
- Öztürk, Hasan; Öztürk, Sevinç (2012). Türkiye'nin Dış Yardım Stratejisi: Sorunlar ve Öneriler. *BİLGESAM Yayınları*, Rapor No:54, 1-67.
- Özüçetin, Yaşar (2018). Mussolini İtalya'sının 1936 Yılına Kadar Sahip Olduğu Dış Politikası ve Bu Bağlamda Muhtelif Türk Büyükelçilikleri Tarafından Gönderilen Yazılarda Ortaya Konulan İzlenim ve İntibalar. *International Journal of Social Science*, Numara: 68, 257-278.
- Palabıyık, Mustafa Serdar (2010). Sadabad Paktı(8 Temmuz 1937) İttifak Kuramları Açısından Bir İnceleme. *Ortadoğu Etütleri*, Cilt:2, No:3, 147-179.
- Paris, Roland (2001). Human Security Paradigm Shift Or Hot Air. *International Security*, Vol:26, No: 2, 87-102.
- Resmi Gazete (1945). Birleşmiş Milletler Anlaşması ve Milletlerarası Adalet Divanı Statüsünün Onaylanması Hakkındaki Kanunun İlanı. Sayı:6092. 9237-9252.
- Resmi Gazete (1983). Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Sekreterliği Kanunu. Sayı:18218, Tertip:5, Cilt:22, 1-64.
- Rumelili, Bahar (2014). Kimlik. (Ed.: Şaban Kardaş, Ali Balcı). *Uluslararası İlişkilere Giriş*, İstanbul: Küre Yayınları.
- Russett, Bruce; Starr, Harvey; Kinsella, David (2000). *World Politics The Menu For Choice*. Boston: Bedford/ST. Martin's.
- Sabır, Hasan (2006). Atatürk'ün Ekonomi Anlayışı. *Sayıştay Dergisi*, Cilt:17, Sayı:62, 3-19.

- Sağlam, Zeliha (2014). Güç Kavramı ve Ortadoğu’da Değişen Dengeler Üzerinden Güç Okuması. *İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*, 1-12.
- Sander, Oral (2007). *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918’e*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sander, Oral (2011). *Siyasi Tarih 1918-1994*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sandıklı, Atilla (2012). *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış Ve Çatışma Çözümleri*. İstanbul: BİLGESAM yayınları.
- Sarıçelik, Kerim (2007). Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti’nin İtilaf Devletleri’ne Karşı Anadolu’nun Akdeniz Kıyılarında Aldığı Bazı Tedbirler. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı:21, 173-189.
- Senemoğlu, Olkan (2016). Antik Yunan Siyasal Düşünüşünde İnsan Doğası ve Toplum Anlayışı: Platon ve Aristoteles. *İnsan&İnsan Bilim Kültür Sanat ve Düşünce Dergisi*, Yıl:3, Sayı:10, 42-63.
- Sertyeşilşik, Emre Egemen (2015). Mısır’ın Su Sorununun Ekonomi Politik Açından İncelenmesi. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, Cilt:8, Sayı:2, 66-70.
- Sevinç, Bilal (2014). Strateji Kavramı ve Örgütlerde Bir Yönetim İlkesi Olarak Kullanılması. *Türk İdare Dergisi*, Sayı:479, 213-242.
- Sezer, Ayten (2000). *Atatürk’ün Türkiye’nin Stratejik Konumu ile İlgili Görüşleri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Sezer, Ayten (2003). *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Singer, David (2006). Uluslararası İlişkilerde Analiz Düzeyi Meselesi. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt:3 Sayı:11, 3-24.
- Souza, Philip De (2003). *The Greek and Persian Wars 499-386 BC*. Oxford: Osprey Publishing.
- Sönmezoğlu, Faruk (2014). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*. İstanbul: Der Yayınları.
- Şamsutdinov, A. (1999). *Mondros’tan Lozan’a Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi 1918-1923*, (Çev. Ataol Behramoğlu), İstanbul: Doğan Kitap.
- Tellal, Erel (2000). Uluslararası ve Bölgesel Gelişmeler Çerçevesinde SSCB-Türkiye İlişkileri. *Mülkiyeliler Vakfı Birliği Yayınları*:26, 15-79.

- Tematik Ansiklopedi (1993). Milliyet.
- Terzioğlu, Süleyman Sırrı (2018). Uluslararası Hukuk Açısından Fırat Kalkanı Harekatının Meşruluğu Sorunu. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı:134, 587-638.
- The Unesco Courier (1981). Atatürk the Father of the Modern Turkey, *UNESCO*, 4-19.
- The White House (2010). National Security Strategy. Washigton.
- The White House (2015). National Security Strategy. Washigton.
- The White House (2017). National Security Strategy. Washigton
- Tokgöz, Erdinç (1982). Atatürk'ün Tasarruf Politikası. *Ankara Üniveritesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları*, No:513, 35-43.
- Tokgöz, Erdinç (1993). *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları.
- Tuncer, Hüner (2011). *Atatürkçü Dış Politika*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Türk, İsmail (1982). Atatürk ve Türk Mali Sistemi. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları*, No:513, 7-21.
- Uçarol, Rifat (2015). *Siyasi Tarih (1789-2014)*. İstanbul: Der Yayınları.
- Uğurlu, Şafak (2009). Yalnız Ankara Ruhuyla Türk Hukuk Devrimi ve Bu Devrimde Ankara Hukuk Mektebi'nin Yeri ve Önemi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı:85, 414-438.
- Uludağ, Mehmet Bülent (2012). *Dünya Siyasi Tarihi*, İstanbul: Kriter Yayınları.
- Uluskan, Seda Bayındır (2010). *Atatürk'ün Sosyal Kültürel Politikaları*. Ankara: Korza Basım.
- Villalta, Jorge Blanco (2000). *Atatürk*. (Çev. Fatih Özsü), Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Wolfers, Arnold (1952). National Security as an Ambitiguous Symbol. *Political Science Quarterly*, Vol: 67, No: 4, 481-502.
- Yalçın, Atilla (2009). Avrupa Güvenlik Politikaları. Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

- Yaşa, Memduh (1980). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Akbank Kültür Yayını.
- Yellice, Gürhan (2018). 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi: Akdeniz’de İngiliz-İtalyan Uyuşmazlığı ve Türkiye’nin İtalya’yı Sözleşmeye Dahil Etme Çabaları, 1936-1938. *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl:11, Sayı:33, 589-626.
- Yılmaz, Eren Alper; Irk, Orhan (2015). Nikaragua Divan Kararları Işığında Kuvvet Kullanma ve Meşru Müdafaa Sorunu. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:13, Sayı:2, 151-166.
- Yılmaz, Sait (2011). *Irak Dosyası*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Yılmaz, Aytekin (2013). *Küresel Dünyada Uluslararası İlişkiler; Teori- Temel Kavramlar- Yeni Gelişmeler*. Ankara: Kadim Yayınları.
- Yiğit, Verda (2008). 1648 Westphalia Barışından 1815 Viyana Kongresine Kadar ki Sistemde Uluslararası Sistemin Dönüşümü. Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Yiğenoğlu, Kaan (2016). İkinci Dünya Savaşından Günümüze Değişen Güç Dengeleri ve ABD’nin Pasifik Bölgesi Stratejisi: Trans-Pasifik Ortaklığı Örneği. *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı:58, 327-341.
- Zabunoğlu, Gökçe (2018). Günümüzde Ulus Devlet. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:13, Sayı:1, 535-559.

İnternet Kaynakları

- Akgün, Pınar, “Barış Çalışmaları: Başlangıçtan Günümüze Değişimi”, s.87, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/203087> , (Erişim Tarihi:24.11.2018).
- Anadolu Ajansı, “11 Eylül 2001 Terör Saldırısı”, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdde-11-eylulun-etkileri-17-yil-sonra-hala-suruyor/1252740>,(Erişim Tarihi: 12.09.2018).
- ANKASAM-Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi, “Dehşet Dengesi Nedir”, <https://ankasam.org/uluslararasi-iliskilerde-kuresel-rekabet-yeniden-dehset-dengesi-mi/> ,(Erişim Tarihi: 25.04.2019).

- Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, “Cumhuriyet Halk Partisi Dördüncü Büyük Kurultayını Açarken”, <http://www.atam.gov.tr/ataturkun-soylev-ve-demecleri/cumhuriyet-halk-partisi-dorduncu-buyuk-kurultayini-acarken>, (Erişim Tarihi:10.02.2019).
- Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, “ Yurtta Sulh Cihanda Sulh Söylemi”, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-02/yurtta-sulh-cihanda-sulh>, (Erişim Tarihi: 26.11.2018).
- Atatürk’ün Onuncu Yıl Nutku, http://www.ata.tsk.tr/01_hayati/onuncu_yil_nutku.html , (Erişim Tarihi:14.04.2019).
- BBC News, ”Iran Sanctions”, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-46101703> , (Erişim Tarihi:05.11.2018).
- BİLGESAM-Bilge İnsanlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, “İç ve Dış Politika Ayrımı”, <http://www.bilgesam.org/incele/2046/-ic-politika-dis-politika-iliskisi/#.W7znVGgzbIV>, (Erişim Tarihi: 09.10.2018).
- Çağlar, Ali, “Güç: Sert Güç, Yumuşak Güç ve Akıllı Güç”, s.6, <http://www.alicaglar.net.tr/StaticFiles/file/guc-sert-yumusak-ve-akilli-guc.pdf>, (Erişim Tarihi: 18.10.2018).
- Çıkla, İlkey, “Uluslararası İlişkilerde ve Devletlerarası Politikada Barış Kavramı”, ss.27-30, https://www.researchgate.net/publication/301739985_ULUSLARARASI_ILISKILERDE_VE_DEVLETLERARASI_POLITIKADA_BARIS_KAVRAMI , (Erişim Tarihi: 25.11.2018).
- İngiliz Sterlininin Kara Çarşambası, <https://tr.investing.com/analysis/%C4%B0ngiliz-sterlin%C4%B0-kara-%C3%87ar%C5%9Famba-200118760>, (Erişim Tarihi: 09.06.2019).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, “Onuncu Yıl Marşı”, <http://www.kultur.gov.tr/TR-96293/10-yil-marsi.html>, (Erişim Tarihi: 10.04.2019).
- Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü, <http://web.shgm.gov.tr/tr/kurumsal/1--tarihce>, (Erişim Tarihi:10.04.2019).

Sönmezoglu, Faruk, “Ülkelerin Dış Siyasalarında Bir Siyasal Etki Aracı Olarak Ekonomik Önlemler”, ss.221-222, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/8330> , (Erişim Tarihi: 22.12.2018).

Stratejik Ortak, <https://www.stratejikortak.com/2017/03/diplomasi-hayalet-kavram.html>, (Erişim Tarihi: 28.04.2019).

Talas, Mustafa, “Örnek Bir Siyaset Modeli Olarak Atatürk’ün Yurtta Barış Dünya da Barış Politikası”, s.346, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/258132>, (Erişim Tarihi:25.12.2018).

TASAM - Türk Asya Stratejik Araştırmalar Dergisi, “Küreselleşmenin Boyutları ve Etkileri”,http://www.tasam.org/trTR/Icerik/211/kuresellesmenin_boyutlari_ve_etkil_eri, (Erişim Tarihi:26.04.2019).

TASAM - Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi,
http://www.tasam.org/trTR/Icerik/1109/turkiyeninkullanamadigi_stratejik_guc_lobicilik, (Erişim Tarihi:10.10.2018).

TUIÇ, <http://www.tuicakademi.org/devletlerarasi-iliskilerin-gelisimi-diplomasi-tarihi/>, (Erişim Tarihi:16.06.2019).

Türk Dil Kurumu E-Sözlüğü, “Güvenlik Kavramı İkinci Tanımsal Değerlendirme”,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GT.S.5a80ed4c44b7d1.08728797 , (Erişim Tarihi: 12.04.2018).

Türk Dil Kurumu E-Sözlüğü, “Tehdit Kavramı Tanımsal Değerlendirmesi”,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GT.S.5a95a718c0f018.66845564, (Erişim Tarihi: 27.02.2018).

Türk Dil Kurumu, http://www.tdk.org.tr/index.php?option=com_content&id=274:Tarihce, (Erişim Tarihi: 20.04.2019).

Türk Tarih Kurumu, <https://www.ttk.gov.tr/genel/tarihce/>, (Erişim Tarihi:20.04.2019).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, “Atatürk’ün Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Beşinci Dönem Üçüncü Yasama Yılı Açış Konuşmaları”,
https://www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/5d3yy.htm,(ErişimTarihi:17.06.2019) .

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, “Atatürk’ün Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin İkinci Dönem Birinci Yasama Yılına Açış Konuşmaları”,
https://www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/2d1yy.htm,(ErişimTarihi:17.02.2019).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, “ Atatürk’ün Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin İkinci Dönem Dördüncü Yasama Yılına Açış Konuşmaları”,
https://www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/2d4yy.htm,(ErişimTarihi:17.02.2019).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, “Atatürk’ün Onuncu Yıl Nutku”,
https://www.tbmm.gov.tr/kultursanat/mka_onuncuyil_nutuk.htm,
(ErişimTarihi:21.02.2019).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, “Atatürk’ün Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Üçüncü Dönem Birinci Yasama Yılına Açış Konuşmaları”,
https://www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/3d1yy.htm, (Erişim Tarihi: 21.02.2019).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, “Atatürk’ün Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin İkinci Dönem Birinci Yasama Yılına Açış Konuşmaları”,
https://www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/2d1yy.htm, (ErişimTarihi: 07.04.2019).

TBMM,https://www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/2d3yy.htm, (Erişim Tarihi:15.04.2019).

Türkiye Büyük Millet Meclisi, “Atatürk’ün Meclis Açılış Konuşmaları”,
https://www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/4d2yy.htm, (Erişim Tarihi: 25.11.2018).

TBMM,https://www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/2d2yy.htm,(ErişimTarihi:15.04.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Türk Dil Kurumu Sözcükleri, “Strateji Kavramının Anlamı”,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b5b3124ad6c87.90550033 (Erişim Tarihi: 27.07.2018).

- Türkiye Cumhuriyeti Türk Dil Kurumu Sözcükleri, "Dış Politika Kavramının Anlamı", http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b579319b2ebe4.52507000 (Erişim Tarihi:25.07.2018).
- Türkiye Cumhuriyeti Türk Dil Kurumu Sözcükleri, "Dış Politika Kavramının Anlamı", http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b579319b2ebe4.52507000 (Erişim Tarihi:25.07.2018).
- Türkiye Cumhuriyeti Türk Dil Kurumu Sözlüğü, "Boycot Sözcüğünün Anlamı", http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5bd9cc51a927e4.98979955 , (Erişim Tarihi: 31.10.2018).
- Türkiye Cumhuriyeti Türk Dil Kurumu Sözlüğü, "Propaganda Kelimesi Anlamı", http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5bd9f7403c5835.29687880 , (Erişim Tarihi: 31.10.2018).
- Türkiye Cumhuriyeti Türk Dil Kurumu Sözlükleri, "Etki Kelimesinin Anlamı", <http://sozluk.gov.tr/> , (Erişim Tarihi: 08.10.2018).
- Türkiye Cumhuriyeti Türk Dil Kurumu Sözlükleri, "İç Politika Kavramının Anlamı", http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b57930bb53b64.63813228, (Erişim Tarihi:24.07.2018).
- Türkiye Cumhuriyeti Türk Dil Kurumu, "Politika Sözcüğü Kavramsal Açıklaması", http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cc30b79579803.07720329 , (Erişim Tarihi: 22.07.2018).
- Türkiye Cumhuriyeti Türk Dil Kurumu, "Politika Sözcüğü Kavramsal Açıklaması", http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cc30b79579803.07720329 , (Erişim Tarihi: 22.07.2018).
- Türkiye Cumhuriyeti Türk Dil Kurumu, "Politika Sözcüğünün Kavramsal Açıklaması", http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b54d87fe92681.39788074 (Erişim Tarihi:22.07.2018).
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/nizamiye-mahkemeleri>, (Erişim Tarihi: 26.06.2019).

Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri,

<http://www.tarimkredi.org.tr/index.php/hakkimizda/ortag-m-z-atatuerk/223-atatuerk-ve-tar-m>, (Erişim Tarihi: 08.04.2019).

Uluslararası İlişkiler Portalı, “Strateji Kavramı”, <http://www.uiportal.net/sozlukler/ui-sozluk/ui-s>, (Erişim Tarihi: 27.07.2018).

Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, <http://www.uiportal.net/sozlukler/ui-sozluk/ui-t-u>, (Erişim Tarihi: 12.08.2018).

Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, Ulusal Moral Kavramı, <http://www.uiportal.net/sozlukler/ui-sozluk/ui-t-u>, (Erişim Tarihi:11.10.2018).

Uluslararası Politika Akademisi, “Soğuk Savaşın Döneminin Temelleri, Karakteristik Özellikleri”, <http://politikaakademisi.org/2015/11/11/soguk-savasin-temelleri/>, (Erişim Tarihi: 22.04.2017).

Uluslararası Politika Akademisi, “Türkiye’nin Zeytin Dalı Operasyonunun Hukuki Boyutu”,<http://politikaakademisi.org/2018/05/18/turkiyenin-zeytin-dali-operasyonunun-hukuki-boyutu/>, (Erişim Tarihi:28.11.2018).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : BEDİR, Muhammet Emin
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri : 07/06/1992, Konak
Telefon : 0(538) 556 22 97
E-mail : m.eminbedir24@gmail.com

Eğitim

<i>Derece</i>	<i>Eğitim Birimi</i>	<i>Mezuniyet Tarihi</i>
Lisans	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası İlişkiler	2016
Lise	Erzincan Lisesi	2010

Yabancı Dil

İngilizce